

**TC
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KOSOVA’NIN NİHAİ STATÜSÜ:
TARİHİ SÜREÇ VE GÜNÜMÜZDEKİ GELİŞMELERİN İNCELENMESİ**

AHMET MERİÇ ÖNEN

Ankara, 2006

**TC
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KOSOVA’NIN NİHAİ STATÜSÜ:
TARİHİ SÜREÇ VE GÜNÜMÜZDEKİ GELİŞMELERİN İNCELENMESİ**

**ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI
AHMET MERİÇ ÖNEN**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. BÜLENT OLCAY**

Ankara, 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

AHMET MERİÇ ÖNEN'e ait "KOSOVA'NIN NİHAİ STATÜSÜ: TARİHİ SÜREÇ ve GÜNÜMÜZDEKİ GELİŞMELERİN İNCELENMESİ" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan *Doc. Dr. Necati Polat*

Üye *Doc. Dr. Bülent Olca*

Üye *Yrd. Doc. Dr. Ramiz Zafar*

ÖNSÖZ

Kosova sorunu, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılım süreci sonrasında ortaya çıkmış bir gelişme gibi görünmesine karşın, sorunun temelinde geçmişten gelen, birçok problem yatmaktadır. Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağının cevabını bulacağımız nokta da yine tarihin derinlemesine incelenmesi ile olumlu sonuçlanabilecektir. Bu nedenle yapmış olduğum çalışma kapsamında, bu günkü yaşananların gerisinde unutulmuş ve yakın geçmişte olan olayları açıklamanın zorunluluğunu hissettim.

Yapmış olduğum çalışmada tarihi süreci ortaya koyarken, kaynakçada belirtmiş olduğum birçok esere çeşitli kütüphanelerden faydalanarak istifade ettim. Kosova'nın nihai statü ile ilgili hususlar güncel konuları ihtiva ettiğinden özellikle web sayfaları ve süreli yayınlardan faydalandım. Ayrıca 2002-2003 yılları arasında Kosova'da görev yapmam sebebiyle, görev yaptığım süre içerisinde elde ettiğim bilgi ve tecrübelerimi de bu kapsamda sunmaya çalıştım.

Bu çalışmamda bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Bülent OLCAY'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

Kosova, coğrafi konumu nedeniyle Balkanlar'ın düğüm noktasını oluşturan ve stratejik bakımdan önemli bir bölgedir. Bu nedenle tarihsel süreç içinde birçok medeniyetin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu gün ise Kosova'lı Arnavutlar bağımsız bir devlet olmak yolunda mücadele vermektedir.

Yugoslavya Cumhuriyeti farklı etnik kökenleri barındıran yapısıyla, II nci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Tito'nun ölümü ve dünya konjonktüründe meydana gelen değişiklikler, Yugoslavya'yı parçalanma sürecine taşımıştır. Federasyonu oluşturan devletler bağımsızlıklarını bir bir elde ederken, Kosova'lı Arnavutların bağımsızlık yönünde talepleri Sırp güçleri ve Miloşeviç tarafından şiddet olayları ve birçok insanlık suçunun işlenmesinin temel nedenini teşkil etmiştir.

Sırp lar Kosova'nın Ortodoks ve Slav kültürünün vazgeçilmez bir parçası olduğunu ve bu nedenle Kosova'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğu tezini savunurken, Kosova'lı Arnavutların yıllardır baskı gördüklerini, Kosova topraklarında çoğunluğu oluşturmaları nedeniyle Sırbistan yönetiminden bağımsız talep etmeleri Kosova Sorununun temelini teşkil etmektedir.

Miloşeviç Yönetimi'nin Kosovalı Arnavutlara yönelik şiddet olaylarını durdurmak amaçlı, 1999 yılında NATO Birlikleri'nin Kosova'ya yaptığı hareket sonrasında, 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile Kosova için özerk bir yönetim kurulması kabul edilmiştir.

BM kontrolünde geçen altı yıllık süreçte Kosova'lı Arnavutlar bağımsızlık için mücadele vermişlerdir. BM, Kosova'nın bağımsız devlet olabilme standartlarını henüz taşımadığı yönünde kararlı olmasına rağmen, BM öncülüğünde Sırbistan ve Kosova arasında bağımsızlık için müzakerelere başlanmıştır. 2006 yılı Kosova bağımsızlık mücadelesinde önemli bir yıl olacaktır. Sırbistan-Kosova ve BM'in katılımı ile gerçekleşecek görüşmelerde Kosova'nın 2006 yılı sonunda koşullu bir bağımsızlık statüsünün kabul edilmesi beklenmektedir.

ABSTRACT

Kosovo, because of its geographical location, constituting a crucial point in the Balkans, strategically in a very important region. Because of this fact, in the past it became a lot of countries' interest. Today, Albanians of Kosovo are fighting to be an "independent government".

Yugoslavian Republic was founded after the Second World War, with its different ethnical origins. Tito's death and changes in the world's economic situation dragged Yugoslavia into the destruction process. While the countries, constituting the Federation, were getting independent one by one, Albanians of Kosovo desired to be an independent country. As a result Serbian units and Milosevic caused lots of violence and humanity crimes.

While Serbians were declaring that Kosovo is a crucial part of Orthodox and Slav culture so Kosovo is an indispensable part of Serbia, Albanians of Kosovo claimed to be under pressure for years and wanted their independence because they were majority in Kosovo. These formed the basis of Kosovo Problem.

After the NATO units operation in 1999 to stop Milosevic Government's violence against Albanians of Kosovo, with the Security Council's decision 1244, an autonomous government in Kosovo was accepted.

In the six years time under the control of UN, Albanians of Kosovo fought for independence. UN decided that Kosovo does not have the standards of an independent country, under the control of UN, negotiation between Serbia and Kosovo were started. 2006 will be an important year for Kosovo independence struggle. In the negotiation of Serbia, Kosovo and UN, it is expected that by the end of 2006 Kosovo will have had a conditioned independence statue.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN ÖNEMİ VE ETNİK YAPI

1.1 KOSOVA'NIN ÖNEMİ	6
1.2 KOSOVA'YI OLUŞTURAN ETNİK YAPI	9
1.2.1 Arnavutlar	10
1.2.2 Sırlar	12
1.2.3 Türkler	15
1.2.4 Boşnaklar	16
1.2.5 Makedonlar	17
1.2.6 Karadağlılar	17
1.2.7 Ulahlar	18
1.2.8 Hırvatlar	19
1.2.9 Çingeneler	19
1.2.10 Yahudiler	20
1.2.11 Çerkezler	21
1.2.12 Goralılar	22
1.2.13 Kosova Harekatı Sonrasında Değişen Etnik Yapı	23

İKİNCİ BÖLÜM
TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA

2.1	KOSOVA TARİHİNE GENEL BAKIŞ	26
2.2	SIRP KRALLIĞI DÖNEMİ	26
2.3	OSMANLI HÜKÜMRANLIĞI DÖNEMİ	35
2.4	I NCİ DÜNYA SAVAŞI VE SIRBİSTAN'IN KURULMASI	44
2.5	İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM VE II NCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KOSOVA	51
2.6	TİTO VE YUGOSLAV CUMHURİYETİNİN KURULMASI	59
2.7	YUGOSLAVYA 'NIN SONU	63
2.7.1	Dünyadaki Yapısal Değişiklikler ve Yugoslavya Açılımı	63
2.7.2	Miloşević ve Yugoslavya	69
2.8	ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE KOSOVA 'YA ETKİLERİ	77
2.8.1	Dayton Anlaşması	77
2.8.2	Rambouilet Görüşmeleri	79
2.9	MİLLİYETÇİLİK DUYGULARININ TEMELLERİ	80
2.9.1	Sırp ve Arnavut Milliyetçiliği	81
2.9.2	Sırp ve Arnavut Milliyetçiliğinin Baskısında Türkler	83
2.10	KOSOVA HAREKATI	89
2.10.1	Kosova Harekatı Öncesi Gelişmeler	89
2.10.2	Sanal Savaş	92
2.10.3	Kosova Koruma Gücü; UÇK'dan TMK'ya	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN NİHAİ STATÜSÜ

3.1	KOSOVA'YA YÖNELİK FARKLI BAKIŞ AÇILARI	103
3.1.1	ABD	103
3.1.2	Rusya	104
3.1.3	Avrupa Birliği	105
3.1.4	Türkiye	106
3.2	KOSOVA HAREKATI SONRASINDAKİ GELİŞMELER	108
3.2.1	Savaşın Sonu ve Sırbistan	108
3.2.2	Savaş Sonrası Kosova'da UNMIK ve KFOR	110
3.2.3	Kosova'da Faaliyet Gösteren Türk Dernekleri	115
3.2.4	Parlamento ve Mahalli Seçimler	115
3.2.5	Mevcut Durum	117
3.2.5.1	Ekonomik Durum	117
3.2.5.2	Tarım ve Hayvancılık	118
3.2.5.3	Sanayi	118
3.2.5.4	Ticaret	119
3.2.5.5	Ulaştırma	119
3.2.5.6	Maliye	121
3.2.6	Azınlıkların Geri Dönüşü	121
3.2.7	Mitrovica Olayları ve Mart 2004 Gerginliği	122
3.2.7.1	Mitrovica Olayları	122
3.2.7.2	Mart 2004 Olayları	124
3.2.8	Kosova'nın Geleceği	126

SONUÇ	137
EKLER	
Ek-I, “Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi’nin Türk Dilinin Kullanımına İlişkin Verilen Garanti Mektubu”	144
Ek-II, “Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”	146
KAYNAKÇA	176

GİRİŞ

Balkanlar Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan, Avrupa'nın sonu Asya'nın başlangıcını oluşturan, jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Dünya medeniyetinin doğup büyüdüğü iki eski kıta aynı zamanda karşılıklı kültürel, ekonomik ve dini güç mücadelelerine de sahne olmuştur. Tarihin her döneminde dünya üzerindeki egemen güçler Balkanlar'ı kontrol etmenin önemini anlayarak, Balkanlar üzerindeki güç mücadelesine dahil olmuşlardır. Asya ve Avrupa Kıtaları'nın arasındaki bu önemli toprak parçasına hakim olan medeniyetler bölgeye kendi kültürel değerlerini taşımışlardır. Böylece çok farklı kültür, din ve dilden oluşan milletler bir arada olmanın zenginliğini ve zorluğunu aynı anda hissetmişlerdir. Balkanlar'ı oluşturan birçok farklı etnik kökenden insanlar; barışın, adaletin ve hoşgörünün hakim olduğu dönemlerde huzur ve refah içerisinde yaşarken, kötü yöneticilerin ve adaletsizliğin hüküm sürdüğü zamanlarda daha önce dost ve kardeşçe yaşadıkları insanlara akla gelmeyecek şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır.

Kosova iki milyonluk nüfusuna rağmen, farklı millet ve dini inançların oluşturduğu mozaik, Osmanlı Türkleri'nin hakimiyetinde 400 yıl barış ve huzur ortamını yaşamıştır. Kosova'da ve Yugoslavya genelinde günümüzde Sırp-Arnavut, Müslüman-Hıristiyan, Katolik-Ortodoks topluluklar arasındaki düşmanlık ve şiddet olaylarının nasıl olup da Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süreli yönetiminde istikrar ve barış içerisinde olabildiği ayrı bir inceleme konusudur.

Kosova'da görevli olduğum 2002-2003 yıllarında Osmanlı Yönetimi'nin üzerinden yaklaşık 100 yıl geçmiş olmasına karşın Osmanlı'ya ve Türklere ait hatıraların henüz çok taze olduğunu gözlemledim. Her köşe başında, kasabalarda Türklere kalan köprü, cami ve hamamların Türk varlığının açık bir kanıtı olarak ayakta durduğuna şahit oldum. Kosova'yı bilenler, Kosova'da yaşananları anlamak için Türklere ve Türk Kültürü'ne atıfta bulunmadan yapılacak değerlendirmelerin yanlış sonuçlar ortaya çıkaracağını bilirler. Bu nedenle incelemelerim kapsamında, Türklerin hakimiyet dönemine ciddi bir yer vermek ihtiyacını gördüm.

Kosova'da günümüzde sayıları azımsanmayacak oranda Türk soydaşımız kendi kültürel değerlerini korumak için ciddi bir mücadele vermektedir. Onlar 400 yıl bu toprakların hakimi olan atalarının diğer milletlere göstermiş olduğu hoş görünün, Osmanlı sonrasında karşılığını görememişlerdir. Osmanlı sonrasında, Kosova'da ve diğer Balkan Ülkeleri'nde yaşayan Türk soydaşlarımız, geçmişte atalarının tüm Balkan insanlarına zulüm yaptığı, din değiştirdiği,

zorla devşirdiği şeklinde asılsız suçlamaların hedefi haline gelmişlerdir. Yapmış olduğum incelemede, Türk tarihçilerden faydalandığım gibi özellikle yabancı tarihçilerin eserlerinden istifade ederek tarafsız bir bakış açısıyla tarihi gerçekleri ortaya koyma gayreti içerisinde oldum. Türklere yönelik olumsuz, yanlı ve asılsız iddialara gerçekçi bir bakış açısıyla cevap verebildiğimi ümit ediyorum.

Kosova haritadan bakıldığında, Balkanlar bölgesinde çok küçük bir coğrafi alanı kapsamına karşın, merkezi konumu nedeniyle vazgeçilmez önemdedir. Ayrıca zengin magnezit, kurşun ve çinko madenlerine sahip olması, Kosova'nın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Kosova sorunu Osmanlı sonrası Sırp-Sloven Krallığı döneminde Müslüman Arnavut, Türk, Boşnak ve diğer milletlere kültürel ırkçılık temelli baskılar sonucunda başlamıştır. Müslümanlar kültürel ve dini yaşantılarını büyük zorluklarla sürdürmüşlerdir. Birçoğu ise, elindekilerinin tamamını satarak Türkiye ve Arnavutluk'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Sırp milliyetçiliğin, Müslümanlara yönelik baskıları, Tito döneminde azalsa da 1999 yılında yapılan NATO Harekatı'na kadar bilinçli olarak devam etmiştir.

Tito II nci Dünya Savaşı'ndan sonra kurduğu Yugoslavya Cumhuriyeti'nde birçok farklı milletin bir arada yaşamasını sağlayacak çözümü, Yugoslavlık olgusunu ortaya çıkarmakla çözmeye çalışmıştır. Ayrıca Tito'nun iki kutuplu dünya düzeni dengede tutularak, her iki süper güçten transfer ettiği kaynakların Eski Yugoslavya'da sağladığı ekonomik refah, milliyetçilik olgularının ön plana çıkmasını engellemiştir. Lakin Kosova diğer Cumhuriyetlerden farklı olarak, ekonomik gelişmişlik düzeyi en kötü durumda olan bölgeydi. Bunun altında yatan temel neden ise, Kosova'da yaşayan Müslüman çoğunluğun işsizlik ve geçim sıkıntısı sonucunda göçe zorlanmasıydı. Müslümanlar özellikle de çoğunluğu oluşturan ve nüfus artış oranı Sırlara göre çok yüksek olan Arnavutlar bölgeyi terk etmeye zorlanarak, Müslüman Arnavutlardan boşalan bölgelere Sırları yerleştirmek amaçlanıyordu. Bunun yanı sıra Kosova'ya Sırp ve Karadağlıları yerleştirmeye yönelik hükümet tarafından teşvikler verilirdi.

Sırlar için Kosova Sırp Ortodoks Kilisesi'nin doğduğu, Sırp kültürünün yeşerdiği topraklardı, bu yüzden Kosova'dan vazgeçilmesi düşünülemezdi. Sırların savunduklarının aksine, Sırp Ortodoks kilise ve manastırlarının ilk kurulduğu bölge Rascia, bugünkü Kosova topraklarında değil, Sırbistan'ın güney bölgesinde yer almaktadır. Esasen Sırlara ait kilise

ve manastırlar Rascia'da kurulan kiliseden çok sonraları Kosova toprakları üzerinde inşa edilmeye başlanmıştır.

Kosova'yı Sırlar için vazgeçilmez kılan diğerk bir etken ise, Türklere karşı verilen mücadelenin yine bu bölgede yaşanmış olmasıdır. Sırlar 1389 ve 1448 yıllarında yapılan Kosova Savaşlarında yenilmiş olmalarına rağmen, Sırp kimliğinin temel değerini oluşturan yenilgi kaçınılmaz olsa da, düşmana karşı mücadele etmenin büyüklüğü olgusu Kosova'nın Sırlara bıraktığı büyük bir hatıradır. Sırp mitolojisi Tanrının Lazar'a (İnci Kosova'da Sırp Ordusu'nun komutanı) iki seçenek sunduğunu birinde Türkleri yenmek, diğerkinde ise savaşarak cennet ile ödüllendirilmek, Lazar'ın ikinci seçeneği seçtiğini bu yüzden Sırların Cennet ile ödüllendirilmiş halk oldukları iddia edilir.

Kosova'lı Arnavutlar Bizans ve Slav egemenliği döneminde büyük ölçüde asimile olmuşlardır. Türklerin özellikle Osmanlı'nın Balkanlar'a gelişiyile birlikte Arnavut kimliği yeniden kuvvetlenmeye başlamıştır. Arnavutların büyük çoğunluğu, Osmanlı'ya duyduğu sempatinin sonunda Müslüman olmuşlardır. Osmanlı Türkleri de Arnavutları kendi milletinden ayrı görmemiştir. Nitekim Osmanlı Yönetiminde sadrazamlığa ve paşalık seviyesine kadar yükselen birçok Arnavut asıllının ismi sıralanabilir.

Müslüman Arnavutlar Osmanlı sonrası Sırp-Sloven Krallığı döneminde, Kosova'da yaşayan Türk ve diğerk Müslüman azınlıklarla birlikte çeşitli baskılara maruz kalmışlardır. Bu baskılar öncesiyle mukayese edilmeyecek boyutta olsa da, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. 1980 yılında Tito'nun ölümü ve Eski Yugoslavya'yı oluşturan kurucu unsurların Federasyondan ayrılmaya başlaması üzerine, Kosova'lı Arnavutlarında bağımsızlık talepleri ortaya çıkmıştır. Sırlar hiçbir şekilde Kosova'nın bağımsızlık fikrine olumlu bakılamayacağını açıklamışlardır. Miloşeviç'in Sırbistan'da yönetime gelmesiyle birlikte, Arnavutların ayrılıkçı girişimlerine daha sert yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Kosova'ya Sırp askerleri ve paramiliter güçleri gönderilmek suretiyle Arnavutlara yönelik şiddet eylemlerine başlanmıştır. Ayrıca Kosova Parlamentosu etkisiz hale getirilmiştir.

Bu olayların sonucunda Kosova'nın barışçı lideri olarak tanınan 2006 Ocak ayı içerisinde hayatını kaybeden İbrahim Rugova'nın demokratik mücadelesi başlamıştır. Arnavutlar Rugova'nın barışçı mücadelesini desteklemişlerdir. Fakat Bosna Savaşı sonrasında Dayton Barış Antlaşması'nın Kosova'ya ait hiçbir hükmü içermemesi Kosova'lı Arnavutları Rugova'nın barışçı politikaları ile sonuç alınamayacağı görüşüne itmiştir. Bunun üzerine Arnavutlar silaha sarılarak UÇK "Ustriya Çilirimtare Kosovo" (Kosova Kurtuluş Ordusu'nu)

kurmuşlardır. UÇK gerillaları Sırp güçlerine ve karakollarına baskınlar düzenlemeye başlamışlardır. Şiddet şiddeti tetiklemiş Arnavutlar ve Sırp güçleri arasındaki çatışmalar Sırp'ların Arnavut sivillerden intikam alması sonucunda, büyük bir insanlık trajedisi yaşanmıştır. Nihayetinde Uluslararası güçlerin Kosova'ya 1999 yılında müdahalesi gerçekleşmiştir.

Kosova'da Uluslararası gücün istikrarı sağlaması sonrasında BM kontrolünde, Kosova hükümeti göreve başlamıştır. 1999 Kosova Harekatı'ndan günümüze kadar Kosova'lı Arnavutlar Sırbistan'dan bağımsızlık fikrinde kararlılıklarını göstermişlerdir.

Birleşmiş Milletler, Sırbistan ve Kosova arasında yapılacak olan görüşmeler için ve bağımsızlık fikrinin kabulü yönünde bir takım standartların gerçekleşmesinin gerektiğini vurgulamalarına rağmen, Kosova'lı Arnavutlar bir an evvel Sırbistan ile müzakerelerin başlamasında ısrarcı olmuşlardır. BM Kosova genelinde şiddet olaylarının ve BM karşıtı gösterilerin olmasına engel olmak için müzakereler başlatılmıştır.

Muhtemelen müzakere süreci 2006 yılı içerisinde tamamlanacaktır. Müzakerelerin sonucunda Kosova'nın koşullu bağımsızlık elde etmesi beklenmektedir. Bu kapsamda uluslararası toplumun Sırbistan için bir takım tavizlerde bulunması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Çalışmanın I nci bölümünde, Kosova'nın jeopolitik önemi açıklanmıştır. II nci bölümde Kosova'da yaşamış ve halen yaşamakta olan milletler belirtilmiştir.

III, IV ve V nci bölümlerde tarihsel sıraya göre Sırp Hanedanlığı, Osmanlı dönemi, I nci Dünya Savaşı sonrası dönem, II nci Dünya Savaşı Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin kurulması ve Tito sonrası Eski Yugoslavya'nın parçalanması açıklanmıştır.

VI nci bölümde Kosova ile ilgili olan Uluslararası antlaşmalara değinilmiştir. VII nci bölümde, Sırp-Arnavut milliyetçilikleri ve Kosova'daki Türk milliyetçiliği açıklanmıştır. VIII nci bölümde Kosova Harekatı açıklanmıştır. IX ncu bölümde ABD, Rusya, AB ve Türkiye'nin Kosova'ya yönelik politikası üzerine değerlendirmelere yer verilmiştir.

X ncu bölümde Kosova'nın nihai yapısını etkileyen hususlar ve mevcut yapı açıklanarak, Kosova'nın geleceğine dönük tahminler sıralanmıştır.

Özetle yapılan inceleme neticesinde, Kosova'da farklı etnik kimliklerin ortaya koyduğu tezler ve beklentiler sunulmuş, Kosova'nın yakın geleceğine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. 2006 yılı ile başlayan müzakere süreci, Sırp'lar ve Kosova'lı Arnavutlar arasında

yoğun bir şekilde devam ederken, müzakere süreci sonrasında Kosova'nın nihai statüsünün ne şekilde bir yapıya bürüneceği yönünde incelemelerimi açıkladım.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN ÖNEMİ VE ETNİK YAPI

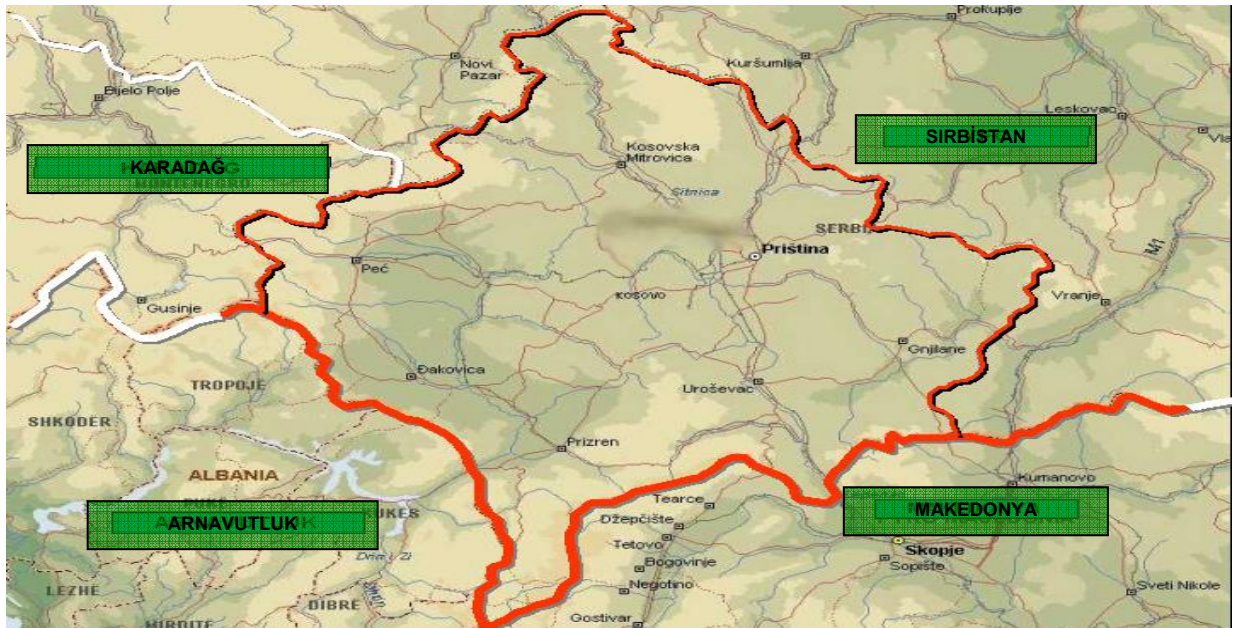
1.1 KOSOVA'NIN ÖNEMİ

Kosova, Sırbistan'ın güneyinde, 10.887 km² alana sahip, nüfusu 1998 sayımlarına göre 2.025.000 olan, nüfusunun % 62.7'si kırsal alanda yaşayan, Yugoslavya'nın en az gelişmiş bölgesidir. Başkenti Priştina'dır.

Nüfusun % 81.5'i Arnavut, % 10'u Sırp, geri kalanı Boşnak, Türk, Goralı (Dağlı), Çingene, Makedon, Bulgar azınlıklardan oluşur.

Kosova, ekim - aralık ayları arasında yoğun yağışlı geçerken, her mevsimde yağış alan bir iklim yapısına sahiptir. Bölgenin 2.000 metrenin üzerinde rakıma sahip kesimleri hemen her mevsimde kar ile örtülüdür.

Kosova'nın kuzey ve doğu sınırında Sırbistan, güneyinde Makedonya, batısında Arnavutluk ve Karadağ bulunmaktadır. Coğrafi olarak, güney ve batı kesimi tamamen dağlık, kuzey ve kuzey doğusu nispeten daha küçük tepeliklere sahiptir. Ülkenin ortasında, muhtelif kıvrımlarla güneyden kuzeye uzanan bir başka tepeler silsilesi daha bulunmaktadır. Bunun dışındaki arazi ovalıktır. Topraklar her türlü ürünün yetişmesine imkan verecek ölçüde verimlidir. Güneyde Şar Dağları, Batıda Arnavutluk Alpleri, Karadağ sınırı bölgesinde Mokra Dağları, kuzeydoğuda Golyak Tepeleri bulunmaktadır¹.

¹ KFOR Hand Book, Kosovo International Security Force Pres, 1999, ss. 2.2-2.10

Kosova yaklaşık Konya büyüklüğünde bir alana sahiptir. Bu kadar küçük bir alana sahip olmasına karşın, coğrafi konumu Kosova'ya ayrı bir önem biçmektedir. Bu yüzden günümüzde hem Sırp'lar hem de Arnavutlar tarafından gerçek dışı, mesnetsiz açıklamalar ile Kosova topraklarının tarihi süreç içerisinde kendilerine ait olduğu savını ortaya çıkarmaya yönelik asılsız teori ve yaklaşımlar sunulmaktadır.

Arnavutlar, Kosova'nın coğrafi olarak eski çağlardan beri özerk bir oluşum ve yapı olduğunu iddia etmektedirler. Osmanlı öncesi dönemde, Arnavut tezini doğrulayacak Kosova'nın coğrafi olarak sınır çizgilerini adlandıran bir yapı mevcut değildir. Lakin Osmanlı döneminde, Balkanlar'da yerel yönetimlerin bağlı olduğu sancak yapısı, o dönem içerisinde değişen koşullar esas alınarak belirlenmiştir. Yine Osmanlı döneminde Kosova toprakları farklı sancakların sınırları içerisinde yer almıştır. Fakat Arnavut tezinin aksine Kosova'nın bugünkü siyasi sınırlar içerisinde, ayrı bir sancak veya yapı altında teşkilatlanması söz konusu olmamıştır. Kosova'nın kesin coğrafi sınırlar ile belirlenmesi ancak 1945 yılında, II nci Dünya Savaşı'nın sonrasında ortaya çıkmıştır.

Arnavut tezi siyasi sınırlar ile Kosova'yı tanımlamak yerine, doğal sınırlar olan dağlar ve nehirler esas alınarak bir tanımlamaya işaret etmiş olsa, coğrafik gerçekler Arnavutları haklı çıkarabilir. Çünkü Kosova, sıra sıra dağlar ve tepelerle sarılmış bir coğrafi birim oluşturmaktadır. Kosova'nın doğusunu kaplayan Şar Dağları ve batıda Mokra Dağı (Türkçe: Karadağ) adeta bir duvar gibi Kosova'yı diğer bölgelerden ayırmaktadır.

Ayrıca Kosova Balkanlar'a adeta tepeden bakan bir plato gibidir. Balkanlar bölgesindeki en yüksek rakımlı ve hakim noktayı teşkil eder. Ayrıca bölgedeki merkezi konumu, neredeyse Kosova'yı Balkanların çekirdeği ve göz bebeği olarak öne çıkarır. Bu yapısı gereği, Kosova stratejik açıdan çok ciddi bir önem arz etmektedir. Kosova'nın yüksekliği ve Balkanların bu bölgesinde merkezi konumunu hakkında bir fikir edinmek için, Kosova'dan çıkan ırmakların, Balkanlara kıyısı bulunan üç denizin; Ege, Karadeniz ve Adriyatik'e dökülmesi gibi pek rastlanmayan bir durumdan da anlaşılabilir. Bu nehirlerden ilki Lepenac, Selanik'e doğru akarak, Vardar Nehri ile birleşir ve Ege Denizi'ne dökülür. İkincisi İbar, Tuna Nehri ile birleşerek Karadeniz'e dökülür. Üçüncüsü ise, Drina'dır ve Adriyatik Denizi'ne dökülür.

Kosova'nın orta kesiminde, daha küçük bir sıra halinde kuzeyden güneye doğru uzanan tepeler, bütün bölgeyi kabaca eşit iki parçaya ayırır. Kosova'nın iki yarısı geleneksel olarak ayrı adlar taşır ve politik olsun, coğrafi olsun çeşitli nedenler ile bu adlar Sırp ve Arnavutlar

arasında sürtüşme nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Sırlar Kosova'nın batısını "Metohija" olarak adlandırır. Bu bölge birçok Ortodoks manastırına sahip olması nedeniyle Sırlar için vazgeçilmez önemdedir. Kosova Arnavutları ise bölgenin Sırp Ortodoks tanımlamasını asla kabul etmezler. Bu bölgeye onların vermiş olduğu ad ise; Dukajin Platosu'dur. Dukajin, ortaçağda hüküm sürmüş olan bir Arnavut hanedanıdır ve Arnavutluk'un kuzeyindeki topraklar bu ad ile anılır.

Kosova'nın doğu yarısı ise, Kosova adıyla anılır. Kosova Balkanlar'da birçok yerleşim bölgesinde rastlanan bir yer adıdır. Bu bölgeye yönelik Kosova adının kullanılması diğer bir iddiaya göre, Balkanlar'da yaşayan "Kos" adlı kuşun bölgede çok fazla görülmesi, ovanın isminin de Türkçe Kosovası olarak adlandırıldığı şeklindedir. Kosova adı tarihte ilk olarak yazılı metinlere 1389 Kosova Savaşı ile girmiştir. Sırlar bu bölgeye Kosova Polje (Kosova Gölövası) adını verirler. Sırların iddialarının aksine kelimenin kök olarak incelenmesinden ve bu adın yazılı eserlere Türklerden sonra girmesi nedeniyle Kosova kelimesinin daha çok Türkçe olduğu yönündeki tezler daha uygun kabul edilebilir².

Kosova'nın tarih boyu önem taşımasının nedenlerinden birisi de coğrafyaya, daha doğrusu jeopolitiğe dayanır. Bu bölge, bütün güneydoğu Avrupa'nın maden bakımından en zengin bölgesidir. Kosova'daki maden ocakları 1920'lerde İngiliz şirketlerince genişletilince, Priştine'nin yaklaşık 48 km. kuzeyindeki Mitroviça bölgesinde yer alan Trepça Madenleri, savaştan sonra Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko kaynağı durumuna gelmiştir.

Bu madencilik bölgesi, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin maden rezervlerinin %56'lık bölümünü elinde bulundururken, Eski Yugoslavya'da çıkarılan nikel %100'ü buradan karşılanıyordu. Ayrıca ülkenin magnezit üretiminin yarısı Kosova bölgesinden gerçekleşmekteydi. Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nin dünyanın üçüncü büyük magnezit üreticisi olduğu hatırlanınca, Kosova'nın ne kadar büyük bir potansiyeli içerdiği daha iyi anlaşılacaktır.

Kosova'nın maden rezervlerinin zenginliği, Romalılardan, Nazilere birçok medeniyete bu bölgeyi hedef haline getirmiştir. 1941 yılında Yugoslavya'yı işgal eden Hitler, müttefikleri ile işgal bölgesini paylaşırken, Almanya için Trepça madenleri ile onun civarındaki maden ve fabrikaları ayırmak konusunda çok dikkatli davranmıştır.

² Neol Malcom, **Kosova**, Sabah Yayıncılık, Çev.Özden Arıkan, İstanbul, 1999, s. 26

Bu coğrafyayı önemli kılan diğerk bir faktör ise, etrafını çeviren dağlara rağmen Kosova daima, hem ticaret kervanlarının, hem de orduların geçiş güzergahı olmasdır³.

Kosova'dan iki önemli yol hattı geçmektedir. Birincisi Arnavutluk'un en önemli ticaret merkezlerinden olan İşkodra Kentine giden yoldur. Bu yol Priştine'den Üsküp'e oradan da Selanik'e kadar uzanır. İkincisi ise, Hırvatistan'ın Dubrovnik Şehri'ne uzanan yoldur ki, bu şehrin Osmanlı Döneminde, Osmanlı'nın Hong Kong'u yani ticaret merkezi konumunda olan bir kent olduğu düşünöldüğünde, geçmişten bu güne Kosova'nın ticari yollara ev sahipliği yapması yönünde ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu daha açık ortaya çıkabilecektir.

Özetle, bu kadar küçük bir coğrafya için tarihi süreç içerisinde neden bu kadar savaş yapıp, uğruna nice kanlar dököldüğünü anlamak için, Balkanlar haritasına sadece bir göz atmak yeterlidir. Kosova'yı kim elinde tutarsa, Bosna'ya, Sırbistan'a ve Kuzey Arnavutluk'a stratejik yaklaşma istikametlerine sahip olacak, ayrıca Kuzey'den Makedonya-Ege Denizi-Anadolu'ya uzanan koridoru kontrol edilebilecektir⁴.

Kosova'nın Sırp Ortodoks Kilisesi'ne ait bir çok önemli eserleri barındırması ve Sırlar için hiç unutulmayan Kosova Savaşı yenilgisinin gerçekleştiği yer olması, ayrıca Sırp Mitolojisi'nin doğuş yeri olarak kabul edilmesi bu bölgeden vazgeçilmesinin Sırlar adına ne kadar güç olduğu gerçeğine götürmektedir.

Arnavutlar için ise, Kosova'ya hakim olmuş tüm medeniyetlerden önce bu toprakların kendilerine ait olduğu yönünde ortaya çıkan kuvvetli inanç, bu küçük ama çok değerli olan coğrafya üzerinde çıkar çatışmalarının, hatta sıcak savaşların yaşanması için yeterli bir sebeptir.

1.2 KOSOVA'YI OLUŞTURAN ETNİK YAPI

Kosova nüfusu 1998 verilerine göre 2.025 000'dir. Nüfusun % 62.7'sinin kırsal alanda, % 37.3'nün şehir ve kasaba merkezlerinde yaşadığı belirtilmektedir. Nüfusun % 81.5'i Kosova'lı Arnavut, % 10'u Kosova'lı Sırp, % 3.3'ü Boşnak, % 2.3'ü Latin kökenli (Ulah), % 1'i Goralı (Dağlı), % 0.6'sı Türk, kalanı Makedon, Bulgar, Macar ve diğerklerinden oluşan azınlıklardır. 1999 yılında NATO Harekatından sonra, Kosova'da yaşayan 150.000 Sırp,

³ KFOR Hand Book..., s. 2.12

⁴ Malcom, Kosova..., s.30

Arnavutların uygulayabileceği şiddet olaylarından korkarak Kosova'yı terk etmiş ve Sırbistan'a veya diğer ülkelere göç etmişlerdir.

Kosova nüfusunun % 71.9'u Müslüman, % 19.9'u Sırp Ortodoks, % 3'ü Yunan Kilisesine bağlı Ortodoks, % 3'ü Katolik, % 1'i Protestan, % 7'si ise diğer mezheplerden veya inançsızdır⁵.

Kosova'daki etnik yapı Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nin tamamını kapsayan etnik mozaik ile çok büyük benzerlikler içermektedir. Aslında bu benzerliğin ana nedeni Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisinde yaratılmaya çalışılan "Yugoslavluk" olgusundan beslenmektedir. Ayrıca tüm etnik kimliklerin tarih boyunca bu coğrafya içerisinde dağınık yerleşiminden kaynaklanır. Örneğin Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisindeki Bosna'da nasıl Boşnaklar, Hırvatlar, Sırlar, Arnavutlar ve Karadağlılar bir arada yaşıyor ise, aynı gerçekler ile Kosova'da da karşılaşılmaktadır. Bu nedenle Kosova'yı oluşturan etnik yapıyı incelerken, Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nde mevcut olan tüm etnik yapının da kısaca açıklanması gerekmektedir.

1.2.1 Arnavutlar

Arnavutlar, kökenlerini tarihin en eski dönemlerinde, Kosova coğrafyası ve bugünkü Arnavutluk topraklarında yaşayan İliryalılar olduğunu ifade etmektedirler. Arnavutların İliryalıların soyundan geldiği görüşü genel olarak kabul görmesine rağmen, yaşadıkları yerlerin Slav kabilelerinin Balkanlar'a gelişinden önce bugünkü Trakya toprakları ve Bulgaristan bölgesinde olduğunu iddia eden tezler de mevcuttur. Arnavutların geçmişte günümüz Trakya'sında yaşamış olan, Traklar'dan geldiği yaklaşımı Arnavut akademisyenler tarafından pek tercih edilmeyen bir görüş olarak geri plana atılmaktadır. Rumen tarihçiler ise Arnavutların Trakların soyundan olduğu tezini savunmaktadırlar. Sırlar ise Arnavutların 17 nci yüzyıla kadar Kosova'da hiç yaşamadıklarını iddia ederler. Aslında Arnavutların çoğunun Slav kökenli olduğunu öne sürerler. Arnavutlardan söz eden en eski tarih kayıtları 1043 yılına aittir. İlk Arnavutların esas olarak dağlık bölgelerde hayvancılığa dayalı bir yaşam sürdürdüğü, düzlük yerleşim birimlerine yerleşmelerinin ise Slavların bölgeye gelişleri ile başladığı söylenebilir⁶.

⁵ "Serbia and Montenegro, Transnational Issues", <http://www.cia.gov/publications/factbook/goes/yi.html>, 12.02.2006, 22.10

⁶ Malcom, **Kosova...**, s. 52

Arnavutlar Osmanlı'dan önce dini duyguları zayıf olmasına karşın, Hıristiyanlığı benimsemiş bir toplum oldukları bilinmektedir. Yüksek ve dağlık kesimlerde hayvancılıkla uğraştıklarından dolayı, yerleşik bir kilise yapıları olmamıştır. Böylece Arnavutların dine bakış açısı da Avrupa'da bilinen şekliyle çok kuvvetli bir yapıda olmamıştır. İlirya hakimiyetinin sona ermesinden sonra, Bizans İmparatorluğu'nun genellikle Katolik olan Arnavutlara bakış açısının pek de olumlu olmadığını ve bunun sonucunda birçok Arnavut'un bölgede Ortodoks kimliğini benimsemesi doğrultusunda, hem Bizanslılardan hem de Slav kavimlerinin Hıristiyan Ortodoksluğu kabulünden sonra Sırp'lardan baskı gördüklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Türklerin gelişi ile birlikte, büyük ölçekte İslam dinini benimsemişlerdir. Arnavutların İslam dinini seçmesinin birçok nedeni sıralanabilir. Bu nedenlerin içerisinde en önemlisi: Arnavutların zaten zayıf olan Hıristiyan dini kimlikleri ve kendilerine ait bir Kiliselerinin olmamasıdır. Yapılan ayinler dahi ya Sırp-Hırvat dilinde ya da Yunanca yapılıyordu. Dağlık kesimde yaşayanlar için dini ibadet yerleri hiçbir zaman bir uğrak yeri olamazken, kentlerde yerleşik hayat süren Arnavutlar içinde farklı dilde yapılan din öğretisi anlaşılabilirlikten çok uzaktı.

Osmanlı Devleti döneminde, Arnavutlara uygulanan ayrıcalıklı yapı, özellikle Arnavutlar açısından İslam dinine duyulan cazibeyi arttırmıştır. Osmanlı öncesinde Slav ve Bizanslıların Arnavutlara karşı Ortodoksluğu benimsemeleri için uygulamış oldukları acımasız baskılar neticesinde, neredeyse Arnavut kültürü yok olma aşamasına gelmişti. Arnavut kimliği, günümüzde bir kısım Arnavut tarihinin farklı yönde açıklamalarının aksine, Osmanlı döneminde kendini bulan ve kuvvetlenen bir yapıya bürünebilmişti⁷.

Kosova'da yaşayan Arnavutlar içerisinde hala bir kısmı Hıristiyan Katolik ve Ortodokstur. Çok bilinen bir gerçek olmamasına karşın, bu farklı inanışlar arasında belirgin ve ciddi bir gerilim de mevcuttur. Günümüzde Katolik Arnavutlar Avrupa'lı Katoliklerden azımsanmayacak yardımlar aldıklarından, Kosova'nın en zengin ve refah düzeyi en iyi durumda olan kesimini teşkil etmektedirler. Ayrıca Kosova'nın ılımlı lideri ve 2006 ocak ayı içerisinde hayatını kaybeden Cumhurbaşkanı İbrahim Rugova'nın da Vatikan ve Papalık ile olan ilişkisi çok iyi seviyede idi. Rugova'nın bu yaklaşımı, Müslüman Arnavutlar arasında tepki ile karşılanmıştı. Ayrıca Rugova'nın gizli bir Katolik olduğu iddia edilmişti.

⁷ **Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 21

Özetle, Arnavut kimliğinin oluşumunda, dinin hiçbir birleştiriciliği yoktur. Kendi kendini yöneten bir Arnavut Ortodoks Kilisesi bulunmakla birlikte, daha ancak 1923'te Rum Kilisesinden özerkliğini kazanmıştır. Bu kiliseye mensup olanların tamamı Arnavutluk'un güney yarısında, göçmen topluluğu şeklinde yaşar ve toplam Arnavutlar arasındaki oranları % 12 kadardır. Arnavut Ortodoks Hıristiyanlığı'nın Kosova dahilinde hiçbir etkisi yoktur⁸.

1.2.2 Sırlar

Sırlar, yani ilk Slavların Balkanlar'a gelişi ile ilgili çoğu ayrıntı net olmasa da, bu konuyla ilgili bilinen olgular: Slav kabilelerinden oluşan büyük bir topluluk ki bunların arasından en önemli kabileleri oluşturan Sırlar ve Hırvatlar, MS 5 ve 6 nci yüzyıllarda, Tuna'nın kuzeyinde kalan Orta Avrupa topraklarını istila etmişlerdir. Sırlar, esas olarak bu günkü Çek Cumhuriyeti ile Saksonya'da, Hırvatlar ise Bavyera, Slovakya ve Güney Polonya'da yaşıyorlardı. Daha önceki dönemlerde, Sırlar ile Hırvatların, daha savaşçı İran kabileleri ile birlikte yaşadığı iddia edilmektedir. Zaten kabile adları da İran yönetici elitinden gelme adlara yakın bulunmaktadır. Slavların Balkanlar'a yerleşmeden önceki döneme ait hayat tarzı hakkında çok az şey bilinmektedir. Slavlar hakkında yapılmış ilk tanımlamalar da Bizans eserlerine aittir. Bizanslılara göre Slavlar, tarımdan çok hayvancılıkla uğraşan yabani bir topluluktu. Birçok kabile reisi olan fakat otoriteyi tek elde toplamış bir liderleri bulunmayan vahşi bir halk olarak anlatılır⁹. Bu yaklaşımda kendini üstün görüp, ötekini zayıf görme ve hafife alma vurgularına rastlanmış olsa da, Slavların Balkanlar'a ilk geliş sürecinde bu tür bir hayat tarzlarının olması son derece doğaldır. Ayrıca Yunan Medeniyeti kendinden olmayanlarının tamamını barbar ve az gelişmiş olarak görme eğilimleri bilinen bir gerçektir. Ayrıca bu Slav kabilelerini kendilerine tehdit olarak gördüklerinden böyle bir tanımlamayla Sırların açıklanması son derece normal karşılanmalıdır.

Slavlar, daha iyi bir hayat arayışı içerisinde Tuna'nın güneyine geçmiş olan ilk halk değildi. 4 ncü yüzyılda Germen kabilesi Gotlar akınlarla Yunanistan'a ve Arnavutluk kıyılarına kadar ilerlemişlerdi¹⁰. Atilla yönetimindeki Hunlar, M.S. 440'larda yine Balkanlar'ı istila etmişlerdi. Bulgarlar ise Avrupa'ya ve Balkanlar'a ilk gelen ve yerleşik hayata geçen Türk kabilelerinden birisidir. Yine aynı yüzyılın sonlarında Bulgarlar Balkanlar'a akınlara başlamıştı. Fakat açıklanan hiçbir medeniyet, Balkanlar'da Slavlar ile

⁸ "Yaser Arafat gibi bağımsızlığı göremedi", <http://www.tumgazeteler.com.>, 10.02.2006, 8.56

⁹ Joan V. Fine, **The Early Medieval Balkans: A Critical Survey From The Sixth to The Late Twelfth Century**, The University of Michigan Press, 1991, s. 103

¹⁰ Osman Karatay, "Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü", **Balkan Türkleri**, Ankara, 2002, ss. 5-8

karşılaştırılabilecek bir iz bırakmadı. Zaten Türk dili konuşan Bulgarlar, 7 nci yüzyılda Balkanlar'a gelip yerleştiklerinde, Slav unsuru orada o kadar kök salmıştı ki, onları fetheden Bulgarlar, sonunda kendi dillerini unutarak, Slav dilleri konuşan halklar içinde eriyebileceklerdir¹¹.

Balkanlar'a ilk büyük Slav akınları, M.S. 547-548 yıllarında, bugünkü Kosova topraklarını fethettikten sonra Makedonya üzerinden, Arnavutluk'un kuzey kesimlerine kadar akınları devam etmiştir. Slavların Balkanlar'a gelişi çok yavaş ve kademe kademe gerçekleşmiştir. Tarihçilere göre Slav ilerleyişinin hızını artıran neden, Balkanların kuzey batı kesiminde son derece savaşı bir Türk kabilesi olan Avarların görünmesi ile açıklanır. Avarlar birçok Slav kabilelerine boyun eğdirirken, kimiyle de işbirliği içinde bulunmuşlardı¹². Tabi boyun eğmeyen birçok Slav kavimi de bölgeden çıkarılmıştır. Yedinci yüzyıla geldiğinde Avarlar akınlarının Bizans surlarını zorlaması, o dönem içerisinde yine Balkanlar'da büyük ölçekli bir Türk hakimiyetinin olduğunun açık bir delilidir. Buradan çıkarılacak farklı bir sonuç ise, Türklerin Balkanlar'a gelişinin Osmanlı döneminden çok daha öncelerine dayandığı yönündedir.

Bizanslı tarihçi Konstantinos Porphyrogenetos'un ifadelerinde geçen şekliyle, Avarların Bizans için ciddi bir tehdit oluşturmaya başlaması sonucu, , M.S. 610 ila 620 yıllar arasında Bizans İmparatoru, Avarlara karşı koymaları ve İmparatorluğuna yardım için Hırvatları çağırdı. Hırvatlar bu görevi başarmak için komşuları Sırları da getirerek Bizans'a ihtiyaç duyduğu yardımı sağladılar. Sonra Avarlardan boşalan topraklara her iki topluluk, yerleşme imkanına sahip olmuştur. Hırvatlar, bugünkü Hırvatistan'ı ve Bosna'nın batısını, Sırlar ise, Kosova'nın kuzey batı sınırındaki Rascia ile günümüzde Karadağ'ı oluşturan bölgeyi yurt edindiler¹³.

Sırların iddialarına göre, Kosova toprakları Sırların Balkanlar'a yerleştiği ilk zamanlardan bu yana kendilerine ait en önemli yerleşim yeridir. Ayrıca Sırp kültürünün ve Ortodoks Kilise yaşantısının beşiği konumundadır. Sırların ilk büyük Ortodoks Kilisesini inşa ettikleri yer olan Rascia bu doğrultuda çok büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü tüm Sırp tarihçilerinin açıkladığı şekliyle, Sırp Ortodoks Kilesinin doğum yeri diye adlandırılan bölge Rascia'dır. Kosova'nın kuzeybatısında olan, Rascia Sırp iddialarının aksine Kosova

¹¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss.160-162

¹² Şükrü Karatepe, "Balkan Türkleri", **Yeni Şafak Gazetesi**, 29 Mart 1999

¹³ **Makedonya**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 12-28

siyasi sınırları içinde değil bugünkü Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti'nin toprakları içerisinde yer almaktadır. Sırp Ortodoks Kiliseleri'nin Kosova'da kurulmaya başlaması, Bizans İmparatorluğu'nun ve Bulgar Krallığı'nın gücünü kaybetmeye başlaması ile ortaya çıkan bir gelişmedir. Bu da daha sonra açıklanacağı gibi 12 nci yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Osmanlı Türkleri'nin etkisini Balkanlar'da göstermeye başladığı dönem olarak bilinmektedir. İddiaların aksine Sırp'ların Kosova hakimiyetleri aslında çok kısa bir süreyi ihtiva etmektedir. Batılı yazarların ve Slav tarihçilerin yanlış ve olumsuz iddialarına rağmen, Sırp Kilisesi'nin Kosova'da hatta bugünkü Sırbistan sınırlarında dahi bu denli etkin olmasının ve tarihi dokusunu korumasının tek açıklaması vardır: Osmanlı Türkleri'nin Sırp'lara ve Sırp Ortodoks Kilisesi'ne göstermiş olduğu hoş görü.

Balkanlar'da büyük bir Slav gücünün doğması ise ancak 9 ncu yüzyılda gerçekleşir. Arka arkaya gelen hırslı hükümdarların yönetimindeki Bulgarlar yani Bulgar Türklerinden gelme seçkin yönetici kesimi, dil ve kültür bakımından Balkanlar'da Slav kabilelerini egemenlikleri altına almış olmalarına karşın, zamanla Slavların Bulgar Türklerini kendi dil ve kültüründen uzaklaştırarak, tarihsel süreç içerisinde bugünkü Bulgarların ortaya çıkmasına neden olan değişim gerçekleşmiştir.

Bulgarlar batıya doğru ilerleyerek bugünkü Makedonya ve Batı Sırbistan'a girmişlerdi. M.S. 850'lere geldiğinde ise Kosova'yı almış, Rascia sınırlarına dayanmışlardı. Çok geçmeden Makedonya'nın batısındaki Ohri kentini ele geçirdiler. Hıristiyanlığı daha yeni kabul etmiş olan Bulgar hükümdarları, Ohri'de bir piskoposluk kurulmasına yardımcı oldular. Ohri, bütün bölgede Slav bilim, kültür ve sanatının gelişmesinde önemli merkezlerinden biri haline geldi. Bir yandan da Bulgarlar, Arnavutluk'un güney ve orta kesimlerini zorluyorlardı. Sonraki yüzyıl içinde tamamen Slavlaşan Bulgarlar Balkanlar'da kontrolü ele geçirdi. Kosova 1014-1018 yılları arasında Bulgar ve Makedon hükümdarlarına bağlı kaldı ve o tarihte, Makedonya'da üstlenmiş olan Bulgar İmparatoru Çar Samuel öldü. Onun ölümü ile imparatorluğu parçalandı. Bunu fırsat bilen Bizans İmparatoru Basileios Bulgaraktonos (Bulgar Celladı), Bulgar'ların hakimiyetine bu bölgede son vererek, Bizans hakimiyetini tam anlamı ile yeniden kurmayı başarmıştır. O tarihten sonra Kosova, yaklaşık olarak iki yüzyıl boyunca Bizans yönetiminde kalacaktır¹⁴.

Sırp'ların gerçek anlamda Kosova'ya doğru yayılması ancak 12 nci yüzyıl sonlarında başlamıştır. Bu kapsamda belirtmesi gereken diğer bir husus; Sırp'lar 12 nci yüzyılda bölgeye

¹⁴ Işın Demirkent, "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti", **1 nci Kosova Savaşı'nın 600 ncü Yıldönümü Sempozyumu**, 26 Nisan 1989, Ankara 1992, ss. 9-11

gelmiş olmalarına rağmen, diğer bir Slav Irkının kolu olan ve bu günkü Makedonların bölgeye, çok daha önceki dönemlerde geldiğinden söz edilebilir.

Sırlar Balkanlar'a ilk geldikleri dönem çerçevesinde düşünüldüğünde, çağın gereği olarak tüm toplumlarda daha henüz milliyetçilik duyguları ve millet olgusu gelişmemişti. Bu dönem de kabileye dönük bağlılıklar daha büyük bir anlam taşıyordu. Sırlar Slavlara bağlı bir kabile olarak biliniyorlardı. Ancak Sırp kimliğinin ve kültürünün oluşmasındaki en önemli etken Sırp Ortodoks Kilisesi şemsiyesinde oluşmaya başlamıştır. Sırp Kilisesi 13 ncü yüzyıl başlarında, Rum Ortodoks kilisesi içerisinde özerk statü kazanmıştır. 1346 yılında ise tam anlamı ile bağımsız olmuştur. Tabi ki bu gelişmeler Bizans İmparatorluğu'nun kontrolünde gerçekleşmiştir. Bizanslılar Balkanlar'da Sırlara istemeyerek de olsa bu tavizleri vermek zorunda kalmıştır. Bizanslılar önce Balkanlar üzerinden gelen savaşçı ve hayvancılıkla uğraşan Slav Kabilelerini Hıristiyan dinine geçirerek kendisine müzahir hale getirirken, arkasından da din öğretisinin altında kendi kültür ve yaşamsal değerlerini de bu toplumlar üzerine yaymıştır. Bizansların bu politikası ayrıca Slavları, Katolik Avrupalılara karşı kendini korumak üzere tampon bir bölge oluşturma amaçlı da değerlendirilebilecek akılcı bir yaklaşımdır¹⁵.

19 ncü yüzyılda modern ulus kavramının yayılmaya başlaması ile, Sırp Ortodoks Kilisesinin mensubu olmak da, Sırp kimliğini oluşturan hazır bir kriter haline gelmiştir. Ancak her ne kadar Sırp Ortodoksluğu, Sırp kimliğinin oluşumunda böyle önemli bir rol üstlenmiş olmasına rağmen, Sırp Kilisesi, Hıristiyanlığın Protestanlık ve Katolikliğe göre birçok bakımdan toplumsal ve politik yaşantının çok dışında yer aldığı unutulmamalıdır.

1.2.3 Türkler

Türk etnik kimliği ayrı bir tez çalışması olabilecek geniş bir konuyu içermesi nedeni ile bu kapsamda bahsedilmeyecektir. Osmanlı Devleti öncesi Türk Kavimleri Kosova'ya ve Balkanlar'a farklı dönemlerde gelip yerleşmişlerdir. Moğol istilası döneminde ise Balkanlar'a Türk Kavimleri'nin göçünün hızlandığı ifade edilebilir. Bulgar Türkleri, Avar Türkleri, Peçenek ve Kumanlar (Kıpçaklar) Osmanlı öncesinde Balkanlar'a geldikleri bilinen Türk kavimleridir¹⁶. Yani Türkler çok eski çağlardan buyana Balkanlar bölgesinde, diğer etnik mozaiklerle birlikte yaşamışlardır. Diğer bölümler içerisinde, Türklerin Balkanlar'a etkisini

¹⁵ Malcom, **Kosova...**, s.35

¹⁶ Karatay, "Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü", s. 19

hissettirmeye başlayıp, 500 yıl boyunca hüküm sürdüğü Osmanlı Dönemi ayrıntıları ile açıklanacaktır.

Balkanlar ve Kosova’da Türk kültürünü ve etnik kimliğini ortadan silmeye çalışan olumsuz düşünce ve yaklaşımlar Osmanlı sonrası etkisini her geçen gün artarak Kosova’da Türkler yoktur şeklinde açıklamalar ortaya çıkmıştır. Aslında Kosova’da Türk yoktur tezini öne sürenlere karşı verilecek en güzel cevap; hala Kosova’da Arnavut, Boşnak ve hatta Sırp ailelerin evlerinde Türkçe konuşmaları, Türklerin etkisinin Balkanlar’da yaşadığının açık bir göstergesidir. Böyle bir yapının baskı sonucu ortaya çıktığını söylemek asılsız bir iddiadır. Açıklananlardan yola çıkarak, Kosova’da ve Balkanlar hafife alınmayacak bir Türk etkisinden ve Türk varlığından söz edilmesi mümkündür.

Balkanların durumunu ve yaşanmakta olan sorunları geçmişten günümüze Türklerden iyi kimse analiz edememiştir. Kosova’da yaşanan sorunlar, günümüze ait, yeni ortaya çıkmış problemler olarak görülmemelidir. Tüm yaşanan sıkıntıların geçmişten beslenen kuvvetli kökleri mevcuttur. Bu nedenle sorunların çözümü için Osmanlı’nın Balkan coğrafyasındaki 500 yıllık egemenliği çok iyi incelenmelidir. Osmanlı Türkleri’ne yönelik olumlu ve olumsuz çok farklı görüşler olmasına rağmen yapılacak tarafsız değerlendirmeler geleceğe dönük çözümleri ortaya çıkaracaktır. “Balkanları Türkler icat etti.... Bu coğrafyada onları kimileri “Baba” olarak görür, kimileride işgalciler, istilacılar olarak.... Ama burada hiç kimse Türklere atıfta bulunmadan konuşmaz. Hiç kimse burayı Türklere referans vermeden kavrayıp anlayamaz”¹⁷.

1.2.4 Boşnaklar

Boşnaklar, Bosnalı Müslümanlar olarak bilinir. Sırp-Hırvat dilini konuşurlar. Genellikle bugünkü Bosna topraklarında yoğunluk oluşturmalarına karşın, Kosova’da ve Türkiye’de de yaşamaktadırlar. Boşnaklar kökenleri itibari ile Slav ırkındandır. Osmanlı döneminde Arnavutlar gibi İslam dinini benimsemişlerdir¹⁸.

Sırpalar Boşnaklar ile aynı ırktan olmalarına rağmen, Boşnakların Müslüman olması nedeni ile aralarında büyük bir nefret oluşmuştur. Zaten Sırpalar bu nefretlerini Bosna katliamı sırasında apaçık ortaya koymuşlardır.

¹⁷ Doğan Tılıç, **Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, s.17

¹⁸ “Balkanları Anlamak”, <http://www.dallog.com/index/html>, 30.01.2006, 12.15; Halil İnalçık, **Balkanlar: Türkler ve Balkanlar**, Eken Yayıncılık, İstanbul, 1993, ss. 19-20

Sırp akademisyenler Boşnaklara yönelik düşmanlık üzerine kurdukları tezlerinde, Boşnakların aslen Türk olduğunu ve bu yüzden Balkanlar'dan çıkarılmaları gerektiğini savunmuşlardır. Hatta Bosna katliamlarının ardından, Türklerden intikamımızı aldık şeklinde yapmış oldukları açıklamalarında bu düşünceleri daha açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadırlar.

1.2.5 Makedonlar

Kosova'nın hemen güneyindeki Makedonya'nın ilk yerli halkı olan Makedonların bölgedeki varlığının, arkeolojik bulgulardan ilk Tunç Çağına değin uzandığını göstermektedir. Bazı tarihi kaynaklara göre Makedonlar; M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'dan, kuzeyden Moravya-Vardar istikametinden ve Karadeniz'in kuzeyinden gelen kavimlerin karışımı olarak kabul edilmektedir. Diğer bir iddia Makedonların Anadolu'dan geldiği yönündedir. Makedonların Anadolu asıllı oldukları görüşü gerçeğe çok daha yakın görünmektedir.

Makedonların aslı bazı tarihçilere göre Tuna Nehri ve Rusya istikametinden gelen Türk asıllı kavimlere dayandırılmaktadır. Bu iddia daha ziyade M.S. III ncü Yüzyıldan itibaren Balkanlar'a ve Avrupa'ya inen Türk göçleri ve akınları dikkate alındığında ağırlık kazanabilmektedir¹⁹.

Makedonlar Sırpça'dan son derece farklı, Bulgarca ile yakından akraba olan bir dil konuşurlar. Makedon nüfusun hemen hemen tamamı Ortodoks Hıristiyan'dır.

Günümüzde Kosova topraklarında Makedonlara pek rastlanmamaktadır. Makedonya'da ise azımsanmayacak oranda Arnavut azınlık yaşamakta olması, Makedonları Kosova'da meydana gelebilecek olaylara karşı hassas konuma sokmaktadır.

1.2.6 Karadağlılar

Etnik bakımdan Karadağlılar, Sırpın bir kolu olarak kabul edilir. Ortodoks Kilisesine bağlı olmaları nedeni ile, Hırvatlar yada Bosnalılardan çok Sırpın kültürel dünyası ile yakın ilişki içindedirler. Karadağ'ın Adriyatik Denizi kıyı bölgelerinde, Venedikli tüccarlar ile yakın ilişkiler sonucunda, Karadağ halkından Katolik Hıristiyanlığı benimseyenler de olmuştur.

Geçmiş yüzyıllarda Arnavut ve Karadağlı dağ klanları arasında güçlü ve özel bağlar tespit edilmiştir. Savaşlarda karşılıklı ittifaklar kurulmuş, kız alıp kız verme gelenekleri

¹⁹ Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını, s. 21

sürdürülmüş, Arnavut ve Karadağlılar arasında ortak atadan geldiklerine dair hikayeler anlatılmıştır. Bu hikayelerin bir kısmı doğru da olabilir. Bazı Karadağ klanları gerçekten de Arnavut soyundan türemiş olabileceği gibi, bazı Arnavut klanlarının ataları da Slav olabilir²⁰. Arnavut ve Karadağlılar arasında ortak kültürel bağlar Balkan halklarının tamamı için geçerlidir. Fakat bu tür sıcak ilişkiler, kültürler arasında menfaatlerin çatıştığı noktalarda, etnik gerilimlerin oluşmasına da engel teşkil etmemektedir.

Karadağ'ın nüfusunun yaklaşık olarak 500.000 olduğu tahmin edilmektedir. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra ülkenin karışık yapısı nedeni ile kesin sonuçları içeren geniş ölçekli bir nüfus sayımı yapılamadığından, veriler tahmini olarak ifade edilmektedir. Bu gün Karadağ nüfusunun ve kapladığı alanın, Türkiye'deki orta ölçekli bir şehir ile yüzölçümü ve nüfus olarak hemen hemen aynı ölçekte olduğu söylenebilir.

Karadağ, tarihinin büyük bir bölümünde Sırbistan'dan tamamen ayrı bir oluşum içinde olmuştur. 1912 yılında Sırbistan ile sınır komşusu olmuştur. 1918 yılında ise, Yugoslav Krallığı içinde Sırbistan ile birleşmiştir²¹. Karadağ'ın 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum neticesinde Sırbistan'dan bağımsız bir statüye geçme kararı almıştır. Karadağ'ın Sırbistan'ın denize tek çıkış noktası olması nedeniyle, Sırbistan'ın Karadağ'dan vazgeçmesi mümkün değildir. Sırbistan ve Karadağ ilişkileri gelecekte dikkatle incelenmelidir.

1.2.7 Ulahlar

Ulahların bugünkü Romanya halkına mensup kişiler ile aynı soydan oldukları düşünülmektedir. Geçmişte Kosova'da yaşamış oldukları bilinmesine rağmen, bu gün Kosova'da Ulahların varlığından söz edilemez²². Geçmişte Ulahlar her zaman koşullara uyum sağlayan bir halk olmuşlardır. Yaşadıkları her yörenin dilini, yönetimini ve kültürünü kolaylıkla benimsemişlerdir. Bu nedenle Osmanlı'nın son dönemine kadar, Kosova'da varlıklarını sürdürmüş olmalarına rağmen, büyük bir çoğunluğu beraber yaşadıkları Müslüman Arnavutlar ve Ortodoks Sırlar ile komşulukları, evlenme ilişkileri neticesinde Arnavutlaşmış veya Sırp kimliğini benimsemişlerdir.

²⁰ **Makedonya**, ss. 5-6

²¹ "Sırbistan ve Karadağ Ülke Profili ve Türkiye İle İkili İlişkiler", www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Ticaret+Kosesi/UlkeRaporlari/SırbistanKaradağ.html, Feyza Paker, 11.01.2006, 10.26

²² Osman Metin Öztürk, "Balkanlar; Genel Durum ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **Kök Araştırmaları**, Cilt 1, Sayı 2, Güz 1999, s. 239; Malcom, **Kosova...**, ss. 256-260

1.2.8 Hırvatlar

Hırvatlar, Balkanlar'da bugünkü Hırvatistan'ın bulunduğu bölgeye, Bizans İmparatorluğunun teklifi üzerine, Avarlar ile mücadelenin ödülü olarak yerleşmişlerdir. Hırvatlar da Slav kökenlidir. Buldukları bölgenin Adriyatik kıyısında olması nedeni ile Venedik ile olan yakın ticari ilişkileri Hırvatları Vatikan'a yaklaştırmış ve Venedikli tacirlerin de etkisi ile Hırvatlar diğer Slav kabilelerinden farklı olarak, Katolik Hıristiyanlığı benimsemişlerdir.

1.2.9 Çingenerler

Türklerden sonra Balkanlar'a yerleşen ikinci kavimdir. Asıl yurtları Hindistan'ın kuzeyi olan bu göçebe halk, 11 nci yüzyılda Hindistan'dan göç ederek, Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarına kadar gelerek ilerleyişlerine son vermişlerdir. Bu tarihten sonra ise Avrupa'nın diğer köşelerine de yayılmışlardı. Çingenerler ayıcılık, falcılık ve büyüyle şifa bulma işleri ile uğraştıkları bilinmektedir.

Çingenerler, kendilerine roman da denilmesi nedeni ile, genellikle Ulahlar yani bugünkü Romanya Halkı ile karıştırılmaktadır. Çingenerler için Latinler şeklinde yapılan tanımlamalar da karışıklığa neden olan diğer bir etkidir. Farklı kayıtlar da değişik ifadelerin kullanılmasına karşın "Romen" veya "Latin" olarak yapılan tanımlamalar, Çingenerler için kullanılmaktadır²³. Rumen ise Romanya halkına yönelik bir adlandırmaya işaret eder.

Çingenerler; Mısırlı, Aşgali ve Rom olarak da adlandırılırlar²⁴. Bu gurupların tamamı birbirleri ile yakın ilişkileri olmasına karşın, kendilerini farklı bir tanımlama ile adlandırılmasına olumlu yaklaşmaktadırlar. Çünkü Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisinde, aynı zamanda günümüz Kosova'sında siyasi olarak ayrı temsil hakkı elde etmeyi amaçlamaktadırlar.

Kosova'da yaşayan Çingenerlerin büyük bir çoğunluğu, beraber yaşadıkları ve çoğunluğu oluşturan halkın dilini konuşmaktadırlar. Mesela Sırpların çoğunluğu oluşturduğu yerlerde yaşayanlar, Sırpça konuşurken, Arnavutların bulunduğu yerlerde yaşayanlar ise, Arnavutça konuşmaktadırlar. Etnik olarak bu kadar çok çeşninin olduğu bu küçük coğrafya içerisinde, Kosovalılar çocukluklarından itibaren mahallede oyun oynamak için çıktıklarında en az üç farklı dilin konuşulması gerçeği ile yüzleşmektedir. Kosova'lı çocuklar arkadaşları ile oyun

²³ "Çingenerler", **Büyük Larousse Ansiklopedisi**, s. 2737

²⁴ **Kosova As Seen, As Told**, "AGİT'in İnsan Hakları Bulguları Ekim 1998'den Haziran 1999'a Kadar Olan Süreç", OSCE Publication, ss. 143-144

oynamanın birinci kuralı olarak, Arnavut, Sırp, Türk, Çingene komşularının dilini öğrenmek zorundadırlar. Okula başladığı andan itibaren okulun her sınıfında farklı bir dilin konuşulması sonucunda, bir çok dili konuşmak onlar için içgüdüsel bir refleksin sonucudur. Kısacası Çingener için farklı dilleri bilmek diğer etnik guruplar içinde yaşamının doğal bir sonucudur. Çingener gibi Kosova’da yaşayan tüm etnik unsurlar için diğer etnik gurupların dillerini öğrenmek çok doğal bir yapıda gerçekleşir.

Osmanlı öncesinde, Çingenerin çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan’dı. Hatta isimleri dahi Jovan ve Dimitrije gibi Ortodoks Sırp adları taşıyordu. Bu Çingenerin Ortodoks Sırp kültürünü ileri derecede özümsemiş olması, Osmanlılardan çok daha önce Balkanlar’a geldiklerini doğrulayan bir veridir²⁵. Çingener Osmanlı’nın gelişini müteakip, Arnavutlar gibi Müslümanlığı benimsemişlerdir.

Ortaçağ Avrupa’sının tamamında, Çingener ve Yahudilere yönelik kötü bir bakış açısı ve zulüm söz konusu iken, Osmanlı hakimiyeti altındaki Çingener için kötü muamele olmamıştır. Çingener de Osmanlı’ya karşı hep uyumlu bir çizgi sergilemiştir. Hatta Osmanlı Ordusu’nun katıldığı savaşlarda, yardımcı kuvvet olarak da yerlerini almışlardır.

1.2.10 Yahudiler

Tarihsel bulgulara göre Yahudiler Kosova’ya ilk olarak 15 nci yüzyılda gelmiştir. 15 nci yüzyıl bilindiği üzere, Yahudilerin Avrupa’da engizisyon mahkemelerince katledilip, tüm Avrupa’dan kovuldukları ve Osmanlı Sultanı tarafından kabul edildikleri dönemi kapsamaktadır. Avrupa’dan kovulan Yahudiler, Osmanlı’ya ait tüm topraklarda huzur ve güven içerisinde yaşama hakkına kavuşmuşlardır. İspanya’dan ve diğer Avrupa Devletlerinden göç etmek zorunda kalan Yahudiler, Osmanlı’nın iskan politikası gereği, İstanbul ve Selanik başta olmak üzere, Balkanlar bölgesine de yerleştirilmişlerdir. Balkanlar genelinde, ticaret merkezlerinden biri olan Dubrovnik’e en fazla Yahudi yerleşimi gerçekleşmiştir. Kosova topraklarındaki ticaretin merkezi konumunda olan Prizren’e de Yahudi göçmenler yerleştirilmiştir²⁶.

Yahudilerin Kosova ile ilişkilerinin bundan çok daha önceye, Roma dönemine uzanıyor olması da mümkündür. Ancak o yüzyıllardaki varlıklarına dair günümüze ulaşmış bulgular yoktur. Şuanda Kosova’da belirgin bir Yahudi varlığından söz edilmemektedir.

²⁵ Malcom, **Kosova...**, ss. 262-263

²⁶ Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Çev. Halil Berktaş, Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 68

Yahudiler, Avrupa’da yaşanan kıyımdan kendilerini kurtardığı için Osmanlı’ya karşı ayrı bir bağlılık beslemişlerdir. Bu yüzden Sırp Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudileri geleneksel olarak Osmanlı’dan yana saydıkları için, Osmanlı’dan fethettikleri topraklarda Yahudilere kötü davranmışlardır²⁷. Günümüzde Kosova’da hiçbir Yahudi ailesine rastlanmamasının asıl nedeni de Sırpların Yahudi azınlığa karşı uygulamış olduğu baskıcı tutum ile açıklanabilir. Osmanlı sonrasında Sırpların anti-semitik yasalar uyguladıkları ifade edilmektedir. Bu yasalar ancak 1889’da, Batılı Devletlerin diplomatik baskısı sonucunda kaldırılmıştır.

1.2.11 Çerkezler

Kosova’ya gelmiş azınlıklar içinde Çerkezler en son gelen etnik gurubu teşkil etmektedir. Osmanlı tarafından 1860’lı yıllarda Kosova’ya yerleştirilmişleridir. Daha önce bölgeye yerleşen Türkler içerisinde de tarihler boyunca birbirlerini hiç ayrı bir kültür olarak görmemiş bu iki dost halkın Kosova’ya daha önce gelen Türk kavimleri ile birlikte gelerek, yerleşmiş az sayıda Çerkez’in olabileceği değerlendirilmektedir. 1860 öncesinde gelen Çerkezler hem Türkleri kendilerinden farklı addetmemelerinden, hem de Türk kavimleri ile sürekli birlikte yaşamının sonucu olarak, dillerini ve kimliklerini unutarak erimiş olabilirler.

Çerkezler, Kafkasya’nın kuzeybatısında zengin ve bereketli topraklarda yaşayan ve savaşçılıkları ile tanınan bir topluluktur. Osmanlı hakimiyetine 18 nci yüzyılda girmişlerdir. Bu tarihten sonra Çerkezlerin İslam dinini seçtiği bilinmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi Çerkezler, Türkler ile hep iyi ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Türklerin düşmanı, Çerkezlerinde düşmanı olmuş, Çerkezlerin düşmanı da Türklerin düşmanı olmuştur. Özellikle Ruslara karşı verilen mücadelede hep birlikte savaşmış ve ortak bir kader birliği yapılmıştır. Rusların Kafkaslarda ilerleyişinde en büyük engel Çerkezler olmuştur.

1864 yılında Rus Orduları, Çerkezleri yenip, katliam seviyesinde halk üzerinde kıyım gerçekleştirince, nüfusun büyük bir bölümü Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Bu göçün bir milyona yakın insanı kapsadığı ifade edilmektedir²⁸. Göç eden Çerkezler sosyolojik olarak dışa kapalı bir yapı içerisinde, kültürel varlıklarını, akrabalık ilişkilerini ve dillerini korumuşlardır. Türkler ile olan tarihsel iyi ilişkilerinden ötürü, karşılıklı kız alıp verme sonucunda da Türkleşen Çerkezler ve Çerkezleşen Türkler olmuştur.

²⁷ Malcom, **Kosova...**, s. 266

²⁸ Malcom, **Kosova...**, s. 269

Kafkaslardan göçün arkasından, bu savaşçı insanları Osmanlı büyük ölçüde, Balkanlar'a yerleştirmiştir. Balkanlar'a göç eden Çerkez sayısının 150.000-200.000 arasında olduğu sanılmaktadır. Kosova genelinde ise 2000 ailelik bir rakam telaffuz edilmektedir. Bu insanlar genellikle çiftçilik ve tarım kültürüne alışık değillerdi. Özellikle uğraştıkları iki sanat vardı: Metal işçiliği ve At yetiştiriciliği. Bölgenin yerlisi olan Arnavutlar ve Sırlar, Çerkezleri hiç sevmeler hatta onları at yetiştiriciliğindeki yeteneklerinden dolayı, o dönem içerisinde alaycı bir aşağılamayla "at hırsızı" olarak çağırıyorlardı. Fakat bu iddiaların tamamı asılsızdır.

Kosova Çerkezleri, 1876 yılındaki Bulgar ayaklanmasının bastırılmasında takviye kuvvet olarak kullanıldı. Bunun üzerine Kosova'nın kuzeyine yani bugünkü Sırbistan topraklarında yaşayan Çerkezler Sırlar tarafından sürüldüler²⁹. Birçok Kosova Çerkez'i de, Sırbistan'dan göç eden soydaşları ile birlikte, Anadolu'ya ve oradan da Ürdün'e gittikleri tahmin edilmektedir. Anadolu'ya Çerkezlerin göç hareketi 1918 yılında ve arkasından 1931 yılında ikinci bir dalga olarak devam etmiştir.

Halen Kosova'da Priştine ve Vucitirn bölgelerinde az sayıda da olsa Çerkezler yaşamaktadır. Burada yaşayan Çerkezlerin tamamı Çerkezce, Türkçe, Arnavutça ve Sırpça'yı çok iyi seviyede konuşabilmektedirler.

1.2.12 Goralılar

Goralılar genellikle Prizren'in güney kesiminde, Arnavutluk'a yakın dağlık ve engebeli arazide yaşamaktadırlar. Goralıların yerleşik olduğu coğrafyadan ötürü, Kosova'lı Arnavutlar Goralıları Dağlı olarak adlandırmaktadır.

Goralılar, büyük ölçüde hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Yaşadıkları bölgenin zorlu yapısı, ulaşım imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle Goralı insanı genellikle kapalı bir kültürel yapı içerisinde yaşam mücadelesi vermiştir³⁰.

Goralıların kökeni ile ilgili iki yaklaşım mevcuttur. İlki Goralıların Slav kökenli olduklarıdır. Konuştıkları dil genel olarak Sırp-Hırvat dili ile aynı özellikleri taşımasına rağmen Türkçe kelimeler de azımsanmayacak kadar çoktur. Sırlar, Goralıların kendi kültürleri ile hiçbir benzer yanı olmamasına rağmen, Slav kökenli ve Sırp oldukları iddiasını, Goralıların konuşmuş oldukları dile dayanarak savunmaktadırlar. Ama bu dağlık bölge

²⁹ Malcom, **Kosova...**, ss. 269-271

³⁰ **Kosova As Seen, As Told...**, s. 147

halkına Sırbistan Krallığı döneminde yoğun baskı yapılmak suretiyle, Sırpça konuşmaya zorlandığı gerçeği zayıf bir ihtimal değildir. İkinci yaklaşım ise Goralıların aslında Peçenek Türklerinden geldiği yönündedir. Benim o bölgede yaptığım gözlem sonucunda elde ettiğim tecrübelerimde kültürel olarak, bu bölge halkının Peçenek Türklerinden olma ihtimalinin daha inandırıcı olabileceği yönündedir. Peçenek Türklerinin de Bulgar Türkleri ile aynı dönem içerisinde Kosova'ya gelip yerleşmiş olabileceği gibi, Kosova bölgesinin Bulgar Türlerinin hakimiyetinde olduğu dönem içerisinde Kosova'ya yerleşmiş olabileceği de imkan dahilindedir. Goralıların dili Sırpça'dan daha çok, Bulgarca ile benzerlikler içermesi de dil bilimciler tarafından incelenmesi gereken önemli bir konudur. Görüşme yaptığım yaşlı Goralı İbrahim Bey, kendisi Prizren'in merkezinde, Şadırvan bölgesinde pastanecilik yapmaktadır. Kendi köyünden birçok kişinin Çanakkale Savaşı sırasında, hiçbir zorlama olmaksızın dağlardan yürüyerek Çanakkale'ye savaşmaya gittiklerini ve Goralıların tartışmasız Türk olduğunu, Sırp tarafından uzun yıllar süren sistematik bir propaganda sonucu dillerini ve benliklerini yitirdiklerini ifade etmiştir.

Goralılar'ın tamamı Müslüman'dır.

1.2.13 Kosova Harekatı Sonrasında Değişen Etnik Yapı

1998'de yaşanan kriz ve çatışma ortamı ile 1999 NATO Harekatı sonrası komşu ülkelere sığınan mültecilerin geri dönüşü, demografik rakamları tamamen değiştirmiştir. 1998 yılında Sırp saldırılarına maruz kalan özellikle kırsal alandaki Kosova'lı Arnavutlar büyük kitleler halinde Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ'a sığınmışlardır. Bu dönem içerisinde 444.600 mültecinin Arnavutluk'a, 243.700 mültecinin Makedonya'ya, 69.700 mültecinin Karadağ'a, 60.000 mültecinin Sırbistan'a, 21.700 mültecinin Bosna-Hersek'e sığındığı BM raporları ve NATO kayıtlarında ifade edilmektedir³¹.

NATO'nun müdahalesi ile Sırp saldırıları durdurulmuş, Haziran 1999'da KFOR "Kosovo Force" (NATO Kosova Koruma Gücü) Kosova'ya girmiş, Sırbistan ile Kosova arasındaki hudutlardan itibaren 5 kilometrelik alan Kara Güvenlik Bölgesi, 25 Km. lik alan Hava Güvenlik Bölgesi ilan edilmiştir. Kosova'da tüm etnik topluluklar için, güvenli bir ortam sağlanması yönünde çalışmalara başlanmış, arkasından yerlerinden edilmiş Arnavutların tekrar yurtlarına dönmeleri sağlanmıştır. Fakat evlerini terk eden Sırp için aynı durum söz konusu olamamıştır. Savaş sonrasında Kosova'ya geri dönen ve daha öncesinde kırsal alanda yaşayan pek çok Arnavut tekrar köylerine dönmek yerine şehir ve kasaba merkezlerinde

³¹ **Kosova As Seen, As Told...**, s. 222

toplanmışlardır. Bu insanlar, Arnavutların tehdidinden korkarak buldukları yerleri terk eden Sırların ev ve arsalarına yerleşmişlerdir. Sırların yaşadıkları yerleri terk etmeleri üzerine, Sırlara ait evler ve diğer binalar, Kosova'lı Arnavutlar tarafından (işgal edilenler hariç) yakılarak tahrip edilmiş ve kullanılamaz hale getirilmiştir. Arnavutlar artık yaşadıkları yerlerde Sırları görmek istememektedirler.

Arnavut nüfusu, Balkanlarda en hızlı artan nüfustür. Belli bir dönem için, nüfus üstünlüğünü korumaya yönelik Arnavutlar tarafından yüksek doğum oranı ve genç nüfusu arttırmak amaçlı yürütülen politika sonucunda sosyal problemler de beraberinde ortaya çıkmıştır. Bu ölçüde genç bir nüfusa iş ve sosyal güvenlik sağlamak, Kosova'nın kendi kaynakları ile mümkün görülmemektedir. Kosova'nın belli başlı şehirleri ve nüfusları aşağıda belirtildiği gibidir³²:

Priştina	: 180.000
Mitroviça	: 93.000
Prizren	: 92.000
İpek (Pec)	: 80.000
Yakova	: 68.000
Urosevaç	: 61.000
Gilan	: 54.000

Kosova'da yaşayan Türk nüfus Prizren'de ve Prizren'e bağlı Mamuşa köyünde yoğunlaşmıştır. Ayrıca Priştine, Mitroviça, İpek ve Gilan'da çok sayıda Türk yaşamaktadır. Burada yaşayan Türkler kurmuş oldukları dernekler ve Kosova Türk Demokrat Partisi'nin çatısı altında kimliklerini ve kültürel değerlerini muhafaza etmek için yoğun çaba sarf etmektedirler. Kosova'da yaşayan Türkleri Arnavutlaştırmaya yönelik, ciddi bir baskı söz konusudur.

³² "Municipal Profiles", <http://osce.org/kosovo/13982html>. 20.10.1005, 10.21

Prizren'de yaşayan Arnavutların büyük bir kısmı da Türkçe'yi çok iyi seviyede konuşmaktadır. Türk nüfusun ve Prizrenli Arnavutların pek çoğunun Türkiye'de (genellikle Bursa, İstanbul ve İzmir'de) akrabaları mevcuttur.

Kosova'da yaşayan tüm etnik guruplar kendi ana dillerini konuşmaktadır. Eğitim sistemi üniversiteye kadar tüm etnik gurupların kendi ana dilinde (arzu ederlerse) eğitim yapabilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak üniversite de Arnavutça eğitim yapılmaktadır. Bu nedenle etnik guruplar ya başlangıçtan itibaren Arnavut okullarını tercih etmekte veya üniversite için, Türk azınlık çocuklarını, Türkiye'de eğitime göndermektedir. Böyle bir uygulamanın ileride, Kosova'ya dönen üniversite mezunu çocukların Arnavutça bilmedikleri için iş bulamaması ve üniversite eğitimi aldıkları ülkeye göç etmek zorunda kalması ile neticelenecektir. Zaten Kosova dışına eğitim amaçlı çıkan öğrenciler, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve geleceğe dönük iş imkanlarının olmayacağı endişesi ile, eğitim gördükleri ülkelerde kalacak şekilde şartları zorlamaktadırlar. Sonuç olarak bu gençlerin tekrar Kosova'ya dönmek gibi bir düşünceleri yoktur. Uzun vadede bu durumun Kosova'da homojen bir Arnavut nüfus görmek isteyen Kosova'lı Arnavutların işine yarayacağı değerlendirilmektedir.

Dünya genelinde 3500 farklı etnik kimlik oluşumunun olduğunu, bu etnik guruplardan yalnızca 170'ine ait devlet yapılarının mevcut olduğu ve bu devletlerin birkaç istisna haricinde tamamının birden çok etnik grubu bünyesinde barındırdığı gerçeğinden yola çıkılarak, Balkanlar'daki etnik farklılıkların tarihsel süreç içerisinde birçok kez gerilimlere neden olmasına karşın, bu hassas ve sürekli kaşınıp kanamaya müsait olan yapının ancak ve ancak barışı ön plana çıkaran ve birleştirici yönetimler ile gerçekleştirilebileceği gerçeği unutulmamalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN ÖNEMİ VE ETNİK YAPI

2.1 KOSOVA TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Balkanlar tarih boyunca tüm medeniyetlerin ilgi odağındaki bir coğrafya olmuştur. Kosova ise coğrafi konumu nedeniyle Balkanların düğüm noktasını teşkil etmektedir. Bu bölgeye hakim olan medeniyet Asya Avrupa arasındaki boğazlar üzerinden en kısa geçiş yolunu kontrol edebilmiştir. Yüzyıllar boyunca Asya ve Avrupa arasında süregelen savaşlar Balkanlar'ın ve Kosova'nın kritik bir nokta olarak önemini arttırmıştır. Tarih boyunca İliryalılar, Bizanslar, Hunlar, Bulgar Türkleri, Avarlar, Slavlar, Osmanlı Türkleri, Sırp ve Arnavutlar arasında sürekli el değiştiren bu coğrafya, üzerinde yaşayan her topluluğun derin izlerini ve kültürel inceliklerini tüm güzelliği ile ortaya çıkarmaktadır. Güzelliklerinin yanı sıra, birçok hakim unsur tarafından bir önceki toplum değerleri kültürel yapısı tahrip edilmiş, hatta düşmanlıklar cinayetleri ve arkasından katliam derecesine varan şiddet olaylarını ortaya çıkarmıştır.

Kosova'yı oluşturan birçok etnik unsur diğerine veya diğerlerine karşı nefret ve kin duyguları beslemektedir. Bunun temelinde tarihten gelen, şiddet olaylarının sebep olduğu düşmanlıklar yatmaktadır. Fakat olayların yalnızca bir etnik gurubun hataları sonucunda bu seviyeye dönüştüğünü söylemek mümkün değildir. Bu günkü yaşananları ve gelecekte olabilecek olayları iyi tahlil edebilmek için, geçmişin çok detaylı incelenmesi gerekmektedir. Genellikle homojen, saf ve tek etnik guruba ait bir Kosova yaratmaya dönük projelerin tamamı boşa çıkmıştır. Bu projeleri hayata geçirmek adına yapılan baskılar ve uygulanan şiddet ters teperek, daha kuvvetli, ters yönlü şiddet olaylarını tetiklemiştir. Sonuçta kazanan olmazken, kaybedilenlerin ve boş yere dökülen kanların sonu gelmemiştir.

2.2 Sırp Krallığı Dönemi

Sırp ve Hırvatlar daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Balkanlar'a Avarların egemenliğine son vermek için Bizanslılar tarafından çağrılmışlardır. Başarılarının ödülü olarak Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Daha sonraki süreçte, Bizans İmparatorluğunun kültürel etkisi altında kalmışlardır. Bizanslar hem kuzeyden gelecek, barbar akınlarına karşı hem de Hristiyan Katolik mezhebinin düşmanlığına karşı Slavları tampon olarak kullanma

isteğindeydiler. Bunu başarmanın en iyi yolu olarak da Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmaya dönük, faaliyetler yürütmek olduğuna karar verdiler. Sonuçta Bizanslılar istediklerini elde ettiler ve Slavları 8 ve 9 ncu yüzyıldan itibaren Hıristiyanlaştırmayı başardılar. Bu dönem içerisinde Papalık Bizans'ın hamlesini görmüş ve onlarda Arnavutlar üzerinde uzun zamandır devam eden Katolikleştirme faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Tabi ki bu mücadele Hıristiyanlığın düşmanları olarak görülen, Hıristiyan olmayan ve barbar kabul edilen kabile ve toplumlara karşı sürdürülen mücadelede geçici süreli birleşmeyi zaman zaman sağlarken, Katoliklik ve Ortodoksluk çatışması Hıristiyanlığın kendi içinde yüzyıllar boyu devam edecek ve hatta günümüze kadar etkisini devam ettirecektir. Katolik ve Ortodoks Kilise birbirinden resmi olarak MS 1054 yılında ayrıldıysa da, Kiliseler arasındaki bağ çok daha öncelerinde çözülmüştü³³. Bizans İmparatorluğu, Ortodokslaştırmak suretiyle desteğini aldığı Slavlar olmasa, Katolik Avrupa ile mücadelesinde çok ciddi zorluklar yaşayacaktı. Ortodoks cemaati tarafından aksi tezler ve düşünceler üretilmesine karşın, Osmanlı'nın bölgeye gelişi sonucunda da, Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde bu baskı daha da hafiflemiştir. Tabi ki bunun ana etkeni, Ortodoksların, Osmanlı yönetimi altında özgürce ibadet ve dini yaşantılarını sürdürebilmesinde yatmaktadır. Osmanlı'nın yükselme dönemi boyunca sürekli Katoliklere karşı, Ortodoksların hamiliğini üstlenmiştir. 500 yıllık Osmanlı yönetim sürecinde münferit Ortodoks karşıtı olumsuz yaklaşımlar sergilenmiş olabilir ama bu yapılanların genel bir politika olarak düşünülmesi mümkün değildir. Aksi takdirde bu kadar uzun dönem içerisinde Balkanlar coğrafyasında bırakın Ortodoksluğu, hiçbir şekilde bir Hıristiyan varlığından söz etmenin ihtimal dışı olacağı açıktır. Ayrıca Balkanlar'da Osmanlı dönemi içerisinde yapılan Kiliselerin azımsanmayacak sayısı açıklanan gerçekleri doğrulamaktadır.

Bizans kendi hinterlandında, Balkanlar'daki Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmasının arkasından, kültürel asimilasyon faaliyetinin ikinci adım olarak, buradaki Slavları Helenleştirme işlemine başlamıştır.

Bizans'ın 11 nci yüzyıl başlarında Makedonya ile Kosova'da hakimiyetini kurmasını müteakip, İstanbul'dan Ohri'ye atanan Yunanlı piskopos, kararlı ve planlı Helenleştirme sürecini başlatmıştır. Yüzyılın sonlarında, hala görevde olan hırslı piskopos gayretleri neticesinde, Balkanlar ve Kosova'daki Slav okullarını kapatmış ve yerel kiliselerin Slav ayin usulünü bırakmaları için baskıları arttırmıştır. 11 ve 12 yüzyılda Balkanlar ağırlıklı olarak

³³ Fine, **The Early...**, s. 215

Yunanca konuşan bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca toplumsal yapı değişmiş, Osmanlı'nın tımar sistemine çok benzeyen "Pronoia" denen bir mülk yapısı ile sosyal içerikli düzenlemeye gidilmiştir³⁴.

Bizans hakimiyetinde geçen yüzyıllarda Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia Pronoiası, gelecekteki, Sırp devletinin temelini oluşturacaktır. Rascia Bizans hakimiyetinde güçlü batı komşusu Diokleia'nın (Karadağ) gölgesinde kalmıştı. 12 nci yüzyıl başlarında Rascia (Sırlar) üstünlüğü ele geçirdi. 1150'de Bizans İmparatorluğu karşısında almış olduğu yenilginin etkisi ile bir süre Rascia'nın ilerleyişi kontrol altında tutulmuştur. Fakat Bizans İmparatorluğu Rascia'nın yükselişine son verememiştir. 1160'lı yıllarda Rascia'yı yöneten yeni bir hanedan ortaya çıktı ve sonraki 200 yıl boyunca Baklanlar ve Kosova tarihine damgasını vurdu. Bu kişinin adı Stefan Nemenja'ydı. Kendi adı ile anılacak hanedanlığını kurdu.

Stefan Nemenja, Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia topraklarını miras almıştı. Birkaç yıl amansız bir kardeş kavgası yürüttükten sonra, bütün Rascia'nın kontrolünü sağlamayı başardı. Sırp ve Slav hakanlarına verilen sıfatı aldı ve "Büyük Zupan" ilan edildi³⁵.

Bizans İmparatorluğu'nun iyice zayıf düşmesinden istifade ile hakimiyet alanını bütün Balkanlar'da genişletmeye başladı. Batıda Diokleia (Karadağ) ile Kuzey Arnavutluk'un tamamına yayıldı. Ayrıca Kosova'nın doğusu ve Makedonya'nın kuzey kesimleri Stefan Nemanja'nın kontrolü altına girmişti. Çok geçmeden Bizansın karşı saldırıları sonucunda, kazandığı toprakların bir kısmını kaybetmiştir. Nemenja'nın bu kadar kısa bir süre içerisinde böyle büyük bir başarı göstermiş olması bir şans değildi. Daha önce belirtildiği gibi Bizans'ın artık gücünün tükenmiş olması, onun bu denli rahat ilerleyebilmesinde en önemli etkendi.

Nemenja tahttan çekildiği 1196'ya kadar Rascia devleti, artık adı Sırbistan olarak ifade edebileceğimiz bir yapıya kavuşmuştur.

Nemenja tahtan kendi isteği ile çekildi. Artık yorulmuştu. Kendisini her şeyden uzaklaştırarak, gidip keşiş oldu. İki yıl sonrada oğullarından en dindarı ve en küçüğü olan, Sava'nın yaşadığı dağa gitti. Oğullarından muhtemelen en büyüğü olan ve kendi adını taşıyan

³⁴ George Castellan, **Balkanların Tarihi**, Çev. Ayşegül Yaraman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 27-47; Malcom, **Kosova...**, s. 70

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss. 196-201

Stefan ise Sırp topraklarında onun halefi olarak 1277 yılında ölene kadar geçen süre içerisinde uzun ve başarılı bir saltanat sürdü³⁶.

II nci Stefan döneminde, IV ncü Haçlı Seferi gerçekleşti. Bu Haçlı Seferi'nin önemli kılan olay; 1204 yılında, Haçlıların İstanbul'u ele geçirip, Bizans içerisinde meydana getirdikleri otorite boşluğu sonucunda ortaya çıktı. Bizans İmparatorluğu, kapılarını açtığı Haçlı Ordusunun kendi hükümlerine karşı böyle bir faaliyet yürüteceğini hiç beklemediği bir gelişme olmalıdır. Fakat Haçlıların bu faaliyetin Vatikan'daki Katolik merkez tarafından Doğu Ortodoks Kilisesi'ne yönelik tarihsel düşmanlığın tezahürü olarak planlı ve kasıtlı yapıldığı düşünülebilir³⁷.

Haçlı Ordusu'nun sonrasında, Bizans'ta meydana gelen otorite boşluğu en fazla II. Stefan'ı sevindirmiştir. 1208 yılı içerisinde, Kosova'nın büyük bir bölümünü, 1216 yılında ise, Prizren dahil olmak üzere, Kosova'nın tamamını kendi kontrol alanı içerisine almıştır. Aslında Haçlıların II. Stefan'ın kontrolündeki bölgelere müdahale etmemesi göz ardı edilen bir gelişmedir. II. Stefan'ın Papalık ile Bizans'a karşı anlaşmış olduğu yüksek bir ihtimaldir. Babası ve kardeşinin ileri derecede Ortodoks Hıristiyan olmasına karşın, onun Katolikler ile ilişkisi Stefan'ı hiç rahatsız etmediği anlaşılmaktadır. Babasının ve kendi hanedanlığının biyografisini yazdırırken, baba Stefan Nemenja'nın doğum yeri olan Karadağ'da Katolik olarak vaftiz edilmiş olduğunu belirtmesi tesadüf değildir. 1217 yılında II. Stefan, Sırbistan Kralı olarak papalık temsilcisi eliyle taç giymiştir. Bu nedenle II. Stefan Sırp tarihinde "ilk taç giyen" olarak tanınacaktır³⁸. Aslında bu gelişmeler; II. Stefan'ın Katolik dünya ile Bizans'a karşı anlaştığı yönündeki düşünceleri destekler mahiyettedir. IV. Haçlı Seferleri sırasında, Bizans'a karşı yapılan kumpas, bu topraklarda daha önce yaşanan diğer mitolojik olayla çok büyük benzerlikler içermektedir; Turuvalılar'ın başına gelenler ile, Bizanslıların yaşadıklarının tarihin tekerrür etmesine dönük çarpıcı bir örnektir.

II. Stefan'ın kardeşi Sava, son on yılını Sırp Ortodoks Kilisesinin kıdemli bir din adamı olarak geçirmişken, abisinin Katoliklere yakınlaşmasını hazmedemeyerek, babasının ve keşişlerin yanına manastıra tekrar geri dönmüştür. Fakat hemen arkasından yaptığı bir çalışma sonucunda Sava'da Sırp tarihinde çok önemli bir yer edinecektir. Sırp Ortodoks piskoposlukları, Rum Ortodoks Kilisesi hiyerarşisi içinde günümüzde Makedonya sınırları içerisinde yer alan Ohri Başpiskoposluğuna bağlıydı. Sava 1219 yılında, Rum patriği ikna

³⁶ "Sıplar", **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Sabah Yayıncılık, 18nci Cilt, ss. 16-17

³⁷ Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 35

³⁸ Süleyman Kocabaş, **Balkanlarda Panislawizm**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 57

etmek suretiyle Sırbistan Kilisesi'ne özerk statü kazandırmıştır. Sava, Ohri'deki Başpiskopos ile Patriğin arasındaki kavgadan faydalanarak böyle bir kazanım sağlamıştır. Bu zaferin ardından, Sava Yunan Başpiskoposunu kovdu. Daha sonra özerk başpiskoposluk makamına oturdu ve Sırp Ortodoks Kilisesi'ni yeniden düzenledi. 1235 yılında öldüğünde aziz ilan edilmiştir³⁹. Sava'nın asıl yapmak istediği, belki o günün gerçekleri içerisinde milliyetçilik olgusundan söz etmek mümkün olmamasına rağmen, yeni kurulan Sırbistan da, Ortodoks kimliğinin birleştirici ve temel değer olarak yerleşmesini sağlamaktır. Sırp manastır hayatının katı kurallarını koyan kişi Sava'dır. Gerçekten onun koyduğu kurallar manzumesinde yaşayan keşişler, hiçbir Ortodoks ülkesinde görülmeyecek ölçüde ağır şartları kabullenmek zorunluluğundadır.

II nci Stefan'ın Katoliklerin elinden taç giymesine ve ülkesini Roma'ya bağlama vaatlerinde bulunmasına rağmen, böyle bir şey hiç gerçekleşmedi. Stefan Vatikan'ı Bizans'a karşı kullanmıştır. Vatikan ile ters düşmemeye de özen göstermiştir. II nci Stefan Ortodoks ve Katolik dünya arasındaki çıkar mücadelesini kendi lehine kullanarak hakimiyet alanını geliştirmek için, çok akılcı bir politika izlemiştir. Sonuçta politikası başarılı olmuştur. Açıklanan nedenlerden Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Kültürü açısından Nemenja hanedanlığı dönemi önemli bir yer işgal etmektedir.

Sava, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin ilk temellerini ve vakıflarını II nci Stefan döneminden önce, Sırp'ların Kosova topraklarına yerleşmesinden evvel yaşadıkları, Rascia bölgesinde kurdu. Rascia Sırp Kilisesinin doğum yeridir ve gerçekten Sırp'lar için çok önemlidir. Daha sonra Sırp Milliyetçiliği içerisinde açıklanacak olan, Sırp'ların iddiası, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin çekirdek yapısının, özerk kilisenin ilk merkezinin Kosova'da oluşturulduğu yönündedir. Ama Sırp'ların tezlerinin aksine II nci Stefan'ın kardeşi ve Sırp Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu Aziz Sava'nın Sırp Ortodoksluğunun kabesi kabul edilen merkez, baba toprağı olan bugünkü Sırbistan yani o günlerdeki ismi ile Rascia'da seçilmiştir. 13 ncü yüzyılın sonlarına doğru bu bölgeye Tatar ve Kuman (Kıpçak) Türkleri'nin saldırısı üzerine Kilisesi'nin merkezi bu gün Kosova'nın batısında yer alan, İpek bölgesine taşınmıştır. 13-14 ncü yüzyıl içerisinde, Kosova toprakları üzerinde Sırp Kilisesi'nin yayılmaya başladığı dönemdir⁴⁰.

³⁹ Malcom, **Kosova...**, s. 78

⁴⁰ Fine, **The Early...**, s. 204

Stefan'dan sonra, Ortaçağ Sırp Devleti'nin başına Milutin geçti. Milutin Kosova'da bir çok ünlü manastır ve kilise yaptırarak, günümüze kadar ayakta kalan, Kosova'nın Sırp ve Ortodoks kültürünün önemli eserleri onun döneminde yapılmıştır.

Ardından Ortaçağ Sırbistan devletinin başına, Duşan geçti. Duşan hükümdarlığında Ortaçağ Sırp Devleti en parlak dönemini yaşamıştır. Duşan bugünkü Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'ü alarak, burayı devletinin başkenti yaptı. Ayrıca özerk Sırp Başpiskoposluğunu, Sırbistan Ortodoks Patrikliği seviyesine yükseltti. Arkasından yeni Sırp Patriği'nin elinden taç giyerek, kendisini Slav dilinde imparator anlamına gelen Çar Dusan ilan etmiştir. İmparatorluğu döneminde Bizans'ın içinde bulunduğu problemleri de görerek, İstanbul'u fethetmeye çalıştı. Fakat, ömrü yetmeyerek 1355'de öldü.

Duşan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Çar Uros geçti. Uros döneminde imparatorluk hızlı biçimde parçalanmıştır. 1371 yılında Uros ve ordusu, Meriç Nehri yakınlarında Osmanlı kuvvetleri tarafından yok edildi ve Çar bu savaşta öldü. Uros'un çocuğu olmadığı için bu olay imparatorluğun sonunu getirdi. Bu savaş tarih kitaplarında pek fazla yer almamasına karşın, Sırlar ile Osmanlı arasında geçen mücadelede, sonuçları itibari ile en az, Kosova Savaşı kadar önemli bir yer işgal eder.

Çar Uros'un ölümünün ardından Kosova Savaşı'nda ismini duyuracak olan Lazar Sırp Prenslüklerini I nci Kosova Savaşı öncesinde birleştirmeyi başararak, Sırp topraklarının hakimi oldu⁴¹. Fakat Kosova Savaşı'nda hayatını kaybedecekti.

Nemenja hanedanlığı ile başlayan süreçte Kosova'nın Sırbistan tarihinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Kosova'nın kuzey bölgesinde kurulan hanedanlık topraklarının güneye doğru genişlemesi ile Kosova'nın güney sınırına, bugünkü Makedonya'ya kadar ilerlemiştir. Böylece Kosova hanedanlığın, coğrafi olarak merkezi oldu. Bu dönem içerisinde Sırp Hakimiyetinin Karadağ ve Kuzey Arnavutluğa yayılması ile, Adriyatik kıyısından gelip, Kosova'nın içinden geçen ticaret yolları da önem kazanmıştır.

Nemenja Hanedanlığı döneminde, Arnavutlar hakkında hiçbir ciddi kayıt yoktur. Aslında Arnavutlar, Bizans İmparatorluğu'na duymuş oldukları nefretten ötürü, Sırların Bizans ile olan mücadelesinde Sırlara yoğun destek olmuşlardır. Kosova'da o dönem içerisinde kesintisiz bir Arnavut varlığı olduğundan kuşku yoktur. Ancak bütün bulgular, ortaçağ Kosovası'nda Arnavutların ancak bir azınlık oluşturduğunu göstermektedir. Arnavutlar bu

⁴¹ **Meydan Larousse Ansiklopedisi...**, s. 17

dönem içerisinde Sırların yoğun bir şekilde Arnavutları asimile etmeye çalıştıklarını iddia etmelerine karşın, aslında Arnavutlar Bizans'ın baskıcı asimilasyon sürecine karşı Sırlar ile dostça yaşamışlardır. Bu dostluk beklisi de Sırlar ve Arnavutlar arasında bir daha hiç yaşanmayacak farklı bir dönemi içermektedir. Böylece daha gelişmiş ve yerleşik hayatın standartlarını oluşturmakta Arnavutlara göre daha başarılı olan Sırp kültürünün sosyal dinamikler açısından baskın rolü neticesinde, doğal bir süreçte, zorlama olmaksızın Arnavutların Sırplaşmış olabileceği düşünülebilir.

Sırlardan sonra Türkler Balkanlar ve Kosova'ya yerleşmemiş olsaydı. Büyük bir olasılıkla Arnavut kültürü bu atmosfer içerisinde eriyip gidebilirdi.

Meriç yenilgisinden sonra, Sırp Kralı Uros savaş meydanında ölünce, tahtı varissiz kaldı. Sırp Krallığı, eyalet yapısında Prenslikler şeklinde yönetiliyordu. Uros'un ölümü ile en güçlü prenslikler olarak; Lazar, Brankoviç ve Balsha aileleri hakim güç olarak ön plana çıktı ve Sırbistan'ın gelecekteki hükümdarı bu ailelerden birisi olacaktı. Fakat Kral seçilmedi.

1385'de Balsha ailesinin prensi, Arnavutluk da Türk akıncıları ile girdiği çarpışma sonunda hayatını kaybetti. Onun soyundan gelen halefi ise, kısa bir süre sonra Osmanlı'ya haraç vermeyi kabul ederek, etkisiz hale geldi⁴². Aslında Balsha ailesi bu tarihten sonra, Sırları tek bir çatı altında toplamak için Osmanlı'yı kullanabileceğini düşünüyordu. Böylece Osmanlı'ya Balkanlar'daki ilerleyişinde her türlü desteği sağladı. Türkler ise bu tarihten sonra Sırlar arasındaki bu çıkar çatışmalarını kendi lehlerine kullanacak tüm fırsatları çok akıllıca değerlendirmiştir.

Günümüz Balkan yazarlarının tamamı Türkler ile karşılıklı işbirliği yapmış veya Türkleri müttefik olarak Balkanlar'a yardıma çağırılmış olan tüm hanedanları, uluslarına ve etnik kimliklerine ihanet etmiş, vatan hainleri olarak lanse etmektedirler. Fakat o dönemin gerçekleri incelendiğinde böyle bir yaklaşımın ne kadar yanlış olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Balkanlar'daki çıkar çatışmalarında görüldüğü şekliyle, Bizansların, Sırlara karşı mücadelesinde, Sırların da Bizanslılara karşı Türk güçlerini kullanmasına rastlanmaz. Bütün ortaçağ hükümdarları, imkan bulduklarında bu tür çözümlere başvurmuşlar ve kendileri için potansiyel tehdit oluşturan devletleri üçüncü bir güçten yardım alarak topraklarından uzak tutmuşlardır. Fakat Türkler bu amaçlı çağrıldığında farklı bir boyut ortaya çıkmaktaydı. Türklerin Müslüman olması nedeni ile günümüz tarihçileri bu konuyu biraz daha farklı görmektedirler. Hıristiyanlar için bir gavurdan ya da barbardan yine bir Hıristiyan topluluğa

⁴² Malcom, **Kosova...**, ss. 86-87

karşı yardım alınmasının pek ahlaki değerler ile bağdaşamayacağı düşüncesi savunulmuştur. Fakat yine o dönem gerçekleri ile düşünüldüğünde, yardım alınan yer savaş meydanında orada dini inançların o günkü koşullarda düşünülmeceği açıktır⁴³.

Türklerin Balkanlar'da o dönem içerisinde, etkin olmalarını sağlayan bir diğer faktör daha vardı. Türkler fethettikleri bölgelerdeki insanları Müslüman yapmak gibi bir uğraşı içerisinde değillerdi⁴⁴. Bu da Türkleri diğer toplumlara karşı daha cazip ve ilgi çekici kılmaktaydı. Ayrıca Hıristiyan toplumlar arasında, o kadar acımasız bir rekabet ve çıkar çatışması söz konusuydu ki, kendi düşmanlıklarını Türk düşmanlığından çok daha ileride görüyorlardı. Katolik Avrupa, Osmanlı'yı yalnızca düşman olarak görüyordu. Oysa onlara göre hizipçi Bizanslılar düşmandan da beterd⁴⁵.

Osmanlı ordusu ile Sırlar arasında çıkan olaylar neticesinde, Osmanlı kuvvetleri Sırp tehdidini ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Bunun üzerine, I Murat'ın ordusu ile, bu günkü Sırbistan topraklarının hakimi olan Prens Lazar, diğer Sırp Prenslüklerini de etrafında toplayarak, Osmanlı kuvvelerine karşı Kosova Gölövası, Sırların ifadesinde (Kosova Polje) 15 Haziran 1389 yılında karşı karşıya gelmişlerdir.

Savaşın sonunda, Osmanlı Hükümdarı I. Murat şehit olmuştur. Aynı zamanda Sırp Prensi Lazar'da savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. Osmanlı ordusu savaşı kazanmasına rağmen, savaş meydanından çok kısa sürede ayrılarak Anadolu'ya geçmiştir. Bunun iki nedeni vardır. İlk defa Osmanlı Ordusu savaş meydanında bir hükümdarını şehit vermiştir. Bunun yaratmış olduğu üzüntü neticesinde savaş sonrasındaki zaferin mutluluğu pek hissedilememiştir. Ayrıca Osmanlı'nın doğudan gelen bir tehdit ile "Timur" ile yüzleşmesi gerekiyordu. Sultan Murat'ın oğlu Beyazıt babasının şehit olmasından sonra, artık ikinci tehdit ile ilgilenmesi gerektiğini biliyordu.

Tarihçilerin I nci Kosova Savaşı'na yönelik tartıştığı konulardan biride, Arnavutların bu savaşta kime destek olduğu üzerinedir. Arnavut yazarlar genellikle bu savaşta, büyük çaplı Arnavut güçlerinin Sırları desteklediğini iddia ederler. O dönem içerisinde Arnavutlar ile Sırların iyi ilişkilerine dayanarak bu yaklaşımın doğru olduğu söylenebilir. Fakat Osmanlı kuvvetleri ile birlikte Sırlara karşı savaşmış Arnavutların olduğu da açıklanmaktadır.

⁴³ Malcom, **Kosova...**, s. 88

⁴⁴ Malcom, **Kosova...**, s. 269

⁴⁵ Sander, **Anka'nın...**, s. 40

Türk tarih kitaplarında, kesin bir rakam olmamasına karşın, Osmanlı tarih yazarları, Türk kuvvetlerinin yaklaşık olarak 30.000-40.000, Sırp Kuvvetlerinin ise 90.000-100.000 civarında olduğunu açıklarlar⁴⁶. Sırp tarihçilerin tezi ise tam ters yöndedir. Onlar Osmanlı kuvvetlerini 100.000 kişi kendi kuvvetlerini ise yaklaşık 30.000-40.000 olarak açıklamaktadırlar. Sırpların bu tezini, Sultan Murat'ı şehit eden Miloş Obiliç adına Eski Yugoslav Cumhuriyeti döneminde, hemen Sultan Murat'ın türbesinin karşısında yapılmış olan anıt mezarın üzerinde savaşı anlatan lahit üzerinden okumuştum. Doğaldır ki her toplum yaşanan olayları kendi değerlerini yücelterek açıklayacaklardır, bu nedenle bu konuda farklı açıklamalar olması çok doğaldır. Osmanlı kendi başarılarını yüceltmek adına, savaşı böyle yorumlamış olabileceği gibi, Sırp da savaşın sonucundaki başarısızlıklarını gelecek toplumlara daha makul bir şekilde anlatmak adına böyle bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Sırp iki tarafında savaş da tükendiğini ve savaşın böylece sona erdiğini ifade etmekten hoşlanırlar. Fakat askeri teknik açıdan bakıldığında, savaş Osmanlı'nın galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Çünkü bu savaş sonunda, Sırp Ordusu dağılıp kaçmıştır. Osmanlı Ordusu ise savaş meydanını ele geçirmiştir. Böyle bir sonuçtan daha iyi savaşın kazanıldığı nasıl açıklanabilir. Sırpın bütün askeri gücünü harcamış olmasına karşın, Osmanlı Ordusu daha büyük kuvvetler toplayarak savaşma gücünü devam ettirebilmiştir. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, bu dönem içerisinde Anadolu'da Osmanlı'ya yönelik büyük Acem tehdidine rağmen, Osmanlı yine de Balkanlar'da güçlü kalmıştır.

Özetle Slavların bir kabilesi olan Sırp, Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'da zayıflaması ile, etkili olmuşlardır. Fakat Bizans'ın dönem içerisinde kuvvetlenmesi ile, yine Balkanlar üzerinde çok büyük bir rol oynayamamışlardır.

Sırp kimliğini oluşturan ana değerler bu dönem içerisinde ortaya çıkmıştır. Hem Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Ortaçağda Rum Ortodoks Kilisesi'nden almış olduğu ayrıcalıklı statü, hem de Slav kültüründen ayrı bir Sırp kültürünün ortaya çıkması da bu dönem içerisinde yaşanan gelişmelerin bir sonucudur. Fakat hiçbir gelişme ve yaşanan olay Sırp kimliğinin oluşumunda, I nci Kosova Savaşı'nda Osmanlı Kuvvetlerine Sırp Ordusu'nun yenilmesi kadar etkili olamamıştır. Tanrı Lazar'a yeryüzünde ve cennette kral olmak arasında seçim yapmasını istemiştir. Lazar'da ikincisini seçmiştir. Tanrı ile yapılan bir anlaşma olarak nitelenen bu karardan ötürü de Sırpın, sık sık kendilerini cennetlik halk diye tanımladıkları söylenir.

⁴⁶ Mükerrerem Yiğit, **Türk Ordusunun Eski Seferinden Bir İmha Muharebesi Kosova 1389**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1931, s.22

2.3 OSMANLI HÜKÜMRANLIĞI DÖNEMİ

Balkan Ülkelerinin çoğunluğunda halk arasında Osmanlı yönetimiyle ilgili olarak hüküm süren anlayış çoğunlukla olumsuzdur. Osmanlılar, ele geçirdikleri her yerde, filizlenmekte olan ulusal kültürü yakıp yıkmış. Asya kökenli barbarlar olarak tarif edilir. Ayrıca Osmanlılar tümüyle Balkanlar'ın yabancı olduğu bir kültürü zorla dayatmış olarak bilinir. Her türlü ulusal kimlik duygusunu acımasızca bastırmıştır. Balkanlar'da geniş bölgelere Türk asıllı göçmenler yerleştirmişlerdir. Hıristiyan köylüleri çaresiz birer köle durumuna düşürmüşler; kölelik, işkence ve organ kesme gibi barbarca uygulamalar başlatmışlardır. Yerel Hıristiyan kiliselere tahammül edilmez baskılar uygulayarak halkı İslam'ı kabule zorlamışlardır. Üstelik şeriata bağnazca bir bağlılık göstermişlerdir.

Bu iddiaların tamamı yanıltıcı, yanlı ve yanlışır. 19 ncu yüzyılda ve 20 nci yüzyıl başlarında Osmanlı yönetiminden kurtularak bağımsızlaşmaya çalışan ülkelerde, diğer bütün aydınlar gibi tarihçilerin de Osmanlı karşıtı mücadelenin içine çekilmiş olması elbette anlaşılır bir durumdur. Osmanlı iktidarının son iki yüzyılının keyfi yönetimin, şiddetin ve baskının birçok örneklerine rastlandığı da doğrudur. Ancak bu son döneme damgasını vurmuş koşulları daha önceki Osmanlı hakimiyetini de yansıtarak bütün bir Osmanlı hükümranlığı devresini, ilk baştan itibaren kaosla ve zulümle dolu olduğunu öne sürmek, bilimsel bir yaklaşımdan çok uzaktır⁴⁷. Osmanlılar Balkanlar genelinde yönetici kesimi ve tımarlı sahipleri yöre halkından kişilerden belirlenirdi. Bu gerçekten yola çıkarsak, Osmanlı dönemi içerisinde meydana gelen olumsuz koşulların, Osmanlı tarafından değil kendi yerel yöneticileri tarafından yapıldığı gerçeğine de ulaşılabilir.

Osmanlı'nın Balkanlar genelinde, ilk yıllarından, 17 nci yüzyıla kadar geçen süre içerisinde, hakimiyeti, çok iyi düzenlenmiş bir yönetim sistemine dayanıyordu. Adalet, hukuk düzeni ve ekonomik refah seviyesi Avrupa'nın başka bir ülkesine kıyasla çok iyi seviyeydi.

Osmanlılar tümüyle yabancı bir sistemi dayatmak şöyle dursun, aslında fethettiği Hıristiyan devletlerde karşısına çıkan toplumsal hayatı, kültürel yapıyı, dini içerikli ayin merasimlerini korumuşlardı. Ortaçağ döneminde ulusal kimliklerin bastırılmaya çalışıldığı iddiası neredeyse anlamsızdır. Çünkü bugün anladığımız manada ulusal kimlik kavramı, ortaya çıkmamıştı. Ulusal bilinç ve ulusal kimlik olgusundan ancak 1789 yılında dünya

⁴⁷ Malcom, **Kosova...**, ss.125-126

genelinde konuşulmaya başlanmış, Balkanlar coğrafyasına neredeyse bir yüzyıl sonra egemen olmuştur.

Batılı tarihçilerin diğer olumsuz iddialarından biriside, Türk asıllı göçmenlerin kitleler halinde yerleştirilmesidir. Söz konusu iddia, Balkanlar'da istisnai bir durum olup Bulgaristan, Trakya, Kosova'yı ve Makedonya'nın birkaç bölgesi ile sınırlıydı, Arnavutluk'u ya da daha kuzeyde Slavların çoğunluğu oluşturduğu toprakları etkilemedi. Kaldı ki böyle bir iskan politikasının uygulanması, yerel halka zarar vermediği ölçüde neden olumsuz görüldüğü de anlaşılabilir bir gerçektir. Osmanlı için Balkanlar o dönem gerçekleri düşünüldüğünde yabancı bir toprak olarak değerlendirilmeyordu. Bilakis Osmanlı Balkanlar'ı kendi öz vatani olarak gördüğünden, Türkleri iskan etmesi bugünün gerçekleri ile düşünüldüğünde dahi, olumsuz bir tutum olarak görülemez.

Başka bir iddiaya göre de, Balkan Halklarının Osmanlı döneminde köleleştirildiği üzerinedir. Balkan köylülerini köleleştirmek bir yana feodal beyler karşısında daha fazla hakka kavuşmuştu. Osmanlı'da kölelik vardı; ama onlardan önceki Hıristiyan hükümdarların zamanında da kölelik vardı. Osmanlı'da daha sonraki dönemlerde kölelik yasaklandığında, Avrupa'da hala siyah derili Afrika'nın insanları köle pazarlarında para karşılığı alınıp, satılıyorlardı. Ayrıca 18 nci yüzyılın sonunda Kafkaslardan Rus zulmünden kaçan Çerkezlerin bir kısmı bu topraklara yerleştiklerinde, Osmanlı öncesi köle kullandıklarından ve bunu Osmanlı yasalarına göre beyan edemediklerinden, kölelerini kendi evlatları olarak göstermişler, maddi sıkıntı sonucunda kölelerini gizlice satmaya kalkıştıklarında da Kosova'daki Sırp ve Arnavutların çok ciddi tepkileri ile karşılaşmışlardır. Buradan çıkan sonuç neticesinde de Osmanlı'nın Balkan halklarını köleleştirmek gibi bir yaklaşımı olmadığını görebiliriz.

İşkence ve organ kesme konusu ise Osmanlı yasaları bu topraklarda daha önce yaşamış devletlerin yasalarından çok daha insancıldı. Sırpların efsanevi liderleri Çar Dusan'ın yasalarında, belirtilen hususlar esas olarak çok acımasızdır. Gerçekten Dusan döneminde tüm suçlar organ kesme cezası ile sonuçlandırılıyordu. Osmanlı döneminde bu tarz uygulamalara rastlanmamıştır.

Yerel kiliselerin cemaatlerine yol göstermeye devam etmesine hiçbir engel konmamıştır. Osmanlı tebaasını iki ana çatı içerisinde görüyordu. Müslüman olanlar ki onların Türklerden hiçbir farkı gözetilmezdi. İkinci gurup ise Hıristiyanlar onlar da Rum Ortodoks Kilisesi çatısında görülür ve tüm Hıristiyanlara Rum olarak bakılırdı. Çünkü bütün Ortodoks Kiliseler

Fener Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı⁴⁸. 1830'larda Tanzimat sonrası azınlıklara verilen haklar neticesinde, Balkan ulusları yerel kiliselerin daha bağımsız olması yönünde hamileri olan Rusya'yı kullanarak girişimlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde Rum Ortodoks Kilisesi daha önce, Balkanlar'da yaşayan Slav Uluslarına ve kiliselerine çok yoğun baskı yapmıştır. Tanzimat sonrası Balkan Kiliselerinin tepkisi, Osmanlı'dan çok Rum Ortodoks Kilisesine yöneliktir. Ayrıca Rusların provokasyonları da bu gerilimi arttırmıştır.

Hıristiyan tebaaya, yönelik kısıtlama olarak, farklı bir vergi yükü olduğu ifade edilmektedir. Oysa Müslümanların vermiş olduğu vergiyi de Hıristiyanlar vermiyorlardı. Osmanlı yönetim sistemi içerisinde, bazı eyaletler ve sancaklar farklı statüde değerlendirilip ona göre yasaların ve halk üzerine düzenlemelerin yapıldığı da bilinmektedir. Osmanlı bir bölgeden daha fazla vergi alırken, ticaret yapma hakkını kuvvetlendirip, askerlikten muaf tutmuştur. Vergiyi fazla veren bölgelerde askerlik süresi kısa tutulmuş veya tımar sahibi daha az sayıda asker besleme hakkına sahip olmuştur. Hıristiyan ve Müslüman toplum arasında çok büyük farklılık oluşturan bir vergi yükü yoktur. Kuşkusuz bir dönem insanların Hıristiyanlıktan vazgeçip, İslam dinine geçtiği ve bu dönem içerisinde Hıristiyanlara uygulanan verginin yükselmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, askerlikten yönetim kademelerinin tamamına, sadrazamlığa kadar Hıristiyanlar yükselebilmekteydi. Ayrıca Osmanlı döneminin dış işlerinin tamamı dil bilmeleri nedeni ile Rumlar ve diğer Hıristiyan azınlık tarafından yönlendirilmiştir⁴⁹. Ticarete Ermeni ve Yahudilere ayrıcalıklar verilmiştir. Bu durumda göstermektedir ki Hıristiyanların da ayrıcalıklı olduğu durumlar mevcuttur.

Halkın İslam'ı kabul etmesinin temelinde de farklı dinler arasındaki kaynaşmanın da önemli bir yeri vardı. Günümüz insanların bakış açısı ile, papaz yokluğu nedeniyle, Katoliklerin kolay kolay Ortodoksluğu benimsememesi, en azından Hıristiyanlıktan vazgeçmemesi beklenirdi. Oysa karma halk dini ve kültürü Osmanlı yönetiminde o kadar günlük hayatın içerisine girmişti ki, tüm dinler karşılıklı hoşgörü içerisinde, birbirinin dininin benzer özelliklerini kullanıp, huzur içerisinde yaşamasını bilmişlerdi. Bugünkü manada dinler arası diyalog amaçlı verilen çabalar çerçevesinde o günkü yapı incelense eminim ki çok ciddi sonuçlar elde edilebilir. Çünkü ilk dönem Osmanlı hakimiyetinde farklı inançlar o kadar çok uygulamayı ortak paylaşıyor veya birbirinden alıp taklit ediyordu ki, o günün insanları

⁴⁸ **Makedonya...**, ss. 40-41

⁴⁹ İlber Ortaylı, **Osmanlı Barışı**, Da Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss. 69-72

Hıristiyanlık ile İslam Dini arasında büyük, çarpıcı bir fark algılamıyorlardı. Böyle bir atmosferin içerisinde kendi kilisesine papaz gelmediği dönemlerde bir Katolik, Sırp Ortodoks kilisesine gitmek yerine camiye gidip, Müslüman olmuş olabileceği bugün belki anlaşılması güç olsa da, normal görülebilecek bir gelişmeydi⁵⁰.

Osmanlı yönetimi içerisinde, Katolik Kilisesi ile karşılaştırıldığında Kosova'daki Sırbistan Ortodoks Kilisesi hiç kuşkusuz daha büyük, daha zengin, daha oturmuş ve daha ayrıcalıklıydı. İslam dinine geçenler arasında Ortodoksların çok daha az olmasında bunun rolü de vardır. Üstelik Ortodokslar, Osmanlı hanedanıyla olan aile bağlarını kullanmakta da becerikliydiler. Bu bağlar devşirme sisteminin bir sonucu olarak gelişmiştir. Bölgenin Ortodoks halkı, Osmanlı'nın saray okulu olan Enderun'da okuyor ve devletin en üst kesimlerine kadar yükseliyorlardı. Devşirilen bu çocuklar, daha sonra kendi halk ve topraklarında yaşayan insanların kültürlerini korumak ve geliştirmek adına büyük hizmetler vermişlerdir. Ayrıca, Ortodoks ailelerin genç kızları da Osmanlı'nın beyleri ve sancakbeyleri ile yapmış oldukları evlilikler ile, Osmanlı yönetici kesimi ile akrabalık ilişkilerini oluşturmuş ve bu ilişkilerden çok iyi faydalanmasını bilmişlerdir.

Balkan tarihçiler tarafından Osmanlı'nın en çok eleştirilen yönlerinden biride, devşirme sistemidir. Oysa Balkan tarihçiler gerçekleri büyük ölçüde yadsıtmaktadırlar. Devşirme sistemi; Yıldırım Beyazıt'ın Ankara mağlubiyetinden sonra fetihlerin duraklaması, hatta geçici olarak gerilemesi sebebiyle yeniden esir elde edilememesi, acemi oğlan ihtiyacını arttırmış böylece devşirme uygulamasının başlamasını tetiklemişti. O dönemi daha iyi anlamak için bugün Amerikan ordusunda asker olmak için can atan çok sayıda üçüncü dünya ülkesi vatandaşı insanların mevcut olduğu gerçeğinden, o günün tek süper gücü olan Osmanlı Devleti'nin en önemli ordusu olan Yeniçeri teşkilatında görev almak için Müslüman ve Hıristiyan her çevreden gönüllü talepler gelmesi de çok doğaldı. Bir diğer önemli sebep de gayrimüslimlerin askerlik yapmamaları ve buna karşı cizye vergisi ödemeleri söz konusu olduğundan, gayrimüslimler ve özellikle Osmanlı hayranı Bulgar, Arnavut, Bosnalı ve Ermenilerin, Osmanlı ordusunda görev alma arzuları gittikçe artış göstermiştir. İşte bütün bu sebeplerden, Osmanlı Devleti, belli bir kanun ve kaide çerçevesinde, sadece gayrimüslim Bulgar, Arnavut, Bosna yerlileri ve Ermenilerden, hem rızaları dahilinde olmak ve hem de belli bir kaide dahilinde yapılmak şartıyla, her kırk haneden bir tane 14 ile 18 yaş arasındaki genci, Osmanlı ordusunun temelini teşkil eden Yeniçeri teşkilatına girmek veya sarayda

⁵⁰ Malcom, **Kosova...**, ss. 112-125

önemli vazifeler yapmak üzere devşirmeye başlamıştır.⁵¹ Halkın büyük bir çoğunluğu devşirilen çocukların çok iyi bir eğitim alıp, Osmanlı İmparatorluğu içinde çok önemli mevkilere geleceklerini biliyorlardı. Bu yüzden bir çok Hıristiyan aile o günün şartlarında, kendi çocuklarının da bu fırsattan faydalanması için gönüllü oluyordu.⁵²

Devşirmeden kasıt, rızası dairesinde kalmak şartıyla, önce Müslüman Türk ailelerin yanına verilerek Müslümanlaştırmak ve Türkleştirmektir. Ancak, bunun zorla yapıldığına dair bir şikayet söz konusu değildir. Belki devşirmeye tabi olmayan Yahudi, Rus ve Rumlardan "neden bizden de almıyorsunuz" şeklinde sitemli arzular vardır. Bu söylediklerimiz, yükselme dönemi içindir; gerileme döneminde devşirmecilerin türlü türlü zulümler yaptıkları, maalesef doğrudur. Avrupalıların anlattığı tarzda, küçük çocuklar ana ve babalarından zorla alınıyor değildir. En önemlisi de devşirme yoluyla Acemi Ocağı'na çocuğunu veren gayrimüslimler, belli vergilerden muaf tutulduğundan, kendi elleriyle ve hile yaparak ve hatta devşirme memuruna rüşvet vererek çocuklarını Acemi Oğlanı yapmaya çalışmışlardır. Bütün bunların yanında, insan unsurunun girdiği hiçbir işte suiistimal olmaması mümkün görünmediğinden, bu konuda bazı suiistimler olmuş olabilir. Ayrıca çocuklar illa Yeniçeri Ocağı'na girip, savaşçı olacaklar diye bir kaide yoktu. Yeteneklere ve ilgisine göre daha sonra kendi aralarında ayrılarak devletin her kademesine yönelik iş alanlarında çalışmak üzere Osmanlı'nın en önemli mektebi olan Enderun'da, Saray Mektebinde eğitim görebilmekteydiler. Doğaldır ki Hıristiyan ailelerin tamamı da bu sistemden memnun olmamış olabilir. Ayrıca küçük yaşta ailelerinden ayrılan bu çocukların ayrılık esnasındaki üzüntüleri de Balkan tarihçileri tarafından kötümser değerlendirilmiş olma olasılığı da yüksektir. Fakat Osmanlı'nın devşirme usulü iyi niyet temelleri üzerine kurulmuştur. Asıl amaç Balkanlar'daki ve Osmanlı hükümrânlığı içerisindeki üst düzey yönetici ve savaşçıları yetiştirmektir. Hatta daha öncede belirtildiği üzere bu çocuklar aileleri ve halkları için daha sonra büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu gün dahi tüm gelişmiş dünya ülkeleri Osmanlı'nın devşirme sistemine benzer uygulamalar yapmaktadır.

Batılı tarihçiler tarafından, Osmanlı'ya yönelik şeriatçı ve Müslüman bağınaz devlet yakıştırmaları yapılmıştır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman dar görüşlü bir İslam devleti olmamıştır. Şeriat yasaları bile karmaşık bir hukuk sistemindeki unsurlardan birini oluşturuyordu. Günümüz araştırmacıları 15 ve 16 ncı yüzyıllarda Osmanlı hukuk düzeninin

⁵¹ "Türk Tarihi (Devşirme Usulü Nereden ve Neden Çıkmıştır)"

<http://www.dallog.com/buyutec/devşirme.html> , Ahmet Akgündüz, 4 Şubat 2006, 20.30

⁵² Osmanlı Araştırmaları (Osmanlı'da Devşirme Kul Gerçeği)", <http://www.os-ar.com>, "Abdülkadir Özcan, 5 Şubat 2006, 10.22

adilliğine övgüler sunar. Kosova doğumlu tarihçi Celalzade Salih Çelebi (1499-1570), Kanuni Sultan Süleyman devri ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmede, “Zulüm ve şiddet kapıları, kanunların çivileri ile kapatılmıştı.⁵³” Buradan Osmanlı’nın ne kadar adil bir yönetim anlayışını benimsediğini anlayabiliyoruz. Bu dönem içerisinde Avrupa’nın engizisyon mahkemeleri ile başta Yahudi ve Çingenele lanetli toplum oldukları gerekçesi ile, kendi halkına karşı da cadı avcılığı adı altında acımasızca insanları yargılamadan ölüm cezasına çarptırıp, binbir türlü işkenceler yapıldığı gerçeğinden yola çıkarak, Osmanlı’ya o dönem içerisindeki yakıştırmaların ne kadar asılsız olduğu yönünde bir sonuca varılabilir.

15 nci yüzyıldaki Balkan fetihleri sırasında bu topraklardaki birçok Hıristiyan şövalye, Osmanlı Sultanı’na askeri hizmet verme koşulu ile sipahi ocağına alındı. Osmanlı fetihlerinden önce çoğunun toprak sahibi olduğu varsayılan bu Hıristiyan sipahilerin varlığı, ilk dönem Osmanlı devletinin temelinde Müslüman Gayrimüslim diye bir ayırım bulunmadığı yönünde çarpıcı bir kanıttır. Arnavutluk’la ilgili Osmanlı arşiv kayıtlarında 1431’den itibaren 335 tımardan 56’sının Hıristiyanların elinde olduğu belirtilir. 1455 tarihli bir kayıta ise, 50 Hıristiyan sipahinin adı sayılır. Yine aynı yıl içerisinde Vuk vilayeti yani daha önceki bölümlerde Sırbistan hanedanı Uros’un ölümünden sonra, Sırbistan’a hakim olan ailelerden bugünkü Kosova topraklarına hakim olan Brankoviç’in vergi kayıtlarında, toplam 170 sipahi içerisinde, 27 Hıristiyan’ın adı sayılır⁵⁴.

Osmanlı döneminin önemli olaylarından biriside, daha sonra Osmanlı’dan Arnavutların bağımsızlık mücadelesinin idolü olarak görülen İskender Bey olayıdır. İskender Bey, günümüz Arnavut tarihçileri tarafından, bizim Selçuklu Hükümdarımız Alparslan, yada Osmanlı İmparatorluğu’nun Fatih Sultan Mehmet’i gibi algılanmaktadır.

İskender Bey batı Kosova’lı olan Kastriot ailesindedir. İskender Bey’in babası Gjon, oğlunu devşirme olarak saraya göndermiştir. İskender Bey Osmanlı Saray mektebi olan Enderun’da iyi bir eğitim almıştır. Balkanlar’da Osmanlı Devleti adına üst düzey görevlerde bulunmuştur. İskender Bey’in, 1443’de Varna Haçlılarına karşı Sultanın emriyle Nis savunmasında görevlendirildiği bilinmektedir. Burada savunma yaparken kendi emrindeki Arnavut sipahiler ile birlikte savaş alanını terk ederek, Arnavutluk’un kuzeyindeki Kroya

⁵³ Malcom, **Kosova...**, ss. 112-125

⁵⁴ İnalçık, **Osmanlı...**, ss.184-185; Sander, **Anka’nın...**, s. 40

Kalesi'ne gitmiş, bölgenin valisinden kalenin anahtarını alarak ve kendisinin Hıristiyan olduğunu ilan ederek ayaklanma başlatmıştır⁵⁵.

Temmuz 1448'de II nci Murat, İskender Bey'in başlattığı ayaklanmayı ezmek için Arnavutluk'a büyük bir ordu gönderdi. İşte bu, tam Macar Hükümdarı Hunyadi'nin beklediği fırsattı. Temmuz ve Ağustos aylarında en az 30.000 bazı tarihçilere göre de 70.000 kişilik bir ordu topladı; bu ordu esas olarak Macarlardan oluşuyordu. Ama içinde 8000 kişilik Ulah (Rumen) kıtası ile Alman ve Çek paralı askerler de vardı⁵⁶.

Hazırlıklarının son aşamasında Hunyadi'nin Arnavut soylusu ve Osmanlı'ya bağlılığını ilan etmiş olan Brankoviç'i de kendisine katılması için ikna etmeye çalıştığı sanılır; ama bu işe karışmamaya kararlı olan Sırbistan despotu yardım etmemiş ve Hunyadi'nin Sırp topraklarından geçmesini de engellemiştir. Brankoviç çok akıllı bir yöneticiydi. Osmanlıları kızdırmayı aklından bile geçirmiyordu. Hunyadi ile Brankoviç arasındaki ilişkiler zaten bozuktur; Brankoviç'in Sultan tarafından tekrar Sırbistan'ın yönetimine getirilmesinden sonra, Hunyadi'nin 1445'te onun elinden aldığı bazı Güney Macaristan toprakları yüzünden kavgalıydılar. Hatta Hunyadi'nin ordusu ile ilgili istihbarat raporlarının Brankoviç tarafından Sultan Murat'a gönderildiğinden söz edilmektedir. Bazı günümüz tarihçileri buna kuşku ile yaklaşırsa da, gerçekten böyle bir rapor vardır. Brankoviç'in hizmetinde bulunan Pasquale de Sargo adındaki Ragusalı'nın 11 Eylül 1448'de Hunyadi'nin ordugahından gönderdiği bu rapor, Hunyadi'nin ordusu hakkında ayrıntılı bilgiler içerir. De Sargo'nun raporunda, İskender Bey'den haberciler geldiğini, bunların 20.000 silahlı adam sağlama vaadinde buldukları da belirtilmiştir. Ancak De Sargo'nun bildirdiği çok çeşitli ayrıntılar içinde Sırbistan halkından birçok kimsenin I nci Kosova yenilgisinin intikamını almak için, Hunyadi'nin ordusunda yer almak istedikleri yönündeki haberler Brankoviç'i çok öfkelenmiştir⁵⁷.

Eylül sonunda Hunyadi Sırbistan'a girdi ve Brankoviç'in hiçe sayarak ordusunu güneye, Morava vadisine yöneltti. Hunyadi'nin planlarını haber alan II nci Murat, İskender Bey'in bulunduğu bölge olan Kruja bölgesinden ayrılarak, ordusunu kuzeye Sofya yakınlarında bir yere çekerek beklemeye koyulmuştu. Hunyadi'nin güneye ilerlemekte olduğunu ve bunun da ancak Brankoviç'in yardımı sonucunda olabileceği Osmanlılar tarafından düşünüldü. Fakat

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss. 59-62

⁵⁶ Sander, **Anka'nın...**, s. 41

⁵⁷ Malcom, **Kosova...**, s.121

II nci Murat daha sonra Ordusu'nu kuzeyde Sofya yakınlarına çekerken mutlaka Brankoviç ile görüşmüş ve Hunyadi'nin planları hakkında daha kapsamlı bilgiler alarak, seferine devam etmiş olmalıdır. Çünkü Sofya'ya ilerleme güzergahı, Brankoviç'in topraklarından geçerek ilerlemeye imkan sağlıyordu. II nci Murat bu gelişmeleri öğrenince, Hunyadi'nin önünü kesmek için ordusunu Kosova'ya getirdi. Böylece 17 Ekim 1448'de Hunyadi'nin Ordusu, daha büyük bir Osmanlı kuvvetini karşısında buluverdi. Üstelik burası 1389'da Lazar'ın Osmanlı ile savaştığı yerle hemen hemen aynı yeri.

I nci Kosova Savaşı'nda Lazar'dan farklı olarak Hunyadi'nin potansiyel bir üstünlüğü vardı. Önemli bir takviye kuvvet beklemekteydi ve Arnavut isyancılardan oluşan bu kuvvet her an gelebilirdi. Fakat İskender Bey savaşa gelmedi. Bunun gerçek nedeninin, İskender Bey'in belki savaşın iyice Osmanlı'nın aleyhinde gelişmesini görmek ve arkasından savaşa katılmak istemesinde yatabilir, aksi takdirde Osmanlı Ordusu'nu karşısına alıp, savaşa girmesi sonucunda, kaybettiğinde artık hiçbir şansı kalmayacağını çok iyi bilmesiydi. Diğer bir açıklama ise Hunyadi'nin İskender Bey'i ve yandaşlarının yardımını beklerken, o sırada İskender Bey'in, Arnavutluk'un kuzey batısındaki topraklar için uzun süredir çekişmekte olduğu Venedikliler ile mücadeleye girmiş olmasıydı. Venedikliler nihayet boyun eğerek İskender Bey'e yılda 1400 duka haraç ödemeyi kabul ettiler. İskender Bey en kısa zamanda bir peşinat verilmesini istedi. İskender Bey ise, savaşçıların ihtiyaçlarını tamamlayıp, daha sonra Osmanlı Ordusu ile savaşmayı planlıyor olmalıdır. İskender Bey'in savaşçıları zamanında savaş meydanına gidememiştir. Ancak bu gecikme, öldürücü olmuştur. İskender Bey doğuya ilerlerken ikinci Kosova Savaşı başlamıştı bile. Tarihçilerin bildirdiğine göre Hunyadi, üç gün boyunca çarpıştı. Üçüncü gün (19 Ekim), ordusunun bir kanadı tamamen kuşatılıp imha edilmişti; bir de Ulah komutanının Türk saflarına katıldığı ifade edilmektedir. Macar ordusu kaçmaya başlayınca, Hunyadi'de kaçmak zorunda kaldı. Kosova Polje'den (Kosova Gölovası) 30 km. ötede, İskender Bey, savaş alanından telaşla uzaklaşmakta olan Macar kuvvetleri ile karşılaştı ve her şeyin bittiğini öğrendi. Derhal ordusunu geri döndürerek dağlardaki meskenine çekildi⁵⁸.

II nci Kosova Savaşı, Balkan Tarihinde “ya olsaydı ne olurdu” sorusunu gündeme getiren büyük olaylardan biridir. Çarpışmaların üç gün sürdüğü doğruysa, iki gücün aşağı yukarı eşit durumda olduğuna dair önemli bir bulgudur. 5 yıldır Osmanlılara karşı sefer tecrübesi edinmiş İskender Bey'in önderliğindeki kalabalık ve yıpranmamış Arnavut savaşçıların savaş

⁵⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı...**, Cilt 2, ss. 61-63

meydanına gelmesi, belki sonucu değiştirebilirdi. Avrupa'lı yazarlar İskender Bey'in askerlerinin savaşa gelseydi bu gelişmenin gerçekten Osmanlı'nın savaşta mağlup olması ile sonuçlanacağını düşünürler. Yalnız hem Arnavut tarihçiler hem diğer Avrupalı tarihçilerin eksik değerlendirmiş oldukları husus, İskender Bey'in ordusu gibi bir geçeğin olmadığıdır. İskender Bey'in adamları onun yanında yer alan ve düzenli bir askeri yönleri olmayan milis unsurlardı. Hatta büyük bir çoğunluğunun çapulcu olduğu da söylenebilir. Osmanlı Ordusu'na karşı, vur kaç taktiği uygulayarak dağlık Balkan arazilerinde saklanmayı başarabiliyorlardı. Aksi takdirde İskender'in Osmanlı ordusu ile çok ciddi karşı karşıya gelecek uzun süreli mücadeleyi sürdürmesi mümkün değildi. Zaten İskender Bey kendisine ve işbirlikçilerine güvenseydi ve bu savaş sonucunda gerçekten bir sonuç alınabileceğine inanmış olsaydı, II nci Kosova Savaşı'na mutlaka katılırdı. Hunyadi savaşı kazanmış olsaydı, taze kuvvetleri ile gelerek Hunyadi'nin başarısına ortak olacaktı. Zamanlaması çok iyiydi fakat sonuç Osmanlı İmparatorluğu'nun lehine gelişmişti.

Bir başka konu da Brankoviç'in durumudur. Ne de olsa Brankoviç, bu seferi baltalamak yerine, sefere katılmış olsaydı, Ulahlar ve Transilvanya'dan başlayıp Macaristan'ı, Sırbistan'ın tamamını ve Arnavutluk kıyılarını içine alan bir bölgede II nci Murat'a karşı askeri ittifak kurulmuş olacaktı. Öte yandan yine bu dönemin genel tarihi göstermektedir ki, Osmanlılara karşı, oluşturulan ittifaklar daima iç gerginlikler ve çekişmeler yüzünden ömürsüz olmuřtur⁵⁹. İskender Bey zamanında gelmiş olsa, Savaşın seyrinin değişmesi söz konusu olur muydu veya Brankoviç'in bu savaşta Hunyadi'ye destek vermesi Balkanlar'da yaşananlara nasıl bir yön verirdi konusu ile ilgili verilecek en güzel cevap: Osmanlıların bu aşamada alacağı bir yenilginin bütün Balkan Tarihini değiştirmesinin pek mümkün olmayacağıdır. Üstelik sonraki yüzyıllarda görüleceği gibi Osmanlı Sultanı, Avrupa'daki topraklarının yanı sıra Asya'dan da muazzam sayıda asker toplayabiliyordu. Brankoviç'in politik gerçekleri Hunyadi'den ve İskender Bey'den daha iyi kavramış olması da kendisinin daha akılcı bir politika uygulaması ve savaşa katılmamasından anlaşılmaktadır.

Brankoviç, Macar rakibinden intikamını II nci Kosova Savaşı sonunda aldı. Kuzeydeki topraklarına dönmekte olan Hunyadi bir Sırp birliği tarafından yakalanarak despotun huzuruna getirilerek, onun emri ile hapse atıldı. Çeşitli koşulları kabul edince, kısa süre sonra serbest bırakıldı. Büyük bir fidye ödemeye razı olmuştu. Bir daha Sırp topraklarından geçmeyeceğine söz vermişti. Brankoviç sonraki yıllarını egemenliğini güçlendirmek ile

⁵⁹ Malcom, **Kosova...**, s. 118

geçirdi. Hatta topraklarını Karadağ'ı da içine alacak biçimde genişletmeyi başardı. Yeni Sultan II nci Mehmet'i (Fatih Sultan Mehmet) hoş tutmak için elinden geleni yaptı. 1451'de tahta çıkan Sultan Mehmet, İstanbul'daki son Müslüman kuşatmasını başlattığında Osmanlı İmparatorluğu'nun isteği üzerine, bağımlı bir yönetici olarak görevlerini yerine getirip, İstanbul kuşatması için 1500 Sırp süvarisi gönderdi. Ancak Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki bu son kalesinin İmparatorluk başkentinin ele geçirilmesi ile birlikte, Sultanın tavrı değişti. Tek merkezden yönetilen bir İmparatorluğun hakimi olarak, dolaylı yönetim biçimlerine veya yarı bağımlı devletlere ihtiyacı artık yoktu. Her yeri doğrudan kendisi yönetebilirdi. Hem zaten Macaristan ile yeniden ittifak kurmuş olan, hatta yeni bir Haçlı Seferi örgütlenmesi için Papa ile görüşmeler yaptığından şüphelenilen Sırp despotuna da güvenmiyordu.

1454'de Sultan Mehmet, Brankoviç'in üzerine büyük bir kuvvet gönderdi. Kuzeydeki kalesine çekilmiş olan Brankoviç, Hunyadi'den yardım istedi. Fakat sonuç değişmedi. Aynı yıl içerisinde Sırbistan'ın güney ve orta kesimindeki toprakların büyük bölümü Türklerin eline geçmiştir. 1455'de daha da büyük bir ordu toplayan Sultan Mehmet, doğu Makedonya üzerinden dosdoğru tahkimatlı Novo Bordo kentine yöneldi. Kentin komutanı Sultan Mehmet'in kuvvetlerine teslim olmayı reddedince kuşatma başlatıldı. Bunu izleyen 40 gün boyunca surlar Osmanlı topçusu tarafından dövülerek yavaş yavaş yıkıldı. Nihayet 1 Haziran 1455'de bir antlaşma ile kent teslim oldu⁶⁰. Arkasından Sultan Mehmet Kosova'ya yönelerek 21 Haziran'da Prizren'i aldı. Bu tarihten sonra Kosova Osmanlı toprağı olarak kaldı.

2.4 İNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SIRBİSTAN'IN KURULMASI

1876 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet ilan edilmişti. Osmanlı aydınları devletin kurtuluşunun çoğulcu ve tüm halkların temsil edildiği meşrutiyet yönetimi ile gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı. Fakat meşrutiyetin kuruluşundan iki yıl sonra parlamento feshedildi ve anayasanın kilit unsurları da yeni Sultan Abdülhamit tarafından askıya alındı. Kosova'da bu dönem içerisinde idare büyük ölçüde zayıflamış ve hiçbir işlevi yerine getiremez hale gelmişti.

1878 yılında Sırbistan ve Karadağ Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kosova'da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerin de kötüye gittiği dönem bu süreçte

⁶⁰ Malcom, **Kosova...**, ss.122-126

oluşturmuştur. 1877-1878'de Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a verilen topraklardaki Müslümanlar kitleler halinde sürgün edilmeye başlandı. Bu sürgünün temelinde de bölgenin Müslümanlardan arındırılması, etnik açıdan saf bir yapıya dönüştürme amacı yatıyordu. 1877 yılının kış aylarında yapılan bu tehcir sonucunda binlerce insan yollarda donarak ölmüştür. Göç yollarında binlerce çocuk ve yaşlılara ait donmuş cesetlere rastlanmıştır⁶¹.

Etnik bakımından temiz bir toplum yaratmak, Sırbistan'ın devlet politikasıydı. Sırbistan'ın hamisi olan Rusya ise, Slav Irkından olan kardeşlerini bu konuda destekliyordu.

1908 yılında Avusturya'nın Bosna Hersek'i işgal etmesi sonucunda ise çoğunluğunu Boşnak Müslümanların oluşturduğu yeni bir göç dalgası gelmiştir.

Göç eden insanlar, genellikle Türkiye topraklarına yerleşmişlerdir. Ayrıca Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu bugünkü Kosova topraklarına da, Doksanüç Harbi (1877-1878 Rus Osmanlı Savaşı) sonrasında, Balkanların kuzey bölgelerinden göç eden Müslümanların Kosova'ya yerleşmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu dönem içerisinde, Sırların da Kosova'daki evlerini terk ederek, daha kuzeye yerleştikleri ifade edilmektedir. Bunun gerçek nedeni Kosova'da Sırlara yönelik bir baskı olmasından değil, bölgenin ekonomik yapısının kötü olmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın Sırları sürmek gibi bir devlet politikası da hiç olmamıştır. Sırların Müslümanları göç ettirme politikalarını 1990'larda Müslüman Boşnaklara Bosna-Hersek'te ve Kosova'da Arnavut ve diğer Müslümanlara yönelik uygulamış olmaları tarihten beri süre gelen Sırp Politikasının doğal bir tezahürüdür.

1908 yılında, ikinci meşrutiyet ilan edilerek, Sultanı deviren İttihatçılar tarafından, Sultan Abdülhamit Selanik'e sürgüne gönderilmiştir. Sultan Abdülhamit batılı tarihçiler tarafından Kızıl Sultan olarak tanımlanmış ve onun uyguladığı baskıcı ve istibdat politikası sürekli eleştiriye neden olmuştur. Abdülhamit'in yönetim şekli konusunda Türk Tarihçilerinden büyük bir çoğunluğu da Avrupalı yazarlar ile aynı düşünce çizgisini benimsemişlerdir. Bir kısım Türk Tarihçinin, Avrupalı yazarlar ile aynı doğrultuda Abdülhamit'i eleştirmesini normal karşılamak gerekir. Çünkü bu tarihçiler Osmanlı sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisini güderek yazdıkları yazılarda kendinden önceki sistemin doğrularından çok, yanlışlarını yazması ve hatta bazı gerçekleri kötülemeleri gerekmektedir. Anlatılanların aksine Abdülhamit tüm Osmanlı topraklarında çok etkin Balkanlar ve

⁶¹ Bilal Şimşir, **Rumeli'den Türk Göçleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Cilt 1, Ankara, 1968, ss. 110-140

Ortadoğu'da kurmuş olduğu denge politikası yürütmesi neticesinde, İmparatorluğun dağılma sürecini geciktirmiştir. Fakat İttihat ve Terakki Hükümeti'nin acemice politikaları sonucunda, İmparatorluk hızlı bir dağılma sürecine girmiştir. İnceleme konu kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından ziyade, İttihatçıların Balkanlar ve Kosova genelinde uygulamalarındaki yanlışlıklar üzerine kurulacaktır⁶².

Arnavut Müslümanlar, Osmanlı'nın dağılma sürecini ve Balkanlar'daki kargaşalı yapıyı yakından görüp, geleceğe dönük ciddi bir endişeyi, en az Türkler kadar paylaşıyorlardı. Çünkü yıllarca birlikte yaşadıkları ve halen Kosova genelinde kapı komşuları olan Sırpların bağımsızlıklarını elde ettikleri 1878 yılından sonra Müslümanlara yönelik yapılan sürgünü tüm acıları ile görmüşlerdi. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Müslüman halkın bir kısmı, Sırp ve Karadağ topraklarından Kosova'ya göçüp gelmişlerdi. Bu yapı içerisinde Sırpların ne yapabilecekleri konusunda kafalarında pek bir soru işareti kalmamıştı. Fakat Müslüman Arnavut aydınların büyük bir çoğunluğu Abdülhamit'in politikalarını benimsiyorlardı. İttihatçıların Sultan Abdülhamit'i devirmelerinin ve yönetimi ele almalarının hemen arkasından, Kosova genelinde vergilerin arttırılması ile huzursuzluk daha da artarak, Arnavutların ayaklanması ile sonuçlandı⁶³.

Bunun üzerine İttihatçı Hükümet, Kosova'ya ayaklanmaları bastırmak üzere, birlikler göndermiştir. Ayaklanma gönderilen birlikler tarafından bastırılmıştır. Osmanlı Birlikleri kontrolü ele geçirdikten sonra, hızla Kosova genelinde halkı silahsızlandırma yoluna gitmişlerdir. Bu isyanı çıkaran unsurlar genellikle Müslüman Arnavutlardan oluşuyordu ve kültürel gelenekleri nedeni ile silah taşımaktan zevk alan savaşçı bir yapıları olması nedeni ile, silahlarının toplanması amaçlı yapılanlara çok içerlemişlerdi. Ayrıca Kosova'da ve Balkanlar'da yaşananlardan, gelecekte hiç de güzel günlerin kendilerini beklemediğini bildiklerinden, kendilerini savunmak amaçlı kullanabilecekleri bu silahların ellerinden alınması huzursuzluklarını bir kat daha arttırıyordu.

Arnavutlar Osmanlı'ya sadık ve en güvenilir tebaayı oluşturmuşlardır. Nitekim Osmanlı'dan en son bağımsızlığını alan da yine Arnavutlar olmuştur. Belki İttihatçıların acemi politikası olmasa da Osmanlı İmparatorluğu yıkılma sürecinden uzaklaşamayacaktır.

⁶² Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, ss. 265-279, Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara 1991, s.448

⁶³ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, Cilt 1, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 333-362

Buna rağmen İttihat ve Terakki Partisi'nin acemi politikaları Arnavutlar ile olan ilişkiler üzerinde çok olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Çünkü Arnavutların büyük bir çoğunluğu İmparatorluğu savunmak için seve seve silah altına alınmaya hazırdı. Fakat ittihatçıların silahlara el koymaları ve zorla askere alınma faaliyetleri Arnavutları çileden çıkarmıştır. Tito Yugoslavya'sında ve Enver Hoca'nın Arnavutluğu'nda uygulanan sistematik Türk karşıtı politikalara rağmen, Arnavutların bu gün bile, halk arasında Türklere ve Türk yönetimine karşı farklı bir sempati duymaktadır. Arnavutların Osmanlı'dan bağımsızlık hareketi, Balkanlar'ın o dönemdeki genel konjonktürü içinde Osmanlı sonrası ortaya çıkan boşlukta, kendi haklarını koruyabilecekleri düzenli bir yapıya kavuşmayı amaçlayan bir hareket olarak algılanmalıdır.

İttihatçıların yanlış politikaları sonucunda bağımsızlığını elde eden Balkan Devletleri kendi aralarında çıkar mücadelesine başladılar. Karadağ Prensi Nikola, sonsuz ihtirasları olan bir insandı. Simgesel olan Prenslik Ünvanını 1910 yılında bırakarak, Kral ünvanı aldı. Nikola'nın temel stratejisi, Arnavutluk'un kuzeyinde ve kuzeybatı Kosova'yı kapsayan bir coğrafyada Krallığını geliştirmeyi amaçlıyordu. Bu bölgelerdeki her türlü huzursuzluğu kendisi için müdahaleye imkanı oluşturacak bir ortam hazırlamaya çalışıyordu⁶⁴.

Sırbistan, Karadağ'a göre daha ihtiyatlı bir politika izliyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgal etmesinden sonra, Sırbistan Devleti'nin tedirginliğini arttırmıştı. Bu durum Sırbistan'ın Osmanlıya karşı daha dikkatli ve dostane yaklaşım sergilemesini zorunlu kılmaktaydı.

Karadağ Kralı Nikola, Kosova bölgesini, Sırlar ile paylaşma arzusu içerisinde Osmanlı karşıtı daha aktif bir politika üzerinde Sırbistan ile işbirliği yapmayı istiyordu.

1911 yılı içerisinde, Osmanlı'dan ayrılma düşüncesindeki bir kısım Arnavut ayaklanmacı Belgrat'a gidip, Sırbistan Devleti'nden destek istediğinde, Sırlar bütün Kosova'ya yayılmış bir ayaklanmadan kendi devletlerinin hiçbir çıkarı olmayacağını ifade etmişti. Böyle bir ayaklanmanın temelinde bağımsız bir Arnavutluk kurma düşüncesi vardı ve Sırp politikası orada böyle bir yapının oluşmasını arzulamıyordu. Sırlar için Kosova'nın I nci Dünya Savaşı öncesindeki kargaşalı yapısının devamı çıkarları açısından daha olumlu bir durumdu⁶⁵.

⁶⁴ Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, Çev. Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 261-263

⁶⁵ "Birinci Balkan Savaşı", <http://www.turktarihi.gen.tr./tarih44.html>, 6.02.2006, 21.35

1911 Eylülünde, İtalyanların Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının, hemen ardından Trablusgarp ile Libya'nın büyük bir bölümünün işgal etmesi karşısında, Kosova'da Osmanlı karşıtı hareketleri yönlendiren ayaklanmacılar, ikna edilerek eylemlerine son verdiler. Çünkü yapılanların ancak Hıristiyan Devletlerin Balkanlardaki işini kolaylaştıracağını ve Balkanlar'da işgal faaliyetlerini başlatacağını biliyorlardı⁶⁶.

İttihatçıların genel politikası, Osmanlı içerisindeki Müslümanları ayrı bir tasnifte değerlendirmek üzere kuruluydu. Avrupalı Büyük Devletlerin baskıları sonucunda, özerklik ve bağımsızlık kazanan Hıristiyan devletleri bir nebze hoş karşılayabilirken, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Müslüman toplulukların bu konudaki talepleri İttihatçılar için kabul edilemezdi. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi'nin genel programında, Osmanlı içerisindeki Müslüman halkın kendisini oluşturuyordu. Bu nedenle bugünkü Arnavutluk ve Kosova topraklarında yaşayan Arnavutların beklentileri pek de olumlu ele alınmıyordu. Bu yaklaşım Arnavut milliyetçileri daha da kızdırmıştı. Sonuç olarak Arnavutların istekleri devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konudaki yaklaşımlarındaki zayıflığı gören diğer Balkan devletleri, Osmanlı'nın Trablusgarb'daki İtalyanlar ile olan savaşını da fırsat bilerek Osmanlı'ya karşı Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır.

1908 yılında Bosna-Hersek Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmişti. Sırbistan Avusturya'nın bu hareketini Balkan Halklarına yönelik doğal bir müdahale olarak gördü. Aslında, Bosna-Hersek'i kendi ilgi alanında görmesi bunun en önemli nedeniydi. Ayrıca Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun kendisi için ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu da hissediyordu. Bir süre bu tehditten ötürü Osmanlı ile dostane ilişkiler yürütmüştü. Öte yandan Balkanlar'da Osmanlı'nın iyice zayıf olduğunu görmüş ve Balkan Devletleri'nin Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarını paylaşmak konusundaki istekliliğini görünce bu yarışta geç kalmamak zorunda olduğunu er geç anlamıştır. 1878 Berlin Barışı ile umduğunu bulamayan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlarda etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek'in ilhakı ise, Sırbistan'ı aynı yönde bir politika izlemeye itmişti.

1912 yılında bu iki devletin faaliyetlerinin çatışmaması için Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başladı. Bunun sonucu olarak iki devletin Osmanlılara karşı yaptıkları anlaşmaya daha sonra Yunanistan ve Karadağ'da katıldı. Birinci Balkan Savaşı, 1912 Ekiminde Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açması

⁶⁶ "Birinci Balkan Savaşı", <http://www.dallog.com/savaslar/balkan.html>, 6.02.2006, 21.10

ile başlamış ve Osmanlı Ordularının Balkan Devletlerine karşı hemen hemen her cephede yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Taraflar arasında savaşı bitiren barış anlaşması, 1913 yılının Mayıs ayında Londra’da imzalanmıştır. Londra Anlaşması sonucunda Arnavutluk da bağımsızlığını kazanmıştır. Osmanlı Midye-Enez hattına kadar Balkanlar’daki bütün topraklarını kaybetmiştir. Kosova Balkan Savaşları sonunda Sırbistan topraklarında kalmıştır. Sırpların Kosova’ya gelmesi ile birlikte Müslüman Halka karşı genel Sırp Politikası’nın gereği olarak, ciddi zulümler baş göstermiştir. Bu dönem içerisinde de Müslüman Halkın Kosova’dan Anadolu topraklarına doğru göç hareketi gerçekleşmiştir⁶⁷.

Balkan Savaşı bu noktada bitmiş değildir. Balkan Devletleri Osmanlı Devleti’nden kalan miras üzerinde anlaşamadıklarından, bu kez kendi aralarında savaşacaklardır. I nci Balkan Savaşı sonrası düzenlemelerinden hoşnut kalmayan Yunanistan ve Sırbistan’ın 1913 yılında Bulgaristan’a saldırması ile başlayan II nci Balkan Savaşı’na Romanya da katılmıştır. Osmanlı Devleti de fırsatı değerlendirerek, eski başkenti Edirne’yi ele geçirmiştir. II nci Balkan Savaşı Bulgaristan’ın yenilgisi ve Ağustos 1913 tarihli Bükreş Barışı ile bitmiştir. Bu anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti Sırbistan ile İstanbul Barış Anlaşması’nı imzalamıştır. II nci Balkan Savaşı sonucunda yapılan Anlaşmalar neticesinde, Balkan Devletleri sınırları içerisindeki Türk azınlıkların durumuyla ilgili hükümler açısından önem arz etmektedir. Bu anlaşmalar çerçevesinde Türk Halkı’nın din ve mezhep özgürlüğü, Türkçe öğretim yapan ilk ve orta dereceli okulların açılması gibi konularda anlaşma metinlerine girmiştir⁶⁸.

Balkan Savaşları ve I nci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte, Osmanlı Devleti’nin artık Balkanlar’daki 400 yıllık egemenliği sona ermiştir. Osmanlı Devleti Balkan toprakları içerisinde kendi soydaşlarından bir çoğunu bırakarak ayrılmıştır. Savaş sonunda onlar için yapabildiği tek şey, Balkanlar’da yaşayan Türkler için dini vecibelerini yerine getirmek ve Türkçe eğitime devam etmeleri hakkını sağlamak olmuştur.

Sırpların 1913 yılında Kosova’da hakimiyetlerinin başlaması ile birlikte, Sırpların Müslüman Halka yönelik çok ciddi saldırıları gerçekleşmiştir. Kosova’daki camiler, askerlerin barınacak yeri olmaması bahane edilerek kışla, cephanelik ve ahır olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yolsuzluk ve yönetim boşlukları da ayrı bir problemdi. Kosova’da görev yaptığım dönem içerisinde, Sırpların geldikleri günleri hatırlayan yaşlı bir kişi, o dönem içerisinde Sırpların yaptıklarının, Osmanlı’nın güçsüz ve birçok devletle savaştığı o

⁶⁷ “Yugoslavya Türkleri”, <http://www.turkduygusu.com/habergoster.asp.html>, 06.02.2006, 21.30

⁶⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 2 nci Cilt, Ankara, 2005, ss. 323-324

kaos dönemindeki yapıdan çok daha kötü koşulları yaşadıklarını ifade etmiştir. Öyle ki bu baskı ve yıldırma politikaları sonucunda Müslüman Arnavut, Boşnak, Türk ve diğer Müslüman etnik grupların büyük bir çoğunluğu yine evlerini terk ederek, Arnavutluk'a aynı zamanda Balkan Müslümanları'nın ana vatanı olarak kabul gören Türkiye'ye göç etmişlerdir.

I nci Dünya Savaşı bir Sırp Milliyetçinin Avusturya-Macaristan Velihtı'nı öldürmesi ile başlamıştır. Bunun üzerine Avusturya Sırbistan'a 48 saat süreli kabul edilmesi mümkün olmayan ve Sırp Devleti'ni hiçe sayan çok ciddi bir ultiatom vermiştir. Avusturyalılar da Sırp'ların kendi isteklerini kabul etmesini beklemiyorlardı. Onların tek bekledikleri savaş için ihtiyaç duydukları son bahanelerini elde etmekte. Sırbistan kaçamak cevaplar vererek hamisi Rusya'dan kendisini destekleyeceğine yönelik cevap bekliyordu. Rusya Almanya ile olabilecek gerginlikten ötürü Sırp'lara başlangıçta yardım edememiştir. Bunun üzerine 28 Temmuz 1914'de Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etmiştir⁶⁹.

Avusturya-Macaristan, Sırp'lar ile olan mücadelenin çok kısa süreceğini düşünüyorlardı. Fakat Sırp'lar hiç de Avusturya'nın düşündüğü kadar zayıf bir direnç göstermemiştir. Bunun sonucunda, Avusturya-Macaristan'ın müttefiki Almanya Sırbistan'ı bile yenmekten aciz olan Avusturya'nın da sorumluluğunu üzerine almak ve Avusturya'nın Sırp'lar ile olan mücadelesine destek olmak zorunda kalmıştır.

I nci Dünya Savaşı sırasında, Kosova Avusturya-Macaristan işgali altındayken, Kosova'lı Müslümanlar açısından Sırp'ların uygulamış oldukları zulümler geride kalmıştır. Hatta Avusturya-Macaristan Kosova'lı Arnavutlara Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi gerektiği ortaya atmış, doğaldır ki böyle bir gelişmeye hiçbir zaman fiilen destek olmamıştır.

I nci Dünya Savaşı sonunda, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun diğer müttefikleri ile yenilmesinin ardından, İttifak Devletleri'nin orduları güneyden ilerleyerek, kalan Sırp askerleri ile birleşerek Avusturyalıları Sırbistan'dan ve Kosova'dan çıkardılar. İttifak ordularının yerini hemen Sırp askerleri almıştı. Kosova'da da bir kez daha Sırp hakimiyeti savaştan sonra kurulmuş oluyordu.

Yeni kurulan Yugoslav Devleti, 1 Aralık 1918'de ilan edildi. Resmi adı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olan devlet, Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı ve Avusturya-Macaristan'ın

⁶⁹ Sander, **Siyasi...**, 2 nci Cilt, ss. 355-356

Sloven ve Hırvat toprakları dahil edilmiş bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Prens Aleksandır Krallığın başına geçmiştir⁷⁰.

2.5 İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM VE II NCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KOSOVA

I nci Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanırken, Avusturya-Macaristan Parlamentosu'nun Slav kökenli milletvekilleri 6 Ekim 1918'de Hırvatistan'ın Zagreb Şehri'nde toplanarak "Sloven, Hırvat ve Sırp Milli Komitesi'ni" kurmuşlardı. Komite amacını Avusturya-Macaristan monarşisi altında yaşayan bütün Slav halklarını bağımsız bir devlet düzeni içinde toplamak üzere kurulduklarını duyurmuştur. Aslında bu yapılanma, I nci Dünya Savaşı'nda yenik düşen Avusturya-Macaristan'ın parçalanma süreci sonucunda, yeni kurulacak ve savaştan İttifak Devletleri'nin yardımı ile zaferle çıkmış olan, Sırbistan'ın toprak kazanımları için oluşturulan yasal bir düzenlemeydi⁷¹.

Batılı Devletler de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması sonucunda, tekrar güçlü bir Germen yapısı ile karşı karşıya gelmemek için Avusturya-Macaristan'ı mümkün olduğunca çok parçacıklı bir yapıya büründürmenin peşindeydiler. Batılı Devletler Sırbistan merkezi yapısı içerisinde kurulacak olan, Yugoslavya oluşumunun Balkanlar'ın merkezinde, çok etnik unsuru bünyesinde barındıran en uygun çözüm olabileceği konusunda fikir birliği yaptılar. Bu çerçevede savaş sonrası İttifak Devletleri Avusturya-Macaristan'ın parçalarından olan Hırvatistan, Slovenya ayrıca Bosna-Hersek ve Sırbistan'ı aynı devlet çatısı altında buluşturma fikrine destek vermişlerdir⁷².

1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı resmen kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde Karadağ Krallığı bu oluşum içerisine katılmıştır. 1920 yılında ise, Trianon Anlaşması ile Macaristan'dan ayrılmış olan Voyvodina, yeni kurulan "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" ile birleşme kararı almıştır⁷³.

Yeni kurulan krallık oldukça fazla etnik unsuru bir arada barındırıyordu. Devletin % 43'ünü Sırlar, % 23'ünü Hırvatlar, % 8.5'ini Slovenler, % 6'sını Boşnak Müslümanlar, %6 Türkler, % 5'ini Makedonlar, % 3.6'sını Arnavutlar ve yaklaşık % 8 bir nüfusu da Alman, Macar, Çingene, Ulah ve diğer milletler oluşturuyordu.⁷⁴ Türklerin sayısı bu dönem

⁷⁰ Nesrin Kenar, **Yugoslavya**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, ss. 42-43

⁷¹ Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Provakasyonu**, **Yugoslavya**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 38

⁷² Pınar Yürür, **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s. 6

⁷³ Bora, **Milliyetçiliğin...**, s. 39

⁷⁴ Andonyan, **Balkan...**, s. 87

içerisinde baskı ve korkulardan dolayı düşük görünmüş olmalıdır. Sırbistan I nci Dünya Savaşı'ndan başarı ile çıkmış, sınırlarının ve ordusunun daha büyük olması ayrıca, kurucu unsur olarak Sırbistan hükümdarının ülkenin kralı olması gibi birçok sebepten ötürü Sırp-Hırvat-Sloven Krallığında Sırplar hakim unsur konumundaydı. Krallık içerisinde dikkat edilmesi gereken önemli nokta, Sırp Etnik kimliğini sahiplenen kişilerin sayısı dahi % 50'lik oranı aşmıyordu. Doğal olarak baskın ve hakim bir etnik çoğunluktan bahsedilemezdi.

Yeni kurulan Krallık da iktidar yapısı giderek Sırp kimliğini öne çıkaran bir politika izlemiştir. Bu durum Krallık içerisinde yaşayan tüm etnik unsurların aleyhine gelişmiştir. Ancak Müslüman Türk, Arnavut ve Boşnaklar bu yapıdan en fazla etkilenen insanlar olmuşlardır. Sırplar özellikle geçmişten gelen Arnavut ve Müslüman düşmanlıklarını unutmamışlardır. Krallık içerisinde sayıları çok fazla olmayan Almanlar ve Slovenler bile azınlık olarak tanınıp hakları korunurken, Arnavutlar, Türkler ve diğer Müslümanlar bu hakka sahip olamamıştır. Ayrıca kendi dilinde eğitim görme hakkı tanınmamış kamu alanında da Müslüman azınlıkların ana dillerini kullanmaları engellenmiştir. Türkler azınlık olarak, Krallık içerisinde Sırpların baskılarından çekindiklerinden, mevcut yapıya boyun eğmek zorunda kalmışlardır. 1919-1924 yılları arasında Arnavutlar zaman zaman yönetim karşıtı ayaklanmışlardır.

28 Haziran 1921'de yürürlüğe giren Krallığın ilk anayasası, devleti merkezileştirip, üniter bir yapıda Sırp egemenliğini üstün kılmaya çalışmıştır. Bu gelişmelerin ardından her geçen gün Krallık içerisinde huzursuzluklar artmıştır.

1929 yılında Kral Aleksandır Karagorgiyeviç parlamentoyu fes ederek, yönetime el koymuştur. Dünya genelinde, dikta rejimlerinin hakim olduğu bu dönem içerisinde Kral Aleksandır da benzer bir yönetim çizgisi belirleyerek, ülkede yaşayan etnik azınlıkların tamamının ancak kendisine bağlı kalmaları halinde birliğin devamının sağlanabileceğini savunmuştur. Kral Aleksandır 1929 yılı içerisinde Ülkedeki Sırp Kimliğinin hakimiyetini pekiştiren yeni bir anayasa ile krallık "Yugoslavya Krallığı" olarak adlandırıldı. Arkasından da tüm siyasi partiler kapatıldı. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsendi. Etnik gurupların yaşadığı yerlere göre belirlenen sınırlar da kaldırıldı⁷⁵.

Kosova'nın 1912 yılında Sırbistan tarafından işgal edilmesinden itibaren, Sırp unsurunun kontrolünde baskı altında bir arada yaşamaya başlayan Kosova'lı Müslümanlar sosyal ve

⁷⁵ Şule Akşin ve Melek Fırat, **İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar**, OBİV yayınları, İstanbul, 1993, s. 103

ekonomik birçok sıkıntıları göğüslemek zorunda kalmışlardı. Kosova'lı Müslümanlar içerisinde en kalabalık etnik gurubu Arnavutlar oluşturmaktaydı. Türklerde bu baskıcı rejimden nasiplerini alsalar da, sayıca Arnavutlara göre daha az olmaları nedeni ile, denge unsuru olarak algılanmış ve Arnavutlar kadar baskı görmemişlerdir. Arnavut'ların durumu Sırbistan'ın II nci Dünya Savaşı'nın başlaması ile, 1941 yılında Alman işgal kuvvetleri tarafından kontrolün ele geçirilmesine kadar geçen süre içerisinde her geçen gün daha da kötüye gitmiştir.

Arnavut azınlık bölgede sayıca en geniş halk olmasına rağmen en güç şartlar, altında yaşayan halk olmuşlardır. Yugoslavya Krallığı'ndaki Sırlar etkisi giderek yoğunlaşan bir şekilde, eski Sırbistan olarak tanımladıkları Kosova bölgesinin demografik yapısını değiştirmek için farklı politikalar uygulamışlardır. Sırların politikaları; Arnavutları öncelikle siz Türksünüz diyerek, Kosova'da yaşayan Türkler ile birlikte, Türkiye'ye göç etmeleri için teşvik etmek, arkasından da Slav kökenli kabilelerin Kosova bölgesine göç etmeleri yönünde teşvikler yapmak ve buna rağmen Kosova'da kalan Müslümanlara yönelik asimilasyon uygulamak üzerine kurulmuştur⁷⁶.

Yugoslavya'da Arnavutlara uygulanan baskının en şiddetlisi eğitimde ve kültürel alanda yaşanmıştır. Kosova'nın Sırlar tarafından işgal edilmesinden itibaren ülke yönetiminin eğitim politikası yalnızca burada yaşayan Sırp halkı esas alacak şekilde düzenlenmiştir. İlk ve orta öğretim okulları yalnızca Sırpça eğitim verilmiştir. Arnavut halk için hiçbir girişimde bulunulmadığı gibi Balkan savaşlarının çıkmasından kısa bir süre önce Türkler tarafından açılmasına izin verilen Arnavut okulları Sırp hükümeti tarafından "Arnavutların bu okullara kendilerinin devam etmek istemedikleri" iddia edilerek kapatılmıştır.⁷⁷ Başlangıçta Osmanlı döneminden kalma birkaç özel Türk okulunda, Türkçe eğitime kısa süreli devam edilmiştir. Arnavutlar için uygulanan politikanın aynısı Türkler için de uygulanarak, Türklere ait okullar da öğretmen yetersizliği ve çeşitli bahaneler öne sürülerek kapatılmıştır. Yugoslavya'daki diğer azınlıkların çoğunluğu kendi gazetelerini çıkardıkları halde, tek bir Arnavutça yayın satılmasına izin verilmemiştir. Sırp yönetiminin II nci Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde, Müslüman azınlığı ve özellikle Arnavutları hedef alan yok sayma politikaları her geçen gün etkisini artırarak devam etmiştir.

⁷⁶ İskender Muzbek, "Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri", **Balkan Türkleri**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, ss. 98-104

⁷⁷ Malcom, **Kosova...**, s. 326

Yugoslavya Krallığı, 5 Aralık 1921 tarihinde imzaladığı azınlıkların korunması hakkında yasa uyarınca azınlıkların, resmi dilden farklı olarak kendi ana dillerinde ilköğretim yapmalarını sağlamakla yükümlüydü. Ayrıca yine bu yasada azınlıkların, kendi imkanlarıyla okullar ve eğitim kurumları oluşturma hakkı bulunduğu gibi, bu kurumlarda kendi dillerini kullanıp kendi ana dillerini özgürce yaşama hakları olduğunu da belirtilmekteydi. Bu bakımdan Yugoslavya “doğum yeri, milliyet, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın Krallık sınırları içinde yaşayan herkesin can güvenliğini ve hürriyetini eksiksiz biçimde sağlamayı” üstlenmiştir ifadeleri anlaşma metninde çok kesin ve anlaşılır olarak yer almıştır⁷⁸. Buna rağmen bu kurullar tamamen ihlal edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başlarken, okullarda ki öğrencilerin çoğunluğu Sırp ve Karadağlı öğrencilerdi. Yalnızca 10 bin civarında Arnavut öğrenci vardı. Eğitim kadrosu yine Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktaydı. Okullarda dersler yalnızca Sırp-Hırvat dilinde verilmekteydi. Yukarıda açıklanan yasaya rağmen Arnavut dilinde eğitim yapılmasına izin verilmemiştir. Bu politikalar Arnavut öğrencilerinin okullara devamını azaltmış ve Kosova’da % 90’ı okuma-yazma bilmeyen Arnavut halkı oluşturmuştur. Türkler ise eğitimlerine Sırpça olarak devam etmişlerdir. Türk Hükümeti ise Kosova’da yaşayan soydaşlarına ve Arnavut kardeşlerine I nci Dünya Savaşı’ndan II nci Dünya Savaşı’na kadar geçen süre içerisinde çok fazla sahip çıkamamıştır.

Sırbistan Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında, Balkan Savaşları sonucunda yapılan İstanbul Anlaşması’nda da, Sırlar Türk azınlığı için de yukarıda açıklanan, ana dilde eğitim ve dini vecibeleri özgürce yerine getirme hususunda her türlü özgürlüğü Müslüman Türk azınlığına tanıyacağına dair güvence vermişti. Verilen bu vaatlerin Sırlar tarafından ne kadar ciddiye alındığı yukarıdaki bölümlerde detayları ile ifade edildiği gibi, teoride var olan bu anlaşma bir türlü Sırların ülke menfaatleri ile örtüşmediğinden, pratik uygulamalara dönüşmemiştir.

Sırlar Kosova’daki Müslümanlar üzerinde baskı politikası uygulayarak, Müslümanları Kosova’yı terk etmeye zorlaması ve asimilasyon sürecinin bir diğer boyucuda Sırların Kosova’ya yerleşmesi için yapılanlardı. Sırların Güney Sırbistan’ın etnik yapısını Sırplaştırmak adına uygulamayı düşündükleri iskan politikasının ilk adımları, I nci Dünya Savaşı’ndan önce atılmıştır. Müslümanların yoğun halde yaşadığı Kosova’ya çoğunluğu Sırp ve Karadağlı olan pek çok göçmen yerleştirilmiştir. 1912 yılında başlayan iskan politikasına

⁷⁸ Yürür, **Geçmişten...**, s.10

yönelik olarak Şubat 1914'te çıkarılan karar gereğince, Sırp hükümeti Kosova'ya yerleşen her Sırp ve Karadağ kökenli aileye 9 hektar toprak vaat ettiği gibi, bir ailenin 16 yaşını doldurmuş her erkek üyesine de iki hektar toprak daha veriyordu. Böylece başta Sırp olmak üzere pek çok Slav ailenin Kosova'ya yerleşmeleri ve ucuz fiyatlardan toprak almaları sağlanmıştır. Ancak I nci Dünya Savaşı'nın çıkması bu kanunun istenildiği şekilde uygulanmasını engellemiştir.

Sırp iskan politikası, 1914'de bölgenin Sırp tarafından yeniden işgal edilmesinden sonra ve Yugoslavya Krallığı döneminde daha ciddi şekilde uygulanmaya başlamıştır. 2 Eylül 1920'de Yugoslavya Krallığı, daha iyi yaşam koşulları elde etmek için, Amerika ve Kanada'ya yönelen kitlesel göçü durdurmak ve bu insanlara Kosova'daki nüfus dengesini Sırp yönünde değiştirecek çözümler bulacak kanunlar çıkardı. Çıkarılan kanunlar ile Sırp Krallığın kuzey bölgelerinde yaşayan Sırp ve Karadağlılara Kosova'da verimli topraklarında arazi sahibi olma imkanı sunuldu. I nci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış ve henüz sanayileşmemiş bir tarım toplumu olan Sırbistan Krallığı'nda bu amaçlı çıkarılan kanunlar o dönemin gerçekleri düşünüldüğünde çok cazip gelmiş olmalıdır. Bu amaçla arka arkaya çıkartılan bir dizi iskan kanunu ile çok sayıda Sırp ve Karadağlı aile bölgeye yerleştirilerek, yeni yerleşimci Sırlara ve Karadağlılara, Kosova'nın yerleşik Müslüman halklarından daha iyi yaşam şartları sunulması sağlanıyordu. Slav göçmenlerin yerleştirileceği yeni köyler, stratejik bir yaklaşımla başlıca haberleşme ulaşım ve ticaret yolları üzerinde toplanmış ve Arnavutluk'a bitişik hassas sınır bölgesinde kuzey Sırbistan'dan gelen Sırp ve Karadağlıların yerleşmesi sağlanmıştır.

İskan politikasını desteklemek amacıyla çıkarılan ve "Toprak Reformu" adı altında gerçekleştirilen uygulamalarla da Arnavutlar sahip oldukları toprakları Sırp ve Karadağlılara bırakmaya zorlanmışlardır⁷⁹.

Ağırlıklı olarak Yugoslavya Devleti'nin güney bölgelerini kapsayan reform politikasının iki temel amacı; Makedon ve Arnavut nüfusunun millileşmesini engellemek ve bu bölgelerde yaşayan yerli halk ile yeni yerleşimciler arasında bir uçurum yaratmaktır. Sırp bu yolla kendi sosyal, ekonomik ve siyasi konumlarını koruyacaklarını ümit ediyorlardı. İki savaş arası dönemde Yugoslav Krallığınca uygulanan bu politikalar sonucu bölgede Slavların oranı büyük ölçüde artmıştır.

⁷⁹ Malcom, **Kosova...**, ss. 322-348

Sırp kaynakları da reform politikaları adı altında bölgede iskan politikası uygulandığını inkar etmemişlerdir. Çünkü Sırp daima bu uygulamada haklı olduklarını savunmuşlardır. Sırp'lara göre Kosova'da geniş ve verimli ama işlenmeyen topraklar vardı, bu toprakların tarıma kazandırılması gerekiyordu. Ayrıca Kosova, tarihsel olarak bir Sırp toprağıydı. Ancak zamanla buradaki Sırp nüfusu azaltılmıştı. Bu halkın şimdi eski yurtlarına dönme hakları vardı.

Sonuçta uygulanan ayrımcı politikalarla bölgede yaşam şartları zorlaşan Kosova'lı Müslümanlar bir kısmı kendi istekleriyle bir kısmı da zorla Kosova'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.

Balkanlar'ın iki savaş arasındaki dönem içerisinde genel yapısını kısaca özetlemek gerekirse, I nci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar bir dizi iç ve dış karışıklıklar içine girmiştir. İç karışıklıkların nedenleri, iktidar mücadeleleri, Balkan devletlerinin ekonomilerinin bozuk yapısı ve bölgede iki savaş arasında kurulan faşist diktatörlüklerin iç politikaya etkisi olarak özetlenebilir. Dış karışıklıkların temel nedeni ise bir yanda revizyonist Bulgaristan ile diğer yanda statükocu Balkan devletleri arasındaki sürtüşmelerdi. Büyük Devletlerin de çıkarları doğrultusunda bölgeye müdahale etmeleri karışıklıkları daha da arttırmıştır. I nci Dünya Savaşından sonraki ilk on yıl boyunca Bulgaristan'ın revizyonist politikaları ve Yunanistan ve Türkiye arasındaki bazı sorunlar işbirliğini mümkün kılmamıştır. Ancak 1930 yılından sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma, Balkanlar'da yumuşama yönünde ilk adımların atılmasını sağlamıştır. Balkan devletleri arasında Bulgaristan'ın da katıldığı bir dizi Balkan Konferansı toplanmıştır. Bu konferanslarda, Bulgaristan ve Arnavutluk'un revizyonist istekleri konusunda uzlaşma sağlanamayınca bu iki devlet işbirliğinden çekilmişlerdir. 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. Antant hükümlerine göre, dört devlet birbirlerinin Balkan sınırları konusunda güvence vermiyorlar ancak çıkarlarına yönelik bir tehdit durumunda birbirleriyle görüşmelerde bulunmayı taahhüt ediyorlardı⁸⁰.

Balkanlarda barışçı adımların atılması yönünde önemli bir işbirliği olan bu pakt fazla uzun ömürlü olmamıştır. Çünkü Antant küçük Balkan Devletlerinin Bulgaristan'ın tehdidine karşı oluşturdukları bir birlik görüntüsündeydi. Bulgaristan ve Arnavutluk gibi iki önemli Balkan devletinin desteğinden yoksun olan birlik İtalya gibi büyük devletlerin saldırısına

⁸⁰ Kenar, **Yugoslavya...**, s. 56

karşı herhangi bir savunma güvencesi vermemiştir. Bunun dışında birlik askeri bir birliktelik olmaktan öteye gidememiştir.

Balkan Atlantı 1937 yılında Yugoslavya'nın Bulgaristan ile yakınlaşması ile geçerliliğini tamamen yitirmiştir. Bu yıllarda, Yugoslav hükümeti sınırları içindeki Arnavut halka karşı uyguladığı baskı ve göç ettirme politikaları İtalya'nın Arnavutluk'a 1925'lerden itibaren göz dikmesi Yugoslavya ile İtalya'yı birbirine gizlice yaklaştırmıştır. Çünkü Yugoslavya'nın dışladığı Arnavutlara İtalya kucak açmıştır. Bu durum Yugoslavya'nın Arnavutları Kosova bölgesinden göç ettirme politikasını kolaylaştırmıştır. Arnavutlar Kosova'dan uzaklaştığı sürece demografik yapı Sırların lehine geliştiği için, Arnavutların İtalya'ya gitmeleri Sırları çok mutlu etmiştir.

Arnavutların baskılarla bölgeden kaçırılmasını yavaş bulan Belgrat hükümeti yeni arayışlara girmiştir. Sonunda hükümet Arnavut sorununun çözümü için Müslüman Arnavutların zorla göç ettirilmelerini öneren memorandumun uygulanmasına karar vermiştir. Bu memorandum sonucu alınan karar sonucunda, Kosova sorununun çözümün ancak Arnavutların kitle halinde göç ettirilmeleriyle sağlanabileceğini öne sürmekteydi.

Sırp memorandumunda ortaya konulan amaç Kosova bölgesine bir yandan diğer Slav nüfusun iskanı sağlanırken diğer yandan da Arnavutları Türkiye, Arnavutluğa ve İtalya'ya göç etmeye zorlamaktır. Sırlara göre Almanya'nın on binlerce Yahudi'yi sürebildiği bir devirde birkaç yüz bin Arnavut'un yer değiştirmesi ile dünya savaşı çıkacak değildi. Memorandumda Arnavutların göç ettirilmesi için çeşitli yöntemler kullanılması öneriliyordu. Arnavut halk Türk topraklarının güzelliğine, orada yaşamının refahına, düşük vergi oranları gibi göç etmeyi cazip kılabilecek unsurlara inandırılmalıydı. Bundan başka, bölgeye yerleştirilenlerin çoğunlukla Karadağlılar olması gerekmektedir. Çünkü kibirli ve acımasız olan Karadağlılar bu tarz davranışları ile Arnavutları bölgeden uzaklaştırabileceklerdi. Bu sebeple de Karadağlılar ile Arnavutlar arasındaki sürtüşmelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Arnavutlar için bu topraklarda yaşamayı imkansız hale getirmek onların Yugoslav topraklarından göç ettirilmeleri için başlıca yöntem idi. Memorandumda Arnavutlara ait eski arazi belgelerinin geçersiz sayılması, devlete ait bütün otlakların geri alınması, Arnavutların devlet, yerel yönetim ya da özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları, Müslüman din adamlarına kötü muamele edilerek halkın din duygularının kışkırtılması gerektiğinden de bahsedilmekte idi. Sırbistan'ın 1878'den beri başarıyla uyguladığı diğer bir yöntem olan Arnavutlara ait

köylerin ve kentlerin ateşe verilmesi de başka bir tedbir olarak bu karar kapsamında yer alıyordu. Arnavut nüfus, belirtilen yöntemlerle, para yada tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde polis terörüne başvurulmalıydı.

Bu önlemlerin bir kısmı Arnavutlara karşı uygulanmıştır. Arnavutları topluca ülkeden atma planıyla hareket eden Yugoslav hükümeti 1933'ten itibaren Türk hükümeti ile çok sayıda Müslüman Arnavut'un Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Pek çok öneri ve tartışmadan sonra anlaşmaya varılmıştır. Kosova'lı Müslümanlar bu plana yaşadıkları baskı ve yıldırma politikası nedeni ile bu uzun süreç içerisinde makul karşıladıkları görülmüştür. Sırp hükümetinin bölgede uyguladığı politikalar ve yaşam şartlarının zorlaşması yüzünden iki savaş arası dönemde Kosova'dan 90 ile 150 bin arasında insanın göç ettiği sanılmaktadır.⁸¹

1940' lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya Alman yayılcılığının etkisi altında sıkıntılı bir dönem geçirmekteydi. Almanya ekonomik bakımdan da giderek Almanya'ya bağımlı hale gelen Yugoslavya'yı İtalya-Almanya-Japonya faşist Mihverine katılmaya zorluyordu. Bu baskı sonucu, Sırp Hükümeti başlangıçta Almanya'yı destekliyordu. Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine faşist Mihvere katılmak zorunda kalmıştı. Bu antlaşmadan iki gün sonra Havacı General Duşan Simoviç önderliğindeki cunta, Yugoslavya'daki Kralı ve Tsvetkoviç-Maçek hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. Bunun üzerine, Alman ordusu 6 Nisan'da Belgrat'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de Yugoslavya koşulsuz teslim olmuştur.⁸²

Bölge faşist güçler tarafından işgal edilir edilmez Arnavutlar geçmişte iskan edilen ve Slavlara verilen toprakları geri almak amacıyla Sırp köyelerine saldırmışlardır. Arnavut halk Yugoslavya'nın parçalanması fırsatından yararlanarak yılarca süren Slavlaştırma politikasının intikamını almak istemişlerdir.

İki Savaş arası dönem olarak kabul edilen I nci Dünya Savaşı ve II nci Dünya Savaşı arasında geçen süreç içerisinde Kosova'da yaşananlar özellikle Arnavut ve Sırp toplumu arasındaki kalıcı düşmanlığı körükleyici mahiyettedir. Sırlar, I nci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Krallığın ana unsuru olmaları, aynı zamanda iki savaş arasındaki dönemin dünya tarihi açısından da pek demokratik uygulamalarının görünmemesi açısından, Kosova'da Sırların Arnavutlar başta olmak üzere Müslüman azınlıklara yönelik baskı, sindirme, göç

⁸¹ Malcom, **Kosova...**, s. 326

⁸² Fahir Armaoğlu, **20 nci Yüzyıl Siyasi Tarihi**, (1914-1918), Cilt I, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996, s.374

etmelerini sağlamak amaçlı yapmış oldukları zulümler kapatılması mümkün olmayan derin yaralar açmıştır. Arkasından Alman işgal ordusunun ülkeye gelmesi ile yüz bulan Arnavutlar, Almanların göz yummasından da istifade ederek, Sırlara olan nefretlerini Yugoslavya'nın işgal altında bulunduğu dönem içerisinde su üzerine çıkarmışlardır. Doğaldır ki şiddet şiddeti doğurmuş ve iki toplum arasındaki mevcut olan gerilim ve tansiyon daha da kuvvetlenerek gelecekte yaşanacak bazı olayların temellerini atmıştır.

2.6 TİTO VE YUGOSLAV CUMHURİYETİNİN KURULMASI

Josip Broz, yani Tito 7 Mayıs 1892 tarihinde Zagreb yakınlarındaki Zagorje bölgesinin Kumroveç köyünde doğdu. Hırvat kökenli bir ailenin çocuğuydu. Çok başarılı bir okul yaşantısı olmadı. Gençlik çağında, köyünden ayrılarak garson olmak için şehre geldi. Çeşitli işlerde çalıştı. Tamircilik ve elektrikçilik yaptı. Avusturya-Macaristan ordusuna katılmaya karar verdi. Çalışkanlığı ve karizmatik çizgisi sayesinde ordu içerisinde subaylığa kadar yükseldi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tito adını alan Josip Broz, savaştan ordunun Mareşal unvanlı komutanı, kahraman, Komünist Parti Genel Sekreteri, halk kurtuluş hareketinin lideri ve ikinci Yugoslavya'nın babası olarak çıktı⁸³. 1948 yılında Stalin'e karşı koyup bu mücadeleden yenilgi almadan çıkacak kadar da cesur ve zekiydi.

Yugoslavya, II nci Dünya Savaşı'ndan sefaletten bitkin düşmüş bir ülke olarak çıkmıştı. Ekonomi neredeyse hiç yoktu ve toplumun büyük bir kesimi geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti Savaşın sonrasında Tito önderliğinde ciddi bir kalkınma planına başladı. Fabrikaların, hidroelektrik santrallerin, demir yollarının ve modern otoyolların inşasında büyük çaba ve enerji harlandı. Tito, Sovyetler Birliği ile kapitalist Batı arasında orta bir yol tutturmak için politikalarını yumuşatması ve daha gerçekçi planlamalar yapması gerektiğinin farkına varmıştı. Bu noktada Tito önderliğinde Yugoslav komünistler maharetlerini yeni ve farklı bir şey deneyerek ortaya koymuştu. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun geçim kaynağı tarım olduğundan, ekonomik olarak zor durumda olan Yugoslav köylülerini savaş sonrası yaşanan dar boğazdan kurtarmak amacı ile toprak reformuna gidilmişti. Toprağın çoğu çiftçilere bırakıldı. Savaş sonrasında topraklarını bırakıp şehre iş bulmak için gelen insanlara yönelik ciddi bir sanayileşme hamlesine başlandı.

⁸³ "Tito'yu nasıl bilirsiniz", <http://www.ilef.ankara.edu.tr/akildeferi/bolum.php>, Yeta Bütüç, 07.02.2006, 21.30

Kurulan fabrikalarda işçi sınıfı, etkileri tüm dünyaya yayılmış işçilerin kendi kendilerini yönetmesi kavramıyla tanıştırılmıştı. Fabrikaların idaresi işçilere ve işçi konseylerine verildi. Diğer yandan devlet yani parti, her kararda son sözü söyleyen en üst otorite olmaya devam etmişti. Proje başarılıydı. Gelişme kendini göstermeye başlamıştı. Görev başındaki parti mensupları, Yugoslavya'nın Japonya'dan daha hızlı gelişmesiyle övünüyorlardı. Yugoslavya, Batılı devletlerin ulaşmak için 100 yıl uğraştıkları noktaya 10 yıl içinde gelmeyi başarmıştı.⁸⁴

Fakat geleceğe dönük yatırımlar için gerekli fonlar, kazanılan karlarla değil de, umulmadık farklı bir kaynak tarafından sağlanıyordu. Tito ve arkadaşları, Yugoslavya'nın, asla tam anlamıyla kendi kendine yetemeyeceğini çok iyi kavramışlardı. Doğu ve Batı arasındaki Soğuk Savaş iki büyük rakip doğurmuştu. Yugoslav komünistler, bu noktaya kadar kendilerine ait üçüncü bir yolu izleyerek taraf tutmaktan uzak durmuşlardı. Onlara göre, Stalinizm ve emperyalizm aynı madalyonun iki yüzüydü. Ellerindeki en iyi seçenek, saygı görmeleri ve desteklenmeleri şartlarıyla her iki tarafında yanında bulunmaktı⁸⁵. Tito'nun gizli diplomasisi kısa süre içinde meyvelerini verdi ve Batı'dan açık vadeli krediler gelmeye başladı. Yugoslavya'nın belirtilen bu denge politikası sonucunda Doğu ve Batı Bloklarından Yugoslavya'ya akıtılan paranın miktarı hala bir muammadır. Yugoslavya Cumhuriyeti'nin refah düzeyindeki bu artış, uzun bir dönem ülke içerisindeki etnik problemleri de unutturmuştur. Hatta Tito Yugoslavya'sının gelişmişlik ve refah düzeyi, birçok geri kalmış ve az gelişmiş ülkenin dikkatini çekmiş, yapılan ve uygulanan politikalar örnek alınmıştı.

Tito'nun kurmuş olduğu Yugoslavya Cumhuriyeti, 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeyi içermekteydi. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ile Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerini kapsayan Cumhuriyetler ve toplam 20 ulusal azınlıktan oluşmaktaydı. Böyle bir cumhuriyetin olamayacağını eleştirenler bu yapıyı iki büyük imparatorluğun Osmanlı ve Avusturya-Macaristan kalıntılarından doğmuş bir ideal çılgınlığı olarak adlandırmaktaydılar. Eski Yugoslav Cumhuriyeti'ni savunanlar ise, etnik çeşitliliğe sahip, bütünleşmiş, mükemmel bir toplum modeli olarak övgüler düzüyorlardı. Diller, kültürler, gelenekler ve tarihler bileşimi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na benzeyen bu yapı, hükümet, anayasa ve yasal sistem sayesinde değil, Tito'nun şahsında oluşan bir mozaikte ve Yugoslavya'ya özgü görülen bir sosyalizm formu

⁸⁴ Vidosav Stevanović, **Halkın Tiranı Miloşeviç**, Çev. Hasan Yüksel, Kapı Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss. 21-22

⁸⁵ Josip Bronz Tito, **Özyönetimli Sosyalizm**, Çev. İlhami Emin, Koza Yayıncılık, İstanbul, 1978, s. 188

sayesinde bir arada tutuluyordu. Tito, hem gücün hem de birliğin sembolüydü. Yugoslav sosyalizminin, kapitalist Batı ile Stalinci Doğu arasında bir denge tutturma yeteneğine sahip özgün bir yapısı mevcuttu. İki blok arasındaki dengeyi Tito o kadar iyi tutmuştu ki, bu denge sayesinde tüm Yugoslavya genelinde zenginlik ve refah kısa sürede inanılmayacak boyutta artış göstermişti.

Yugoslavya'nın refah ve gelişmişlik düzeyinin yanı sıra, karmaşık ve kırılabilir bir yapı da mevcuttu. Yugoslav Cumhuriyeti çok farklı ulusal parçacıkların ve farklı dinlerin bir toplamıydı⁸⁶. Sayımlarda Yugoslav nüfusu kaydedilirken iki kategori kullanılmıştı: Yurttaşlık (Yugoslavlık) ve uyruk. Her Yugoslav'ın çift kimliği vardı. Yugoslav ve Sırp, Yugoslav ve Hırvat, Yugoslav ve Arnavut olabiliyorlardı. Ama önce Sırp sonra Yugoslav olmak mümkün değildi. Uyruk, asla yurttaşlıktan önce gelemezdi. Sadece, kimliklerini bilhassa farklı kriterlere göre tanımlayan milliyetçiler ve aydınlar bu sistemi tutarsız bulmuş ve sonradan ulusal kimlik olarak bilinecek bir zemin Tito tarafından hazırlanmıştı.⁸⁷

1945'den 1980 yılına kadar 35 yıl süreyle Yugoslavya'nın tek hakimi olan Tito, Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve Cumhuriyetler arasında gizliden gizliye süren rekabeti ortadan kaldırmak istiyordu. Bu nedenle ulus üstü bir söylemle, Güney Slav Ulusunu yani Yugoslavlık kimliğini oluşturmak istiyordu. Sırp'ların tahakküm, Hırvatların ayrılık taleplerini karizmatik kişiliği ile işbaşında bulunduğu dönemde önleyen Tito, Yugoslav Cumhuriyeti'nin yasalarını SSCB'nin 1936 tarihli anayasasından esinlenerek hazırlamıştır. Yugoslavya'nın 1946 tarihli anayasasında Kosova, özerk bir bölge olarak tanımlanıyordu. Zaman içinde özerkliğin kapsamı genişletilmiştir.

Karizmatik kişiliği ile farklı yönelimleri olan Yugoslav ulusları arasında birlik sağlayan Tito'nun 4 Mayıs 1980'da ölümü, belki de parçalanmanın ilk adımını oluşturdu. Uluslar ve Cumhuriyetler arasında önceleri gizliden gizliye süren çatışma ve rekabet net bir şekilde ortaya çıktı. Eski Yugoslavya'nın Katolik ulusları olan Hırvatlar ve Slovenler Federasyondan ayrılmak, Sırp'lar ise Ülke genelinde tahakküm kurmak istiyordu. Arnavutların isteği ise Cumhuriyet statüsü kazanmaktı ve bunu Tito döneminde bir çok kez çeşitli eylemlerle ortaya koymuşlardı. 1963 yılında Kosova'nın yetkilerinin genişletilmesi, 1968 gösterilerinin ardından Kosova'ya ve Voyvodina federasyon içinde yeni haklar tanınması, Arnavutların bağımsızlık düşüncesini tetikledi.

⁸⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 315-316

⁸⁷ Stevanoviç, **Halkın...**, ss. 8-10; Tito, **Özyönetimli...**, s. 89

Tito döneminde Yugoslav Cumhuriyetlerinin federasyonun birer kurucu unsuru olmak dışında anlamı yoktu. Ama yine de bu cumhuriyetlerin tamamına devlet deniliyordu. Her devlet yapısı içerisindeki hakim etnik kimlik gizli kapaklı diğer etnik unsurlara yönelik tarihsel düşmanlıklarını muhafaza ediyordu. Federal düzeyde her cumhuriyet kendi çıkarını savunuyordu, yani federal yapı içerisinde kendi devletinden olabildiğince az verip diğer devletlerden olabildiğince çok almaya çalışıyorlardı. Harcamalar federal hazineden yapılır, sonradan yerine konması gerekirdi. Fakat federal kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilen projelerin tamamı, geri dönüşü olmayan bir hibe yardımına dönüşmüştü. Bu yapı içerisinde, kaynakların dengeli dağıtılmadığını düşünen kurucu Devletler arasındaki huzursuzluk her geçen gün artarak devam etmiştir. Sonuçta ortaya çıkan karmaşa, gelişmiş ve az gelişmiş cumhuriyetler arasında derin bir uçurum yaratmıştır. Ülkenin kuzeybatısı; Slovenya ve Hırvatistan, geri kalmış güneyden; Bosna, Karadağ, Kosova, güney Sırbistan ve Makedonya'ya oranla daha hızlı gelişmişti. Parti bu kutuplaşma sorununu çözmek için bir demokratik merkezîyetçilik siyaseti uygulamaya başladı. Böylece daha gelişmiş cumhuriyetler üretim fazlalarını az gelişmiş Devletlerin fonlarına devretmeye başladı. Fakat bu kez, Yugoslavya'daki tüm belediyeler, topluluklar, bölgeler ve eyaletler rakamsal göstergeler ile oynayarak, kendilerinin de az gelişmiş olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Veren taraftakiler, ceplerinden çıkan paranın asla geri dönmeyecek olması nedeniyle, bu uygulama karşısında anlaşılabilir bir öfkeye kapıldı. Az gelişmiş olan devletleri, geliştirme amacıyla alınan bu para, açgözlü yerel kadroların ortaya çıkardığı devasa projeler tarafından yutuldu. Bu durum en çok, yüksek nüfuslu ve ekonomik verileri kötü olan Kosova Cumhuriyeti'nde belirgindi. Gelen paralarla Priştine'de devasa bir kütüphane, üniversite binaları, modern bir hastane, bir kültür merkezi, çeşitli siyasal kurumlara tahsis edilmiş binalar ve liderlere lüks konutlar inşa edildi. Avrupa'nın en yoksul ülkesi ve dünyadaki ilk ateist devlet olan komşu Arnavutluk'un başkenti Tiran'la kıyaslandığında, bütün bu yapılar oradakilerden daha büyük, daha pahalı ve daha gösterişliydi. Arnavut diktatörü Enver Hoca ise, ülkesinin ekonomik refahından çok, emperyalist saldırılara direnecekleri binlerce sığınak inşa ettirmekle meşguldü.

1900'li yıllarda, Sovyet Rusya'nın çöküşünün ardından dünya üzerinde birçok denge değişim gösterirken, iki kutuplu dünya düzeninin bozulması en çok Eski Yugoslavya Cumhuriyeti üzerinde etkili olmuştur. Artık Yugoslavya eskisi gibi, ucuz kredilerden yoksun kalmıştı. Tarihsel düşmanlıkların bir arada yaşadığı Yugoslavya Halklarını barış içerisinde

birleştiren en önemli unsur olan zenginlikte ortadan kalkınca, geriye bu mozaïği bir arada tutan hiçbir şey kalmamıştı.

Yugoslavya Halklarını bir arada tutan en önemli unsur, Tito efsanesinin gücüydü. Tito uyruk sorununa çözüm bulmak amacı ile 1974 anayasası kapsamında ülke genelinde tüm halklara yönelik daha fazla özgürlük tanıdı. Yeni anayasa, devlet birliğı ve uyruk çeşitliliğı arasında uzlaşma sağlamaya çalışırken, istemeyerek de olsa yeni problemlere yol açtı. Her cumhuriyetin kendi merkez komitesi, hem kendi birliğın koruyucusu hem de nihai tasfiyesinin garantörüydü. Her cumhuriyet tek bir lidere, tek bir orduya, tek bir polis gücüne, tek bir diplomasiye ve tek bir ideolojiye sahipti fakat her birinin hedefleri farklıydı. Bununla beraber, yeni anayasa aleyhinde konuşup hapse girmeyi sistem karşıtları bile göze alamamıştır. Aslında 1974 Anayasası bir çok özgürlükler tanınması açısından daha sonra Sırp tarafından çok fazla eleştirilecek ve Yugoslavya'nın çöküşünü hazırlayan neden olarak bile görülecektir⁸⁸.

Josip Bronz Tito da herkes gibi ölümlüydü ve Slovenya'daki Kranj tepesindeki Brdo kalesinde, 4 Mayıs 1980 tarihinde öğleden sonra saat üçü dört geçe öldü⁸⁹. Onun ölümü, tüm Yugoslavya'nın sonunun başlangıcıydı.

2.7 YUGOSLAVYA'NIN SONU

2.7.1 Dünyadaki Yapısal Değışiklikler ve Yugoslavya Açılımı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya üzerinde iki önemli aktörün yükselişi gerçekleşmiştir. ABD ve Sovyetler Birliğı, Avrupa Devletleri'nin II nci Dünya Savaşı sonrasındaki zayıflamasının etkisiyle, mevcut potansiyellerini kullanarak, dünya konjektürünü farklı bir çizgiye taşımışlardır. ABD ve Rusya kendilerine müzahir yada destek veren devletleri şemsiyeleri altına alarak; ekonomik, siyasi, ideolojik, kültürel ve askeri alanlardaki etkilerini genişletmişlerdir. Bu yapı içerisinde oluşan farklılıklar gün geçtikçe artmış ve tüm dünya devletlerini bir cephede yer almaya zorlayan iki kutuplu yapı oluşmuştu. İki kutup arasındaki farklılaşma ve çıkar mücadelesi gerilimi arttırmış, bu gerilim zaman zaman yaşanan ciddi krizlerin etkisiyle iki kutup arasındaki mücadeleyi III ncü Dünya Savaşı'nın eşiğine taşımıştır.

⁸⁸ H. Bülent Olcay, "Kosova Nereden Nereye?", **Avrasya Etüdüleri**, Sayı 17, İlkbahar-Yaz 2000, s.15

⁸⁹ Ali Balcı, "Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Duman, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2004, s.169

Sovyetler Birliği ve NATO ilişkisi 1980'li yıllar içerisinde farklı bir boyut kazanmıştır. İki blok arasındaki rekabet, teknoloji savaşı ve nükleer silahlanma mücadelesi Sovyet Rusya'nın ekonomik koşullarını yıpratmış hatta okme noktasına getirmiştir. Sovyetlerin tükenen ekonomisi ve kaynakları iki blok arasında barışçı adımların atılmasını zaruri kılmıştır.

1990'lara gelindiğinde ise Sovyetler Birliği'nin, arka bahçesi olarak adlandırılan etki alanı içindeki devletlere birer birer özgürlükleri tanınmıştır. Bağımsızlığını elde eden devletler Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya'da büyük bir boşluk ve istikrarsızlık meydana getirmiştir. ABD, Sovyet Rusya'nın kontrolünden çıkan bu devletlerin oluşturduğu düzensiz yapıyı kontrol etmek ve bu ülkelerde Rusya etkisini ortadan kaldıracak girişimler başlatmıştır. Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşanan değişim rüzgarı ve ekonomik sıkıntılar nedeni ile insan kaçakçılığı, kara para, fuhuş, terörizm ve mafyanın kol gezdiiği tüm olumsuzlukları bünyesinde barındıran bir yapı ortaya çıkmıştır. Dünyanın büyük bir bölümünü etkileyen bu düzensizlikler, tarihten gelen çok çeşitli düşmanlıklar ile birleşerek etnik ve dini temele dayalı çatışmaları bunun sonucunda etnik temizliğe dönük acımasızca yaklaşımları beraberinde getirmiştir.

S. Huntington'un Medeniyetler atışması kitabında ortaya koyduğu ve yeni dünyada mücadelenin esas kaynağının öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacağını, medeniyetler arasındaki bölünmelerin ve kültürel değerlerin farklılığının hakim mücadele kaynağı olacağını ifade ediyordu. Ayrıca milli devletlerin en güçlü aktör olarak kalacağını, medeniyetler çatışmasının global politikaya hakim olacağını ve medeniyetler arasındaki fay hatlarının geleceğin muharebe hatlarını teşkil edeceği aıklanıyordu⁹⁰.

Batı Hıristiyanlığı'nın 1500'lerdeki doğu sınırı bugünkü Rusya ile Finlandiya ve Baltık Devletleri arasındaki sınırlar boyunca uzayıp, daha çok Katolik olan Batı Ukrayna'yı Ortodoks Doğu Ukrayna'dan ayırarak Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın içinden geçip Transilvanya'yı Romanya'dan ayırmak suretiyle Batıya doğru uzandığı ifade edilmiştir. Ayrıca şimdiki Hırvatistan ve Slovenya'yı Eski Yugoslavya'nın geri kalan kısmından ayırarak şekillenen Balkanlar'daki bu hat, Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları arasındaki tarihi sınırla büyük bir benzerlik oluşturmaktadır. Bu hattın kuzeyinde ve batısında yaşayan kavimler Protestan ve Katoliktirlerden oluşmaktadır. Avrupa tarihinin feodalizm, Rönesans,

⁹⁰ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler atışması**, Vadi Yayınları, Derleyen Murat Yılmaz, Ankara, 2003, s. 22

reform, aydınlanma, Fransız İhtilali ve sanayi devrimi gibi birçok konuyu ortak tecrübe etmişlerdir. Ayrıca Batı Avrupa'nın ekonomisi, doğudaki Ortodoks ülkelerden daha iyi durumdaydı. Yıllarca birbiriyle mücadele veren Avrupalı ülkeler, ortak bir ekonomi, müşterek demokratik siyasi sistem oluşturarak, ABD'ye karşı dengeleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştı. Birleşik Batı Avrupa, yani Avrupa Birliği'nin doğu ve güneydoğusundaki halklar Ortodoks Hıristiyan veya Müslümanlardan oluşup, ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerdi. Demokratik sistemleri de henüz oturmamıştı. İşte bu çizgi sadece farklılık çizgisi değil aynı zamanda kanlı bir mücadele çizgisi olarak açıklanıyordu⁹¹. Bosna ve Sareyovo katliamı, Kosova'da Sırp Arnavut savaşı hep bu farklılıkların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Bosna'da yaşananlar, Batı kamuoyunda Sırp'ların elinde ızdırap çeken Boşnak Müslümanlara sempatiyle yaklaşmış ve desteklemişken, Hırvatların Boşnaklara saldırıları hiç o kadar tepki görmemiştir. Ayrıca Yugoslavya'nın parçalanmasında Slovenya ve Hırvatistan'ın Katolik olmaları onların bağımsızlık mücadelesine başta Almanya olmak üzere Avrupalı Devletlerden destek bulmuştur. Vatikan ise Slovenya ve Hırvatistan'ı hemen tanımıştır.

Diğer taraftan Rusya Ortodoks Sırp'lara elinden geldiğince tüm yakınlığını savaş döneminde göstermiştir. Farklı birçok görüş olmasına karşın, dünya genelindeki ilişkilerin büyük çoğunluğunda din merkezli yaklaşımın güç kazandığını görmek mümkündür. Yakın gelecekte de görünen o dur ki, dünya siyasetinin merkezini din merkezli yaklaşım yönlendirecektir.

İki kutuplu dünya düzeninin bitiminden sonra, ulus üstü aktör olan BM'in kriz bölgelerindeki sorunların çözümüne yönelik yaklaşımı, Batı menfaatlerini yansıtan kararlardan öteye gidememiştir. Alınan kararlar ise dünya topluluğunun arzularını yansıtıyormuşçasına takdim edilmiştir. ABD tek hegomon güç olmasının ardından, artık BM kararlarını dahi beklemeden planlamış olduğu projelerin tamamını hayata geçirir olmuştur. Kosova'da ve Irak Harekatında ABD'nin kural tanımayan yaklaşımı çok net olarak ortaya çıkmıştır. Olanlar bize tarihin en eski dönemlerinde yaşayan uluslararası ilişkilerin temelini teşkil eden bir hikayeyi hatırlatır: En eski ve en çarpıcı uluslararası ilişkiler yazıtı olarak Thucydides'in Peloponezya Savaşı tarihini anlatan eserinde, Atinalılar ve Melanlar arasındaki savaşı anlatan yorumları ile Thucydides'in realizmin olmasa bile, reelpoliğin temellerini attığı kabul edilir. "Vergi meselesinden dolayı ortaya çıkan bir problemi Melanlar hakkaniyet

⁹¹ Huntington, **Medeniyetler...**, s. 30

prensibi içerisinde çözümlenmesini isterler. Atinalılar ise dünyanın mevcut halinde, adaletin kurallarının güçlülerce konduğunu ve bu nedenle güçlülerin yapacaklarını yapacağını ve zayıflarında katlanmaları gerekene katlanacağını açıklamışlardır.”⁹² Burada günümüzde de birçok değerlendirme de esas alınan “Güç Kuramına” yönelik çok ciddi bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Günümüzde yaşananlar açıklanan bu gerçeklerin aslında hiç değişmediğinin açık bir göstergesidir.

Soğuk Savaşın bitiminden itibaren Batılı hükümetlerin insan haklarını korumak adına askeri güç kullanımı makul karşılamasının sonucu olarak, 1993'te Amerikan birlikleri yiyecek dağıtmak ve düzeni sağlamak amacıyla Somali'ye girmişti. Bir silahlı çatışmada on sekiz Amerikan askeri öldürülünce geri çekilinmiştir. 1994'te Ruanda'da, BM Barış Gücü askerleri yabancı ülkelerin yurttaşlarını tahliye ederken Hutu Hükümeti katliamlara başlayınca hiçbir şey yapmamıştır. Bir milyon Tutsi'nin öldürülmesine seyirci kalmıştır. Temmuz 1995'te, Hollandalı askerler, Srebrenica'daki sivillerin korunması amacıyla buldukları bölgede Sırp'ların masum insanları katledip sınır dışına sürmelerine göz yummuştur. Tüm bu korkunç olaylar, barışın ve güvenliğin teminatı olarak görülen BM güvenilirliğine gölge düşüren en önemli gerçeklerdir. Tüm bu başarısızlıkların ortak nedeni, BM'in ilkelerini kararlı bir askeri güçle besleyememesinden kaynaklanmaktadır.

BM üyesi ülkelerin askerlerinin, risk taşıyan görev bölgelerinde görev almak yönünde isteksiz davranmaları BM askeri operasyonlarının neredeyse tamamını başarısız kılmıştır. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin karar alma sürecinde yaşanan problemler ve Güvenlik Konseyi Üyelerinin tümünün menfaatlerini karşılayan kararların Konsey'den çıkmasını imkansız kılması ayrı bir problem olarak görülebilir. Açıklanan nedenlerden dolayı, BM'in işlevselliği ciddi olarak sorgulanmaktadır. Nitekim İngiltere Başbakanı Tony Blair 22 Nisan 1998'de Chicago'da yaptığı Uluslararası Topluluk Doktrini başlıklı konuşmasında, küreselleşen dünyamızda, güvenlik problemlerini çözebilmek için, tüm dünya devletlerinin bir başka ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı duyarsız kalmasının mümkün olmayacağını ifade etmiştir⁹³. Bu açıklamanın geri planında yatan anlam ise, BM'in ulus devletlerin egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkesinin artık geçerliliğinin kalmadığının ilanı mahiyetindedir.

⁹² Nuri Yurdusev, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, Atilla Eralp der., İletişim Yayıncılık, Ankara, 2004, ss.31-35

⁹³ Michael Ignatieff, **Sanal Savaş: Kosova ve Ötesi**, Çev. Gürol Koca, Everest Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 8

NATO Sırbistan'ın bombalanmasından önce, BM Güvenlik Konseyi'nin karar almasını beklememiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Rusya'nın Sırbistan ile olan güçlü bağları iki kutuplu dünya düzeninde olunsaydı, çok büyük gerilimlerin yaşanmasına neden olabilirdi. Rusya'nın IMF ile o dönem içerisinde yürütmüş olduğu ekonomik politika ve ülkedeki ekonomik düzenin bozukluğu, Sırlara dönük her zamanki koruyucu politikasını sergilemesine engel olmuştur. Buna rağmen Ruslar yapılan hareketin NATO'nun Kosova'yı Yugoslavya'dan ayırma girişimi olarak algıladıklarını, Kosova Harekatının kendi Müslüman azınlıklarıyla olan ilişkisini de tehdit ettiğini açıklamıştır.

Batılı kendi değerlerini ve kontrolünü kalıcılaştırmak adına, yenilmesi mümkün olmayan gücünü kullanarak, dilediğini yapmak yönünde hiçbir kural ve kanun tanımamaktadır. Batı ve özellikle ABD kamuoyunun desteğini sağlamak adına yapılanları, ezilen ve baskı gören halkların demokrasi ve özgürlükler ile buluşturulması adına güç kullanıldığını açıklanılmaktadır. Kosova'ya yapılan NATO hareketinin haklı gerekçeleri mevcuttur. Arnavutlar, Sırp güçlerinin baskısı altında büyük ölçekli şiddet olaylarına maruz kalmışlardır. Ayrıca Kosova'lı Arnavutların kendi güçleri ile Sırp Ordusu'nu bertaraf etme imkanı bulunmuyordu. Fakat Kosova müdahalesi kapsamında BM'den izin alınmadan yürütülen girişimin, Kosova müdahalesi sonrasında dünya genelinde diğer kriz bölgelerine yönelik aynı temayülün gösterilmesi bazı akademisyenlerce BM teşkilatının yersiz, hantal ve kullanışsız olduğunun açık bir göstergesi olarak açıklanmıştır.

Uluslararası ilişkilerde devletin egemenliğine ilişkin genel bir kabulün olması gerektiği konusunda hemen hemen tüm akademisyenlerin aynı düşüncede olmasına rağmen, böyle bir kabul diktatörlere mazeret oluştursa da, zayıf ve demokratik devletleri de kendilerinden güçlü komşularına karşı koruyan bir gerçek olarak BM mevcudiyeti bir güvence olarak ayakta durmaktadır. İçişlerinde demokratik olmayan devletlere müdahale etmeme ilkesinin makul nedenlerinin var olduğu, insan hakları ihlallerinin kendi başına askeri bir müdahaleyi meşru kılmadığı kabul görmektedir⁹⁴. Askeri müdahale yerine diğer yumuşak müdahale türlerinden olan resmi protestolar, zulüm gören gruplara yardımcı olmak, boykotlar ve yaptırımlar daha uygun ve kabul gören yaklaşımlar olarak kabullenilmektedir. Askeri müdahale mutlak anlamda en son başvurulacak araç olmalıdır. Burada sorun, bir ülkedeki insan hakları ihlalinin, hangi düzeyde müdahale aracını gerekli kıldığını tanımlamakta ortaya çıkmaktadır. Bir kısım akademisyen ise, silahlı müdahalenin iki durumda kabul edilebilir olduğuna

⁹⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss. 109-115

inanmaktadır: Birincisi, bir ülkedeki insan hakları ihlalleri, kendilerini savunacak hiçbir araca sahip olmayan insanları topraklarından edecek veya katledecek düzeye ulaştığında; ikincisi, bu ihlaller komşu devletlerin huzurunu ve güvenliğini tehdit eder hale geldiğinde. Aslında açıklananlar kapsamında iki koşul daha eklenmesinin uygun olduğu ifade edilir: Birincisi, askeri müdahalede bulunması için bütün diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması; ikincisi, güç kullanmak ancak işe yarayacağı belli olduğu zaman onaylanabilir olmasıdır. Güç kullanmak sırf cezalandırmak, intikam almak veya ahlaki bir ders vermek için onaylanamaz. Tecavüzleri durdurup huzuru sağlamak amacıyla kullanılabilir güvenilir bir yoldur.

Kosova'da yaşananların bu ölçütleri karşılayıp karşılamadığına bakmadan önce bir konuyu daha açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Devletlerin kendi uyruklarına nasıl davranması gerektiğini belirten bir standart oluşturma konusunda mevcut bir uluslararası mutabakat olmadığı bir kısım akademisyen tarafından ifade edilse de, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde devletlerin iç yönetimlerine ilişkin uluslararası normlar geliştirilmiştir. Bu anlaşmaların altına imza atan ülkeler ki, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti bu devletlerden biridir ve anlaşmaya bağlı kalmalıydı. Eski Yugoslavya'nın kuralları çiğnemesi veya bu kuralların yaptırımının yetersiz olduğu yönündeki tartışmalar uluslararası normların olmamasının sonucu değildir. Sırbistan'ın Kosova'da bu normları çiğneyip çiğnemediği konusu tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır. Fakat bu normlar mevcuttur.

Uluslararası hukuk kuralları çok istisnai durumlarda çiğnenmektedir. Fakat uluslararası ilişkiler kurallarının ihlali kamu oyununda çok fazla yankı uyandırdığından; bu ihlallerin çok sık yapıldığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Sorun temelinde Sırbistan'ın Kosova'da yaptıklarına benzer şekilde kendi azınlıklarına kötü muamele yapmakta olan bir devlete, egemenliği göz ardı edilerek müdahale edilmesinin uluslararası bir hak olup olmadığıdır. Kosova haklı bir müdahalenin bütün ölçütlerine sahip olduğuna dair dünya kamuoyunda ortak fikri paylaşmaktadır. Savunmasız bir halk yerinden yurdundan edilmiştir. Ayrıca mülteci konumuna düşürülmüş insanların gerçeği, Arnavutluk ve Makedonya'ya iltica ediş stratejik öneme sahip bir bölgenin dengesini bozmuştur. Mülteci kamplarında kalan ve sonra tahliye edilen ailelerin vermiş oldukları ifadelerden etnik temizliğin NATO bombardımanından önce sistemli bir şekilde planlandığına dair en ufak bir şüphe yoktur⁹⁵.

NATO'nun neden askeri müdahalede bulunma hakkı olduğunu anlamak için, Milošević'in istikrarlı biçimde Sırbistan dışındaki halklara kendi kaderlerini tayin hakkı

⁹⁵ <http://unmikonline.org/chrono.html>, 02.2006, 2004

tanımama çabalarını bakmak gerekir. 1991'de Slovenya ile Hırvatistan kendi kaderini tayin etme hakkını kullanmak istediğinde barış yerine savaş tercih edilmişti. 1992'de BM'nin tanıdığı bir devlet olan Bosna'ya karşı silahlı bir saldırı başlattı. Miloşeviç rejimi dokuz yıl süren bir devrede Balkanların tamamının istikrarı için, açık bir tehlike oluşturmuştur.

Kosova Savaşı sonrasında, uluslararası ilişkiler açısından sorgulanması gereken bir takım gerçekler ortaya çıkmıştır. İlk olarak, devletlerin kendi iç meseleleri ile ilgili problem ve sorunlarla nasıl ilgilenileceği ve üzerinde anlaşılan hususların ihlali ile karşılaşıldığında uygulanacak yaptırımın içeriğini ortaya koyan bir standardın belirlenmesi. İkinci olarak, NATO, Sırbistan'a saldırmak için BM'i devre dışı bırakmış ve BM'in onayı alınmamıştır. Çünkü BM'den onay alamayacağını da biliyordu. NATO veya herhangi bir güç BM'i devre dışı bırakarak, dünya genelinde savaş veya müdahale kararı almak durumunda kalacaksa, BM'in işlevinin kalmadığı için kapatılması veya bu tür problemleri çözebilmek adına daha etkin bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak NATO'nun BM'i devre dışı bırakarak, Kosova ve Sırbistan'a yapmış oldukları hareket uluslararası ilişkilerde hukukun değil, gücün egemen olduğu hissiyatını yeniden gündeme getirmiştir. Arkasından ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik hareketleri de bu inancı kuvvetlendirmiştir.

21 nci yüzyılı yaşamış olduğumuz günlerde uluslararası hukuk ve kuruluşların varlığına rağmen, güce dayalı bir politikanın dünya üzerinde hakim olmasını engelleyecek dengeli, adil dünya düzenine yönelik uluslararası hukuk normlarının ve kuruluşlarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, BM üyeliği artık ülkeleri müdahaleden korumuyorsa, tüm ülkeler silahlanmaya daha fazla kaynak ayıracaktır. Batılı Devletlerin kendi değerleri ve menfaatleri doğrultusunda savaşmış, sonra da savaşmış olduğu bu ülkelerde belirli bir zaman içerisinde işgal gücü bulundurarak, kendi çıkarlarına uygun yönetici kesimini kilit kadrolara yerleştirmeyi müteakip işgali durdurmasının uluslararası hukuk tarafından engellenmesi gerekmektedir.

2.7.2 Miloşeviç ve Yugoslavya

On yıldan uzun bir süre Sırbistan'ın bir numaralı adamı olan, Büyük Sırbistan hayali ile eski Yugoslavya'nın parçalanmasında baş aktör rolü oynayan Slobodan Miloşeviç aslında tam anlamı ile Stalinci bir politikacıdır. Karadağ kökenli bir aileden gelen Miloşeviç, Komünist Partiye öğrenci iken ilgi duymaya başlamıştır; Belgrad Hukuk Fakültesinde iken partiye katılmıştır. Okul yıllarında tanıdığı İvan Stamboliç'in 1984 yılında Sırbistan Komünist Partisinin başına geçmesi, Miloseviç'in kaderini değiştirmiştir. İlk zamanlar parti içinde

burjuva liberalizmine, milliyetçiliğe karşı fikirleri ile dikkat çeken Miloşeviç, 1980'lerin ortasından itibaren Sırbistan'da rüzgarın yönünü keşfederek; milliyetçi söylemin sözcülüğünü yapmaya başlamıştır. Miloşeviç'i Miloşeviç yapan gerçek, onun milliyetçi söylemidir. Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, tüm Eski Yugoslavya'da milliyetçilik duyguları ortaya çıkıp, Yugoslavlık olgusu ikinci plana düşünce, Sırların yükselen milliyetçilik duygularının tepkisel yükselişinin sonucu olarak Miloşeviç ihtiyaç duyduğu siyasi tabanı oluşturabilmiştir⁹⁶.

Miloşeviç'in mesleğinde izlediği ve yükselebilmek için Yugoslav Komünist Partisi'ndeki yaklaşımı ve kuralları basitti. Astlarına karşı acımasız. Sadece üstlerine verdiği sözleri tutmak⁹⁷.

Ivan Stamboliç, Tito'dan sonra Cumhurbaşkanı seçilince, Stamboliç'in sadık hizmetkârı ve bir dediğini iki etmeyen Miloşeviç için de fırsatlar oluşmaya başlamıştı. Stamboliç Parti başkanlığından Sırp cumhurbaşkanlığına geçmişti. Böylece, Stamboliç'in sadık takipçisi ve himayesindeki Miloşeviç, kendini Yugoslavya'da en geniş üye kitlesine sahip Sırp Komünist Birliği Merkez Komitesi için aday konumunda buldu. Adaylar arasından kimin kazanacağı önceden kararlaştırıldığından, parti seçimleri formalite olmaktan öteye geçemiyordu. Seçim sonuçları yıllar önceden tahmin edilebiliyordu. Ama bu kez sıradışı bir şey gerçekleşmişti. Sırp Merkez Komitesi'nin büyük çoğunluğu, küçük bir Ortodoks Marksist grupla zaman geçiren bir adam olan Miloşeviç'e karşıydı. Miloşeviç Ortodoks Kilisesinin üst düzey mensupları ile yakın ilişkiler içerisindeydi. Fakat bu yaklaşım, Merkez Komite içerisinde kabul gören bir davranış değildi. Ivan Stamboliç, himayesi altındaki Miloşeviç'i kurtarmak için devreye girmiş ve Miloşeviç'in faziletleri konusunda yoldaşlarını ikna etmek için geceler boyunca çabalamıştı. Miloşeviç yükselemezse daha yolun başındayken siyasi arenadan silinmiş olacaktı. İltimas sisteminin desteği olmasaydı hiç ilerleyemeyebilirdi. Fakat Miloşeviç, kendisini muhtemel bir düşman olarak görmeyen Arnavut ve Voyvodina temsilcilerinin de yardımıyla Sırp Komünist Partisi tarihindeki en küçük çoğunluğun desteğiyle galip gelmişti. Zorlayarak verilmiş sayısız oy, kariyerini devam ettirmesini sağlamış ve trajediyle son bulacak bir süreci başlatmıştı.

Bu arada, Sovyetler Birliği'nde Marksist teoriye tamamen zıt olaylar geliyordu. KGB'nin dahi efendisi Yuri Andropov'un himayesindeki Mikhail Sergeyeviç Gorbachev, **perestroyka** (yeniden yapılanma) ve **glasnost** (açıklık) adına komünizme sırt çeviriyordu.

⁹⁶ "Slobadan Miloşeviç", <http://www.kimkimdir.gen.tr.>, 8.12.2006, 10.20

⁹⁷ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 14

Komünizm, ideolojik gücünü kaybediyordu. Uzun süreden beri, gerçekliğe evrensel bir alternatif olarak görülen Marksizm, son demlerini yaşıyordu⁹⁸.

Doğu Almanlar, Polonyalılar, Çekler, Macarlar, Romenler, Bulgarlar ve Arnavutların geleceği belirsizlik içine girmişti. Bir yanda da, yıllarca siyasi olarak Moskova'dan bağımsız olsa da Sovyetler Birliği ile sıkı dostluk bağlarını korumuş olan Sırbistan komünistleri, işlerin yeniden eski haline döneceği günü umutsuzca beklemekteydi. Miloşeviç'in Stanboliç'ten sonra beklenen Cumhurbaşkanlığı'nı değerlendiren tepkisel kesim için, Slobadan Miloşeviç'in sahneye çıkışı şanstı. Miloşeviç, Gorbaçev karşıtı bir lider olarak kabul ediliyor ve glasnost konusunda kendi değişik çözümlerini sunarak, gereğinden fazla perestroikayı önleyebilecek biri olarak değerlendiriliyordu⁹⁹.

O yıllarda aralıklarla devam eden Kosova gösterileri, Sırlar arasında anavatan elden gidiyor düşüncesinin yayılmasına neden olmuştu. Sırp milliyetçiler, Yugoslavya içinde Sırların elini kolunu bağlayan tüm engellerin kaldırılmasını istiyordu. Her şeyden önce Sırbistan'ın, özerk bölgeler olan Kosova ve Voyvodina üzerinde tam egemenliği sağlanmalı, Cumhuriyet ve özerk bölge sınırları dikkate alınmadan Sırların yaşadıkları yerlerde Sırp ulusunun ulusal ve kültürel bütünleşmesi temin edilmeliydi¹⁰⁰.

27 Mart 1987'de Miloşeviç, Kosova'nın Başkenti Priştina'da Sırların Kosova Polje'deki mitingine katıldı. Miting esnasında, çoğunluğu Arnavutlardan oluşan polis coplarla Sırp göstericilere saldırdı. Miloşeviç: Kimsenin bu insanlara vurmaya hakkı yok! [Bu adamlar] ... size bir daha asla vuramayacaklar diye haykırmıştı. Şans ondan yanaydı; tam da o anda devlet televizyonunun kameraları Miloşeviç'in öfkeli yüzüne çevrilmişti. Çok daha geniş bir izleyici topluluğu, bir liderin kitlelerin hayal kırıklığını yansıtan sesini işitmiş ve bu sestem etkilenmişti. Bu kritik an birçok şekilde yorumlanmakla birlikte Miloşeviç'in iktidara yükselişine ön ayak olan en önemli olay olarak görülmektedir. Eylül 1987'de yapılan Sırbistan Komünist Partisi'nin 8 nci kongresinde Miloşeviç reformcu kanadı, yönetimden uzaklaştırdı. Çetnik hareketi, Sırp milletinin tarihsel düşmanlarına karşı, onurlu bir tutum olarak yeniden meşrulaştırıldı¹⁰¹.

⁹⁸ "Rusya İmparatorluğu'nun Sonu ve SSCB'nin Kurulması", <http://www.academical.org.>, 11.11.2005, 10.22

⁹⁹ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 38

¹⁰⁰ İrfan Kaya Ülger, "Sırlar'a Göre Kosova Sorunu", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt 4, 1998, s.167

¹⁰¹ Ülger, "Sırlar'a Göre Kosova Sorunu", s.168

1987'de Sırbistan Komünist Partisi içinde demokratik reformlardan yana olan kanat ile ideolojik bakımdan milliyetçi, siyasi bakımdan otoriter/muhafazakar kanat arasında bir ayrım belirdi. Reformcu kanadın önderliğini Ivan Stambolic, milliyetçi kanadinkini ise Slobodon Miloşeviç yürütüyordu. Reformcular, partinin totaliter yapısının terk edilmesini savunuyorlardı. Miloşeviç ve çevresi ise devlet-millet özdeşliğine dayalı monolitik ve totaliter bir yapılanmadan yanaydı. Bazıları Miloşeviç'in içinde yer aldığı grubu "neo-Stalinist" olmakla suçluyordu. 1989 yılında yapılan seçimlerde milliyetçi grubun adayı Miloşeviç rakibini geride bıraktı ve Sırbistan Komünist Partisi Başkanı oldu. Miloşeviç'in liderliği ele geçirmesi, Sırp milliyetçiliğinin Sırbistan'da iktidara gelmesini simgeliyordu. Miloşeviç, tükenen bir partinin son, yeni bir milliyetçi rejimin ilk lideri olarak Cumhurbaşkanı oldu¹⁰².

Miloşeviç, yükselişini şansa değil, perde arkasında dikkatle yürütülen çalışmalara borçluydu. Partiye, orduya ve polise ağabeyi Borislav tarafından tavsiye edilmişti. Borislav, gizli polis eğitimi için Moskova'da bir yıl geçirmiş ve neredeyse KGB'nin bir parçası olmuştu. Zaten Miloşeviç'in iktidarı sona erince de, Miloşeviç'in eşi ve oğlu Rusya'ya sığınmış ve hala orada yaşamaktadır¹⁰³. Yugoslavya'da, bu eğitimlerden geçenler Stalinci, Slav sever ve Ortodoks inançları paylaşırlardı. Rusya'da eğitim alan Akademisyenler bildiri yazmakla meşgulken, komplocu olarak yetiştirilenler ise aldıkları talimatları uygulamak için eğitilirdi. Borislav, küçük kardeşini mevkileri tehlikede olan bazı önemli adamlarla tanıştırdı ve kabul görmesi için ısrar etti. Gizli çevreler, iktidarın ellerinde kalmasını bir tek Miloşeviç'in sağlayabileceğine inandılar. Slobadan Miloşeviç, bu adamların güvenini kazanarak eşiyile birlikte gözüne kestirdiği iktidara erişebileceğini biliyordu¹⁰⁴.

Miloşeviç Cumhurbaşkanı olduğunda Sırp'lar tarafından yeni kurtarıcı olarak görülmüştür. Eski komünistler, onun sosyalizmi sürdüreceğine ve Ülkeyi sosyalizmin özgün başlangıcına döndüreceğine inanıyorlardı. Akademisyenler ve sanatçılardan yurtsever gruplar ve ülke dışındaki işçi kulüplerine uzanan geniş bir yelpazedeki katı ve ılımlı milliyetçiler, onun öncelikle bir Sırp olduğunu ve ideolojisinin kimliğinden sonra geldiğini ısrarla belirtiyorlardı. Ortodoks Kilisesi, onu milli değerleri geri getirecek ve kendilerine geleceğin devletinde öncülük verecek gizli bir inanan olarak görüyordu. Eski muhalifler ise, toplum yaşamını özgürleştireceğine inanıyorlardı. Anti-komünistler ve orta sınıf, Miloşeviç'in eninde sonunda

¹⁰² Stevanoviç, **Halkın...**, s. 43

¹⁰³ "Miloşeviç'in ailesi teleştta", <http://www.radikal.com.tr/1999/06/07/dis/mil.html>, 9.10.2005, 10.30

¹⁰⁴ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 46

gerçek yüzünü gösterip kendilerini temsil edeceğine ikna olmuşlardı. Monarşisiler, monarşiyi yeniden kurup Sırp Krallığı'nın hanedanını tahta döndüreceğini ümit ediyordu. Miloşeviç tüm Sırp milliyetçilerini iktidardan temizlediği için, diğer cumhuriyetlerin merkez komiteleri Sırp milliyetçiliğinden kurtulduklarını düşünüyorlardı. Kısacası her grup, ne kadar çelişkili olursa olsun, inanmak istedikleri şeye inanıyordu. Oysa zamanla görülecekti ki, onun önceliği yönetmek değil hükmetmekti¹⁰⁵.

Kosova'nın baskın unsuru Sırp lar ve Arnavutların her ikisinde Kosova'yı kendi kutsal anavatanları olarak gördüğü bilinen bir gerçektir. Miloşeviç, sınırları değiştirmenin, Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılıp Arnavutluk'a katılmasının hayalini kuran fanatiklerden geriye çok azı kaldığını, bu hayallerinin asla gerçekleşmeyeceğini garanti ediyordu. Açıklamalarında: "Sırbistan, Kosova'nın elden gitmesine asla izin vermeyecektir; aksinin olacağını ümit edenler, sadece beyhude mücadele etmekle kalmayıp, kendilerini trajik bir geleceğin de kucağına bırakıyorlar. Bunlar asla başarılı olamayacaklar çünkü Kosova Sırbistan'ın kalbidir" ifadelerinde daha sonra yapılacak olanlar için Arnavutlara açık bir tehdit savuruyordu¹⁰⁶.

Miloşeviç 1989 yılında Kosova ve Voyvodina'nın otonomi statülerini ortadan kaldırarak iki özerk bölgede doğrudan Sırbistan'a bağlandı¹⁰⁷.

Miloşeviç, 1990 yılı içinde "Büyük Sırbistan" hayalini gündemde tuttu. Bu düşünceye göre, Büyük Sırbistan'ın sınırları Bosna Hersek'in tamamı, Hırvatistan'ın Sırp ların ikamet ettiği bölümü, Kosova, Karadağ ve Batı Makedonya'ya kadar uzanıyordu. Milliyetçiliğin Sırbistan liderliği tarafından körüklenmesi, Sırp ların yoğun veya azınlıkta bulunduğu yerlerde gerilimi yükseltti¹⁰⁸.

Sırp lar bu dönemde Tito'yu açıkça eleştirmekten de kaçınmadılar. Tito'nun "hain ve katil bir Hırvat" olduğu Sırp lar arasında konuşulmaya, hatta yayın organlarında yer almaya başlamıştı¹⁰⁹.

Miloşeviç bir taraftan yasadışı yollarla istediği şeyleri yaptırabileceği milis unsurları hazırlamaya başlıyordu. Futbol stadyumları, bağımsız Sırbistan'ın ilan edildiği ve desteklendiği merkezler haline dönüşmüştü. Bu stadyumlarda halktan insanlar serbestçe

¹⁰⁵ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 53

¹⁰⁶ Stevanoviç, **Halkın...**, ss. 53-54

¹⁰⁷ Hasan Ünal, "Balkanlar'da Geniş Arnavut Meselesi ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, 1998, s. 125

¹⁰⁸ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 55

¹⁰⁹ Ülger, **Sırp lar'a...**, s. 170

bağırır, deşarj olur ve açıktan açığa takımlarına bağlılık yemini edip rakiplerini aşağılardı. Tüm maçların baş sloganı "Çok Yaşa Sırbistan" olarak değişmişti. Bir zamanlar komünizm karşıtı olduğuna inanılan Kızıl Yıldız futbol kulübü, Sırp milliyetçiliğinin kısa sürede sembolü haline gelmişti. Kızıl Yıldız stadyumunun yakınında pastane işleten bir polisin oğlu ve bir suçlu olan Zeljko Raznjatoviç Arkan, kendini Delije (Kahramanlar) taraftarlarının lideri ilan etmişti. Arkan, Zagreb'e gidip Belgrad takımlarını destekleyecek ve olabildiğince fazla kargaşaya yol açarak holiganlar toplamak görevini üstlenmişti. Aralarından bağlılıklarını ve inançlarını kanıtlayan holiganlar seçilir, sonra da özel olarak eğitilirdi. Aslında ne için eğitildikleri ise çok sonra anlaşıldı. Arkan'ın yetiştirdiği Sırp Gönüllü Muhafızları 1992 yılında tam olarak örgütlendi. Miloşeviç'in kontrolünde Arkan, Karadziç ve General Mladiç gibi kişilerin organize ettiği insanlar, Miloşeviç'in çirkin politikasının sonucu olan, insanlık suçları ve katliamları gerçekleştirmişlerdir. Bu kişiler daha sonra garip şekillerde öldürülmek suretiyle, ortaya çıkabilecek tüm deliller ortadan kaldırılmıştır¹¹⁰.

Miloşeviç'in Kosova'ya yönelik politikaları Arnavutların görevden uzaklaştırılması ile başladı. Özerk Kosova Vilayeti'nin komünist cumhurbaşkanı Azem Vlasi tutuklandı. Artık bir Arnavut milliyetçi lider için Miloşeviç'e karşı koyma fırsatı doğmuştu. Bunu yapacak kişi, şair, deneme yazarı ve şiddet karşıtı İbrahim Rugova'ydı. Rugova aynı zamanda, Sırp hükümetinin Kosova üzerindeki egemenliğini reddediyordu. Belgrad'ın yasakladığı fakat engelleyemediği yasadışı olarak kabul edilen seçimlerde oyların yüzde 97'sini alan Rugova, 24 Mayıs 1992'de, Kosova Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olmuştu¹¹¹.

Miloşeviç, ise Sırbistan'da geçmişte zararsız olan muhalefeti besleyerek tüm gücü kendinde toplamış ve gücünü sadece kendi partisinin ve kendi partisine yakın olan kişiler ile paylaşmıştı. Her şeyi kontrolüne almıştı. Verdiği kararlara kimse itiraz edemiyordu. Hükümet, Miloşeviç'den gelen her emre uysalca itaat ediyor ve muhalefet de yapılan her şeyi uygun buluyordu. Ayrıca tüm yetki ve sorumlulukları kontrol edilebiliyor ve sınırlandırabiliyordu¹¹².

Miloşeviç, Eski Yugoslavya'nın parçalanmasını engellemek ve Sırp tahakkümünü ülkede yerleştirmek için büyük bir mücadele vermiştir. Bu mücadelesinde de başarıya giden yolda her yapılanı mübah görebilmiştir. Nitekim Bosna'da yapılan zulüm ve katliamlar hayal edilmesi bile çok zor olan şiddet eylemlerini ortaya çıkarmıştır. Kosova Lideri Rugova'da bu

¹¹⁰ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 74

¹¹¹ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 62

¹¹² Stevanoviç, **Halkın...**, s. 162

dönem içerisinde sakinlik yanlısı politika sergilemiştir. Bosna Savaşı sonrasında, 1995’de Dayton Barış Antlaşması ile, Kosova’lı Arnavutlar tarafından beklenen gerçekleşmeyince, Batılı güçlerin Kosova’ya yönelik hiçbir faaliyete imza atmamaları sonucunda, Kosova Arnavutları, liderleri olan Rugova ve onun pasif stratejisine olan inançlarını kaybettiler. Kosova’lı Arnavutlar ve Kosova dışında yaşayan Arnavutlar Bosna’da yaşananların kendi soydaşlarının başına gelebileceğinin endişesi ile, artık hiçbir güce güvenmeksizin farklı bir takım çözümler bulunması gerektiğini düşünmeye başladılar. UÇK yani Kosova Kurtuluş Ordusu’nu kurarak, Kosova’daki Sırp güçlerine karşı savaşma kararı aldılar¹¹³.

UÇK’nın faaliyetlerine başlayıp, Kosova’da bir takım yerleri geçici süre ile kontrol etmesi sonucunda, Miloşević’in Milis kuvvetleri ile güçlendirilmiş ordusu ve polis gücü kuzeyden güneye ve güneydoğuya kadar, UÇK cephesi olduğundan şüphelendikleri her yere saldırdı. Harekate “Nal” adı verildi. Artık Kosova’da gerçek bir soykırım başlıyordu; titizlikle planlanmış ve Bosna’da edinilen deneyimler geliştirilmişti. Senelerdir medya, milliyetçiler, akademisyenler ve küçük faşist örgütler tarafından arzulanan, Arnavutları sürme ya da yok etme fantezisi bu operasyon çerçevesinde yürürlüğe konmuştur. Bunun en büyük kanıtı da perişan mültecilerin Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ kapılarına yığılmış olmalarıydı. Tarafsız tanıklar ve medya olanları izleyemedi. Çünkü tüm yabancı gazeteciler sınır dışı edilmiş ve uluslararası gözlemciler günler öncesinden çekilmişlerdi. Bu sükunet duvarının ardında daha sonra yaşayanların anlattıklarından yola çıkarak, yıllarca açığa çıkamayacak bir sürü dehşet verici olay gerçekleştiği öğrenilmiştir¹¹⁴.

Miloşević’in baskıları ve Kosova’da Sırp güçleri tarafından yapılanlar, NATO Güçleri’nin Kosova Harekatı’na kadar sistematik bir biçimde devam etmiştir. Kosova Savaşı sonrasında, Batılı Devletler, 10 yıl boyunca Balkanlar’ı kana boğan Miloseviç’den kurtulmak zorunda olduklarını anlamışlardır.

Sırp Halkı’da zamanla Yugoslavya’yı eski güzel günlerine döndürecek ve bu yapı içerisinde Sırlara hak ettiği yeri tanyacağını ümit ederek seçtikleri liderlerinin herkesin bekleleyip, bel bağladığı kurtarıcı olmadığını anladılar. Sırlara göre o artık Mesih değildi. Sırp halkı onu tanrı gibi görmüş ve onunla anılırlarsa kendilerinin de tanrı olacaklarına inanmışlardı. Ancak Sırp halkı her geçen gün bataklığa biraz daha gömülürken, Slobadan Miloseviç iktidarda kaldığı süre içerisinde yanlış politikalarına ısrarla devam etmiştir. Sırlar

¹¹³ “Haşim Tahçi yada Kırmızı Başlıklı Kızın Kurdu Ehlileştiğinde”, <http://www.axisglobe.com/article.asp>, 04.01.2006, 21.12

¹¹⁴ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 229

için geleceklerini inşa etmelerinin tek yolu, öncelikle yenilgiyi kabul etmektir. Yenilgiyi kabul etmenin tek yolu ise, Slobadan Milošević'i ve politikalarını çöpe atmanın zorunlu olduğunu Batılı Devletler Sırp Halkı'na doğrudan dikte ettiriyordu. Sırbistan'ın tek çıkış yolu öngörüyordu. Milošević'i devirmek.

Miloseviç'den sonra en uygun aday olarak Koštunitsa ortaya çıkmıştır. Yapılan ilk seçimlerde Sırp Halkı kendisinden bekleneni sundu ve Koštunitsa'yı başkan ilan ettiler.

Miloseviç ise iktidardan düşmesiyle evine kapanmıştı. Milošević'in oğlu Marko, Marko'nun ailesi ve amcası Borislav Yugoslav Havayollarının olağan seferlerinden biriyle Belgrad'dan Moskova'ya kaçtılar ve halen Rusya'da yaşamaktadırlar. Milošević de Sırbistan'dan kaçma girişimde bulundu fakat başaramadı¹¹⁵.

Milošević sonrasında iktidar olan, iki lider Cumhurbaşkanı Koštunitsa ve Başbakan Cinciç'in ortak demokratik çizgilerine rağmen yolları ara sıra kesişiyor fakat genelde birbirlerinden zıt yönler alıyorlardı. Batılı Devletler yeni iktidara, Lahey'e karşı sorumlulukları da dahil, tüm uluslararası taahhütlerini uygulaması için baskı yapmadan önce üç aylık süre tanımıştı. Koštunitsa bunun en az üç yıl anlamına geldiğini düşünüyordu. Fakat Başbakan Cinciç'e göre, bu baskı birkaç hafta uygulanacaktı. Koštunitsa Milošević'e sahip çıkıyordu ve en azından bir Sırp olduğu için Batılı güçlere teslim edilmesi yönünde pek de olumlu bakmıyordu. Başbakan Cinciç ise Sırbistan'ın geleceğinin, Batılılar ile uzlaşım ve Milošević'den kurtulmanın sonunda mümkün olabileceğini anlamıştı. Koštunitsa bir Sırp'ın, ne yapmış olursa olsun ülke dışında yargılanmasının uygun bir davranış olamayacağını düşünüyordu. Çözüm önerisi de vardı Milošević ve halk arasında diyalog. Yani Milošević'in Sırp Mahkemeleri tarafından yargılanmasını istiyordu¹¹⁶.

Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bu fikir ayrılığı en sonunda Cinciç'in kararı ile nihayetlendi ve Milošević Bosna'da bir üstte uluslararası güçlere teslim edildi. Milošević ve adamları Cinciç'in yaptıklarını görmezlikten gelmediler. Başbakan Cinciç'in 2002 yılında öldürülmesi olayının perde arkasında da, Sırbistan'da diğer yasadışı olaylarda olduğu gibi kanıtlanamasa da Milošević'in yasadışı adamlarının olduğu değerlendirilmektedir. Milošević Bosna'dan Lahey'e yargılanmak üzere gönderilmiştir¹¹⁷.

¹¹⁵ "Mahkeme Milošević'in Oğlunun Tutuklanmasını İstedi", <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtm/tr/document/setimes/features/2003/02, 9.9.2005, 23.15>

¹¹⁶ Stevanović, **Halkın...**, s. 310

¹¹⁷ Stevanović, **Halkın...**, s. 318

Milošević'in mahkeme süreci hastalığını bahane etmesi nedeniyle çok uzun bir sürece yayılmıştır. Altı ay gibi kısa süre içerisinde sonuçlanması beklenen dava, 2006 yılının haziran ayında sonuçlanacağı açıklanmıştır. Fakat bu süre içerisinde de tamamlanması pratikte pek beklenmemektedir.

11 Mart 2006 tarihinde hiç beklenmeyen bir şekilde Milošević'in ölüm haberi yayınlandı. Sırbistan despotunun hasta olduğu biliniyordu. Fakat ölümü herkesi şaşırtmıştı. Yargılanma süreci devam ediyordu. Tüm dünya ve Sırbistan'da Milošević'in öldürülmüş olabileceği ihtimali akıllara geldi. Fakat bu yönde bir açıklama olmadı. Milošević'in bu şekilde ölümüne, Bosnalı ve Kosova'lı insanlar üzüldüler. Çünkü onun çok kolay öldüğünü ve katliamlara maruz kalan insanlar gibi acı çekerek ölmesini arzu ettiklerini açıkladılar.

Milošević'in ölümünün rahatlatıcı etkileri de oldu.. Özellikle Lahey'deki Mahkeme Milošević'i suçlu bulmak zorundaydı. Aksi takdirde, Batılı Devletlerin katılımı ile gerçekleşen hareketlerin haklılığı sorgulanabilirdi. Fakat Milošević iktidarı döneminde işlenen insanlık suçlarının, tamamında etkin rol alan insanlar öldürülmüştü. Bu nedenle Milošević'i hukuki olarak suçlu olduğunu ispat etmek hemen hemen imkansızdı. Lahey'de Mahkemenin delil yetersizliği ile Milošević'i suçlu bulamaması durumunda, bütün dünyanın özellikle Boşnaklar ve Arnavutların tepkisi ortaya çıkmadan, Milošević'in ölmesi Uluslararası Mahkeme için çok olumlu bir gelişmeydi.

Sırp Halkı açısından bakıldığında Milošević kimine göre hala kahraman, kimilerine göre Sırp Halkı'na büyük acılar yaşatmış tüm olumsuzlukların ve kayıpların sorumlusu bir despottu. Sırp Devleti açısından bakıldığında, Milošević'in varlığı Sırbistan için kara bir delikti. Öyle ki Milošević hayattayken veya yargı süreci devam ederken, Rusya hariç hiçbir ülke Sırbistan ile ilişki kurmak konusunda istekli değildi. Bu nedenle Milošević'in ölümü Sırbistan'ın geçmişi unutup, geleceğe dönük atılımları gerçekleştirmesi için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

2.8 ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE KOSOVA'YA ETKİLERİ

2.8.1 Dayton Anlaşması

Bosna Hersek'te üç yıl boyunca devam eden savaşı sona erdiren Dayton Barış Anlaşması Kosova sorunu için de önemli bir tarih olmuştur. Bosna'da yaşanan trajedinin sona ermesi, Kosova'daki bunalımına yönelik dolaylı etkileri içermektedir. Bağımsızlık mücadelesini

barışçı yollardan sürdüren ve halkın büyük desteğini alan Rugova'nın itibarı bu Antlaşmadan sonra sarsılmıştır.

21 Kasım 1995'de imzalanan ve Bosna Hersek'i Sırp, Boşnaklar ve Hırvatlar arasında bölen Antlaşmada Kosova ile ilgili tek bir hüküm yer almamıştır. Zaten Kosova Antlaşmanın gündemine bile getirilmemiştir. Savaşın son dönemlerinde Kosova Arnavutlarının politikası; Yugoslavya'daki savaşı durdurmak ve barışı temin etmek yönünde yapılan uluslararası arabuluculuk çabalarının içinde Kosova meselesinin ele alınmasını sağlayarak konunun uluslararası bir boyut kazanmasına çalışmak biçiminde gelişmiştir. Batı Dünyası ve uluslararası arabulucular bu dönemde Kosova'lı lider İbrahim Rugova'yı ve şiddeti reddeden mücadele tarzını sürekli övmekten geri kalmamış olmalarına rağmen, Kosova sorununun uluslararası gündeme alınması için hiçbir girişimde bulunmamışlardır¹¹⁸.

Batılı Devletler Miloşević'i bir an önce masaya oturtturarak, anlaşmayı imzalamasını ve Bosna'daki etnik temizliğin bir an önce sona ermesini istediklerinden Anlaşmada pürüz yaratabilecek herhangi bir konuyu da gündeme getirmekten kaçınmışlardır. Bu durum Miloşević'in ülke içindeki iktidarını daha güçlü hale getirmiştir. Çünkü Sırbistan'daki muhalefet önderlerinin de başlıca hedefi Sırp Topraklarının savunulması idi. Miloşević Batı tarafından Antlaşmayı imzaladığı için barışçı bir lider olarak tanımlanmaya başlanırken, Rugova'nın itibarı sarsılmıştır. Dayton Antlaşması'nın imzalanmasının ardından hem Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya'ya uygulanan uluslararası ambargonun kaldırılması, ilişkilerin büyükelçilik seviyesine çıkarılarak normalleştirilmesinin gündeme gelmesi sonrasında, Kosova Arnavutları Batılı Ülkelerden ve ABD'den Kosova meselesinin bir çözüme kavuşmadan ambargonun kaldırılmamasını veya şartlı olarak kaldırılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Dayton Antlaşmasında BM Güvenlik Konseyi Sırbistan'a yönelik uluslararası yaptırımların önündeki engellerin (örneğin IMF'den yararlanmasının engellenmesi gibi), Belgrad, Kosova'daki insan haklarını sicilini düzeltene kadar yürürlükte kalacağı şeklinde ki bir hükmü kabul etmiştir. Bu Antlaşma Dayton'da Kosova ile ilgili tek gelişmedir¹¹⁹.

Rugova güçlendirilmiş ve diplomatik ilişkileri yükseltilmiş Belgrad'ın Kosova sorununun çözümü konusunda çok isteksiz davranacağı uyarısında bulunmuştur. Ancak bu uyarılara Batı

¹¹⁸ Yürür, "Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu", s. 88

¹¹⁹ Şule Kut, **21nci Yüzyılın Eşiğinde Balkanlar**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s.11

tarafından fazla ciddiye alınmamış ve 1996 yılı içerisinde AB Üyesi Ülkelerin tamamı Belgrat'a büyükelçiler göndermişlerdir.

Dayton Antlaşması Kosova'da silahsız mücadele yönteminin doğruluğunun sorgulanmasına ve Kosova politik çevrelerinde Rugova'nın izlediği politikaya yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Arnavutlar Kosova'nın ancak tamamen hür olması ile sorunların çözülebileceği düşüncesi daha fazla destek bulmaya başlamıştır.

Dayton Antlaşması sonrasında, Rugova'nın Eylül 1996'da İtalyan Katolik hayır kurumunun arabuluculuğu ile Milošević ile görüşmeye oturup, Arnavutların eğitimi için okul, üniversite binası sağlanmasını öngören bir antlaşma imzalama girişimi herkesi şaşırtmıştır. Fakat üzerinden geçen zamana rağmen bu antlaşma uygulanmayınca Milošević'in bu manevrayı Rugova'nın inandırıcılığını ortadan kaldırmak için yaptığı anlaşmıştır¹²⁰.

2.8.2 Rambouilet Görüşmeleri

Eski Yugoslavya ile ilgili olarak kurulan 6 üyeli Batı Temas Grubu 5 Şubat 1999'da Sırp ve Arnavut tarafını Fransa'nın Rambouilet Şatosu'nda bir araya getirmiştir. UÇK'nın siyasi lideri ve sözcüsü sayılan Adem Demaçi bölgeye özerklik verilmesi planına karşı çıktığı için istifa etmiştir. Bu sebepten barış görüşmelerinde Arnavut heyeti başkanlığına Haşim Taçi seçilmiştir. Taçi bu tarihten itibaren Kosova sorunu ile ilgili olarak Batının muhatap aldığı en öncelikli kişi konumuna gelmiştir.

Hazırlanan barış planı uzun bir müddet tartışılmıştır. Rambouilet Görüşmeleri, Kosova'ya barış getirilmesi için Milošević'e sunulan şartları içermekteydi. 7 bölümden oluşan 82 sayfalık Rambouilet Bildirisinin en önemli kısmı son bölümdü. Bu bölümde "Kosova'da nihai çözüme karar vermek için uluslararası bir toplantı yapılacağı" açıklanıyordu. Yine aynı bölümde Çok Uluslu Askeri Güç başlığı altında, NATO'nun antlaşmaya uyulmasını sağlamak üzere bölgeye davet edileceği belirtiliyordu. Sırp lar en çok itiraz ettikleri bu maddeyi egemenliklerinin ihlali olarak değerlendirmişlerdir¹²¹.

Antlaşmanın silahsızlanma ile ilgili bölümünde de "Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 30 gün içinde UÇK silahlarını kayıtlı depolarda depolayacak, bu sürede UÇK üniforması giymeye son verilecek, Kosova'daki bütün Yugoslav birlikleri ve Sırp İç İşleri Bakanlığına bağlı polis in uygun bulunan bölgelerde konuşlanması için 5 günlük süre tanınacak, 90 gün içinde

¹²⁰ Malcom, **Kosova...**, s. 410

¹²¹ Kenar, **Yugoslavya...**, ss. 329-331

ordu personeli ve teçhizatının yüzde 50'si Sırbistan'daki diğer alanlara çekilmesi isteniyordu. Ayrıca İç İşleri Bakanlığına bağlı polis kuvvetleri tedricen azaltılıp bir yıl içinde tamamen çekilmesi planlanıyordu". Antlaşma Arnavut tarafınca kabul edilirken, Sırların Batıyı oyalama taktiği burada da devam etmiştir. Taraflar barış planı üzerinde ABD Dışişleri Bakanı'nın yoğun baskıları sonucu kısmi bir antlaşma sağlarken görüşmeler, tarihi 15 Mart olarak planlanan ikinci tura ertelenmiştir. Kosova'daki çatışmalar ise Paris'teki görüşmelere gidilirken daha da artmış, pek çok insan hayatını kaybetmiştir¹²².

Yugoslavya'daki iktidar ve muhalefet sorununun bir iç mesele olduğu düşüncesinde birleşmişler ve üçüncü bir tarafın çözüm sürecine katılmasını istememişlerdir. Egemenliklerinin ihlali olarak gördükleri ve Kosova'da konuşlandırılması düşünülen Çok Uluslu Güç planına şiddetle karşı çıkmışlardır. Nitekim 23 Nisan 1998'de Sırbistan'da yapılan bir halk oylamasında katılımcıların % 95'i Kosova sorununun çözülmesinde yabancıların arabuluculuk yapmasına karşı çıkmıştır¹²³. Kosova'ya sahip olma duygusu Sırbistan'da öylesine büyük bir saplantı haline gelmişti ki, sorunun geleceği iktidarın kaderini de belirleyecekti. Kosova Arnavutlarının önemli isimlerinden olan Mahmut Banalli "Miloşević Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyacak olsa iktidarını kaybeder. Muhalefet tanısa asla iktidara gelemes. Bu sebeple Arnavut ve Sırlar uzlaşma sağlamak zorundadırlar. Bu uzlaşma yeni bir federasyon ya da konfederasyon olabilir...." diyerek Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanımakta karşılaşılabilecek sorunları kabul etmiştir¹²⁴.

Paris Görüşmeleri sonucunda Arnavut heyeti Kosova'da Barış ve Özerklik İçin Geçici Antlaşmayı imzalamıştır. Ancak Sırp tarafı antlaşmayı bu kez de aynı gerekçelerle kabul etmeyince aylardır süren barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹²⁵. Böylece Kosova'ya yönelik hareketin başlayacağı kesinleşmiştir.

2.9 MİLLİYETÇİLİK DUYGULARININ TEMELLERİ

Güney Doğu Avrupa'da Türkiye'nin de bir bölümünü içine alan Balkan yarımadasının dil ve etnik yapı açısından dünyanın en karmaşık bölgelerinden birisidir. Balkanlar, tarih

¹²² Tılıç, **Milliyetçiliğin...**, ss. 134-135

¹²³ Yusuf Sarıay, "Geçmişten Günümüze Kosova", **Kök Araştırmaları**, Cilt 1, Ankara, 1999, ss. 159-160

¹²⁴ Yürür, "Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu", s. 103

¹²⁵ "Kosova Sorunu II", www.yenidunyadergisi.com/artman/publish/printer_964.html, Fikret Gerger, 20.09.2005,10.23

boyunca Asya'dan Avrupa'ya yada Avrupa'dan Asya'ya gidip gelen ulusların bıraktığı izleri ve kültürel yapıyı taşımıştır. Bölgeye hakim olmuş tüm medeniyetlerin izleri bugüne kadar ulaşmıştır. Farklı dil, din ve etnik kökenleri ile bir arada yaşamaya çalışan milletler en küçük kıvılcımlarla ateş alan ve çok büyük gerilimlerin yaşanmasına neden olan çatışma alanlarını meydana getirmiştir. Bu yapı bilindiği üzere I. Dünya Savaşı'nın fitilini de ateşlemiştir. Ayrıca Eski Yugoslavya Cumhuriyeti, değişik dinlerin önemli tarihsel rolleri oynadığı bir ülkeydi. Yugoslavya'nın bölünme sürecini başlatan Sırp – Hırvat ve Sırp – Sloven çatışması ideolojik temellerini büyük oranda Katolik – Ortodoks karşıtlığından aldı¹²⁶.

Balkanlar'da Milliyetçilik duyguları vazgeçilmez ve çok kuvvetli değer yargılarını içermektedir. Milliyetçilik duyguları kendinden olmayanı diğerini ötekileştirirken, kendi etnik kimliğini kuvvetlendirmekteydi. Fakat aynı bakış açısı karşı taraf için de söz konusu olduğunda bölgede tansiyon bir anda çok şiddetli boyutlara ulaşabilmektedir. Netice olarak Eski Yugoslavya'yı oluşturan etnik unsurlar arasında milliyetçilik milliyetçiliği, düşmanlık düşmanlığı ve şiddet de şiddeti doğurmuştur. Dünyanın hiçbir bölgesinde, bu denli karşılıklı düşmanlıklar ve nefret bir arada yaşayan uluslar arasında bu ölçüde huzursuzluklara neden olmamıştır.

2.9.1 Sırp ve Arnavut Milliyetçiliği

Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süre içerisindeki Arnavut milliyetçiliği ile ilgili konulara önceki bölümlerde değinilmişti. 1974 düzenlemesi sonucunda Kosova Voyvodina ile birlikte Federal Başkanlık Konseyi'nde diğer Cumhuriyetler ile eşit statü elde etti. Ancak bu değişiklik Arnavutlar tarafından yeterli görülmedi. Tito'nun ölümünden sonra, tüm Yugoslavya'yı oluşturan etnik unsurlar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık duyguları ortaya çıkmıştı. Arnavutların bağımsızlık taleplerini dile getirdikleri 1980'lerin ilk yarısına damgasını vuran gösterilerde, Sırp yönetimi yer yer güç kullandı ve göstericilerden onlarca kişi yaşamını kaybetti.

Bu arada Arnavutların tam bağımsızlık talepleri Sırp milliyetçiliğini körükledi. Yugoslavya genelinde merkezi bir yönetim oluşturmayı planlayan Sırp, ülkenin her yerinde anavatan elden gidiyor diyerek gösterilere başladılar. 1981 yılında Kosova Sırplarının, Priştine kentinde düzenledikleri gösteri, diğer Cumhuriyetlerde yaşayan Sırpı ateşledi. Sırp, Belgrad ve Karadağ'ın başkenti Novi Sad'da Arnavut karşıtı gösteri düzenlediler. Buralarda yapılan konuşmalarda; Kosova Sırplarının Arnavut tahakkümü

¹²⁶ Bora, **Yugoslavya...**, ss. 23-52

altında yaşadığı, Sırp anavatanında Sırp'ların etnik temizlikle karşı karşıya olduğu öne sürüldü. Kosova'nın işgal altında olduğu belirtilen konuşmalarda, 1974 anayasasının değiştirilmesi, Kosova ve Voyvodina bölgelerinin otonomi statülerine son verilmesi ve bu bölgelerin doğrudan Sırbistan'a bağlanması çağrısı yapıldı.

Sırp'ların Kosova'ya ilişkin tezlerini üç başlık altında toplamak mümkündür:

a. Kosova Sırp'ların anavatanıdır.

b. Kosova günümüzde Arnavut işgali altındadır. Osmanlı döneminden bugüne kadar Kosova'daki demografik yapı Arnavutlar tarafından planlı bir şekilde Sırp'lar aleyhine değiştirilmiş ve bölge işgal edilmiştir. Kosova Sırp'ları etnik arındırmaya tabi tutulmuş ve sayıları yıldan yıla azalmıştır.

c. Bölge Sırbistan'ın bir parçasıdır ve bundan sonra da statüsü aynı kalmalıdır. Bölgenin statüsünü değiştirmek isteyen tüm öneriler, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne müdahale anlamı taşır. Kosova, Sırbistan'ın iç meselesidir¹²⁷.

Sırp'lar arasında Kosova'nın anavatan olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır. Sırp'lar bu çerçevede şu görüşleri ileri sürmektedir:

a. Balkanların en eski uluslarından biri olan Sırp'lar, diğerlerinden çok önce devlet kurmuşlardır ve bu devletin doğduğu yer de Kosova'dır. Ne var ki, 1389 yılında Kosova Osmanlı Sultanı I. Murat ile yapılan muharebenin ardından Türklerin eline geçmiştir. O zamandan bugüne kadar Kosova'dan Sırp'ları uzaklaştırma girişimleri sürmektedir.

b. Osmanlı egemenliğinde bölgeye Türkler ve Arnavutlar yerleştirilmiştir. 20 asrın ikinci yarısındaki, Tito döneminde bölgede bulunan Sırp nüfus planlı bir şekilde sindirilmiştir. Kosova'daki Sırp nüfusun az olması ve buna karşın Arnavutların ezici çoğunluk oluşturmaları bölgenin anavatan niteliğini ortadan kaldırmaz.

c. Bölgenin hakiki sahibi olan Sırp'ların, genel nüfus içindeki yıldan yıla azalan oranı burada etnik temizlik uygulandığını ortaya koymaktadır. Bölge nüfusunun büyük çoğunluğunu Arnavutların oluşturması, sistematik baskı ve sindirmenin ne kadar başarılı olduğunu simgelemektedir.

d. Sırp Ulusu, bu soykırımı dur diyecek ve anayurdunu başkalarının denetimine bırakmayacaktır. Sırp'ların kısaca özetlenen tezleri bu şekildedir¹²⁸.

¹²⁷ Ülger, "Sırp'lar'a Göre Kosova Sorunu", ss.168-169;

Sırp resmi tezlerinin ve hükümet uygulamalarının tarihsel gerçeklerle ve uluslararası hukuk ile bağdaşmaz yapısı hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde açıktır. Her şeyden önce bir ulusun herhangi bir tarihte bir bölgeye hakim olması ölçüsü o bölgede sonsuza kadar hakimiyet hakkı olacağı anlamını taşımaz. Dünyanın başka uluslarının da bu şekilde argümanları ortaya atarak hak talebinde bulunmaları halinde dünya haritasının onlarca kez değişmesi gerekecektir. Kaldı ki, Sırp'ların iddiaları da tutarsızdır. 6 ncı ve 7 nci yüzyılda Karpatların kuzeyinden gelen Slav uluslarından olan Sırp'lar, bölgede kendilerinden önce kökeni İlyalyılara kadar giden Arnavutların, Kosova bölgesine Sırp'lardan daha önce gelip yerleştikleri kabul edilen bir görüştür.

Bölgede Sırp'ların daimi bir denetim kurdukları da doğru değildir. 9 yüzyılda Kosova'yı içine alan coğrafyada başkenti Ohrid olmak üzere Bulgarlar hakim olmuşlardır. Sırp'lar ancak 10 ncu yüzyılın sonunda bölgeye gelmişlerdir.

Arnavutların planlı bir şekilde bölgede çoğunluk oluşturdukları ve Sırp'lara karşı etnik temizlik yaptıkları da tarihsel temelden yoksun bir iddiadır. 1926 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile Arnavutluk arasında yapılan anlaşma sonucunda, yarım milyon Arnavut Arnavutluk sınırı dışında Kosova ve Makedonya'da kalmıştır.

Sırp'lar Kosova'nın bağımsızlık taleplerini asla kabul etmeyeceklerdir. Ancak Kosova'da iki halkın bir arada yaşama şansı da artık kalmamıştır.

Arnavut milliyetçiliğinin Kosova konusundaki tutumu çok açık ve nettir. Gerek Kosova'nın ölen lideri İbrahim Rugova'nın partisi, gerekse aşırı milliyetçi ve savaşçı tutumlarıyla tanınan UÇK'lılar ile bu düşüncüyü temsil eden PDK ve AAK partileri, Kosova'nın Sırbistan'dan tam anlamıyla bağımsız ve egemen bir devlet olarak var olmasını istemektedirler. BM'in Kosova Geçici Hükümeti olan UNMIK ile Sırbistan-Karadağ Hükümeti'nin olumsuz yönde karşı çıkmalarına rağmen, Kosova'lı Arnavutlar, bu düşüncelerinde kararlı olduklarını her zeminde beyan etmektedirler¹²⁹.

2.9.2 Sırp ve Arnavut Milliyetçiliğinin Baskısında Türkler

Avrupa'da 19 ncu yüzyılın sonuna kadar, Balkan Ülkelerinde ise daha uzun bir süre Rumeli Türklerinin Balkanlar'da yaşamamaları gerektiği görüşü hakim olmuştur. Kısacası bu dönemde bölgenin istenmeyen halkı durumunda olan Türkler, bölgeye yönelik araştırmaların

¹²⁸ "Bir Ülke Dağılırken", <http://www.hirc.hacettepe.edu.tr>, Emel Osmançavuşoğlu, 10.11.2005, 21.19

¹²⁹ "Balkanlar'a Dikkat", <http://www.milliyet.com.tr/1998/03/04/yazarlar/akyol.html>, Taha Akyol, 03.04.1998 tarihli köşe yazısı, 20.10.2005, 10.00

çoğunda gizlenmiş ya da önemsiz gösterilmiştir. Kosova'lı Türkler için de aynı şey söz konusudur. Uluslararası literatürde Osmanlı sonrası Kosova Türkleri ile ilgili doğru dürüst bir çalışma bulmak gerçekten çok zordur. Diğer taraftan Balkan Ülkelerinde genel olarak Osmanlı tarihinin gerçeklerden saptırılmış bir şekilde okutulmakta olması, bölgedeki Türklerin yaşamını olumsuz etkileyen ciddi faktörlerden birisidir. Ortodoks-Slav kökenliler, Osmanlı yönetimini siyasal, kültürel ve ekonomik baskı dönemi olarak tanımlamaktadırlar. Osmanlı Devleti'nde bulunmuş olan birçok Avrupalının yazılarında, Osmanlı Devleti'nde görülen her şeyi kötülenmek eğilimi hakimdir. Bunun sebebi ise; bir zamanlar Hıristiyanlara ait olan toprakların Müslümanların eline geçmiş olmasının, Batılıların zihninde işgal ettiği psikolojik gerçekler de yatmaktadır.

19 ncu yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı ulusal mücadele etme ve kendi ulusal devletlerini kurma süreci içerisine giren Balkanlar'ın Hıristiyan unsurları, kendi tarihlerini yeniden kurgularken Osmanlı/Türk karşıtlığını ortaya koymuşlar ve hem Balkanları hem de Kosova'yı Osmanlı geçmişinden arındırılmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan Türk düşmanlığı nedeniyle, sadece gerçekleri saptırmakla kalmamış aynı zamanda, yazılan tarih kitaplarında Türkleri çok farklı bir şekilde tanıtmışlardır. Daha sonra sokakları, kasabaları ve dağları bile yeniden adlandırmak suretiyle, Türk izlerinin silinmesine çalışılmıştır.

KFOR'un (NATO'nun Kosova Koruma Gücü) bünyesinde görev yapan Türk Askerlerinin Kosova'ya gelmesi ile birlikte, Prizren kentinde yapılan ve Kosova'lı Türklerin başını çektikleri karşılama töreninde ihtiyar bir Arnavut şu şekilde konuşmuştur: "Babam bana Türklerin yönetimi altında hayatın nasıl barışçıl ve mutlu olduğunu, o dönemde ne kadar iyi yaşadıklarını anlatırdı..." Ancak, Balkanlar'daki çoğu tarih kitapları bu tür gerçeklere yer vermeden, bazı istisnai olaylar hakkında genelleme yaparak Osmanlıyı/Türkleri kötülemektedirler. Osmanlı yönetimi içinde Arnavutların ayrıcalıklı bir yere sahip olmalarına rağmen, ne yazık ki bazı Arnavut tarihçileri de Osmanlı hakkında gerçekleri saptırmaktadırlar. Ayrıca Arnavutlar, Osmanlı sonrasında günümüze kadar geçen süre içerisinde Sırp Okullarında ve Sırp resmi ideolojisinin Türklere bakış açısı ile yetişmişlerdir. Böyle bir tarih eğitimi kuşkusuz, bazı kesimlerin Türklere karşı önyargılı davranmaları konusunda etkili olmuştur.¹³⁰

¹³⁰ Erhan Türbedar, "Balkan Türkleri", **Balkan Araştırmaları Dizisi 9**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.62

Kosova Savaşı Sırp milletinin şuurunda her zaman olduğu gibi , halen tarihlerinin en önemli olayı olarak yaşamaktadır. 1989’da Sırp Sır Kosova Savaşı’nı daha dün olmuş gibi hissetmeye başlamışlardır. Bosna Savaşı sırasında Sırp Sır Boşnaklara “Türkler” diyerek hitap etmişlerdir. 1995 yılında Bosna’nın Srebrenitsa kentinde yaklaşık sekiz bin Boşnağın Sırp tarafından katledilmesine yönelik hazırlanan, BBC yapımı “Mezardan Bir Çığlık” (A Cry From The Grave) adlı belgeselde, savaş suçlusunu olarak aranan Ratko Mladić’in “Türklerden intikamımızı almanın zamanı geldi” şeklindeki sözlerini duymak mümkündür. Sırp Halkı genel olarak Kosova Savaşı’nı Sırp Devletinin yok olduğu ve Sırp Sırın Türkler tarafından köleleştirildiği bir tarihi hadise olarak görmektedir. Sırp Sır, Orta Çağda Türklere karşı tampon olmakla bölgedeki diğer Hıristiyanlar için de kurban olduklarına inanmaktadırlar¹³¹.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’dan çekilmesi, Balkanlar’da kalan Müslümanları çok zor durumda bırakmıştır. Müslümanlara hep şüpheli bir gözle bakılmış ve yüzyıllardır sahibi oldukları topraklarda yabancı muamelesi yapılmıştır. Osmanlı Balkanlar’dan çekilirken, küçümsenemeyecek bir Türk halkı ve çok sayıda sanat eserini de gerisinde bırakmıştır. Ne yazık ki Osmanlı eserlerinin çoğu tahrip edilmiş, Türklerin sayısı önemli ölçüde azalmıştır.

I nci Dünya Savaşı sonrasında, Kosova’nın Sırbistan Krallığı sınırlarına dahil edilmesi ile, Müslümanlar ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutulmaya başlanmışlardır. 1912’de Sırp Sırın Kosova’ya geri gelmesini, birçok Türk’ün ve Arnavut’un katliamı takip etmiştir. Bu tarihten sonra Sırp zulmü sistematik bir hale gelmiştir.

Özellikle, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nin ardından zirveye ulaşan Rumeli’den başlayan Anadolu’ya doğru Müslümanların göçü, Balkan Harbi’nin ardından da geri dönüşü olmayan bir şekilde devam etmiştir. Helsinki İnsan Hakları Komitesinin Sırbistan’daki temsilciliğinin bir raporunda yer alan verilere göre, sadece 1912-1914 yılları arasında 302.907 Türk Kosova’yı terk etmiştir. 1918-1941 yılları arasında ise 276.489 Türk’ün Kosova’dan göç ettiği belirtilmektedir. Ancak, diğer kaynaklar da dikkate alındığı zaman bu rakamların içine Makedonyalı Türklerin göçünün de dahil olduğu söylenebilir. Bir genelleme yapmak gerekirse, 1960’ların başlarına kadar Kosova konusunda Belgrat’ın bilinçli olarak bir “göç ettirme” politikası izlediği söylenebilir¹³².

¹³¹ Türbedar, “Balkan Türkleri”, s. 63

¹³² Şimşir, **Rumeliden...**, s. 112

Tito Yugoslavya'sının kurulmasının ardından 1951 yılında Kosova'lı Türklerin varlığının tanınmış olması, kuşkusuz Kosova'lı Türkler açısından en önemli olgulardan biridir. Türklerin tanınmasından kısa bir süre sonra Türkçe eğitim ile devlet televizyonu ve radyosunda Türkçe yayınlar başlatılmış, kültür dernekleri kurulmuş ve Tan isimli haftalık Türkçe gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Zamanla edebiyat ve araştırma türünde Türkçe kitaplar ve değişik dergiler de basılmaya başlanmıştır¹³³.

Türklerin 1951'de tanınmış olması baskılara ve göçlere son vermemiştir. Özellikle 1953-1966 dönemi Türklerin yoğun göç dönemi olmuştur¹³⁴.

Ayrıca Türklerin çoğu asimilasyona uğramaktan kurtulamamıştır. Eğitim politikalarının buna büyük katkısı olmuştur. 1912'de Osmanlının bölgeden çekilmesiyle Türkçe eğitim kurumları kapatılmış, yalnızca hafız yetiştiren birkaç medrese kalmıştır. 1943 yılına kadar medreselerde Türk dilinde eğitim verilmiş, ancak 1943 yılından sonra bütün medreselerin eğitim dili Arnavutça olmuştur. Böylece Kosova'daki Türkçe eğitim büsbütün ortadan kalkmıştır. Bu durum 1951'e kadar devam etmiştir¹³⁵. 1912-1945 yılları arasında Türk halkı sadece Sırp-Hırvat dilinde eğitimini sürdürebilmiştir. 1945-1951 yılları arasında Türkler genellikle Arnavutça eğitim görmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1951'e kadar Arnavutça eğitim gören Türklerin bazıları kültürel asimilasyona uğrayıp, Arnavut aydınlarından daha büyük Arnavut milliyetçisi olmuşlardır. Kosova'da Arnavutça konuşan Türkler her zaman iyi vatandaş muamelesini görmüşlerdir. Bu, kendi ana dilini kullanmak için direnen diğer Türkler için dolaylı bir şekilde baskı unsuru oluşturmuştur.¹³⁶

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Yugoslavya'nın eski Devlet Başkanı Slobadan Milošević, Kosova'yı tamamen Sırbistan'ın kontrolüne almak amacıyla faaliyetlere başlamıştı. Sırbistan Devlet Başkanı olarak seçildiği 1989'da Kosova'nın özerklik statüsünü iptal edince Kosova'lı Arnavutlar genel greve gitmiş, bunun sonucunda da yaklaşık 150 bin Arnavut işsiz kalmıştır. Bu kadarla kalmayıp, bunu takip eden yıllarda Kosova'lı Arnavutlar, neredeyse tüm temel haklarından yoksun kalmışlardır. Kosova'lı Türkler genel greve gitmemişlerdir. Bunun sebebini iki ana faktör çerçevesinde açıklamak mümkündür: Bosna

¹³³ "Kosova Seçimleri ve Türkler", <http://www.zaman.com.tr./2000/07/21>, 16.10.2005, 11.10

¹³⁴ Türbedar, "Balkan Türkleri", ss.74-76

¹³⁵ Salih Lika, "Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 217

¹³⁶ Türbedar, "Balkan Türkleri", s.78

Savaşı 200 binin üzerinde kişinin ölmesine, 1,8 milyon insanın ise evini ve memleketini terk etmesine sebep olmuştur. Miloşeviç rejimine karşı savaş açmanın buna benzer sonuçlara yol açabileceği çok açıktı. Türkler Sırp yönetimine karşı hiçbir şekilde topluca baş kaldıramazlardı. Çünkü sayıları ancak 60 bini bulabilen Kosova'lı Türklerin kesin sonu olurdu. Kosova'lı Türklerin Osmanlı'nın çekilmesinden bu yana sayıları gün geçtikçe eridiği için, genelde bütün yönetimleri tanımak durumunda oldukları söylenebilir. Miloşeviç rejimine karşı Kosova'lı Türkler tarafından ciddi tepkiler gelmiştir. Ancak, bu tepkiler pek fazla etkili olamamıştır. Bu durum sadece Türklere özgü bir şey değildi. Sayıca az olan Kosova'nın diğer azınlıkları da benzer bir davranış sergilemişlerdir. Miloşeviç rejimi Boşnakların yoğunca yaşadıkları Sancak bölgesinde sistematik bir baskı politikası uygularken, Kosova'lı Boşnaklar için aynı şey söz konusu olmamıştır; çünkü Kosova'lı Boşnakların da sayısı fazla değildi.

Türklerin genel greve katılmamalarına yol açan ikinci faktör, Kosova'lı Türklerde yükselen milliyetçilik akımıdır. 1989 yılının sonuna doğru milliyetçilik dalgası bütün Yugoslavya'yı kuşatmışken, Kosova'lı Türkler de kendi kimliklerini ön plana çıkaran milliyetçilik duyguları kuvvetlenmiştir. Kosova'da Türk varlığının bazı aşırı milliyetçi Arnavutlar tarafından inkar edilmesi ve bu kişiler tarafından Türklere "Türkleşmiş Arnavutlar" gözüyle bakılması Türklerin kendi milli kimlikleri için mücadele gücünü arttırmıştır.

Aynı zamanda 1990'lı yılların başında Türkiye'de, Kosova sorununun Kürt sorunuyla karşılaştırıldığı ve paralelliklerin kurulduğu görülmektedir. Kosova sorununun Türkiye'ye olan yansımaları yüzünden Türkiye 1995 yılında Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, Yugoslavya toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı duyduğunu dile getirmeye başlamış ve sorunun anayasal sınırlar içinde çözülmesini önermiştir. Böyle bir tutum içerisinde olan Türkiye'nin, Arnavutların gözünde Türkiye'nin Sırp yanlısı politika izlediği şeklinde bir izlenim yarattığı, bunun da Kosova'lı Türkleri olumsuz etkilediği de bilinen bir gerçektir¹³⁷.

Özet olarak, yukarıda belirtilen nedenlerden, Türkler genel grevi desteklememiş, bunun sonucunda da Arnavutlar, Türkleri Sırp'lar ile iş birliği yapmakla suçlamıştır.

¹³⁷ Türbedar, "Balkan Türkleri", s.82

Kosova'lı Türklerin Kosova Savaşı ardından karşı karşıya kaldıkları en büyük sorun Türk dili ile ilgili olmuştur. Türkçe resmi dil olarak Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nde tanınırken, Kosova Harekatının ardından, BM Kosova Geçici Yönetimi (UNMIK) tarafından resmi dil olarak kabul edilmemiştir. Türkçe'nin resmi dil olarak tanınmaması konusunda çoğu suçlamalar doğrudan doğruya dönemin Birleşmiş Milletler Kosova Yüksek Temsilcisi Bernard Kouchner'e yöneltilmiştir. Fransa'da İnsani İşlerden Sorumlu Bakan olarak görev yaptığı dönemde Kouchner'in Kürt ve Ermeni davalarının hararetli savunucusu olduğu hatırlanırsa, Türklere karşı antipatik davranışlarının bir sonucu olarak böyle bir yaklaşım sergilemiş olması muhtemel görünmektedir.

Türkçe ile ilgili yaşanan haksızlığı protesto etmek amacıyla Kosova'lı Türkler 28 Ekim 2000'de düzenlenen seçimlere katılmama ve bununla ilgili seçmen kayıtlarını yaptırmama kararı almışlardı. Kosova Demokrat Türk Partisi (KDTP) 2000 yılında hazırladığı raporda, Kosova'da Türk kimliğinin muhafaza edilmesi ve geçmişte kazanılmış hakların kullanılması hususunda uygun koşulların yaratılması için mücadele ettiğini ve Kosova'lı Türklerin, Türkçe'ye karşı yapılan haksızlığı dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla seçmen kayıtlarına katılmadıklarını, bu katılmama kararının da bir boykot değil demokratik bir tepki olduğunu belirtmiştir.

Türklerin haklarının garanti edilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da devreye girmiş, ardından Kouchner Kosova'daki Türk toplumuna yönelik yapmış olduğu açıklamada: "UNMIK, Türk toplumunun yaşadığı belediyelerde, Tür dilinin ve Arnavut ve Sırp diliyle eşit olarak kullanılması hakkını tanımaktadır... Herhangi bir Türk yargı organlarına başvurmuşsa, şahsın kendi anadilini kullanma hakkı vardır...Türk Toplumunu Türkçe eğitim görecektir...Çıkan tüm yasalar Türkçe'ye tercüme edilecektir."¹³⁸

Kouchner, Kosova'lı Türklere verilen bu garantileri açıklamış olmasına rağmen, Türk dilinin kullanılması ile ilgili sorunlar yaşanmaya devam edilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Bernard Kouchner tarafından 15 Eylül 2000 tarihinde Kosova Türk Demokratik Birliği Başkanı Mahir Yağcılar'a, Kosova Türk Toplumuna hitaben gönderilen mektupla UNMIK tarafından Türk dilinin kullanımına ilişkin verilen garantiler Ek-I'da sunulmuştur.

Günümüzde Kosova'daki Türk varlığı artık yadsınmayacak şekilde belgelenmiş durumdadır. Son elli yılda Kosova'daki Türk varlığı Türk dilinde eğitim-öğrenim süreci,

¹³⁸ Türbedar, "Balkan Türkleri", s.94

kültür-sanat etkinlikleri, radyo ve televizyon yayınları, gazete, kitap ve dergi yayın faaliyetleri, siyasal örgütlenmeler ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile somut bir şekilde belgelenmektedir. Türkler Kosova'nın toplumsal ve siyasal hayatına etkin bir biçimde katılmışlar ve katılmaktadırlar¹³⁹. Bugün Kosova Meclisinde ve Türlerin yaşadığı Prizren ve Priştine gibi belediye meclislerinde Türklerin kendi temsilcileri bulunmaktadır.

Kosova genelinde Türkçe'nin özgürce kullanımı ve diğer sorunların çözümüne yönelik olarak Kosova'da yaşayan Türkler geçmişte olduğu gibi günümüzde de kanun ve yasaların dışına çıkmadan, Türk toplumunun Kosova'da yaşayan diğer halklarla eşit haklara sahip olması için gerekli yasal mücadeleyi vermeye devam edeceklerdir.

2.10 KOSOVA HAREKATI

2.10.1 Kosova Harekatı Öncesi Gelişmeler

1982 yılının Mart ayında Kosova Arnavutları, Kosova'nın bağımsızlığına yönelik gösterilere yeniden başladılar. Eylül ayı sonuna kadar gösteriye katılanlardan 700 kişi tutuklandı. Olaylar ülke dışına da yansıdı. Belçika ve Batı Almanya'daki Yugoslavya temsilcilikleri saldırıya uğradı. 1981'den 1987'ye kadar süren olaylar nedeniyle bölgeden 22 bin kişi ayrıldı. Ayrılanların büyük kısmını Sırpolar oluşturuyordu. Sırp makamları bunu etnik temizlik ameliyesi olarak yorumladılar. Göç, olaylar patlamadan önce de vardı ve oldukça yüksek oranlarda seyrediyordu. Resmi rakamlar bunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır: Verilere göre, 1961-1982 yılları arasında 112 bin kişinin Kosova'dan göçtüğü tespit edilmiştir¹⁴⁰. Sırpolar ekonomik nedenlerden göç etmiş olmalarına rağmen, Tito sonrasında, Kosova'da Arnavutların Sırpoları yönelik baskıları da olmuştu. Fakat Sırpoların ifade ettiği şekilde etnik temizlik boyutunda sistematik bir baskı olduğu söylenemez.

Kosova'da gösteriler 1980'lerin ikinci yarısında da devam etti. Daha önceden tutuklanmış olanlar çeşitli cezalara çarptırıldılar. 1987 Temmuz ayında binlerce Sırp ve Karadağlı başkent Belgrad'da Kosova Sırpolarına destek amacıyla gösteri düzenledi. Bu arada Arnavutlar da Kosova'da gösterilere devam ediyordu. Federal Savunma Bakanlığı Kosova'da sıkıyönetim

¹³⁹ Muzbek, "Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri", ss. 98-101

¹⁴⁰ Türbedar, "Balkan Türkleri", s.165

ilan etti. Sırbistan yönetimi Kosova Arnavutlarına yönelik aktif bir tecrit ve boykot politikası uygulamaya başladı. Sırlara ait gayrimenkullerin Arnavutlara satışına sınırlamalar getirildi.

Kosova'daki gelişmelerin Makedonya'daki Arnavutlar ve Bosna Hersek'teki Müslümanlar arasında ayrılıkçı eğilimleri körükleyeceği kaygısını dile getiren Sırbistan yönetimi, kendi anayasasında değişiklik yapma hakkını federal düzeyde savunmaya başladı. Sırbistan'ın bu talebinin gerisinde Kosova ve Voyvodina'nın federal yönetimle ilişkisini sınırlama ve denetim altında tutma düşüncesi vardı. Voyvodina liderliği Sırbistan'ın anayasasında değişiklik yapmasına karşı olduğunu açıkladı.

Bunun üzerine Kosova Sırları, Voyvodina'nın başkenti Novi Sad'da Sırbistan'dan gelen diğer Sırların da desteği ile gösteriler düzenlendi. Miloşeviç'in yönlendirmesiyle gerçekleşen bu eylemin amacı hem Voyvodina Cumhuriyeti'ne, hem de Kosova'ya göz dağı vermektir.

Bunun üzerine Arnavutlar Priştine kentinde büyük katılımlı bir gösteri düzenledi. Bu 1981'den bu yana Arnavutların düzenlediği en kalabalık gösteriydi. Sırlar kısa zamanda buna misilleme yaptılar: "Kosova Sırlarına yönelik baskılara son verilmesi" amacıyla Belgrad'da düzenlenen gösterilere 1 milyon kişi katıldı. Olayların ardından Yugoslav Ordusunda görev yapan Arnavut subaylar görevden alındı.

1989'da Kosova Parlamentosu yapılan oylamada otonomi statüsüne son veren anayasa değişikliğini onaylandı. Buna tepki gösteren Kosova Komünistler Birliği kendi kendini feshetti. Bunun yerine en büyükleri Kosova Demokratik Birliği olmak üzere bir çok yeni parti kuruldu. Kosova'da kurulan bu partiler 1990 yılında Yugoslavya genelinde yapılan seçimleri boykot ettiler¹⁴¹.

Kosova Parlamentosu, 1990 ortasında yeni Sırbistan anayasasını oylamayı reddetti. 1991 Ekim ayında Kosova'da yapılan referandumu ve seçimi Sırlar boykot ettiler. Arnavut, Boşnak, Hırvat, Türk ve Romanların katıldığı referandumda, katılımcıların % 99'u bağımsızlık lehine oy kullandı ve barışçı lider Rugova Kosova Başkanı seçildi. Ancak Sırbistan yönetimi referandumu yasadışı ilan etti ve sonuçlarını tanımadığını duyurdu. Kosova sorununun özerkliğe son verilmesi yoluyla çözüme daha doğrusu çözümsüzlüğe terk edilmesi, bölgede tansiyonu yükseltti.

¹⁴¹ Sarıнай, "Geçmişten Günümüze Kosova", ss. 156-157

Kosova Demokratik Birliği lideri İbrahim Rugova, Bosna Hersek'te çatışmaların tüm hızıyla sürdüğü 1992-1995 evresinde Kosova'da gerginliği tırmandırmaktan özenle kaçındı. Dayton anlaşması öncesinde Miloseviç, Hırvatistan'ın Krayina bölgesinden sürülen Sırları Kosova'ya yerleştirdi. Bu durum bölgede gerilimi yeniden tırmandırdı. Statükonun bu şekilde devam edemeyeceği belli oldu. Radikal unsurlar İbrahim Rugova'yı pasiflikle suçladılar. Bir süre sonra da silahlı mücadeleyi tek çıkış yolu olarak görenler, Kosova Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu kurdular. Artık Arnavut Kurtuluş Ordusu olarak bilinen UÇK, Arnavut milliyetçiliğinin militan ve savaşçı bir gücü olarak, Sırlara ve Ordu güçlerine karşı aktif bir silahlı mücadeleyi başlatmıřtı¹⁴².

Gerilim tırmandıkça, NATO müdahalesinden başka çözüm yolu kalmadı. Batılı Devletler, Miloşeviç'in Bosna'da Sırp yandaşlarına ihanet edişine tanık olduklarından, Kosova'da da aynı şeyi yapacağını düşündüler. Fakat Sırlar ve Miloşeviç için Kosova ayrı bir önem arz ediyordu. Miloşeviç istese Sırbistan'ın dışındaki Sırları terk edebilirdi. Ama Kosova anayurttu: Kutsal yerlerin, Sırp Ortodoks inanının en eski manastırları ve kiliselerinin bulunduğu, 1389'da Türkler karşısında yaşadıkları büyük yenilginin meydana geldiği yerdı. Sırların ellerinden kaçırlırsa anavatanlarını kaybetmiş duygusuna kapılacakları bir bölgeydi. Miloşeviç Sırbistan'daki siyasi kariyerini bu temel üzerine kurmuştu. Kosova'yı kaybetmesi, siyasi kariyerini destekleyen diğer meşru dayanaklarını kaybetmesi anlamına gelecekti. Savaşa girmeye karar verirken nihai çıkarlarının nerede yattığını biliyordu¹⁴³.

Batılı liderler, bombardıman başladığında, Miloşeviç'i tekrar anlaşma masasına oturtmak üzerine planlarını kurmuştu. Ancak bu yaklaşım, Miloşeviç rejimini yanlış anlamaktan başka bir şey değildi. Savaşın başlamasıyla Miloşeviç etnik temizlik ve mültecileri bir savaş silahı olarak kullanmak konularında başarılı olduğu gibi, yeni bir tarz olan Soğuk Savaş sonrası otoriter popülizm konusunda da öncülük etmişti. NATO bombardımanın halkın Miloşeviç'e olan desteğini arttırmıştı. Geçmişteki hassasiyetleri nedeniyle, Sırp Halkı'nın Kosova'dan vazgeçmesi düşünülemezdi. Miloseviç'de bu hassas nokta üzerinde ayakta duruyordu.

Savaş öncesi tartışılan diğer bir konu; Batılı politikacıların insan hakları ihlallerine karşı hassasiyetidir. Fakat Kosova sorununu tek başına bir insan hakları sorunu olarak görmelerine rağmen yine de bir şey yapmamışlardı. Batılı hükümetler 1998 yazında, Kosova'nın artık

¹⁴² "Yugosavya'nın Parçalanması", <http://www.privatesozluk.com>, Karaçuk Çoban, 29.01.2006, 16.10

¹⁴³ Sarıay, "Geçmişten Günümüze Kosova", ss. 158-159

insan hakları konusu olmadığını, bölgede tüm Balkanlar'ı da etkileyebilecek nitelikte bir iç savaşın ortaya çıktığını kabul etme noktasına gelmişlerdi. Miloşeviç, kuvvet kullanma konusunda Clinton yönetimi ile Avrupalı müttefiklerinin tıpkı Bosna'da olduğu gibi Kosova'da da tereddüt edeceğini düşünüyordu. Oysa Bosna'da yaşananlardan sonra, Amerikalıların kararlılığı artmıştı.

Kosova Harekatı öncesinde uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin üzerinde tartıştıkları diğer bir konu ise; NATO'nun, egemen bir devletin içişlerine askeri müdahale ile karışmaya haklarının olup olmadığıydı. BM Sözleşmesi'nde yer alan ve meşru müdafaa dışındaki durumlarda devletlerin savaşa girmemelerini ve egemen devletlerin diğer egemen devletlere müdahale edemeyeceğini belirten ifadelerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmekteydi. İnsanlığa karşı işlenen suçların artık ülkelerin içişleri sayılmamalıydı ve kitlesel mülteci akınına neden olan baskılara da izin verilmemesi gerektiği vurgulanıyordu. Bu tür koşullar müdahaleyi zorunlu kıldığında da, söz konusu ülkeye birlik göndermeden önce sorulması gereken somut sorular vardı:

- a. Savaşın meşruluğunun tekrar sorgulanması.
- b. Tüm diplomatik seçeneklerin denenmesi.
- c. Mantıklı makul bir hareketin yapılabilirliği.
- d. Uzun vadeli gelişmelere hazırlıklı olunması.
- e. Operasyonda ulusal çıkarların mevcudiyetidir¹⁴⁴. Tüm bu sorulara "Evet" cevabını verilebildiği takdirde, bir ülkeye müdahale edilmesi uygun karşılanabilirdi. ABD ve Müttefikleri açısından bu soruların hepsine olumlu cevap verilmiş olmalıdır.

2.10.2 Sanal Savaş

Balkanlar'ın Newtoncu bir evren ve matematiksel çözümler ile açıklanmasının mümkün olmadığı kesindir. Balkan fiziği karmaşıktır, geleceği tahmin edilmesi gerçekten güçtür. Kosova Harekatı, çifte bir hesap hatasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Miloşeviç, NATO'nun kendi değerleri için savaşı göze almayacağını düşünerek kumar oynamıştı. NATO ve ABD ise Miloşeviç'in kendini ateşe atmayacağı düşüncesiyle hareket etmişti. Amerikalılara göre, Miloşeviç stratejisi değil taktikçiydi. Satranç tahtasında sadece bir

¹⁴⁴ Ignatieff, **Sanal...**, s. 58

sonraki hamleyi düşünebilecek kapasitesi olduğunu sanıyorlardı. Oysa Diplomatlar birçok yazar ve gazeteci Miloşeviç'in kararında son derece tutarlı olduğunu görememişlerdi.

1990'ların sonlarından itibaren eski Yugoslavya'nın çöküşü kaçınılmaz bir hal almıştı. Yugoslavya'nın içindeki cumhuriyetlerin bağımsızlık ve kendi kaderlerini tayin hakkı talepleriyle karşı karşıya kalınca, Miloşeviç tek bir basit ilkeyi izledi. Slovenya veya Makedonya gibi kayda değer sayıda Sırp azınlığın bulunmadığı yerleri kendi haline bırakmak, silahlandırılacak kadar Sırp azınlığın bulunduğu yerlerdeyse, Sırpı silahlandırıp onlara savaşmayı öğretmek. Amaç, ileride kendi liderliğinde birleşip Büyük Sırbistan haline gelecek olan Yugoslavya'nın her yerinde, savunma hatları kurulmuş Sırp bölgeleri yaratmaktı. 250 bin kişinin ölümü ve bir milyondan fazla insanın iltica etmesi, onun bu ilkeyi muazzam bir kararlılıkla uygulama çabasının sonucuydu.

Tito'nun Yugoslavyası'nın parçalanmış hali için tutarlı bir strateji geliştirmekten yoksun Batı ise Miloşeviç'in ilerlemesine bilinçli veya bilinçsiz izin verdi. Dayton'da Miloşeviç'i durdurana kadar birçok şeye göz yumuldu.. Dayton Bosna'ya barış getirdi. Fakat Batının Miloşeviç'le ilgili yanılsamaları devam etmişti. Miloşeviç'in halkını kandırıp, hem Hırvatlar ile yaşamış oldukları sorunlarda, hem de Bosna'daki Sırpı yüz üstü bırakması Batılı Yöneticileri Miloşeviç'in daha sonra atacağı adımları değerlendirmelerinde bu temeller esas alarak düşünmeye itmişti. Başlangıçta anlaşma yapılabilir biri olduğunu sanmalarına yol açtı. Amerikalılar Dayton'da elde ettikleri başarıya bakıp onu çözdüklerine inanmıştı. Gerçekteyse Miloşeviç onları daha iyi tanıyordu. Dayton Anlaşması metinlerine daha önce değinildiği gibi, Kosova ile ilgili hiçbir hüküm konulmamıştır. Miloşeviç bu doğrultuda çok akılcı bir politika izlemiştir. Bosna'da savaşı kaybettiğini biliyordu fakat Dayton'da Kosova için mücadele edebileceği uygun zemini hazırlamıştı. Batılılar en azından Dayton Anlaşmasında Kosova sorununu da gündeme getirerek problemi içinden çıkılmaz bir yapıya büründürme cesaretinde değillerdi.

Bosna'dan sonra, Miloşeviç Kosova üzerinde baskılarını arttırdı. Batılı Devletler artık Miloşeviç'in kontrol altına alınmadan, Balkanlar'da sıkıntıların sona ermeyeceğini anlamışlardı. Rambouilet Görüşmelerinde olumlu bir sonuç çıkması beklenmiyordu. Rambouilet, NATO'nun kuvvet kullanma kararını vermesini sağlamak için Sırpı son çağrı olmak kaydıyla gereklidi.

Kosova'da silahlı çatışmalar sürerken, Rambouilet Görüşmeleri'nden sonra artık Kosova bir savaşa doğru sürüklenmekteydi. Batılıların uyarılarına rağmen Sırpı anlaşmaya

yanaşmayınca, 24 Mart 1999'da NATO'nun Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'ne yönelik hava harekatı başladı. Harekat 78 gün sürmüştü.

Bu savaş topyekün bir savaştan çok farklıydı. Kosova Savaşı yüz binlerce adamı seferber etmedi. Tersine, dünya genelinde fikirleri seferber etti. Savaş video konferans salonlarından, bir ekrana yansıtılan hedef dosyaları üzerinden yürütüldü. NATO Başkomutanı ABD'li General Clark gibi bir komutanın savaşın durumuyla ilgili gördüğü tek şey, Belçika'daki başkomutanlık binasına güvenli internet sistemleri üzerinden e-postayla gönderilen, silahın ucuna bağlı kameradan çekilmiş görüntülerdi. Bu savaşı teknik uzmanlar yapmış ve kazanmıştı. Savaşın sonunda geçit törenleri, çelenkler, resmi toplantılar veya mezarlıklarda yapılan kederli anma törenler olmadı. Bu savaş halkın ruhuna derinden nüfuz etmedi. Savaş sonunda General Wesley K. Clark konfeti yağmuruna tutulmadı. Savaş biter bitmez Pentagondaki siyasetçiler Savunma Bakanı William Cohen'in önderliğinde, onun yerine daha kolay anlaşabilecekleri, hava kuvvetlerinden bir generali getirdiler. Tarihteki ilk post modern yaklaşımlı savaşı¹⁴⁵.

Savaşın başlaması ile hem NATO, hem de Sırbistan Hükümeti arasında psikolojik harp de başlamıştı. Her iki taraf da diğerini kötümeye çalıştı. Tıpkı eski savaşlarda yaşananlar gibiydi. Sırp rejimi Clinton'la Hitler arasında zorlama bir benzetme yaptı ve Belgrad'ın 1999'daki bombalanmasıyla 1941'de Almanlar tarafından bombalanmasını ilişkilendirmeye çalıştı. NATO liderleri kavgamız Sırp halkıyla değil açıklamaları yaptı. Bu, bütün zulmün ister istemez Sırlara atfedilmesini önlemedi belki, ama bu propaganda da inandırıcılıktan uzaktı. E-postalar, fakslar ve telefon konuşmaları savaş hatları üzerinden devam etti. Her iki tarafın istihbarat servisleri bu trafiği izledi, ama engellemedi. NATO Sırların Batı ile iletişim kurmalarının morallerini zayıflatacağı görüşündeydi. Ama zayıflatmadı. Şeffaflık, iki tarafın da birbirlerinin bir sonraki hareketini tahmin etmesine olanak tanıdı. Sanal savaşın şeffaflığının doğrudan askeri sonuçları vardı. Belgrad'daki köprüler üzerinde yapılan gösteriler, bu köprülerin korunmasında Sırp uçaksavar savunmasından daha etkili bir rol oynadı. Göstericilerin üzerlerindeki hedef tahtası şekilli tişörtler televizyonlarda ayrıntısıyla görüldü; bunların amacı NATO'yu durdurmaktı.

Miloşević, Kosova Harekatı süresince, CNN ile BBC'nin Sırbistan içinde yayın yapmasına izin vererek, bombalanmış trenlerde sivillerin kömür haline gelmiş cesetleriyle ve televizyon istasyonuna yapılan bombalı saldırıda yanarak ölen medya çalışanlarıyla ilgili

¹⁴⁵ Ignatieff, **Sanal...**, s. 109

korkunç hikayelerle Batının aklını karıştırmaya çalıştı. Propaganda, savaşlarda merkezi bir rol oynamıştır, ama modern naklen haber anlayışında müthiş bir propaganda potansiyelini ilk gören ve bu haber anlayışını kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak düşmanın düşünce zeminini ilk etkileyen kişi, Balkanlar'ın bu otoriter olmuştur. Bir kumar oynamış ve Batılıların cinayet işlemek için hava hareketına izin vermeyeceği varsayımından hareketle rejimini Batının hassas kalbinin önüne sürmüştü¹⁴⁶.

Kosova Harekatı'nı diğer savaşlardan ayrı kılan, bir takım hususlar mevcuttu. Hassas hedef vurma imkanına sahip mühimmatların kullanılması, muharebe alanındaki kayıpları yok denecek kadar azaltmıştı. Ayrıca bu silahları ateşleyenler kilometrelerce uzaklardan, Akdeniz'deki bir uçak gemisinden ateşledikleri mühimmatı, bilgisayar oyunundan farksız bir duygu hali ile görevlerini ifa ediyorlardı. Doğal olarak bu savaşta, NATO, Sırp Sivillerin ölmemesi için, Batılı Siyasetçilerden büyük baskı gördüğünden, hedeflere karşı büyük itina gösteriyordu. Sonuçta hareketin tamamı sanal bir yapıda gerçekleşti. Ne savaşanlar, ne de savaştan zarar gören halk, geçmişte bilinen savaşlarda hissedilen duyguları yaşamıyordu.

Hava harekatı esnasında önemli bir gelişme olmuştur. 7 Mayıs'ta Çin Büyükelçiliği bombalanmıştır. Amerikan istihbaratı büyükelçiliğin bulunduğu yerden Sırp askeri sinyalleri almıştı. Hedefin yanlış tanımlanmış olabileceği uyarısında bulunan CIA analizcileri, mesajlarını hedef sistemine zamanında yetiştirilememiş olduğunu belirtti¹⁴⁷. Burada spekülasyonlara neden olan en önemli husus, gerçekten Çin Büyükelçiliğinin kasıtlı vurulup, vurulmadığıydı. Çin'in Miloşeviç ile olan iyi diyalogu bilinen bir gerçektir. Çin kendi elçiliğinde, Batılıların bu bölgeyi imha edemeyeceğini düşünerek, Miloşeviç'in elektronik muharebesini kendi elçilik binalarından yapmasına müsaade ettikleri, bu nedenle Elçilik binasının bombalandığı düşünülmüştür. Bu savaşta ilk defa çok kapsamlı bir şekilde kullanılan hassas mühimmatların hata yapma olasılıkları da mevcuttu, fakat bu kadar ince bir hata yapılamayacağı da göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Tam isabetli silah ve mühimmatın kullanılması savaşların amacını da değiştirmiştir. Sanayi çağı boyunca savaşçıların amacı, ağırlıklı olarak düşmanı yıpratma ve imha etme üzerineydi. Post modern savaştaysa amaç, düşmanı yıpratmak yerine düşman hatlarının sinir sistemine komuta birimlerine, bilgisayar ağlarına, yani savaşın yönlendirildiği yerleri hedeflemiştir. Körleştirilmiş, bilgisayarsız, telefonsuz veya elektriksiz bir düşmanın elinde hala saldıracak bir şeyleri olabilir, ama artık bunları savaş içinde düzenli biçimde kullanma

¹⁴⁶ Ignatieff, **Sanal...**, ss. 50-51

¹⁴⁷ "Çin Ortak Zemin Arıyor", <http://www.yenimesaj.com.tr/index.php> 16.02.2006, 9.10

yeteneğini yitirmiştir¹⁴⁸. Komuta ve kontrol merkezleri gerek doğrudan füze bombardımanı ile gerekse enformasyon savaşıyla yok edilebilir. Yani, elektronik parazitler, bilgisayar virüslerinin bırakılması, yanlış bilgi ve propagandayla. Düşmanın kararlarını almak için başvurduğu verilerin güvenilirliği ve doğruluğunu bozmak, neredeyse askerlerini öldürmek veya şehirlerini harap etmek kadar etkili olmaya başlamıştır. Düşmanın araziye yayılmış konvansiyonel güçleri ile uğraşmak yerine, kararlarını dayandırdığı bilgisayarlar, uydular, radarlar, telefon sistemleri ve elektrik kaynaklarının imhasına ağırlık vermek sonuca varmayı kısaltan bir çözüm yolu olarak kullanılmaya başlamıştır.

Kosova hava taarruzu NATO askerlerinden tek bir kayıp bile verilmeden bu hedeflere ulaşmıştır. Askeri açıdan benzeri görülmemiş bir başarıydı. Etik açıdansa savaş ahlakını yönlendiren beklentileri dönüşüme uğratan bir yenilikti. Çağlar boyu savaşın ahlaki tehlike açısından temel bir eşitliği varsayıyordu: Öl veya öldür. Dolayısıyla savaştaki şiddet, kendini nefsi müdafaanın meşruiyetinden yararlanarak haklı gösterirdi. Ama bir taraf tehlikeden muaf bir şekilde öldürmeye başladığında savaşçılar için bu anlam yükü kalkmış oluyordu. Başka bir ifadeyle, savaş bilgisayar oyununa dönüştüğünde adil olmaktan çıkmaktadır¹⁴⁹. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile başlayan, tek hegomon güç olan ABD'nin askeri açıdan üstünlüğü kendini çok ciddi bir şekilde belli ediyordu. Tarih boyunca süper güç ile, hegomon olmayanlar arasında hiç bu denli bir fark açılmamıştı. Tabi ki geçmişte de teknolojik, bilgi ve teknik üstünlükler bir devleti diğerlerine oranla daha güçlü kılıyordu, lakin günümüzde gördüğümüz bu savaş dengesi arada bir uçurumun oluştuğunun açık bir göstergesiydi.

Kosova Harekatı ve Irak'da yaşanan olaylardan öğrendiğimiz hususlardan birisi de, savaş kararı alma yetkisi konusunda hem ulusal hem de uluslararası alanda bir yenilenmeye gidilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Francis Fukuyama "Uluslararası düzeyde demokratik meşruiyet kavramı içerisinde, bütün devletlerin egemenliklerini birbirine denk olmadıkları, güçsüz yönetimlerin uluslararası toplumun bir ülkenin egemenliğine gösterdiği saygının azalmasına doğrudan doğruya katkıda bulunur"¹⁵⁰ açıklaması özellikle Kosova müdahalesinde başlayarak, diğer insani yardım amaçlı müdahaleler sırasında olgunlaşmıştır. Akademik çevreler bu yaklaşıma büyük ölçüde karşı çıkmaktadır. Ulusal parlamentolarda komitelerin gözden geçirme yetkileri güçlendirilmeli ve askeri operasyonlarda seçmenlerden resmi onay alınması konusunda tüm dünya ülkeleri ortak paydada buluşmalıdır.

¹⁴⁸ "Bombaları Bırakın", <http://www.zmag.org/turkey/w13html>, 17.01.2006, 19.12

¹⁴⁹ Ignatieff, **Sanal...**, s. 159

¹⁵⁰ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası**, Çev. Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 124-125

Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nde bir reform yapılmalıdır; Konseyin yapısı dünya halklarının tamamını temsil edecek şekilde genişletilmelidir. Güvenlik Konseyi Üyeleri'nin veto sistemiyle ilgili ayrıcalıklı yapısı yerine, oy çoğunluğu sistemi getirilmelidir. Böyle bir reform büyük devletler açısından hiç de çekici olmadığı da bir gerçektir.

BM Güvenlik Konseyi'nden tüm üyelerin çıkarına olmayan bir kararın çıkması mümkün değildir. Bu noktada BM Güvenlik Konseyi Üyesi olan Batılı ve Doğu Ülkeleri'nin çıkarlarının büyük çoğunlukla ortak bir zeminde buluşmadığı bilindiğinden, Konseyden doğru düzgün bir karar çıkmamaktadır. Çıkan kararlar ise hiçbir zaman tarafsız, adil ve uygun zamanında verilemediğinden, sonuçları dünya politikasında olumlu bir şekilde yansımamaktadır¹⁵¹. ABD tek süper güç olduğu andan itibaren, Kosova'dan başlayarak, Irak'ta sürdürdüğü operasyonlarda Konseyin onayını almadan faaliyete girişmiş ve sonuç olarak büyük tepki görmüştür. ABD tüm dünya halklarının ve kamuoyunun tepkisini almamak amacı ile yapmış olduğu hareketlerin tamamını sözde çok uluslu güçler ile birlikte gerçekleştirmeye gayret emiştir. Aslında oluşturulan bu koalisyon güçleri yapısı, ABD ve İngiltere gibi İngiliz lisanı konuşan kardeş ülkeleri kapsarken, diğer ülkeler katılımlarında sadece görüntü oluşturmak ve ABD'den maddi çıkar elde etmek için varlık göstermişlerdir. Burada ABD tarafından yapılmak istenen, hem günümüz için hem de tarihi süreç içerisinde suçlanacağı bir yapıya hareketlerini büründürmemektir. Temelde soğuk savaş sonrasında yapmış olduğu hareketler tamamında Kosova'da, Afganistan ve Irak'ta insan hakları ve terörle mücadele kapsamında faaliyetlerini yürüttüklerini açıklayarak, yapılanları haklı bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır¹⁵².

Savaşların yapısal değişikliğinde en önemli gelişme, Fransız Devrimi ile ortaya çıkan hususlardır. Devrimden sonra Fransız askerleri yeni bir şeyi koruyordu; La France'ı, bir ulusun yurttaşlarını ve ülkesini savaşa o ulusun değerlerini taşıyarak katılıyorlardı: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik adına Avrupa kıtasına savaş açılmıştı. Yurttaş asker kavramı ortaya çıkmış, askeri fedakarlık en yüce yurttaşlık erdemi haline gelmişti. Fransa başı çekmiş, Avrupa'nın diğer ülkeleri de onun izinden gitmişti. Ancak yirminci yüzyılda demokratik yurttaşlık, kitle seferberliği ve top yekün savaş arasındaki ilişki en uç noktalara vardırılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı halklar arasında ölümüne bir çatışmaydı. Yurttaşların hepsi hizmet etmeli, bir ulusa saldırılıyorsa o vatanın her evladı onu savunmalı, gerektiğinde hepsi canını

¹⁵¹ Ignatieff, **Sanal...**, s. 117

¹⁵² "11 Eylül Sonrasında Dünya: Ulus Devlet, Küreselleşme ve Terörizm", <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/49/5.fdf>, Serhat Güvenç, 18.02.2006, 23.50

seve seve vermeliydi. Bugünün sanal savaş gerçekleri ise tüm dünyayı kapsayan bir takım inandırıcılık değerlerini ortaya koyulmasını gerektirmektedir. Kısacası kendi ülkenizde ortaya koyduğunuz veya yurttaşlık hakkı diyerek ortaya çıkıp savaflara başlama dönemi artık inandırıcılığını yitirerek, daha çok diktatörlere yönelik bir yaklaşımı sergilemektedir. Post modern savaşta demode bir yaklaşım kabul edilmektedir. Sanal savaş tüm basın ve medyayı kullanıp, psikolojik harbi en etkin şekliyle uygulayarak, tüm dünya halklarını ve kamuoyunu istediği yönde şekillendirmeyi amaç edinmektedir¹⁵³. Ayrıca yapılan hareketin uluslararası toplum tarafından meşru kılınması için mümkün olduğunca çok katılımlı birçok ülkenin iştirak ettiği bir yapı oluşturulmasına dikkat edilmektedir.

Kosova Harekatı ve sonrasında icra edilen hareketlerde, savaş inanılmaz derecede şeffaf hale geldi ve evle savaş alanı arasındaki mesafe, dünyadaki diğer mesafelerde olduğu gibi son derece azaldı. Artık gazeteciler de gözlemci konumundan çıkarılıp, savaşın baş aktörü haline geldi. Bunun temel nedeni de sanal savaşın aslında ne kadar iyi amaçlar için ve sivil halka zarar vermeden ince bir hassasiyetle yapıldığını ispat etmektir.

Yurttaşları savafla göndermek için kullanılan dil genellikle fedakarlık, şeref ve ülkedir. Bu değerler artık deniz aşırı hareket icra eden ülkeler ve savaflılan ülke ile hiçbir sınır bağı olmayan orduları koalisyon içerisinde barındırdığından bu kavramlarda uğruna savaflılacak değer yargılarının dışında kalmıştır. Bu da savaşın sanallığını doğrular bir gerçektir. Artık bir devlet hiçbir bağlantısı olmamasına rağmen kendi kendine veya bir koalisyonun ortağı olarak savafla girmekte buna gerekçe olarak da insan haklarını korumak bahane edilmektedir. Sanal savaş ortamında temelinde ülkelerin menfaatlerinin yatmasına rağmen, örtü olarak insan hakları ihlalleri ön plana çıkarılmaktadır.

2.10.3 Kosova Koruma Gücü; UÇK'dan TMK'ya

1989'da Miloşeviç Kosovalıların özerkliğini kaldırmıştı. Ayrıca sadece Sırlardan oluşan bir yönetimi tekrar işbaşına getirerek Kosovalılar yönetim kademeleri ve eğitim alanından uzaklaştırınca, Kosova'lı Arnavutlar, Sırp kurumlarına karşı yönelttikleri bir boykotla ve İbrahim Rugova önderliğinde yürüttükleri Kosovalılar ait ayrı bir eğitim sistemi, sağlık merkezleri ve belediye yönetimini savunan pasif bir kampanyayla karşılık verdiler. Sırp yetkililer de Kosovalıların eylemlerini onları tutuklayarak, zorluk çıkararak ve sürekli tacizde bulunarak engellemeye çalıştı. Kosovalılar 1995'deki Dayton Antlaşması'nda Kosovalıların

¹⁵³ Ignatieff, **Sanal...**, s. 179

taleplerine yer verilmeyince, Kosova'lı Arnavut gençler, yurtdışında yaşayan Arnavutlardan da destek alarak ayaklanma faaliyetlerini başlattılar.

Bölgeyi patlamaya hazır bir bomba haline getiren önemli gelişme ise, iflasın eşiğine gelmiş bir ülke olan Arnavutluk'ta ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın en yoksul ülkesi olan Arnavutluk, çürük ve despot komünist yönetim yüzünden daha da yoksullaşmıştı. Komünizmin yıkılmasından sonra başarıyla sürdürülen bir dizi demokratik adım kısa süreli olmuş ve başarılı olamamıştı. 1997'nin başlarında, bütün ülkeyi kapsayan piramit yatırım projesinin çökmesinin ardından Arnavutluk tümüyle kaos ortamına sürüklendi. Ordusu dağıtıldı ve halk devlete ait silah depolarına girerek, üç milyon el bombası ile çeşitli bombaları ve 700 bin tüfeği yağmaladı. Bu silahlar kolayca Arnavutluk'la birleşen, orada eğitilip tekrar yurtlarına dönen Kosova'lı gerillaların eline geçti. Ayrıca Makedonya ile Yunanistan'da da oldukça fazla sayıda etnik Arnavut nüfus vardı. Bu insanlar bir gün büyük bir Arnavutluk devleti kurup Kosova ile Arnavutluk'u birleştirmeyi hayal ediyorlardı¹⁵⁴.

Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa gibi konuk işçi bulunduran ülkelerdeki mülteci Kosovalılar arasından, UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) adlı küçük bir grup oluşturuldu. Bu grup Kosova'daki Sırp askeri inzibatı ile askeri noktalarda vur kaç hareketi yürütmek amacı ile silah toplamaya başladı. Kosova sınırına yakın merkezlerden hareket edip, başlarda eğitimsiz ve amatör gönüllülerden kurulu olan UÇK, Sırp inzibat güçlerini ve hükümet yetkililerini öldürmeye başladı. Sırp askeri inzibatı bu eylemlere UÇK gerillalarına yataklık eden köylere saldırarak misillemede bulundu. Şubat 1998'in sonlarında böyle bir misilleme sırasında Kosova'nın merkezindeki Drenica bölgesinde seksen sivil öldürüldü. Katliamın yarattığı şok bir anda bütün Kosova'ya yayıldı. Bu olay, pasif direnişin sonuna ve kitlesel silahlı mücadelenin başlangıcına işaret edecekti. UÇK bu yerel destek dalgasını kullanma ümidiyle saldırıya geçti ve temmuz ayında ülkenin üçte birini ele geçirdi. Ancak aynı ay, ellerinde tutamayacakları kadar büyük bir kent olan Orahovica'yı işgal etmek gibi bir hataya da düştüler. Miloşeviç bunun üzerine bir karşı saldırı başlattı ve buna Sırp direnişi de eklenince 200 bin sivil evlerinden dağlara sürüldü¹⁵⁵.

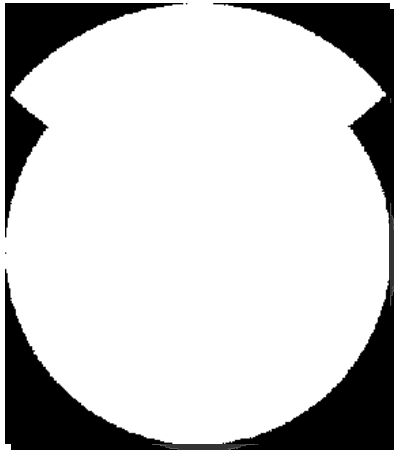
UÇK'nın Sırp askeri ve inzibat hedeflerine yapılan vur kaç saldırıları, sivilleri misillemelerin kurbanı haline getirmekteydi. Sonra, ellerinde tutmak için gerekli adam ve silahtan yoksun oldukları halde köy ve kasabaları özgürlüklerine kavuşturmaya çalışmışlardı. Yerleşim birimlerinden UÇK gerillaları çıkar çıkmaz, Sırplar yöre halkını ya katlediyor ya da

¹⁵⁴ Ignatieff, **Sanal...**, s. 62

¹⁵⁵ "Kosova'da Sorun Statü Belirsizliği", <http://www.ntv.com.tr/news/262305>, 20.12.2005, 10.24

sürüyordu. UÇK'nın taktiklerinde hedefi, Sırp'ları katliam yapmaya teşvik edip sonunda NATO'nun müdahale etmesini sağlamayı amaçlayan bilinçli bir girişimdi. Bununla birlikte UÇK, kendilerini destekleyen sivilleri kısır bir misilleme döngüsünün kurbanı haline getirmekle büyük bir siyasi ve diplomatik hata yapılmıştı. Büyük Arnavutluk'a giden yolda atılan ilk adım olarak Kosova'nın tam bağımsızlığını talep ediyorlardı. Oysa mevcut sınırları değiştirme konusunda ne Avrupalılar ne de Amerikalılar istekliydi ve bağımsız bir Kosova düşüncesi etnik Arnavut azınlığa sahip komşu ülkeleri; Makedonya, Yunanistan ve Karadağ'ı ürkütüyordu. UÇK Kosova'yı yönetilemez duruma getirerek Amerikalıların düşüncelerini değiştirebileceklerine inanıyordu. Oysa politikalarıyla, Miloşević'in onları ulus olarak sürme operasyonunu başlatmasına vesile olmuşlardı. UÇK'lular ile Sırp Güçleri arasında Kosova'daki mücadele, Harekatın sonuna kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir.

NATO Hava Harekatından sonra Haziran 1999'da Kosova'ya giren NATO Uluslararası Güvenlik Gücü (KFOR) ile Kosova'lı Arnavutların oluşturduğu savunma gücü UÇK arasında Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile UÇK'nın tamamen silahsızlandırılarak Kosova Koruma Gücü (Kosova Protection Corps - KPC) haline dönüştürülmesi öngörülmüştür. Anlaşmaya göre 01 Şubat 2000 tarihinde yeniden teşkilatlandırılan UÇK, kendisine TMK (Trupat Mbrojtjes Se Kosoves - Kosova Savunma Birlikleri) adını vermiştir¹⁵⁶. Halen bu isimle faaliyet göstermekte, amblem olarak ortasında Kosova haritası bulunan TMK yazısını kullanmaktadır.

Yapılan anlaşmaya göre bu gücün bir ordu anlayışı içinde değil, sivil bir teşkilat olarak deprem, sel, yangın vb. durumlarda kullanılacak sivil savunma gücü haline getirilmesi

¹⁵⁶ "Kosova Nereye Gidiyor", http://www.pusula.tv/modul_haber/tv_program.asp, 18.12.2005, 13.45

öngörülmüştür. Anlaşma uyarınca TMK'nın hiçbir zaman, isyanları bastırmak, terörle mücadele veya kanun ve düzeni korumak gibi bir görev verilmemiştir. Bu anlayışa göre yeniden teşkilatlandırılan TMK'nın, savaş döneminde yasa dışı işlere karışmış elemanlarından büyük ölçüde temizlenmesi sağlanmış, KFOR öncülüğünde kendisine verilen görevlere uygun olarak eğitilmesine başlanmıştı.

TMK, altı adet RTG (Regional Task Groups - Bölgesel Görev Grupları) halinde teşkilatlanmıştır. Her RTG'nin bir komutanı, karargahı ve kendine bağlı 4 adet Detachment (Bağlı birlik/Karakol) bulunmaktadır.

KFOR ile yapılan Teknik İşbirliği Anlaşması gereğince TMK teşkilatında 3.000'i aktif, 2.000'i yedek olmak üzere 5.000 personel bulunması, bu personelin % 10'unun azınlıklardan oluşması öngörülmüştür. Şu anda 3.053'ü aktif, 1.999'u yedek olmak üzere 5.052 personeli vardır ve bunların 500'ü etnik azınlıklardandır¹⁵⁷. Kesin olmamakla birlikte 25-30 civarında Türk bulunduğu ifade edilmektedir. Personel arasında, gerilla döneminden kalma bayanlar da mevcuttur.

TMK genel olarak aşağıdaki başlıklar altında hizmet faaliyetlerini yürütmektedir;

- a. Doğal afetlere müdahale etme,
- b. Arama ve kurtarma faaliyetlerini icra etme,
- c. İnsani yardım faaliyetlerine katkıda bulunma,
- d. Mayın temizleme faaliyetlerine yardım etme,
- e. Altyapının ve konutların yeniden inşasına yardım etmek gibi sivil savunma teşkilatına yönelik konular.

TMK kendisini sivil insani yardım kuruluşu olmaktan ziyade askeri bir kuruluş olarak göstermeye çalışmaktadır.

Önemli sayıda TMK elemanı, tehdit, kaçakçılık, hırsızlık, gasp, zorla para toplama veya savaş sırasında sivillere karşı işledikleri suçlardan dolayı yargılanmakta veya hapis yatmaktadır.

¹⁵⁷ "Balkanlar'daki Uluslararası Varlığın Tamamıyla Yeniden Yapılanması Gerekli mi?" **NATO Dergisi**, Kış 2004, s. 44

Kosova'nın bağımsızlığını elde etmesiyle birlikte, Kosova'nın kendi ordusunu kurma ihtiyacı ortaya çıkacaktır. TMK'nın bugünkü yapısı, geleceğin Kosova Ordusu'nun çekirdeği olarak görülmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN NİHAİ STATÜSÜ

3.1 KOSOVA'YA YÖNELİK FARKLI BAKIŞ AÇILARI

3.1.1 ABD

Osmanlı'nın dörtüzyıl Tito'nun ise ancak kırk yıl bir arada tutabildiği etnik bakımdan, dil, din ve mezhebi biri diğerinden farklı birçok etnik gurubun bir araya getirdiği Yugoslavya artık yıkılmıştır. Bu tarihten sonra bölgenin ABD ve AB'nin kontrolünde ne kadar süreli ve nasıl bir süreç geçireceği belirsizlik taşımaktadır¹⁵⁸. Dünya patronu olma konumunu pekiştirme ve yapılanları hukuki temellere de oturtma amacıyla olan ABD'nin, Avrupa'nın göbeğinde yaşanan yeni bir sorunla daha AB'nin baş edememiş olmasından memnun olduğu değerlendirilmektedir. En azından bir süre daha Balkanlar'da ve dünyanın başka yerlerinde tehlikeli istikrarsızlıkların varlığı, bunlarla başedebilecek başka bir gücün bulunmadığı günümüzde, ABD'nin "kurtarıcı" olarak çağrılmasını gerektirmektedir. Bu beklenti, zamanla ABD'nin tek dünya gücü olma durumuna meşruiyet ve bir hukukilik yaratır umudu, en azından Washington'da güçlü bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin dünya politikasında bugüne kadar oynadığı rol, insan hakları konusunda pek de duyarlı olmadığı ve çıkarlarını her zaman ahlaki değerlerin önünde tuttuğu görüşünü desteklemektedir. Sudan'da, Kongo'da, Angola'da, Ruanda'da yaşananlara ABD'nin tepkisiz kalması, dünyanın tek süper gücünün harekete geçmesi için "ahlaki" nedenler dışında da nedenler olması gerektiğini göstermektedir.

ABD farklı bölgelerde yaşayan insanlık trajedilerini görmezden gelebilirken, Kosova'ya müdahalesi temelinde; NATO'yu kendi gücüne dönüştürme, dünya patronluğunu kanıtlama, Balkanlar'da ve Kafkasya'da Rusya'yı tecrit etme, Avrupa'yı yörüngesinde tutma, hızla artan askeri harcamaları meşrulaştırma ve ekonomik durgunluğu aşmak amaçlanmıştır.

Rusya Federasyonu içinde bulunduğu krizden çıkmadan, Balkanlar'da etkinliğini artırarak, Doğu Avrupa'yı kontrol altına almak da, ABD açısından önemli bir politik hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Sırp, NATO hareketinin temel nedeninin, Amerika'nın Kafkas petrollerine giden yoldaki Slav engelini kaldırma ve Amerikan çokuluslu şirketlerinin

¹⁵⁸ Ercüment Özkan, **Dünden Yarına Dünya**, Anlam Yayınları, Ankara, 2005, ss. 76-77

sahiplenemediği tek doğal kaynak olan Kosova'nın zengin kurşun ve çinko rezervlerini ele geçirme arzusu içinde olduğunu iddia edilmektedir.

Ayrıca ABD, Sırbistan ve Avrupa arasında kolay kapanamayacak bir yara açmıştır. Operasyonda AB Ülkeleri'nin de yer almış olması, Belgrad'ın AB ile ilişkilerini düzeltmesini uzun süre engelleyecektir. Oysa Sırbistan'da, operasyon öncesi oldukça güçlü olan muhalefetin ve halkın ezici çoğunluğunun temel hedefi Avrupa Birliği üyeliği üzerine kuruluydu. Yıllarca kapanmayacak bu yara yüzünden, AB Balkanlar'a da yayılarak güçlenemeyecek ve ABD bundan yararlanmış olacaktır. Kosova'nın nihai yapısı nasıl çözümlenirse çözümlensin, ABD askeri olarak Balkanlar'a yerleşmenin şartlarını oluşturmuştur. Makedonya'da, Arnavutluk'ta, Kosova'da askeri üstler elde etmiştir.

Ayrıca Amerikan politikasının Kosova Harekatı'nda gelecek için yaptığı vurgu, NATO'nun sadece üyelerinin güvenliğini sağlayan bir kuruluş olması değil, aynı zamanda barışın korunması ve barışın tesisine yönelik işlev kazandığı yönündedir. ABD bu kapsamda yürüttüğü NATO'ya yönelik girişimlerini, Afganistan ve Irak hareketlerinde yenileyecektir¹⁵⁹.

3.1.2 Rusya

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu bir siyasal birlik haline gelememiştir. Buna rağmen Sovyetler Birliği'nin mirası Rusya tarafından sahiplenilmiştir. Sovyetler Birliği'nin arka bahçesi olan Balkanlar, Rusya için, hem Sırplarla ortak Slav Ortodoks kültürel birlikteliğinden hem de stratejik ve ekonomik nedenlerden gözden çıkarılması mümkün olmayan bir bölgedir. Rusya'nın ekonomik kriz yaşıyor olması ve IMF desteğine şiddetle gereksinim duyması, Kosova krizi boyunca, bölgeye olan ilgisine paralel tutum sergilemesini engellememiştir.

Rusya'nın Balkanlar'a olan ilgisini yitirmesi mümkün değildir. ABD'nin Balkanlar'da Rusya'yı kuşatmak, ticaret ve petrol yollarını güvence altına almak üzerine kurulu olan politikasına karşı, Rusya Balkanlar'daki etkisini yitirmemek için mücadele vermektedir. Eski Varşova Paktı üyesi Balkan devletlerinin NATO'ya girmek için beklentileri, bir kısmının ise çoktan NATO üyesi olmuş olması, Rusya için yeterince endişe verici bir gelişmedir. Rus politikacılar Balkanlar'da daha aktif bir politika izlenmesi yönünde tabandan gelen ciddi bir baskıya maruz kalmışlardır. Kosova krizinin ortaya çıkması ile Ruslar, Ülkenin içinde

¹⁵⁹ Kenar, *Yugoslavya...*, ss. 490-491

bulunduğu ekonomik krize rağmen, gerekirse Ülkenin bütün kaynaklarını seferber ederek Slav halklarının çıkarlarının savunulacağını vurguladılar. Arkasından Rus Ordusu, Kosova’da NATO Birliklerinden bağımsız olarak görev aldı. ABD’nin Balkanları nüfuz alanı haline getirmesine Ruslar şiddetle karşı çıktılar. Rus milliyetçiler, Yugoslavya’ya Slav kimliği ve Ortodoksluk üzerinden duydukları yakınlık nedeniyle ordunun ekonomik krize rağmen Kosova’ya gönderilmesini desteklediler. Ruslar Sırp kardeşlerinin, Batılı güçler tarafından haksız yere cezalandırıldığını düşünüyordu. Bu durum Rus milliyetçiliğinin güçlenmesi ile sonuçlandı. Arkasından Rusya’da yapılan seçimlerde Putin’in iktidara gelişi ile Rusya ile batı arasındaki olumlu diyalog dondurulmuştur.

Yugoslavya’nın Rusya için ne denli önemli olduğunu, Kremlin’de yapılan bir olağanüstü Kosova toplantısından sonra, Yeltsin şu sözlerle ifade etmiştir: “Batılı ülkeler Yugoslavya’yı sömürgeleri haline getirmek istiyorlar. Buna izin veremeyiz. Çok stratejik, çok önemli bir bölge. Miloşeviç’i terk edemeyiz. Yanında olmalıyız.”¹⁶⁰

Rusya, gerek tarihsel perspektifte, gerekse de Yugoslavya savaşlarında Ortodoks ve Slav kardeşlerini destekleyen bir tutum takınmakla birlikte, Rusya’nın çıkarları söz konusu olduğunda Slav ve Ortodoks dayanışması göz ardı edilebilecek bir faktör olabilmektedir¹⁶¹.

3.1.3 Avrupa Birliği (AB)

Batı Avrupa ülkelerinin, Balkanlar bölgesinde, ticari hedefleri ön plana çıkmaktadır. Koşullar olgunlaştığında, Balkan Devletleri Sırbistan-Karadağ, Arnavutluk ve Kosova’nın ayrı ayrı, AB üyeliğine evet diyeceklerdir. Bugün Kosova’da yaşananlar, bölgede istikrarsızlık oluşturduğundan AB ticari hedefleri ile örtüştüğü söylenemez. Buna rağmen başta Almanya olmak üzere, Avrupalıların Yugoslavya’nın parçalanmasındaki katkıları olduğu bilinmektedir.

1991’de her akşam Zagreb televizyonunda “Danke Deutchland” “Teşekkürler Almanya” şarkısıyla boy gösteren Hırvat şarkıcı kadın, Almanya’nın parçalanmadaki sorumluluğunun en somut kanıtıydı. Hırvatlar, Yugoslavya’dan kopmak için verdikleri bütün mücadele boyunca, Almanya’nın desteğini arkalarında hissettiler ve bu destekle yüreklendiler. Parçalanmanın fitili, Batı tarafından, Hırvatistan ve Slovenya’da yakıldı. Bu iki zengin Katolik Yugoslav cumhuriyetinin bağımsızlığının büyük bir aceleyle tanınması, Yugoslavya gibi onca değişik etnik kökenden insanın ince dengeler üzerine kurulmuş bir federasyonda

¹⁶⁰ Tılıç, **Milliyetçiliğin...**, ss.-154-158

¹⁶¹ Kenar, **Yugoslavya...**, ss. 495-496

birlikte yaşamalarını olanaksız hale getiren nedenlerden biriydi. Batı, Hırvatistan ve Slovenya'da kendi ateşlediği fitilin önce Bosna-Hersek'te yarattığı dehşeti izledi¹⁶². Sonra, ABD müdahalesi ile, Bosna'ya Dayton'da dünyada eşi olmayan zorlama bir çözüm bulundu. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti içinde bir arada tutulamayan Hırvat, Sırp ve Müslüman Boşnaklar, Bosna-Hersek'te her an gerilime neden olabilecek bir idari sistem içinde birlikte tutulmaya çalışılmaktadır. Bu yapının ne kadar kalıcı olacağını AB ve ABD endişe ile beklemektedir.

Almanya'nın yükselen Avrupa'nın öncüsü olarak, Hırvatistan ve Slovenya'yı kurtarma çabaları, Slovenya ve Hırvatistan'ı ayrılık konusunda cesaretlendirmiştir. Bu genel yaklaşımı Fransa dışındaki Avrupa ülkelerinin çoğunluğu desteklemiştir. Nazi yayılmacılığının acı hatıralarıyla olsa gerek, Yugoslavya'nın bölünmesinin uzun vadede Alman yayılmacılığı ve hegemonyasına yol açacağı endişesi, Fransa'ya uzun süre Yugoslavya'nın birliğinden yana tavır aldırdı. Fransa'nın bir başka endişesi de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığının tanınması Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'nın Müslüman toplulukları özendirceği ve Avrupa'da İslam fundamentalizminin güç kazanacağıydı.

Almanya-Avusturya-İtalya hattında Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıma politikası, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin parçalanmasından sonra, Sırbistan'da Batıcı eğilimlerin gelişmesinin önünü kesmiştir. Ayrıca Sırp milliyetçiliğini körükledi ve Sırpı bir kuşatılmışlık ve çaresizlik psikolojisi içerisine itmiştir. Sırp II. Dünya Savaşı'ndaki Almanya-Avusturya-İtalya düşman cephesini karşılarında görür gibi oldular.

Kosova'da yaşanan insanlık trajedisi, Almanya'nın Hırvatistan'ı ve Slovenya'yı ayrılık konusunda cesaretlendirmesinin dolaylı bir sonucudur. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin parçalanması doğal bir süreç ve evrim içerisinde gelişmiş olsaydı, yaşanan olumsuzluklar daha az acı verebilirdi.

3.1.4 Türkiye

Türkiye Yugoslavya'nın parçalanma süreci boyunca ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır almıştı. Yugoslavya'yı oluşturan Cumhuriyetler içerisinde yaşayan Türk azınlık da Türkiye'nin genel politikası ile aynı eğilimdeydi. Türkiye, Türk kültürel mirasını ve bölgede yaşayan soydaşlarını korumak adına, bölgede daha fazla öne çıkmak zorundadır¹⁶³.

¹⁶² Tılıç, **Milliyetçiliğin...**, ss.-156-157

¹⁶³ Kenar, **Yugoslavya...**, s. 500

Balkanlar'da izlenecek politika, Balkanlar'ın kendi iç dinamikleri Türkiye açısından fırsatlar kadar riskleri beraberinde taşıması nedeniyle dikkatlice analiz edilmelidir.

Sırbistan da Türkiye için önemli ve stratejik bir konuma sahiptir. Sırbistan Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu kargaşa ve istikrarsızlık Batı Avrupa ile Türkiye arasındaki kara ve hava ulaşımını kesintiye uğratabilecektir

Türk dış politikası Sırbistan ile ipleri tamamen koparmamanın, bölgede yaşayan soydaşlarımıza yönelik olumsuz etkilerini çok iyi değerlendirmelidir. Slav ırkından olmaları nedeniyle Rusların Sırlara yönelik ayrı bir hassasiyeti vardır. Rusya ile Kosova konusunda ters düşmenin Türkiye'nin Rusya ile olan diğer menfaatleri dikkate alındığında birçok olumsuz gelişmeleri doğurabileceği unutulmamalıdır.

Türkiye çok cazip gelmeyecek olan şey Kosova ile güney doğunun kıyaslanması ve bu kıyaslanmanın yol açabileceği sonuçlardır¹⁶⁴. Fakat Kosova ve Türkiye'nin Güneydoğusu birbiriyle karşılaştırılmaz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti hiçbir zaman etnik temizlik yapmamıştır. Ayrıca Güneydoğudaki vatandaşlarımız zor kullanılarak farklı ülkelere göçe zorlanmamıştır.

Türkiye ve ABD arasındaki yoğun ve yakın ilişki Balkanlar'a da yansımıştır. Balkanlar'da ortaya çıkan yeni devletlerin Türkiye üzerinden ABD'ne ulaşmak istemeleri, ABD'nin de Türkiye ile Balkanlar arasındaki ortak tarihsel, kültürel ve dinsel bağlar üzerinden bu coğrafyada öne çıkmak istemesi, Türkiye ile ABD'nin Balkanlar'da birbirine yakınlaştırmıştır¹⁶⁵. Kosova'da gelecekte elde edeceği bağımsızlık sonrasında ABD'nin yakın bir müttefiki olmak adına ve Türkiye ile olan bağları nedeni ile yakın ilişkiler sürdürme gayreti içerisinde olacaktır.

Türkiye şimdiye kadar kendisini yakından ilgilendiren nedenlerle, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini vurgulamaktaydı. Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlık statüsü kazanması, Türkiye'ye açısından bakıldığında, Balkanlar'da karmaşık ve istikrarsız bir yapı meydana getireceğinden pek fazla tercih edilen bir seçenek değildir. Lakin Kosova Hükümeti ve Sırbistan arasında başlayan müzakere görüşmelerinin, Kosova'nın bağımsızlığı ile sonuçlanacağı beklenmektedir. Kosova'lı Arnavutlar Türkiye ve Türk Halkı ile olan yakın ilişkilerinden dolayı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendilerini bağımsızlık yönünde desteklemesi

¹⁶⁴ Tılıç, **Milliyetçiliğin...**, ss. 154-158

¹⁶⁵ Şule Kut, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 586-590

için ısrarcı olmaktadırlar. Türkiye, Kosova'lı Arnavutlara yönelik hassasiyetlerimize rağmen, Sırbistan ile olan menfaatlerimiz düşünüldüğünde, gelişmelerin yakından takip edilerek Sırp lar ve Arnavutlar arasında taraf olunmaması gerekmektedir.

3.2 KOSOVA HAREKATI SONRASINDAKİ GELİŞMELER

3.2.1 Savaşın Sonu ve Sırbistan

Yetmişsekiz gün süren hareketin sonrasında Sırbistan mağlup olmuştu. Fakat Miloseviç ülke genelinde kontrolü elinde bulunduruyordu. NATO Güçlerinin Kosova'ya gelişi aşamalı olarak gerçekleşti. Sırp Ordusu Kosova'yı terk ederken, Kosova'lı Sırp lar, geri çekilen Yugoslav ordusuna katılmışlardı. Kosova Harekatı'na katılan birlikler zaferi kutlarken, rakipleri Miloseviç de bu durumu kutlamaktan geri kalmamıştı. Televizyon ve radyoda ulusa seslenişinde Sırbistan'ın kazandığını iddia ediyordu. Sadece 600 kayıpları olduğunu açıklıyordu. Miloşeviç'e göre, Yugoslavya, toprak bütünlüğünü koruyup Yeni Dünya Düzenini alt etmemiş, aynı zamanda BM'in izni alınmadan yapılan bu hareket ile, "BM'nin onurunu da yüceltilmişti." Belgrad'da zaferin şerefine havayifişek gösterileri bile yapılmıştı. Hatta daha milliyetçi guruptan olanlar, ABD'ye karşı tam zafer kazanana kadar savaşa devam edilmemesinin hayal kırıklığını yaşamışlardır¹⁶⁶.

Sırbistan'da savaş sonrası ortaya çıkan boşlukta, ekonomik bakımdan resmi pazardan daha büyük olan Sırbistan karaborsasında, mafya patronlarının çıkar çatışmaları sıklaşmıştı. Sırp, Karadağ ve Arnavut mafyalarının kendi yeraltı dünyalarının yazılı olmayan kurallarını sık sık çiğniyorlardı. Bu da çatışmalara sebep oluyordu. Pusular kuruluyor, cinayetler işleniyor, karşılıklı çatışmalar sıklaşıyor ve yeraltında her yıl çok sayıda suçlu katlediliyordu. Polis ise katillere yaklaşıyordu. O korkunç cinayetlerin hiçbiri aydınlatılmamıştır. Yeraltında olup biten her şeyi gören büyük güce ulaşma korkusuyla, tek bir dava bile açılmamıştır. Yugoslavya'nın savaştan sonra durumu, özetle mafyanın kontrolünde bir kontrolsüzlük düzeniydi. Mafyanın sürdürülen tüm faaliyetleri Miloşeviç'in ailesinin kontrolünde gerçekleşiyordu. Tabi bu yasadışı yapılanmanın başındaki kişiler kazançlarının bedelini hayatları ile ödemişlerdir. Sayısız cinayetlerin, neden işlendiğini ne polis ne de halk bilmektedir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 248

¹⁶⁷ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 179

Batılı Devletler, Miloşeviç'in iktidarda kaldığı süre içerisinde tüm Balkanlar için ciddi bir tehdit oluşturacağı biliniyordu. Batı bu kez hiçbir yoruma yer bırakmayacak şekilde Sırlara baskıda bulunarak, Miloseviç iktidarda kaldıkça Sırbistan'a yönelik ekonomik yardımların olmayacağını ifade etti.

ABD'de George W. Bush iktidara geldiğinde, Miloşeviç'in uluslararası mahkemede yargılanması için baskıyı arttırdı. ABD yönetimi, Belgrad Yönetimine önceden belirlilik arz etmeyen şartları yavaş yavaş vurgulamaya başlamıştı. Sırlar, eğer önemli uluslararası kurumlarda ABD'nin desteğini ve özellikle de mali yardımını istiyorlarsa, Sırbistan'ın demokratikleşme hamlelerini tamamlayıp önceki rejimle bağlarını tamamen koparması isteniyordu. Bununla birlikte, Lahey Adalet Divanı'yla işbirliği yapmaları gerekmekteydi¹⁶⁸.

Savaş sonrası 2000 yılı içerisinde yapılan seçimde Miloşeviç iktidarı kaybetti. Cumhurbaşkanlığı'na Koştunitsa ve Başbakanlığa Cinciç seçilmişti. Her ikisinde Sırbistan'ın demokratikleşmesini desteklemelerine rağmen Cumhurbaşkanı Koştunitsa ve Başbakan Cinciç'in yolları ara sıra kesişiyor fakat genelde birbirlerinden zıt yönlerde gidiyordu. Batı, Sırbistan'daki yeni iktidara Lahey'e karşı sorumlulukları da dahil, tüm uluslararası taahhütlerini uygulaması için baskıları artarak devam ediyordu. Koştunitsa ve danışmanları, büyük bir soğukkanlılık sergilerken, Başbakan Cinciç'e göre, bu baskı çok kısa süreli uygulanacaktı. Koştunitsa Miloşeviç'e sahip çıkıyordu ve en azından bir Sırp olduğu için Batılılar nezlinde sıkıştırılmaması gerektiğini düşünüyordu. Başbakan Cinciç ise Sırbistan'ın geleceğinin, Batılılar ile uzlaşıp, Miloseviç'den kurtulmak ile mümkün olabileceğini düşünüyordu. Koştunitsa bir Sırp'ın, ne yapmış olursa olsun ülke dışında yargılanmasının uygun bir davranış olamayacağı düşüncesindeydi. Sırp Mahkemeleri tarafından Miloşeviç'in yargılanması gerektiğini belirtiyordu¹⁶⁹.

Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bu fikir ayrılığı sonunda Cinciç'in kararı ile nihayetlendi. 2001 yılı içerisinde Miloseviç Bosna'da bir üstte uluslararası güçlere teslim edildi. Buradan da Lahey'e yargılanmak üzere gönderildi. Cinciç Miloşeviç'e yaptığının bedelini, 27 Mart 2003'te Miloşeviç'in adamları olduğu düşünülen kişiler tarafından öldürülerek ödeyecekti.

Eski Yugoslavya'da işlenen suçlarla ilgili Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, Mayıs 1999'da, Yugoslavya Federe Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Slobadan Miloşeviç'i,

¹⁶⁸ Erhan Türbedar, "Seçimlerin Ardından Sırbistan'da Reformlara Devam mı?", **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Şubat 2004, Cilt 4, Sayı 46, ss. 17-19

¹⁶⁹ Stevanoviç, **Halkın...**, s. 310

Kosova'da işlenen savaş suçlarının faili ilan etmişti. Bir devletin işbaşındaki bir Cumhurbaşkanı tarihte ilk kez savaş suçlusu ilan ediliyordu. Miloşeviç'in bu iddianameye karşı savunmasında, bir Devlet Başkanının doğrudan emri altında olanların yaptığı aşırı hareketlerden sorumlu tutulamayacağı, ayrıca resmi emri altında olmayan paramiliterlerin hareketleriyle hiçbir şekilde ilişkilendirilemeyeceğini açıklamıştı.

Miloşeviç'in davasının çok kısa sürede bitmesi beklenmesine karşın, Miloşeviç'in sağlık durumunu bahane etmesi, mahkemenin yasal bir statüsü olmadığını beyan etmesi neticesinde uzamıştı. Mahkemenin kararını 2006 yılı içerisinde açıklaması beklenirken Miloşeviç 11 Mart 2006'da ölmüştür.

3.2.2 Savaş Sonrası Kosova'da UNMIK ve KFOR

Kosova Harekatı sonrasında, BM tarafından, Kosova'nın devletleşme sürecine destek olmak istikrarı ve güveni tekrar tahsis etmek amacıyla UNMIK (United Nations Interim Administration Mission In Kosova) BM Kosova Geçici Yönetimi, BM adına Kosova'da görevlendirilmiştir. 1244 sayılı karar EK-II'de açıklanmıştır. KFOR (Kosova Force) NATO'nun Kosova Koruma Gücü, BM şemsiyesi altında güvenlik ihlallerini engellemek ve olabilecek çatışmalara mani olmak amaçlı oluşturulmuş çok uluslu bir koalisyon kuvvetidir. UNMIK Yönetimin başında BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi (Special Representative Secretary General-SRSG) atanmıştır. UNMIK ve KFOR'un Kosova'da göreve başlaması ile birlikte, hayat normale dönmüştür. Buna rağmen, zaman zaman etnik temelli çatışma ve gerginlikler yaşanmaktadır. 2 milyonun biraz üzerinde olan nüfusun % 90 oranında çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmaktadır. % 10 teşkil eden Sırp, Türk, Roman ve Boşnakları kapsayan azınlıklar Arnavutların baskısı altında yaşamaktadır¹⁷⁰. Özellikle Kosova'nın kuzeyinde Mitroviça Şehri'nde yaşanan Sırp ve Arnavutların gerginliklerini çözüme kavuşturmada UNMIK ve KFOR zaman zaman etkisiz kalabilmektedir.

1244 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı genel olarak Kosova'daki siyasi ve idari işler ile komşu ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesini UNMIK'e bırakmıştır. Ülkede güvenliğin sağlanması demokratik kurum ve kuruluşların yerleşmesini müteakip seçimle oluşturulan parlamentonun, ekonominin işler hale getirilmesi, demokrasi ve insan hakları

¹⁷⁰ "Sancak ve Kosova Raporu", <http://www.bosnadayanisma.org>, İstanbul 1993, s. 38, 9.08.2005, 9.12

konusundaki standartların yükseltilmesi gibi görevleri yerine getirmesi öngörülmüştür. BM kararı gereğince UNMIK Başkanı tarafından yürütülecek faaliyetler;

- a. Toplum (fert ve azınlık) haklarının korunması,
- b. Kosova bütçesinin hazırlanması ve onayı,
- c. Para politikası,
- d. Gümrük idaresi,
- e. Hakim ve savcıların görevlendirilmesi, görevden alınması,
- f. Yasa uygulayıcı kurumların (polis, gümrük muhafaza, trafik polisi vb) oluşturulması,
- g. Kosova Koruma Gücü'nün (eski UÇK'nın) sivil savunma (acil yardım) gücü haline getirilmesi,
- h. Savunma, sivil olağanüstü hal ve güvenlik konuları,
- ı. Uluslararası ve komşu ülkelerle ilişkiler,
- j. Devlet ve kurumların sahip olacakları taşınmaz mallar hakkında nihai kararların verilmesi,
- k. Sivil havacılık ve demiryollarının yönetimi, işletilmesi,
- l. Tapu ve kadastro işlemleri,
- m. Mahalli idarelerin etkinliğinin artırılması,
- n. Nüfus, pasaport ve kimlik işlemleri ile trafik plakalarının düzenlenmesi,
- o. KFOR ile hudutların yönetimi, toplum güvenliği ve düzeninin korunması, savunma ve olağanüstü hal planlamaların yapılması, halkın silahtan arındırılması konularında koordinasyonda bulunma olarak belirlenmiştir¹⁷¹.

Kosova'da yönetimin hemen her alanı, UNMIK'in sorumluluk sahasına girmektedir.

Seçimle oluşturulan meclis ve hükümet;

- a. Ekonomi ve para politikasının oluşturulması,
- b. Ticaret, endüstri ve yatırımların planlanması,
- c. Tarım ve ormancılık,

¹⁷¹ "Kosova Geçici Yönetim Anayasal Çerçevesi", <http://www.unmikonline.org>

- d. Eğitim,
- e. Sağlık ve çevre,
- f. İş hayatı ve sosyal güvencenin oluşturulması,
- g. Ulaştırma, posta ve telefon idaresi,
- h. Genel yönetim hizmetleri,
- ı. Turizm,
- j. Gençlik, spor, kültür konularının düzenlemesi görevleri verilmiştir.

Açıklanan konularda arzu edilen düzenlemeler yapılmadan Kosova'nın nihai statüsünün tartışılmayacağı UNMIK Başkanı tarafından her fırsatta dile getirilmektedir. Özellikle Kosova Hükümetinin komşu ülkelerle anlaşma yapması, anlaşmalara karşı gelmesi gibi durumlarda devreye girerek, yetkinin kendisinde olduğunu ortaya koymakta, hükümetin kararını veya imzaladığı anlaşmayı geçersiz ilan etmektedir.

UNMIK; sorumluluklarını belli bir plan dahilinde, seçimle oluşturulacak hükümete, ilgili bakanlıklara ve oluşturulacak yerli unsurlara (Kosova Polis Gücü, Kosova Mahkemeleri, Kosova Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Kosova Kara ve Demiryolları İdaresi, Kosova Maliye Teşkilatı gibi), devredilmesini planlamaktadır. Polis teşkilatı, Kosova'da huzur ve güvenin tesisi yönünde önemli bir yol katedilmiştir. BM üyesi ülkelerin polislerinden oluşan UNMIK Polisi tarafından eğitilen Kosova'lı polisler, diğer polisler ile birlikte görev yapmaya başlamışlardır. Aynı uygulama, diğer alanlara da yavaş yavaş yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. 2005 yılı ocak ayı içerisinde UNMIK, İçişleri ve Adalet Bakanlığı görevlerini Kosova Öz Yönetimi kurumları sorumluluğuna devretmiştir. Kademe kademe gerçekleşmesi beklenen devir işlemlerinin Kosova Arnavutlarının bağımsızlık yönünde tükenen sabırlarının sonucu, UNMIK'in göstermelik bir adımı olarak değerlendirilebilir¹⁷².

UNMIK açıklanan görevlerinin yanı sıra, Arnavut ve Sırlar arasında yaşanan gerilimlere çözüm bulmak için yoğun faaliyet yürütmektedir. Fakat Kosova'lı Arnavutlar, Sırlar ile bir birlikteliğin konuşulmasından dahi rahatsız olduklarını her ortamda dile getirmektedirler. Arnavutlar, Kosova'nın Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti'nin parçası olamayacağını, bağımsız bir Kosova için mücadele verildiğini ve gerekirse yine verilebileceğini açıklamaktadırlar.

¹⁷² "Kosova Yeni Bakanlıklara Hazırlanıyor, Sırbistan Tepkili", <http://turkpartner.de/Yazarlar/E.Turbedar.html>, 20.02.2006, 10.00

Sırp lar açısından bakıldığında ise Arnavutlara teslim edilmiş ve Sırbistan'dan ayrılmış bir Kosova'nın düşünülmesinin hiçbir şekilde kabul edilemez olduğu, her fırsatta açıklamaktadırlar. Bu çerçe ve içerisinde BM gerçekten taraflar arasında uzlaşmacı bir çözüm yolunu bulması çok güç görünmektedir.

UNMIK BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 Sayılı Kararı'nda belirtilen çerçevede hareket etmektedir. Dış politika konularında UNMIK, 1244 Sayılı Karardan yola çıkarak, Kosova'yı Sırbistan ve Karadağ'ın bir parçası olarak tanımaktadır. Daha az önemli gibi gözük en diğer konularda ise Kosova, Sırbistan'dan tamamen ayrı bir bütün olarak değerlendirilmektedir. UNMIK'in bu politikası ne Kosova, ne de Sırbistan'ı memnun etmektedir¹⁷³.

Arnavut siyasi ve politik çevrelerinden başlayarak, halk genelinde hakim olan genel görüş UNMIK'in mevcut yapısı ile hiçbir faydasının olmadığı şeklindedir. Çünkü Kosova Parlamentosu'nun almış olduğu tüm kararlar ve çıkarılan yasalar UNMIK'in kontrolünden geçmeden ve UNMIK yetkilileri tarafından onaylanmadan çıkarılamamaktadır. Bu yapı Arnavutları her geçen gün biraz daha rahatsız etmekte ve UNMIK'e karşı oluşan gerginlik artmaktadır. Kosova'lı Arnavutlar BM Kosova'yı manda yönetimi gibi görmesinden hoşnutsuzluklarını belirtmektedirler. Ekonomik koşulların her geçen gün kötüye gitmesi, artan işsizlik ve halkın geleceğe dönük umutların azalması UNMIK'in beklenenleri karşılayamadığı yönündeki savları kuvvetlendirmektedir. UNMIK'in Kosova'yı Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti bünyesinde birleştirme yönünde yapmış olduğu girişimler, Arnavutlar açısından uluslararası toplumun Sırp ları destekler yönde çalışmalar yürüttüğü şeklinde algılanmaktadır. Her geçen gün Arnavutların bağımsızlık yönünde sabırsızlıkları artarken, UNMIK ne yapacağı konusunda kararsızdır. Yapılmak istenen mümkün olduğunca zaman kazanmaya çalışmak ve gerilimin artmasını engellemek üzerine yoğunlaşmaktadır. Tabi ki uzun dönem içerisinde bu politikanın uygulanabilirliği pek mümkün değildir. UNMIK Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının Balkanlar'da yeni bir istikrarsızlığa neden olabileceği endişesini taşımaktadır.

Bir diğer probleml i nokta ise, Kosova'da yaşayan Arnavutlar haricindeki halkların, UNMIK ve KFOR'un görev süresini tamamlayıp, Kosova'dan ayrılması sonrasında Arnavutların baskı politikalarının kurbanı olacaklarının endişesinin varlığıdır. Ayrıca KFOR'un Kosova'dan ayrılması ile, Kosova'da yaşayan Sırp ların baskı altında olduğu

¹⁷³ Erhan Türbedar, "Kosova'nın Geleceği", **Yeni Dönem Gazetesi**, 28.04.2005 Köşe Yazısı, s. 11

bahane edilerek, Sırların bölgeye tekrar asker sokmak suretiyle, geçmişte yaşananların tekrar gündeme gelebileceğinin derin endişesi mevcuttur.

Kosova genelinde hizmet veren birçok uluslararası yardım kuruluşu, yardım kapsamında misyonerlik faaliyetleri yürütmekte ve Müslüman Arnavutlara yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetleri yürütülmektedir. Batı dünyası ile bütünleşmeyi hedefleyen ve ekonomik olarak çok zor günler geçiren Kosova Arnavutları'nın, zafiyetlerini kullanarak, misyoner örgütleri yoğun faaliyetler yürütmektedirler. Yapılan propagandalarda, Arnavut halkın atalarının dini olan Hıristiyanlığa dönüşü ile, ekonomik olarak çok büyük destek göreceğinin altı çizilmektedir. Gizliden gizliye başlayan bu politikalar günümüzde çok daha açıktan yapılmaktadır. Müslüman Arnavutlar halkın özellikle gençlere yönelik Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine, UNMIK yetkililerinin göz yummasından hatta çanak tutmasından duydukları endişeyi açıkça belirtmektedirler.

1999'daki savaşın sona ermesinden bu yana uluslararası topluluk Kosova'da hep statükocu politika izlemiş ve nihai statünün belirlenmesi konusunda isteksiz davranmıştır. Bu, uluslararası topluluğun genel kabul görmüş bir çıkış stratejisinin olmadığını göstermektedir. Nitekim önce standartlar sonra statü politikası, açık olarak zaman kazanmak için kullanılmıştır. Hatırlatmak gerekirse, önce standartlar sonra statü politikasının özünde, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesinden önce, Kosova'da sekiz başlık altında toplanan standartların yerine getirilmesi gerektiği meselesi yatmaktadır. Standartların uygulanması ile ilgili hazırlanan planda, 2005'in ortalarında standartların ne ölçüde yerine getirildiğinin değerlendirileceği ve buna göre nihai statü müzakerelerine başlanıp başlanmayacağına kararlaşdırılacağı belirtilmişti¹⁷⁴. Standartların istenen seviyede sağlanamamış olmasına rağmen, Arnavutların UNMIK'e baskıları sonucunda Sırbistan ve Kosova arasında, Kosova'nın nihai statüsüne yönelik müzakereler başlamıştır.

Kosova'nın standartları yerine getirmek konusunda genel anlamda başarısız olduğu belirtilmektedir. 17-19 Mart 2004'deki şiddet olayları da, Kosova'nın standartlardan ne kadar uzağında olduğunu göstermiştir.

Sırlar Kosova'da özerklik içinde özerkliğin oluşturulmasını önermiştir. Planda özetle, 1999 öncesinde Kosova'lı Sırların yaşadığı bölgelerin özerk bölgeler olarak ilan edilmesi öngörülmektedir. Bu özerk bölgelerin dışında kalan Kosova'lı Sırlar için ise ayrıca bazı hak ve garantiler talep edilmektedir. Fransa, İtalya, Rusya Federasyonu, İngiltere, ABD ve

¹⁷⁴ "Kosova Toward Final Status", <http://www.crisisgroup.org/home/index.html>., 24.06.2005, ss. 2-4

Almanya'dan oluşan Temas Grubu ve UNMIK, Sırbistan'ın bu planına karşı olduğunu açık olarak belirtmiştir.

İlerleyen günlerde yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Kosova'da UNMIK'in Arnavut çoğunluğun beklentilerini karşılamak yönünde yetersiz kalacağı, yeniden gerilimlerin tırmanacağı beklenmelidir.

3.2.3 Kosova'da Faaliyet Gösteren Türk Dernekleri

Kosova'da hali hazırda muhtelif alanlarda faaliyet gösteren 24 adet Türk Derneği bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu müzik, folklor ve diğer sanat alanlarında faaliyet gösteren derneklerdir.

Özellikle 1999 yılından itibaren Kosova'da Türk derneklerinin sayısında büyük bir artış gözlenmiştir. Türkiye ile iletişimin kolaylaşması, Türkiye'de eğitim gören öğrenci sayısındaki artışlar, Türk televizyonlarının izlenebilmesi, radyoların Türkçe yayını ve toplumlar arası güvenin yeniden tesis edilmesiyle birlikte sosyal, kültürel ve eğitim alanında birçok dernek faaliyete başlamıştır.

Dernekler genellikle Kosova Türk Toplumunu arasındaki dayanışmayı artırmak amacı ile kurulmuştur. Ancak içlerinden bazılarının Türkiye'den, Türkiye'de mevcut kurum ve kuruluşlardan mali destek sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Bugün için Kosova'da en etkin Türk derneği, Kosova Türk Öğretmenleri Dayanışma Derneğidir. Bu Derneğin Türk öğretmenleri bir araya getirme, Türkçe eğitim ve eğitim kalitesinin artırılması konularında yoğun çalışmaları vardır. Ayrıca Türkiye'de eğitilecek Kosova'lı Türk öğrencilerin seçimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışmaktadırlar.

Kosova'da mevcut derneklerin, Türkiye'deki muhatapları tarafından desteklenmesi, söz konusu derneklere aktivite kazandırırken, Kosova'lı Türkler arasındaki dayanışma ve kaynaşmayı teşvik edecek, aynı zamanda, Kosova Türk Halkının hak ve menfaatlerinin korunmasına da yardım edecektir.

3.2.4 Parlamento ve Mahalli Seçimler

Kosova seçimleri UNMIK, başkanlığında diğer uluslararası kuruluşların gözetiminde 2004'de yapılmıştır. Gözlemci raporlarına göre adil, eşit ve tarafsız olarak nitelendirilen seçim sonucunda İbrahim Rugova'nın önderliğini yaptığı Kosova Demokratik Ligi (LDK) oyların çoğunluğunu (% 45.65) almış, 47 milletvekili çıkarmış, ancak tek başına hükümet

kuracak güce ulaşamamıştır. Seçimlerde Kosova Demokratik Partisi (PDK) % 25.70 oy oranı ve 26 milletvekili ile ikinci parti olurken, Sırp'ların partisi Povratak (KP) %11.34, Kosova'nın Geleceği Partisi (AAK) % 7.83, diğer Arnavut partiler % 3.22 oy almışlar, Boşnakların oluşturduğu VATAN ve BSDK Partileri % 1.52, Kosova Demokratik Türk Partisi % 1 oy almıştır. Kosova'da mevcut diğer azınlıklar toplam % 3.74 oy alabilmişlerdir¹⁷⁵.

Seçimlerde 120 milletvekilinden oluşması öngörülen parlamentoda azınlıklara toplam 20 milletvekilliği tahsis edilmiş, azınlıkların alacakları oy oranına göre milletvekili sayılarının artması öngörülmüştür. Buna göre on milletvekilliği tahsis edilen Sırp'lar, aldıkları oy miktarına göre oniki milletvekili daha çıkarmışlar ve parlamentoda toplam yirmiiki milletvekiline sahip olmuşlardır. Kosova'lı Türklerin kurduğu Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) Türklere tahsis edilen iki milletvekilli hakkını seçimde aldığı oy oranına göre bir milletvekili daha arttırarak mecliste üç sandalye sahibi olmuştur.

Kurulan Hükümetin kamuoyuna tanıtılan programında sekiz konuya öncelik verileceğini ifade etmiştir. Bunlar;

- a. Kosova demokratik kuruluşlarının birleştirilmesi ve güçlendirilmesi,
- b. Yönetimin açıklık ve etkinliğinin artırılması,
- c. Kosova halkının eğitim standartlarının geliştirilmesi,
- d. Kosova halkının sağlık standartlarının geliştirilmesi,
- e. Ekonomik gelişmenin sağlanması ve uluslararası ekonomik işbirliği,
- f. İş imkanlarının artırılması, işsizliğin önlenmesi,
- g. Sigorta sisteminin geliştirilmesi ve ihtiyaç duyanlara sosyal yardım sağlanması,
- h. Bütün etnik grupların bütünleştirilmesinin sağlanması.

Hükümet ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarında yaşanan usulsüzlüklerle, başta ekonomik suçlar olmak üzere her türlü suçla mücadele, kaçakçılık, beyaz kadın ve uyuşturucu ticaretinin önlenmesi konularında kararlılığını dile getirmiştir¹⁷⁶.

¹⁷⁵ "Elections", <http://www.osce.org/kosovo/13208.html> 14.12.2005, 20.11;

¹⁷⁶ "Elections In Kosovo, Moving Toward Democracy" <http://crisisgroup.org/home/index.html> 14.12.2005, 20.17

Kosova mahalli seçimleri 2000 yılı içinde yapılmıştır. Türkçe'nin mahalli idarelerdeki resmi dil olarak kullanımının iptal edilmesi üzerine, Kosova Türk Toplumunu, mahalli seçimleri boykot etmiştir. Bu durum her ne kadar Türk Toplumunun bir güç gösterisi olarak algılanmış ise de, neticede seçimler yapılmış ve Türk Toplumunu temsilcileri mahalli idarelerde yer alamamışlardır. Bu durum, zaman içinde Kosova'lı Arnavutların çoğunlukta olduğu mahalli idarelerde çalışan Türk soydaşı Kosova'lı vatandaşların birer ikişer işlerinden olmalarına ve mahalli idarelerdeki Türklerin etkinliğinin kaybedilmesine neden olmuştur.

2006 yılı içerisinde yapılacak mahalli seçimlerde, Kosova Türk Toplumunun Kosova Demokratik Türk Partisi'ni desteklemelerinin, Türklerin belediye başkanlığı kazanamaması da Prizren, Priştina, Gilan ve Mitroviça belediye meclislerinde etkinliği sağlayacak bir başarı elde etmeleri beklenmektedir.

3.2.5 Mevcut Durum

3.2.5.1 Ekonomik Durum

Kosova ekonomisi savaştan büyük zarar görmüştür. Her ne kadar ülkede mevcut az sayıdaki fabrika tahrip olmamış ise de fabrikalarda çalışan personel işsiz kalmış, sigorta, emeklilik haklarını kaybetmiş ve maaşlarını alamamışlardır. Bu durum işsizliğin % 90'lara ulaşmasına neden olmuştur.

Benzer şekilde tarım ve hayvancılık da savaştan büyük zarar görmüştür. Özellikle 1998 ve 1999 yıllarında Sırp polislerinin kırsal alanda Arnavutlara karşı başlattığı saldırılar sonucu kırsal alan ve köyler tamamen boşalmıştır. Ekinini, sebzesini ve hayvanlarını bırakan köylüler büyük şehirlere veya komşu ülkelere sığınmışlardır. Bu durum, tarım ve hayvancılığın tamamen durmasına neden olmuştur.

1989 yılında Yugoslavya Parlamentosu'nun Kosova'nın özerkliğini kaldırması üzerine başlatılan ve 1999 yılına kadar uygulanan Sırp Ordusu'nda askerlik yapmama kampanyası sonucunda askerlik çağına gelen gençlerin tamamı Batı ülkelerine kaçmış, oralarda iş bulmuş ve yerleşmiştir. Bugün için kırsal alanda yaşayan hemen hemen her aileden bir kişi Almanya veya İsviçre'de çalışmaktadır. Bu kişiler, kazandıkları paranın bir bölümünü Kosova'ya ailelerine göndermeleri ile halkın günlük yaşamına ve ekonomiye olumlu katkılarda bulunmaktadır.

NATO Hava Harekatının ardından Kosova'da kurulan UNMIK ve KFOR'un yoğun faaliyetleri sonucu güvenlik ortamında sağlanan gelişmeler, 01 Ocak 2002 tarihinden itibaren

Euro'nun kullanılmaya başlanması, Kosova'nın yatırım için cazip bir yer haline gelmesini sağlamıştır. Yüksek işsizlik oranı, ucuz işçilik, Yugoslavya zamanında kasten yapılmamış yatırımlar, eski teknoloji fabrikalar, bakir alanlar, Kosova'yı AB ülkeleri için çok cazip hale getirmektedir. Bu nedenle AB, 2002 yılı başında, "Made in Kosova" damgalı malların AB ülkelerine sıfır gümrük ile sokulacağını ifade etmiştir. Ekonomik yatırımların gerçekleşmesinin önünde en büyük engel Kosova'nın yeterli istikrara kavuşmamış olmasıdır.

3.2.5.2 Tarım ve Hayvancılık

Toprakları son derece verimli olan Kosova'da tarım ve hayvancılık yaygın bir iş sahasıdır. Ülkenin geniş ve verimli topraklarında tahıl, bezelye, fasulye, patates, tütün ve elma yetiştirilebilmektedir. Priştina, İpek ve Prizren bölgelerinde geniş alanlarda bağcılık şarap üretimi yapılmaktadır.

Kosova, kümes hayvancılığı ve küçükbaş hayvancılıkta kendi kendine yeterli durumdadır. Büyükbaş hayvancılık genellikle mandıralarda yapılmaktadır. Savaş öncesinde oldukça modern bir görüntüye sahip olan mandıralar iki-üç yıl sahipsiz ve bakımsız kalmış, hayvanların çoğunluğu elden çıkmıştır.

Savaş sırasında tarım ürünlerinin % 85'i toplanamamış, hayvanların % 75'i muhtelif sebeplerle telef olmuş, başı boş kalan hayvanlar savaş sırasında Sırlar, UÇK mensupları veya sivil halk tarafından tüketilmiştir. Savaş sonrasında tarım ve hayvancılığın yeniden toparlanması için girişimler başlatılmıştır. Uluslararası kuruluşların da desteği alınarak Kosova'da tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, kırsal alanda yaşayan insanların ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir.

3.2.5.3 Sanayi

Kosova'da toplam 15-20 kadar muhtelif fabrika bulunmaktadır. Bunların % 70'i atıl durumda beklemekte, diğer % 30'u ülkede mevcut sivil toplum kuruluşlarının yapmış oldukları yardımı ile çok düşük kapasite ile işletilmektedir. Atıl bekleyen fabrikaların bir kısmı KFOR Birlikleri tarafından barınma amaçlı kullanılmaktadır. Ülkenin kuzey kesiminde çinko, kurşun yatakları ile bunların işlenmesi için fabrikalar mevcuttur. Savaş sırasında tahrip olan ve henüz işletilemeyen maden ocakları ile fabrikaların özelleştirilmesi için çalışma yapılmaktadır. Ayrıca ülkenin birçok yerinde eski teknoloji ile donatılmış tekstil fabrikaları bulunmaktadır. Bu fabrikaların da ancak küçük bir kısmı halen çok düşük kapasite ile çalıştırılabilmektedir. Priştina bölgesinde, biri Rus diğeri Fransız yapımı iki adet kömürle

işletilen termo elektrik santrali mevcuttur. Özellikle Rus yapımı olan santral çevrede büyük hava kirlenmesine neden olmaktadır.

Mitrovica'da Alüminyum sülfat üretim tesisleri ile Çinko üretim tesisleri, Zvecan'da kurşun işleme ve pil üretim tesisleri, Hayvali, Novo Brod (Gilan) ve Belo Brod bölgesinde (Dragaş) maden ocakları, Priştina ve Mitrovica bölgelerinde kiremit/tuğla ve kereste fabrikaları mevcuttur. Söz konusu fabrika ve maden ocaklarının işletilebilmesi için, Avrupa Yeniden İnşa Ajansı (European Agency for Reconstruction) ve UNMIK nezaretinde NGO'ların yoğun faaliyeti devam etmektedir. Ancak, fabrikaların ve maden ocaklarının özelleştirilmesi şimdilik daha cazip görülmektedir. Türkiye'den ticari işletmeler, Kosova'daki özelleştirme faaliyetlerini yakından takip etmelidir. Çok uygun fiyatlar ile ihaleye çıkarılan tesislerin Türk şirketleri tarafından satın alınması, iki ülke arasındaki sıcak bağları kuvvetlendirecek ve Türk yatırımcılara karlı fırsatlar doğurabilecektir.

3.2.5.4 Ticaret

Kosova'da ticaretin büyük bölümünü Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Arnavutluk ile yapmaktadır. Almanya, Fransa ve İngiltere son dönemlerde Kosova pazarında yer edinmeye başlamışlardır. Türkiye'den daha çok elektronik malzeme (özellikle televizyon ve uydu görüntü sistemleri), gıda ve giyecek maddeleri ile ayakkabı, ziynet ve süs eşyaları ithal edilmektedir. Türkiye'den yapılan ithalat genellikle Makedonya üzerinden ve tırlar ile yapılmaktadır. Sınır kapılarında zaman zaman yaşanan huzursuzluklar, malların ülkeye girişini geciktirmekte, bu durum dayanıksız tüketim malları için risk oluşturmaktadır.

3.2.5.5 Ulaştırma

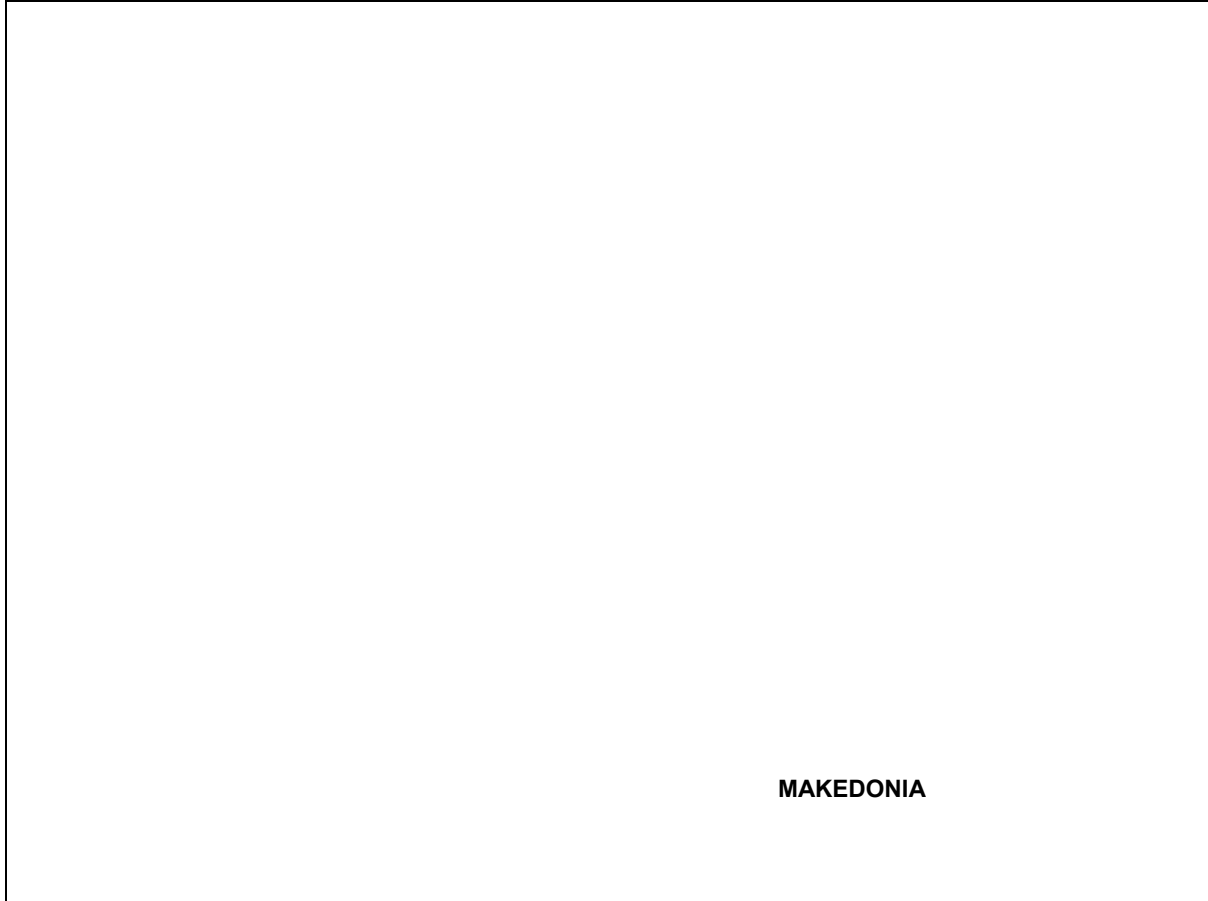
Kara Yolları

Kara yolları genellikle dar ve iki aracın yan yana geçişine ancak müsaade etmektedir. Alt yapısı oldukça eskidir. UNMIK kanalıyla Avrupa Birliği Priştina-İpek, Priştina-Mitroviça, Priştina-Prizren, Priştina-Üsküp ana yolları ile, Priştina-Gilan yolları tamir edilmiştir. Yerleşim birimleri arasındaki yolların bakım ve onarımı faaliyetleri devam etmektedir. Köyler arasındaki yolların bakım ve onarım faaliyetleri için 2003 yılından itibaren kaynak tahsisi yapılmaktadır.

Demir Yolları

Yugoslavya döneminden kalma ülkeyi güneyden kuzeye kat eden Üsküp-Priştina-Mitrovica-Lesak ana demiryolu hattı ile diğer şehirleri bu hatta bağlayan demiryolları

bulunmaktadır. Bu hatlardan yalnızca Üsküp–Priştina–Mitroviça-Lesak arasındaki demiryolu hattı ile İpek-Klina-Mitrovica arasındaki hat kullanılmakta, diğer hat kullanılmamaktadır. Toplam demiryolu uzunluğu 330 km dir. Demiryolları UNMIK tarafından işletilmektedir. KFOR tarafından askeri maksatlarla kullanılan bölgelerde tamirat işlemleri yaptırılmaktadır. Demiryolu tamirata ve bakımına UNMIK da katkıda bulunmaktadır.

Haftada iki gün Üsküp–Priştina ve Priştina–İpek arasında tren seferi yapılmaktadır. Zaman zaman, demiryolu üzerine büyük kaya parçası, eski otomobil konulmak suretiyle tren seferlerine engel olunmak istenmektedir. Tren seferini genellikle Makedonlar ve Sırlar kullandığından tren taşıma ve engel koyma işinin planlı bir faaliyet olduğu, çocuklara yönelik herhangi bir cezanın bulunmaması nedeniyle taşıma işinin özellikle çocuklara yaptırıldığı düşünülmektedir.

Hava Yolları

Kosova'da yalnızca Priştina'da sivil trafiğin kullanabileceği uluslararası standartlara uygun hava alanı bulunmaktadır. Priştina hava alanına bugün için İsviçre, Fransa, İtalya, İngiltere ve Türkiye Hava yolları haftada bir kaç kez planlı uçuş yapmaktadır. Ayrıca

Kosova'da askeri güç bulunduran ülkelerin askeri uçakları da Priştina hava alanına iniş - kalkış yapmakta, ikmal ve personel nakli faaliyetlerinin bir kısmı bu şekilde yürütülmektedir. Priştina - Üsküp arasının, kara yolu ile bir saat olması nedeniyle, daha çok Makedonya'daki Üsküp hava alanı tercih edilmektedir.

3.2.5.6 Maliye

Bütçenin, % 35'lik bölümünün satışlardan alınan KDV, % 20'lik bölümünün üreticilerden alınan vergiler, % 17'lik bölümünün gümrük vergisi, % 10'luk bölümünün gönüllü dış bağışlardan, kalanının %18 ise gelir vergisi, faizler vb. yollarla temin edilmesi öngörülmektedir.

Merkezi hükümete ayrılan 192 milyon Euro'nun, % 34.6'sı iş olanakları yaratılması ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına, % 20.2'si sağlık ve çevre konularına, % 20.2'si eğitim, bilim ve teknolojiye, % 7.3'ü memur maaşlarına, % 6.1'i ulaştırma ve muhabere imkanlarının geliştirilmesine, % 0.7'si tarım ve ormancılığa, % 7'si diğer hizmetlere tahsis edilecektir.

UNMIK'e tahsis edilen 107 milyon Euro'nun % 22'si polise, % 15'i sivil savunmaya, % 10'u adalet kurumlarına, % 8'i merkezi finans kurumuna, % 5'i idari işlere ayrılırken, % 31'i rezerv olarak tutulmuş, kalan % 9' luk bölüm ise UNMIK kontrolünde bulunan yatırım direktörlüğü, kırsal alan departmanı gibi diğer birimlere paylaşılacaktır.

Mahalli idarelere tahsis edilen 75.1 milyon Euro ile bu idarelerin kendilerinin tahsil edeceği belediye gelirlerinin % 42'sinin eğitime, % 38'inin idari işlere, % 18'inin sağlık hizmetlerine ayrılması planlanmaktadır¹⁷⁷.

3.2.6 Azınlıkların Geri Dönüşü

NATO'nun hava hareketinden sonra, Kosova'lı Amavutların tepkilerinden korkarak Sırbistan'a göç eden yaklaşık 150.000 Sırp, halen Sırbistan'da veya diğer komşu ülkelerde göçmen kamplarında yaşamaktadır. Göçmenlerin yaşam şartlarının çok zor olduğu ve Kosova'daki ev ve arsalarına dönmeyi istedikleri sık sık basına yansımaktadır. Bu nedenle UNMIK tarafından bu kişilerin tekrar Kosova'ya dönmeleri için planlamalar yapılmakta, geri dönüşleri teşvik edilmektedir.

Yerlerinden edilen insanların geri dönüşü için UNMIK kontrolünde yatırım faaliyetleri de devam etmektedir. Dönüş yapacak kişilerin evleri ve okulları ile kiliseleri onarılmakta,

¹⁷⁷ "Kosova Consolidated Budget", <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/jan06/focuskos4.html>, 22.01.2006, 21.15

dönüşlerini müteakip belli bir süre yiyecek, para, tarlalarını ekmeleri için tohum, yiyeceklerini temin için hayvan yardımı yapılması, güvenliklerinin sağlanması planlanmaktadır. Temmuz 2006 sonuna kadar Kosova genelinde 14.631 kişi tekrar Kosova'ya dönüş yapmış bulunmaktadır¹⁷⁸.

Yerlerinden edilmiş bu kişiler, UNMIK Polisi ve KFOR birliklerinin himayesinde topluca evlerini ziyaret edebilmekte, bu maksatla haftada iki kez "go and see" (git ve gör) konvoyları düzenlenmektedir. Söz konusu konvoylar, her geliş ve gidişinde özellikle çocuklar olmak üzere Kosova'lı Arnavutların taşlı sopalı saldırılarına maruz kalmaktadırlar. Göçmenlerin geri dönüşlerinde en büyük tehlike, bazı yerlerde boşaltılan Sırp'ların evlerinde ve arazilerinde Kosova'lı Arnavutların yaşıyor olmasıdır. Bu kişiler, işgal ettikleri, evleri ve arazileri terk etmek istememekteyizler. Arnavutları işgal ettikleri evlerden ve arazilerden çıkmaya ikna etmek için en azından kendi yaşamlarını aynı standartlarda sürdürebilecekleri yeni imkanların sunulması gerekmektedir. Bu ise, yapılacak masrafların ikiye katlanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, işgal edilmiş evlere ve arazilere dönüş yapılması bugün için mümkün görülmemektedir.

UNMIK tarafından hazırlanan geri dönüş projesine göre, Gilan, Mitrovica, İpek (Pec) Priştina ve Prizren'de 2.462'si ev olmak üzere toplam 6.382.245 muhtelif yapının onarımı planlanmaktadır. Söz konusu onarımların masraflarının büyük bir bölümünün sivil toplum örgütleri veya diğer gönüllü kuruluşlar tarafından karşılanması, bir miktar da BM fonlarından istifade edilmesi öngörülmektedir¹⁷⁹. Ancak yalnızca evin onarılması ve maddi destek sağlanması, zor durumda yaşayan insanlar için bile geri dönüş için yeterli olmamaktadır. Bu insanlar, öncelikle, kendileri için can güvenliği talep etmekte, okullarının işler hale getirilmesi, öğretmenlerinin sağlanması, yol, su şebekelerinin onarımı, elektrik, telefon gibi diğer temel ihtiyaçlarının da karşılanmasını beklemektedir. Bu şartlar sağlanmadığı takdirde, münferit bazı geri dönüşler dışında çoğunluğun geri dönmesi beklenmemektedir.

3.2.7 Mitroviça Olayları ve Mart 2004 Gerginliği

3.2.7.1 Mitroviça Olayları

Savaş sonrasında Mitroviça şehrinde oturan Sırp'lar ile birkaç küçük yerleşim biriminde topluca oturan Sırp'lar hariç, Kosova'nın her yerinde ve özellikle karışık köy, şehir ve

¹⁷⁸ "Return to Uncertainty" <http://www.crisisgroup.org/home/index.html>, 23.01.2006, 23.12

¹⁷⁹ **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı 387, Ocak 2006, ss. 17-18

mahallelerde oturan Sırp aileler evlerini ve yaşadıkları bölgeleri terk ederek, Sırbistan'a göç etmişlerdir.

Mitroviça şehrinde oturan Sırp lar, Mitroviça'yı ikiye bölen İbar Nehri'nin kuzey kesimine çekilmişlerdir. Bu bölgede yerleşik diğer azınlıkları da kovarak mal ve mülklerine el koymuşlardır. Böylece şehrin ortasından akan İbar Nehri ile bu nehir üzerindeki köprü Sırp ve Arnavut toplum arasında doğal bir sınır haline getirmiştir. İbar Nehri'nin kuzeyine Arnavut, Türk, Goralı, Çingene Müslümanların nehrin kuzeyinde ikamet etmesine Sırp lar zor kullanarak müsaade etmemektedirler. Şehrin kuzeyinde kendi belediyelerini, mahkemelerini, okul idarelerini, şehir yönetim birimlerini kurmuşlar, ayrıca güvenlik için halk arasında Köprü Gözcüleri (Bridge Watchers) adlı gönüllü bir birlik oluşturmuşlardır¹⁸⁰.

Mitroviça bölgesi Sırp ve Arnavutların arasındaki nefret dolu duyguların son derece taze olduğu ve en küçük bir sokak kavgasının dahi, bölgesel bir çatışmaya dönüşme eğilimini taşıdığı bir bölgedir. Kosova'da olaylar her zaman buradan ateşlenmiştir.

Mitrovica Sırp ları, şehrin kuzeyinde kendi yönetimlerini kurmak, bu bölgeyi ileride tartışmalı bölge haline getirmek ve Kosova – Sırbistan Cumhuriyeti sınırının İbar Nehri'nden geçmesini sağlamak, bu mümkün olmazsa en azından bu şehri bölünmüş bir şehir haline getirmek için gayret göstermektedirler. Ancak UNMIK yetkilileri Mitrovica'nın bölünmesine ve Sırp ların bu bölgede kendi yönetimlerini kurmalarına hiçbir zaman müsaade etmeyeceklerini ifade etmektedirler.

Bugün için Mitroviça'da durum sakin görülmektedir. Bölgede aşağı yukarı her gün küçük çaplı gösteriler yapılsa da gerginlik giderilmiş durumdadır. Son zamanlarda, Başbakan, Kosova Başkanı, üst düzey NATO Komutanları sık sık Mitroviça'yı ziyaret etmekte ve etnik gruplar arasında dostluk ve kardeşlik mesajları verilmektedir.

Sırp ların, şehrin kuzeyindeki çoğunluğu oluşturan yapılarını koruyacak şekilde, devam eden müzakere sürecinde elde edecekleri ödünler karşılığında çözüm için fırsat arayacakları, ancak çözüm için zamanı en uygun şekilde kullanacakları değerlendirilmektedir.

¹⁸⁰ Erhan Türbedar, "Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş", **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınları, Cilt 5, Sayı 49, Mayıs 2004, s. 50

Sırp lar, Kosova'nın muhtelif yerlerinde kendi yaşadıkları bölgeleri, özerk yönetimlere sahip bölgeler haline getirmek istemekte, birçok küçük kanton ile Mitroviça şehrinin kuzeyinde kalan bölgede Sırp yönetimleri oluşturmak istemektedirler¹⁸¹.

3.2.7.2 Mart 2004 Olayları

Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Hükümeti, savaş dönemi içerisinde evlerinden uzaklaşmak zorunda kalan ve Kosova'yı terk ederek, çeşitli ülkelerde yaşayan Sırp mültecilerin tekrar evlerine dönmesine yönelik çalışmaları gündemin en ön sıralarında tutmuştur. Kosova'lı Sırp lar savaş sırasında can güvenliklerinden endişe ederek, evlerini ve yaşadıkları arazilerini bırakıp, terk ettikleri topraklara dönmek arzusundaydılar. Döndükleri takdirde, Arnavut milliyetçiliğinin üzerlerindeki baskıyı devam ettireceğinden de ciddi endişe duyuyorlardı. Sırp ların önceden yaşamış oldukları evler ve topraklar Kosova'nın en verimli ve en güzel bölgelerinde yer almaktadır. Şu anda mülteci konumunda yaşayan Sırp lar, çeşitli ülkelerde çok zor ve ağır koşullar altında yaşadığı, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı belirtilmektedir. Sırp ların yaşadıkları kampların zor koşullarını biran evvel terk edip, özlemini duydukları evleri ve arazilerine geri dönüp, kendileri için iyi bir gelecek, eğitim ve sağlık imkanı sağlanmasını arzu etmekte hem de, şu anda eski evlerinin milliyetçi Arnavutlar tarafından yakılıp, yok edildiğini veya yağmalanarak içlerinde Arnavut yerleşimcilerce el konulduğunu bilmektedirler.

Birleşmiş Milletler Geçici Hükümeti (UNMIK), mülteci durumundaki Sırp ları topraklarına geri döndürmek için ihtiyaç duyulan maddi fonun oluşturulmasına karşın, uygun koşulların oluşmadığını belirtmiştir. Sırp ların dönüş işlemlerinin büyük sorunlara yol açacağı bilindiğinden, planlanan geri dönüş faaliyetleri sürekli ertelenmiştir. "Git ve gör" adı altında Kosova'lı Sırp lar eskiden yaşadıkları topraklara güvenlik kuvvetleri koruması altında götürülmüş fakat her seferinde bu girişimler milliyetçi Arnavutlar tarafından saldırılarla sonuçlanmıştır.

Geçici yönetim yapılan bu uygulamalar ile, Arnavutların nabzını yoklamaktadır. Maddi kaynaklar açısından da Sırp Mültecilerin dönüşü gerçekleşirse, evlerin onarımı ve yok olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin canlandırılması için uzun bir süre Sırp ların desteklenmesi ihtiyacı olduğu bilinmektedir. En önemli problem ise Sırp yerleşimcilerin güvenlik ihtiyacıdır. Çünkü ne Sırp lar, ne de Arnavutlar yaşanan olayların sonucunda beraber olma olgusundan çok uzaklaşmışlardır. Geçici Yönetim her geçen gün sayısı azalan KFOR

¹⁸¹ **Quaditore Arnavut Gazetesi**, 22.03.2002 Çev. Mediha Billurdağ

Birliklerinin daha fazla azaltılmasına gidilmeden, Sırp Mültecilerin dönüş kararının uygulanması, Arnavutlar üzerinde büyük bir tepkiye neden olmaktadır.

17 Mart 2004'de Kosova'da yaşanmaya başlayan ve üç gün süren şiddet olayları, Balkanlar'da savaşların bitmediğini, sadece uluslararası topluluk tarafından yasaklandığını ortaya koymaktadır. Kosova ve Makedonya gibi yerlerde en basit bir sokak kavgası bile, geniş çaplı etnik çatışmaya dönüşme potansiyelini taşımaktadır. Bu yapı belli çıkar gurupları açısından, geniş halk kitlelerini harekete geçirmek için son derece uygun zemin oluşturmaktadır. Nitekim 17-19 Mart'ta Kosova'da benzer bir durum söz konusu olmuştur. Sırp'ların neden olduğu iddia edilen üç Arnavut çocuğun trajik bir şekilde İbar Nehrinde boğulmasının ardından, Kosova'nın bölünmüş kenti Mitroviça'da düzenlenen protesto gösterileri, medyanın etkisiyle Kosova çapında kargaşaların yaşanmasına neden olmuştur. Önce belli bir gurup Arnavut tarafından kilise ve manastırlar yakılmış, ardından da Sırp yerleşim bölgelerine saldırarak Sırp'ların evleri ateşe verilmiştir. Bu kadarla kalmayıp, şiddet olaylarında yer alan Arnavutların BM ait arabaları ateşe verdikleri, toplam 72 BM aracına değişik şekillerde zarar verilmiştir. Kosova'nın geçici BM yönetimi UNMIK'in aleyhine sloganlar attıkları da görülmüştür. Yaşanan bu şiddet olaylarında 28 kişinin öldüğü, 800'ün üzerinde kişinin yaralandığı ve yaklaşık 4000 Kosova'lı Sırpın evini terk ettiği belirtilmektedir.

Halk UNMIK binalarına kalabalık gruplarla gelerek alınan kararları protesto ettiler ve Kosova genelinde birçok UNMIK binasının camları göstericiler tarafından kırıldı. Aslında Arnavutlar UNMIK'in pasif ve etkisiz yönetiminden baştan beri şikayetçiydi. Yaşanan ekonomik sorunlar ve mevcut yapıda düzelmenin olmaması, Kosova Parlamentosu tarafından alınan birçok kararın da, UNMIK yönetimi tarafından engellenmesi, halkın büyük bir çoğunluğunda UNMIK'in faydadan çok zararı oluşu yönünde kanının oluşmasını sağlamıştı. Ayrıca Arnavut Halk, Sırp'ların tarihsel mirası olarak yaşayan kilise ve manastırların tamamının KFOR askerleri tarafından sıkı güvenlik önlemleri altında korunması, Arnavutlar arasında, KFOR'un kendi güvenliklerini sağlamak yerine Sırp'lara daha olumlu baktıkları düşüncesini geliştirmiştir.

Bu arada, Arnavutların uluslararası topluluğun zayıf bir noktasını çok iyi yakalamış olduklarının da belirtilmesi gerekir. O da, şiddete başvurmada, sorunlarıyla hiç kimsenin ilgilenmediğidir. Oysa 17-19 Mart tarihlerinde Kosova'da yaşananlardan sonra, dünya medyası Kosova sorununu manşetlere taşımıştır. Arnavutlar silaha sarılarak önce Kosova'da

ardından da Sırbistan'ın güneyindeki Preşova Vadisi'nde ve en sonunda Makedonya'da önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Uluslararası topluluğun sadece şiddet olayları karşısında duyarlı davranıyor olması, dünyanın değişik sorunlu bölgeleri için çok tehlikeli bir mesaj teşkil etmektedir. Bu kapsamda, Arnavutlar bu sefer şiddete başvurarak, Sırbistan'la bir arada yaşamının mümkün olmadığını, Kosova'ya bağımsızlık tanınmadan bölgede sorunun bitmeyeceğini de belirtmiş bulunmaktadır¹⁸².

3.2.8 Kosova'nın Geleceği

Kosova için tasarlanan "önce standartlar sonra statü" politikasının, "standartlarla bir statü" politikasına dönüşmesi gerektiği yönündeki söylemlerin yaygınlık kazandığı söylenebilir. Uluslararası toplumun Kosova'nın geleceğine ilişkin tutumu belirsizliğini korumaktadır. Sırbistan Silahlı Kuvvetleri'nin Kosova'dan geri çekilmesinden ve Kosova'nın geçici BM yönetiminin UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) Kosova'daki görevine başlamasından bu yana altı yıl geçmiş olmasına rağmen, Kosova'nın nihai statüsü belirlenememiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli ve 1244 sayılı kararı gereğince Kosova, Sırbistan ve Karadağ'ın bir parçası olarak görülmektedir. Ancak uygulamada, Kosova'nın, gün geçtikçe, bağımsız devletlere özgü kurumlara ve yetkilere kavuşmakta olduğu ortadadır. Buna dayanarak Kosova'lı liderler, Sırbistan'dan fiilen bağımsız olduklarını, bu konuda sadece uluslararası toplumca hukuken de tanınmayı beklediklerini vurgulamaktadır¹⁸³.

İşlevsel demokratik kurumların geliştirilmesi; hukuki ilkelere bağlılığın sağlanması; serbest dolaşım özgürlüğünün sağlanması; etnik toplulukların haklarına saygı gösterilmesi ve mültecilerin geri dönüşüne izin verilmesi; rekabetçi piyasa ekonomisinin geliştirilmesi; özel mülkiyetin güvence altına alınması; Sırbistan-Kosova diyalogunun sürdürülmesi; Kosova Koruma Tugayı'nın kendi görev alanı dışına çıkmadan profesyonel, disiplinli ve saydam bir şekilde faaliyette bulunması şeklinde, uluslararası topluluk tarafından sekiz başlık altında belirlenen standartların uygulanmasında önemli sayılabilecek bir başarı sağlanamamış olmasına rağmen müzakere sürecine başlanmıştır. Müzakereler başlamamış olsaydı, Arnavutlar'ın memnuniyetsizlik ve tükenmekte olan sabırları dikkate alındığında, Kosova'nın güvenliği konusunda hazırlanan değişik raporlarda belirtilen şiddet senaryoları gerçeğe dönüşebilirdi. Ayrıca Kosova'daki Arnavut muhalefeti, müzakerelerin başlatılmaması

¹⁸² Türbedar, "Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş", ss. 59-61

¹⁸³ Erhan Türbedar, "Kosova'nın Statüsü İçin Geri Sayım", **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Ekim 2005, s.20-21

durumunda gösteriler düzenleyeceklerini duyurmuştu. Kosova'da bu tür gösteriler, kolaylıkla yoğun şiddet eylemlerine dönüşebilmektedir. Nitekim 29 Ağustos 2005'te Kosova'da iki Sırp gencin öldürülmesi ile bundan, birkaç gün sonra Sırp asıllı bir polisi öldürme girişiminde bulunulmasının, uyarı niteliğindeki mesajlar olduğu söylenebilir. Çoğu Arnavut'a göre, söz konusu cinayetleri Sırbistan örgütlemekte, bununla Sırpların Kosova'da hareket özgürlüğünün bulunmadığını göstermeye ve uluslararası topluluğun desteğini sağlamaya çalışmak amaçlanmaktadır.

BM, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği Ülkeleri Kosova'lı Arnavutların artan baskıları sonucunda, nihai statü müzakerelerine başlanmasına olumlu bakmışlardır. Buna rağmen BM UNMIK aracılığı ile Sırp ve Kosova'lı Arnavutlar arasında başlatılan bağımsızlık ve bölgedeki barışın tesisi amaçlı yürütülen müzakerelerin nasıl sonuçlanacağı merak konusudur. Kosova sorunu daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere çok çetrefilli özelliklere sahiptir. BM'in, uluslararası desteğe sahip olmaksızın bu sorunun üstesinden gelmesi olası görünmemektedir. Sorunun çözümünde engel teşkil eden ikinci önemli boyut, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinin Balkanlar'daki çıkarlarının örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Kosova gibi hassas dengeleri bir anda değiştirebilecek bir bölgenin statüsünde yapılacak radikal bir değişikliğin ortaya çıkarabileceği sonuçlar başta Balkan Devletleri olmak üzere bütün dünya için endişe verici olabilir. Bu riskleri en aza indirmek için Kosova'nın geleceğini belirleyecek nihai statü müzakereleri devam ederken uluslararası toplum, Kosova'nın 1999 öncesindeki statüsüne dönülmemesi, şuan ki coğrafi sınırların bölünmemesi ve başka bir ülkeyle birleşmemesi konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır¹⁸⁴.

Sırpların resmi tezi Kosova'nın Sırbistan'ın özerk bir bölgesi olduğu yönündedir. Ancak bu durum dağılmış olan Eski Yugoslavya Federasyonu'nun anayasasında yer alan bir hüküm olup, bugün için uygulanabilirliği 1980'den günümüze kadar yaşanan süreç dikkate alındığında pek olası görülmemektedir. Sırp yönetiminin de geçen süreç içerisinde bu kararlarını hayata geçirebilecek güçten yoksun kaldığı ve artık daha gerçekçi bir şekilde sorunun çözümüne yönelmesi beklenmektedir. Önceleri Kosova'ya yönelik çözüm önerilerini içişlerine müdahale olarak gören Sırp yönetimi, bölgede hiçbir etkisinin olmadığını, zamanın Arnavutlar lehine işlediğini ve Kosova'nın UNMIK yönetiminde adım adım bağımsızlığa

¹⁸⁴ "Kosova Toward Final Status", <http://www.crisisgroup.org/home/index.html>, 24.06.2005, ss. 10-25

doğru gittiğini görünce Kosova'ya özerklikten fazla, bağımsızlıktan az bir statü tanınması tezini savunmaya başlamıştır. Sırlar; Kosova yasama, yürütme, yargı yetkilerine sahip olmasını, kendi idari kurumlarıyla bölgenin i yönetimine sahip olmasını kabul ederken, buna karşılık Sırbistan Kosova'nın egemenliğini elinde tutmayı hedeflemektedir. Belgrad'ın görüşüne göre, Kosova'nın askerden arındırılmış bölge haline getirilmesi ve Sırbistan'ın sınır, gümrük, maliye ve para politikaları üzerinde kontrolünü elinde tutarak, buna karşılık Kosova ve Sırbistan'ın aynı savunma ve dışışleri bakanına sahip olması ve BM'de aynı sandalyeyi paylaşmaları, savunma ve dışışleri politikalarının merkezileştirilmesi istenmektedir¹⁸⁵.

Arnavutların bu teklife olumlu cevap vermeleri ve bu yaklaşımın Arnavutların beklentilerini tatmin etmesi büyük bir hayalcilik olacaktır. Üstelik bu öneri gerçekçi olmaktan çok uzak görünmektedir. Zira 1999'dan beri Sırbistan'ın bölgede hiçbir gücü yokken süreç sonucunda bölgeye yeniden egemen olmayı planlaması sadece pazarlık payını geniş tutma stratejisi olarak görülmektedir. AB ve ABD, Sırbistan'ın bu tezini büyük olasılıkla desteklemeyecektir. Bu nedenle bazı Sırp yöneticileri resmi tezin dışına çıkararak farklı bir öneri getirmektedirler. Durumun aleyhlerine geliştiğini gören bu vreler, Kosova'dan koparılabil-diği kadarına razı olmaya hazır görünmektedirler. Sırların yoğun olarak yaşadığı Sırbistan'a komşu olan bölgelerin, Sırbistan'a bırakılarak, Kosova'nın iki etnik unsur arasında bölünmesi ve ayrıca Kosova'da "zerklik içinde özerkliğin" oluşturulmasını savunmaktadırlar. Bu kapsamda, 1999 öncesinde Kosova'lı Sırların yaşadığı bölgelerin özerk bölgeler olarak ilan edilmesi öngörülmektedir. Bu zerk bölgelerin dışında kalan Kosova'lı Sırlar için ayrıca bazı hak ve garantiler talep edilmektedir. Bu fikir, her iki tarafın milliyetçi kesimleri tarafından yoğun bir tepkiyle karřılanmıřtır¹⁸⁶. Sırlar Kosova'nın geleceğine ilişkin hedeflerini ve politikalarını henüz somut bir şekilde belirleyebilmiş görünmemektedir. Sırp milliyetçileri bu teze ne kadar karşı çıksalar da, müzakere sonucunda elde edebilecekleri en büyük kazanımın bu yaklaşım çerçevesinde gelişmesi beklenmelidir.

BM yakın dönem içerisinde hem Sırp tarafını hem de Arnavutları memnun edecek bir zm yolunu bulmak yönünde çaresiz durumdadır. Arnavutların bağımsız Kosova için taviz vermez tutumu ve Sırbistan'ın Kosova'dan vazgeçmeme konusundaki ısrarı, bu iki zıt görüşü olumlu bir zme taşıma konusunda en ciddi engeldir.

¹⁸⁵ Bilgin elik, "Kosova'nın Geleceği zerine", **Cumhuriyet Strateji**, 18.10.2005, s. 18

¹⁸⁶ elik, "Kosova'nın Geleceği zerine", s. 20

Arnavutların bağımsızlık yönünde tükenen sabırları zamanın BM'in aleyhine işlediğinin bir kanıtıdır. Uluslararası topluluk şiddet olaylarının meydana gelmeden sorunun çözümlenebilmesi için yalnızca zaman kazanmaya çalışmaktadır. BM'in tüm dünyadaki sorunların çözümünde yetersiz kalışı, Kosova'da alacağı bir darbe ile savunmuş olduğu değerler açısından inandırıcılığı çok daha fazla sorgulanmaya başlanacaktır.

Kosova dönülmez bir yola girmiştir. Kosova'lı Arnavutlar için bağımsızlık yolunda kaybedecek zamanları olmadığı açıkça dile getirilmektedir. Birleşmiş Milletler ve uluslararası toplum mevcut yapının korunmasını istemektedir. Fakat Birleşmiş Milletler bu kapsamdaki niyetlerini beyan etmekten imtina etmektedir. Çünkü Birleşmiş Milletlerin mevcut yapının korunması yönünde niyetini ortaya koyması halinde, Arnavutların tükenen sabrı tansiyonun tekrar yükselmesine neden olacak ve Kosova genelinde olayların patlak vermesine yol açacaktır.

Arnavutların üstüne basa basa vurguladıkları tez ise Kosova'nın bağımsızlığıdır. Kosova Eski Başbakanı Bayram Kosumi'nin siyasi danışmanı Raif Gaşi'nin açıklaması Arnavut tezini net bir şekilde ortaya koymaktadır: “Hem bağımsızlık hem de egemenlik elde edeceğiz. Kararı Kosova halkı verecektir. Kosova halkının yüzde 90'nının bağımsızlık istediğini bütün dünya biliyor. Bu konuda taviz verilmeyecektir.”¹⁸⁷ Kosova'lı Arnavutlar Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasını arzu etmekte ve bu çerçevede Kosova'nın statüsünün bir an önce müzakerelere açılmasıyla, bağımsızlığa doğru bir geri sayımın başlayabileceğine inanmaktadırlar.

Ocak 2006'da hayata veda eden Kosova'nın eski lideri İbrahim Rugova'nın Kosova'ya verilecek bağımsızlığın Balkanlarda yeni çatışmalara yol açabileceği yönündeki kaygıları; “Kosova'nın bağımsızlığı tüm bölgenin yatışmasını sağlayacaktır. Başta Kosova'nın kendisi, büyük bir Arnavut nüfusu barındıran Makedonya, Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan-Karadağ böylece istikrara kavuşacaktır. Kosova'ya bağımsızlık verilmesi dünyanın bu bölgesine istikrarlı bir barış getirir”¹⁸⁸ şeklinde açıklamıştır.

Arnavutluk Cumhurbaşkanı Alfred Moisiu da Eylül ayında New York'daki BM zirvesinde yaptığı konuşmasında belirttiği, Kosova'nın geleceği hakkında görüşleri dikkat

¹⁸⁷ Çelik, “Kosova'nın Geleceği Üzerine”, s. 19

¹⁸⁸ Çelik, “Kosova'nın Geleceği Üzerine”, s. 20

çekicidir; “Bağımsızlığın en iyi çözüm olacağı sonucuna varmamızın zamanının geldiğine inanıyorum. Bağımsız Kosova ve Balkanlara daha fazla güvenlik ve istikrar getirecektir.”¹⁸⁹

Arabulucuların iki tarafın sorunun çözümüne yönelik tezleri dikkate alındığında tarafların kabul edebileceği bir çözüm bulabilmesi zor görünmektedir. Avrupa Birliği Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri’nden birçok politikacı ve analizciye göre Kosova’nın bağımsız bir devlet olması artık kaçınılmaz bir gerçektir. Kuşkusuz Kosova’nın nihai statüsünün belirlenmesinde etkili olacak merkezler New York (BM), Washington (ABD) ve Brüksel’dir (AB). BM Kosova’nın nihai statüsünün belirlenmesi konusunda önder rolü oynamaya çalışabilir. Güvenlik Konseyi 1244 Sayılı Kararı kabul ettiği gibi, bu kararı değiştirmeye yetkili tek kurumdur. Ancak BM’nin tek başına pek başarılı olamayacağı söylenebilir. ABD, günümüzde Orta Doğu ile meşgulken, Balkanlar’ın yeniden yapılanması ve bölgedeki sorunların çözülmesi işini AB’ye bırakmış durumdadır. Yalnız bu, ABD’nin Kosova konusunda tamamen seyirci kalacağı anlamına da gelmez. ABD, en azından Kosova’nın nihai statüsünün belirlenmesi konusunda özel bir temsilci görevlendirerek ağırlığını koyacaktır. Özetle Kosova sorunun çözümünde AB’nin kritik rol oynayacağı söylenebilir¹⁹⁰.

İtalya’nın eski başbakanlarından Giuliano Amato’nun başkanlığında oluşturulan ve bu nedenle “Amato Komisyonu” olarak bilinen Uluslararası Balkan Komisyonu’nun hazırladığı Avrupa Geleceğinde Balkanlar isimli raporda Kosova Sorunu’nun çözümünün ancak bağımsızlıkla gerçekleşebileceği ileri sürülmüştür. Amato’ya göre, Kosova’nın bağımsız bir devlet olacağını kabullenmek gerekmektedir. Uluslararası Kriz Grubu Direktörü Layon’a göre de “Uluslararası toplum, Kosova’nın bağımsızlığına karar vermiştir ve tek sorun bunun ne zaman ilan edileceğidir¹⁹¹.”

Olası bağımsızlığın bölge açısından etkilerini değerlendirildiğinde, Kosova’nın bağımsızlığından en az Sırbistan Cumhuriyeti kadar endişe duyan ikinci ülke Makedonya’dır. Arnavutluk Cumhurbaşkanı’nın görüşünün aksine Kosova’nın bağımsızlığının bölgede bir kırılma etkisi yaratacağı ve siyasi coğrafyada büyük değişikliklere yol açacağı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Kosova’nın bağımsızlığını kazanması halinde ülkesindeki Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları batı bölgesinin Kosova ile birleşmek istemeleri ihtimali Makedonya yönetiminde derin bir kaygı uyandırmaktadır. Makedonya’nın parçalanması Balkanlarda yeni çatışmalara yol açabilecek bir potansiyel tehlike taşımaktadır.

¹⁸⁹ Çelik, “Kosova’nın Geleceği Üzerine”, s. 20

¹⁹⁰ Türbedar, “Kosova’nın Geleceği”, s. 11

¹⁹¹ “Diş Basın”, <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/Dişbasin/2005.html>, 13.10.2005, 13.16

Balkanlar'daki tüm Arnavutların bir devlet çatısı altında "Büyük Arnavutluk" oluşturma ideallerine sahip Arnavut milliyetçilerinin bulunduğu göz önüne alınınca sorunun Balkanların geleceği açısından ne kadar hayati bir önem taşıdığı daha iyi anlaşılacaktır. Yugoslavya'nın parçalanması sonucunda meydana gelen olaylar, Kosova'lı Arnavutların Sırbistan yönetimi altında yaşamasını ihtimal dışı bırakmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını kazanması ile birlikte, uluslararası toplumun en büyük endişesini teşkil edecek gelişme, Kosova Arnavutlarının, Arnavutluk ile birleşmesidir. Çünkü bu girişimin, Makedonya'daki ve Yunanistan'da yaşayan Arnavutları da tetiklemesi kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir gelişme Balkanlar'ın genelinde çok büyük bir tedirginlik oluşturmaktadır. Ayrıca Balkanlar'ın büyük bir bölümünde, büyük bir İslam Devleti'nin oluşması, Hıristiyan Devletlerin kabul edebileceği bir gelişme değildir.

Sırbistan'ın Kosova'yı kaybetmesi halinde, Bosna'daki Sırlarla birleşmek için harekete geçmek isteyebileceği ihtimali olayın karmaşıklığını ve Balkan'lar da meydana gelebilecek gerilimin diğer bir boyutunu teşkil etmektedir.

Bir başka görüşe göre yukarıdaki riskleri ortadan kaldırmak için Kosova'ya AB perspektifinin verilmesi, Arnavutluk ve Makedonya ile birlikte AB üyeliği imkanının tanınması önemli bir seçenek olarak görülmektedir. Böylece Arnavutlar çatışma ve önemli kayıplara ulaşabilecekleri siyasi bütünleşme hedefi olarak gördükleri Büyük Arnavutluk hayali yerine barışçı bir yol izleyerek bu bütünlüğü kültürel anlamda AB çatısı altında oluşturma fırsatı bulacaklardır.

Yine AB üyeliği ile ilgili bir başka seçenek de Kosova'nın üçüncü bir cumhuriyet olarak Sırbistan ve Karadağ ile birlikte oluşturacağı federasyon veya konfederasyonun AB üyesi yapılmasıdır. Fakat bu fikir taraflarca pek fazla kabul görmeyecektir. Diğer bir alternatif ise bağımsızlık görüşmelerinin sona ermesiyle Sırbistan-Karadağ, Kosova ve Arnavutluk Devletleri'nin AB üyeliğine kabul edilmesidir. Bu olasılığın daha fazla kabul görmesi beklenmektedir.

AB Üyeleri'nin genişleme ve Balkanlar'a yönelik politikaları da henüz netleşmemiştir. AB genişlemeden yöne bakış açısı daha olumlu bir yapıya dönüştüğünde, açıklanan alternatiflerin biri veya tamamını kapsayacak şekilde Kosova'nın AB Üyesi Ülkeler safhına katılması beklenebilir. Balkanlar'da siyasi istikrarsızlığın çözümüne yönelik önümüzdeki on yıllık süreçte, AB genişleme politikası belirleyici bir rol üstlenecektir¹⁹².

¹⁹² "Dış Basın", <http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/Disbasin/2005.html>, 13.10.2005, 13.16

Müzakere sürecinde, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesinde, Arnavutların tezinin daha ağır bastığı söylenebilir. Amerikan yönetimi ve Avrupa Ülkeleri Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsız bir yapı olması fikrine sıcak bakmaktadır. Doğu Avrupa'daki Slav blokunun delinmesi ve Adriyatik'teki Rus etkisinin kırılması, Ortadoğu'ya uzanan ABD için önemli bir stratejik kazanım oluşturmaktadır. Amerikan ordusu Kosova'da çok büyük bir üs kurarak bu niyetlerini açıkça ortaya koymuştur. Sırbistan'a bağımlı bir Kosova'nın ABD'nin Kosova'daki askeri üstlerini tehlikeye düşürebileceği nedeniyle, ABD çıkarları ile örtüşmeyeceği kesindir.

Buna rağmen Kosova'nın bağımsızlığı görüldüğü kadar kolay değildir. Bölgenin bağımsız olmasının önünde farklı ve temel engeller mevcuttur. Bunlardan birincisi uluslararası hukukta yer alan sınırların değişmezliği prensibinin ihlalidir. Böyle bir bağımsızlığı Çeçenistan ve Doğu Türkistan sorunları bulunan Rusya ve Çin'in kabul etmesi oldukça zor görünmektedir. İki ülkenin Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi bulunuyor olması buna ciddi bir engel teşkil etmektedir. İkincisi, Kosova'nın bağımsızlığının bölgede domino etkisi oluşturarak, Bosna Hersek'deki Sırp bölgesinin yanı sıra güney Sırbistan ve Makedonya'daki Arnavut bölgelerini harekete geçirmesinden endişe edilmektedir.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla Balkanlar'dan ciddi bir nüfus erezyonu yaşanmıştır. Kosova'nın bağımsız olması durumunda Sırbistan büyük bir yenilgi daha yaşamış olacaktır. Son on yılda büyük bir dağılma süreci yaşayan Sırp'ların da Kosova'yı kaybetmeye tahammül edebileceği tartışmalıdır. Üstelik Kosova zengin maden rezervleri ile Avrupa'nın bir numarası ve Sırbistan'ın ayakta kalmasını sağlayan bir enerji merkezidir. Sırbistan'ın Kosova'yı kaybetmemek için yeniden silaha sarılması kuvvetli bir olasılıktır.

Kosova'nın bağımsızlığı konusunda Türkiye'nin temkinli bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür. Kendi iç sorunları, AB sürecine odaklanmış olması, Balkanlar'da Slav-Ortodoks birliğini karşısına almak istememesi bu yaklaşımın temel nedenleri olarak yorumlanabilir. Buna rağmen gelişmelere tamamen kayıtsız kalması da mümkün değildir. Kosova'da yaşayan Türklerin durumu başta olmak üzere Türkiye'de yaşayan Kosova göçmeni vatandaşların bölgedeki gelişmeleri duyduğu ilgi Türkiye'yi de Kosova'nın geleceği ile ilgilenmeye yöneltmektedir.

Nihai statü görüşmelerinin oldukça zorlu geçeceği ve uzlaşmanın uzun zaman alacağını öngörmek mümkündür. Tarafları memnun edecek bir uzlaşma ihtimalinin zayıflığına rağmen bunun başarılması halinde Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanmasına büyük katkı

sağlayacağı açıktır. Taraflara verilecek AB üyelik perspektifinin bu çözümü kolaylaştıracağı yönündeki iyimser fikirlere saygı duymakla birlikte iki tarafın da güçlü milliyetçi reflekslerinin etkisi altında kalma ihtimalinin her zaman hesaba katılması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletlerin hem Sırbistan-Karadağ Devleti'nin hem de Kosova'lı Arnavutları mutlu edecek bir çözüm önerisini ortaya koyması, tarafların karşılıklı uzlaşma yönünde taviz vermez tutumları 2006 yılının çok hareketli geçeceğinin açık birer emaresidir. Birleşmiş Milletler tarihi misyonun en zorlu sınavı ile karşı karşıyadır. 1999 Kosova Harekatı'ndan bu yana iki tarafı da idare etmek ve sorun çıkmasını engellemek üzerine kurulmuş olan politikaların artık devam ettirilmesi mümkün değildir. 2006 yılı Birleşmiş Milletlerin Kosova'da kararlı bir politika belirleyip, bu kararı tavizsiz uygulamasını zorunlu kılmaktadır. Birleşmiş Milletlerin ikinci bir seçeneğinin olmadığı değerlendirilmektedir. Kosova için tek seçenek Kosova'nın bağımsızlık kararını kabul etmektir. Birleşmiş Milletlerden ikinci bir kararı desteklemesi veya müzakereleri askıya alması, Kosova'da olayların yeniden başlamasına neden olabilecektir. Bu durumda Birleşmiş Milletlerin Kosova'yı acilen terk etmesi gerekebilir. Olayların böyle bir yapıya dönüşmesi, BM'in büyük bir prestij kaybına neden olacaktır.

Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi durumunda, Sırp'ların bu kararı hoş görüyle karşılamayacağı da aşıkardır. Sırp'lar Yugoslavya'nın parçalanma süreci sonucunda ortaya çıkan birçok kanlı eylemin ve insanlık suçlarının faili olmalarından dolayı, daha az söz hakkına sahiptirler. Sırp'ların geçmişte yapmış oldukları vahşet, müzakereler sürecinde ön plana çıkarılmak suretiyle, Birleşmiş Milletlerin Kosova'nın bağımsızlığını destekleyeceği ve bu kararında uygulamaya geçireceği yönünde Sırp'lar ikna edilmelidir. Ayrıca uygulanan ambargonun kaldırılacağı ve Sırbistan'ın savaş sonrası ekonomik sıkıntılarının çözümlenmesi için ekonomik yardımların gerçekleşmesi yönünde girişimlerde bulunularak, Sırp'ların bakış açısının yumuşaması sağlanmalıdır. Sırp'lar zamanın kendi aleyhlerine işlediğini çok iyi bilmektedirler. Tren hareket etmiştir. Sırp'larla veya Sırp'lar olmadan tren yoluna devam edecektir. Sırp'lar için atılabilecek en önemli adım, müzakere masasından en karlı nasıl ayrılacaklarının kararını vermek olmalıdır. Aksi takdirde Sırp'ların Kosova'nın bağımsızlığını engellemek yönünde kullanabileceği herhangi bir argümanı kalmamıştır.

Birleşmiş Milletlerin devam eden müzakere sürecinde kesin tavrını net olarak açıklamamasına karşın esasen dört ana nokta üzerinde yoğunlaştığı değerlendirilmektedir;

- a. Azınlık haklarının korunması,
- b. Belgrad'dan bağımsızlığın elde edilmesi,
- c. Kosova'nın hiçbir şekilde Arnavutluk veya komşu bir ülke ile birleşme yönünde girişiminin olmayacağını garantisinin verilmesi,
- d. UNMIK görev süresini tamamlayarak, yerini Kosova'nın müzakere anlaşması çerçevesinde vermiş olduğu vaatleri izlemek üzere görevlendirilecek olan Uluslararası Gözlem Komisyonuna devredilmesi¹⁹³.

Müzakereler sonrasında, Kosova Devleti için UNMIK'in mevcut yapısı son bulsa da bağımsız bir Kosova Devleti'nin kurulması için mevcut yapı yeterli görülmemektedir. Tahminen üç ila beş yıllık bir süreçte Kosova Devleti'nin uygulamaları yakından takip edilerek, nihai karara varılabilecektir.

Azınlık haklarının korunması, müzakere sürecinde Kosova Devleti'nin karşısına ön koşul olarak sunulacaktır. Çünkü azınlık haklarını güvence altına almayan bir yapının Kosova'nın istikrarı yönünde olumlu bir çizgide yürümesi mümkün görünmemektedir. Özellikle Kosova'da yaşayan Sırp azınlığın haklarının korunması Kosova Devleti'nin en ciddi sınavını teşkil edecektir.

Kosova 2006 yılı içerisinde; demokrasi, iyi yönetim ve insan hakları standartlarını uygulamadaki başarısı konularında muhtemelen yakın gelecekte oluşturulacak uluslararası gözlem komisyonu tarafından denetlenecektir. Gözlem komisyonunun vermiş olduğu rapor neticesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapılacak değerlendirmeler çerçevesinde Kosova'nın nihai yapısının kabulü gerçekleşecektir.

Francis Fukuyama, bir devletin en az seviyede yerine getirmesi gereken sorumluluklarını;

- a. Savunma,
- b. Kanun ve nizam,
- c. Mülkiyet hakları,
- d. Yoksulların korunması,
- e. Makro yönetim,
- f. Kamu sağlığı,

¹⁹³ "Kosova Toward Final Status", <http://www.crisisgroup.org/home/index.html>., 24.06.2005, s. 4-10

- g. Eğitim,
- h. Finanssal düzenlemeler,
- i. Maaş politikası,
- j. Çevre koruma,
- k. İşsizlik sigortası,
- l. Eşit gelir dağılımının sağlanması,
- m. Piyasaların desteklenmesi başlıkları altında açıklamaktadır¹⁹⁴.

Bu kapsamda açıklanan hususlardan ne kadarının yeni kurulacak Kosova Hükümeti tarafından sağlanabilir olacağı şüphelidir. Fakat Kosova'lı Arnavutların devlet olma ve bağımsızlık fikrinden taviz vermeyecekleri bilindiğinden, Kosova'nın 2006 yılı sonuna kadar nihai statüsünün bağımsızlık yönünde sonuçlanması kuvvetle muhtemeldir.

Kosova'lı Arnavutların bağımsızlık yolunda en önemli sembollerinden olan Kosova Başkanı İbrahim Rugova'nın 21 Ocak 2005'de kanserden hayatını kaybetmiş olması, Arnavutları yasa boğmuştur. Rugova'nın ölümü ve Kosova'da yeni Başkan seçimi süreci nedeniyle müzakerelerin erteleneceği düşünülmüştür. Fakat Kosova'lı Arnavutlar bağımsızlık fikrine öylesine sarılmıştır ki, Eski Başkanları'nın ölümünden sonra müzakerenin olumsuz etkilenmemesi için Yeni Başkan kısa sürede seçilmiştir. Yönetimde Rugova'nın Partisi olan LDK ve muhalefet partileri, yeni Kosova Başkanı seçiminde tek yumruk olup, Fatmir Sejdiu'yu Başkan ilan etmişlerdir. Fatmir Sejdiu'nun Rugova sonrası nasıl bir politika izleyeceği merak konusudur. Fatmir Sejdiu'nun Rugova ile Kosova'nın bağımsızlık mücadelesinin en başından günümüze kadar yürütülen mücadelede etkin bir rol almış olması nedeniyle, Rugova'dan çok farklı bir yaklaşım sergilemesi beklenmemektedir. Ayrıca Kosova Başkanı'nın bu kadar kısa sürede seçilmesinin Arnavutlar için taşıdığı anlam; müzakerelerin aksamadan ve biran evvel sonuçlanmasıdır. Fatmir Sejdiu'ya Kosova Öz Yönetimi'nin yüklemiş olduğu misyon, Kosova'yı bir an evvel bağımsızlığa taşımasıdır. Bu nedenle Fatmir Sejdiu'nun çizgisi Rugova'nın çizgisi olacaktır.

Ayrıca Karadağ'ın 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum sonrası Sırbistan'dan bağımsız bir yapıya kavuşması, Kosova'lı Arnavutların yıllardır süren bağımsızlık taleplerini daha da kuvvetlendirecektir. Karadağ, Sırbistan'dan hiçbir sorunla karşılaşmadan, kan

¹⁹⁴ Fukuyama, **Devlet...**, s. 22

dökülmeden ayrılma kararı alması, Kosova Arnavutlarını bağımsızlık yolunda daha kararlı ve sabırsız bir beklentiye itecektir. Bunun yanı sıra, Sırlar, Karadağ'ı da kaybetmiş olmanın ezikliği ile Kosova'yı kaybetmemek için daha sert ve taviz vermez bir yaklaşım sergilemeleri beklenmelidir.

SONUÇ

Kosova, yüzölçümü olarak büyük bir alanı içermese de, Balkanlarda merkezi konuma sahip olması nedeniyle jeopolitik açıdan çok önemlidir.

Balkan haritasına bakıldığında, Kosova'ya hakim olduğunda Bosna, Sırbistan ve Kuzey Arnavutluk stratejik yaklaşma istikametlerini ayrıca Makedonya, Ege Denizi ve Anadolu'ya uzanan koridoru kontrol edebilmek için Kosova'ya hakim olmak gerektiği açıkça görülecektir.

Kosova coğrafyasını önemli kılan diğer bir etken ise bu bölgenin güneydoğu Avrupa'nın maden bakımından en zengin bölgesi olmasıdır. Özellikle kurşun ve çinko madenleri açısından dünyanın en zengin rezervlerinden biri Kuzey Kosova'da yer almaktadır.

Tarihi süreç içerisinde, Kosova'da birçok etnik grup yaşamış olmasına karşın, günümüzde Arnavutlar, Sırlar, Türkler, Boşnaklar, Goralılar ve Çingenelerin varlığından söz edilebilir. Arnavutlar artan nüfusları da göz önüne alındığında Kosova'da çoğunluğu oluşturmaktadırlar.

Kosova'lı Arnavutların büyük çoğunluğu Müslümanlığı benimsemiş olmalarına rağmen Katolik ve Ortodoks Hıristiyan olan Arnavutlar da vardır. Arnavutlar kökenlerinin İliryalılara dayandığını ve Kosova topraklarının en eski sahipleri olduklarını savunurlar. Slavlar yaşadıkları topraklardan harekete geçip Adriyatik kıyılarına yola çıkmadan önce de, bugünkü Kosova toprakları üzerinde Arnavutların ataları olan İliryalıların yaşadığı bilinmektedir. Arnavut tarihçiler, günümüz Arnavutlarının, İliryalıların torunları olduklarını ve Bronz Çağdan beri bugün yaşadıkları topraklarda yerleşik oldukları tezini ileri sürerler. Bölgenin Bizans ve Sırp yönetiminde kaldığı dönemlerde, Arnavutlar büyük ölçüde asimile olmuşlardır. Osmanlı yönetiminde, yok olmak üzere olan Arnavut kimliği tekrar kendini bulmuştur.

Sırların, Kosova'da Arnavutlardan sonra en büyük çoğunluğu oluşturdukları bilinmektedir. Sırların Kosova'ya geldikleri tarih M.S. 5-6 ncı yüzyıl olarak değerlendirilmektedir. Sırlar, Osmanlı öncesi Balkanlar'a gelen Türk kavimlerinin tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla bugünkü Doğu Avrupa topraklarından, Bizanslılar tarafından bölgeye çağırılmıştır. Türk kavimlerin gücü zayıflayınca, Sırlar bugünkü Sırbistan topraklarına yerleşmişlerdir.

Sırp'ların; Kosova, Karadağ ve Bosna'ya yerleşmeleri ise 7. yüzyıla rastlamaktadır. Daha sonra bölgeye yerleşen Slavlar birbirlerinden ayrılarak, Balkanlar'da üç farklı Slav grubunu teşkil etmişlerdir. Sırp'ların ataları olan Hırvatlar ve Slovenler, Balkanlara yerleştikten sonra coğrafi engeller, farklı kültürlerle etkileşim ve yabancı istilalar yüzünden birbirlerinden iyice farklılaşmışlardır. Hıristiyanlık; Makedonlara ve Sırp'lara Doğudan ve Bizans İmparatorlarının etkisi ile geldi. Hırvatlar ve Slovenler Papalığın etkisiyle Katolik Hıristiyanlığı benimsediler. Daha sonra yine aynı rota üzerinden ve bu kez Osmanlı Sultanları aracılığı ile bölge Müslümanlık ile tanıştı. Birçok Balkan tarihçinin iddia ettiğinin tersine zora dayalı olmayan, ancak vergi sisteminde Müslümanlara tanınan ayrıcalıklar Slav kabilelerini ve Arnavutlar arasında Müslümanlığın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı yönetimi boyunca Arnavutlar büyük ölçüde Müslümanlığa geçtiler. Arnavutluğun kuzeyinde yüksek dağlarda yaşayan kabilelerden bir grup Katolik olarak kaldı. Güneyde de Ortodoks Kilisesi etkisini sürdürdü. Arnavutların Müslümanlığı kabul etmesi, Türkler ile daha iyi ilişkiler geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Onlar Osmanlı'yı bağımsızlık talebinde bulunacakları bir otoriteden ziyade, Sırp tehlikesine karşı bir güvence olarak gördüler. Kosova Arnavutlarının kolayca Müslümanlaşması, Sırp'ların Kosova Arnavutlarına karşı pek de dostça olmayan duygular beslemesinin en önemli nedenlerinden birini oluşturur.

Kosova, Sırp'lar açısından dinsel önemi çok büyük olan bir bölgedir. Sırp Ortodoks Kilisesi'ne ait en önemli anıtlar, dinsel mekanlar ve manastırlar Kosova'da bulunmaktadır. Sırp'lar bu tarihsel anıtların varlığını ortaya koyarak, Kosova'nın kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler. Arnavutlar ise bu iddiaya karşı, Balkanlar'daki Türk ve Osmanlı eserlerini dikkate alarak, bu durumda Balkanlar'ın tamamının Türk toprağı olarak kabul edilmesi gerektiğini savunurlar. Arnavutlar için Kosova'nın ilk yerleşimcileri ataları İliryalılar olduğundan, Kosova'nın gerçek sahibinin kendileri olduğunu iddia ederler. Ayrıca Kosova'da çoğunluğu Arnavutların oluşturması, Arnavutların Kosova'nın kendilerine ait olduğu yönündeki tezlerine ikinci bir dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Yakın dönemde Sırp milliyetçiliğinin Arnavutları hedef almasının, II. Dünya Savaşı günlerine dayanan nedenleri de vardır. Savaş öncesi ve savaş boyunca Almanlar ile kurdukları iyi ilişkiler, Tito Yugoslavyası'nda da Arnavutlara karşı belli bir güvensizlik duygusunun en önemli nedenini oluşturur. II. Dünya Savaşı bitip de Alman ve İtalyanlar yenilgiye uğratılınca Kosova konusu Arnavutluk Komünist Partisi ve Yugoslav Komünist Partisi arasında tartışmalara neden olmuştur. 1943 yılında Kosova'yı Arnavutluk sınırları içerisinde görmek isteyen Enver Hoca şovenistlikle suçlanmıştır. Bu suçlamalar karşısında

Enver Hoca'nın Eski Yugoslavya ile mücadele edecek gücünün olmaması nedeniyle fazla direnmeden Yugoslav çizgisi kabul edilmiştir.

Sırp milliyetçiliğinin temel argümanlarından birisi de, Sırp topraklarını korumaya yönelik yüzyıllardır sürdürülen mücadele çizgisinde yer almaktadır. 1389'da I nci Kosova Savaşı'nda Osmanlıya karşı verdikleri savaş bu açıdan son derece önemlidir. Kosova, Sırlar açısından Kosova Savaşı sonrasında 400 yıl Osmanlı hakimiyeti altında yaşamalarına yol açan bir hezimet olmasına karşın, onlar Kosova'yı işgalci Türk güçlerine karşı verdikleri büyük bir direnişin sembolü olarak görürler. Sırp milli kimliğinin oluşmasında bu yenilginin etkisi büyüktür. Sırlar hala Kosova Meydan Muharebesi'nin yıl dönümü olan 28 Haziranı Sırbistan'ın ulusal günü olarak kutlarlar. Sırlar nesiller boyunca milli kimliklerini Kosova ile ilgili efsaneleri anlatarak beslemişlerdir. Bu durum anlaşılması gerçekten zordur. Aynı senaryoyu 1999 Kosova Harakatı'nda da yaşatmışlardır. Sırlar Kosova'daki büyük yenilgilerinden kahramanlık öyküleri yaratmayı becerip milliyetçiliklerini yenilgi ve acı temelleri üzerine inşa etmişlerdir. Yani çok büyük güçler karşısında direnebilmek, yenilmek ama yok olmamak, her türlü acıya dayanmak fakat asla yıkılmayıp ayakta kalmak, Sırp milliyetçiliğinin söyleminde belirleyici özellikler olarak ortaya çıkmıştır.

Bugün gelinen sürecin temelinde, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Yugoslav Cumhuriyeti içerisinde, Federasyonu oluşturan ulusların birer birer bağımsızlıklarını ilan ederek, Yugoslavya Cumhuriyeti'nin parçalanma olgusu yatmaktadır. Hırvatlar ve Slovenler, bu süreci sorunsuz tamamlarken ve hatta Avrupa'lı devletlerden destek görürken, Müslüman Boşnak ve Arnavutların bağımsız ulus devlet olma arzusu göremezlikten gelmiştir. Tito döneminde kültürel farklılıklar "Yugoslavlık" olgusu ile bastırılırken, Tito'nun ölümü sonrasında Miloşeviç'in politikaları ile Sırlar, Müslüman azınlığın bağımsızlık talebini Bosna ve Kosova'da şiddetle çözümlene yolunu seçmiştir. Sırların uyguladıkları baskı ve şiddet politikası, Kosova'da Arnavutları sindirmek yerine, Arnavutların etnik kimliğini ve milliyetçilik duygularını daha da kuvvetlendirmiştir.

Medeniyetler çatışmasının kırılma noktalarından biri olarak belirtilen Balkanlar bölgesi, Kosova'da yaşanan sorunlar çerçevesinde, Arnavutluk, Makedonya'da da önemli bir Arnavut nüfusun olması sebebiyle bütün Balkanlar'ı etkileyebilecek hatta Yunanistan ve Türkiye'yi de içine alan ve soruna müdahil olabilecek bir yapıya dönüşme potansiyeli nedeniyle ayrı bir önem arz etmektedir.

Batılı Devletler ise Kosova sorununu, Arnavutların bağımsızlık mücadelesi olarak görmek yerine, Sırların Arnavut azınlığa yönelik insan hakları ihlali olarak bakmışlardır. Bu kapsamda Batının NATO gücünü kullanarak, BM izni olmaksızın Kosova'ya hareket icra etmesi, Sırların hamisi olarak Rusya'yı tedirgin etmiş fakat Rusya'nın içinde bulunduğu mali kriz nedeniyle Sırlar, Rusya'dan bekledikleri desteği yeterince görememişlerdir.

Kosova sorunun ortaya çıkışı, Osmanlı sonrası Sırp-Sloven Krallığı döneminde, Kosova'lı Arnavutların bağımsızlıklarını elde edememiş olması ile ortaya çıkmıştır. İki savaş arası dönemde, Kosova'da yaşayan Sırların sayısının artması için Sırp ve Karadağlıların bölgeye göç etmesi teşvik edilmiştir. Aynı zamanda Arnavutların da Kosova'yı terk etmesi için çeşitli baskılar uygulanmıştır. Bu süreçte Arnavutlar başta olmak üzere Türk, Boşnak, Çingene ve diğer Müslüman azınlıklar Kosova'dan göç etmek zorunda kalmışlardır.

İki savaş arasındaki dönemde Sırların Kosova'daki Müslümanları göç ettirmesinin temelinde "kültürel ve din ırkçılığı" anlayışı yatmaktadır. Miloşević etnik ırkçılık merkezli bir yaklaşım sergilemiş olmasına karşın, Yugoslavya genelinde önce Bosna arkasından Kosova'da meydana gelen şiddet olayları, temelde kültürel ırkçılığın sonucu olarak görülmelidir. Çünkü Yugoslavya Cumhuriyeti'nden ayrılan Hırvat ve Slovenlere yönelik büyük ölçekli hiçbir sorun ile karşılaşılmazken, Boşnaklar ve Arnavutlara yapılanlar Avrupa'dan Müslümanları temizlemeye yönelik planlı bir faaliyetin ürünüdür.

Tito döneminde ise Müslüman halkın dini vecibelerini yasaklayan uygulamaların ortaya çıkması ile geriye iki seçenek kalmıştır. Göç etmek veya kültürel olarak erimek. Ayrıca bilinçli bir politika sonucu, ekonomik koşullar diğer Yugoslav Cumhuriyetlerinin aşağısında tutularak, Müslümanların hayat şartları kötüleştirilmiştir. Bu yapılara ilave olarak Kosova'da idari ve mülki işlerin çoğunluğunda Arnavutlara kısıtlı iş imkanı sağlanmıştır. Siyasi ve iktisadi birçok haktan yoksun olan Arnavutlar başta olmak üzere diğer Müslüman azınlıklar göç etmek zorunda bırakılmıştır. 1950'lili yıllarda Kosova'da yaşayan Müslümanlar büyük bir göç dalgası ile Türkiye'ye gelmişlerdir.

1963-1968 ve 1974'lü yıllarda Yugoslavya Anayasasında yapılan değişiklikler çerçevesinde Kosova'lı Arnavutların ve diğer Müslüman azınlıkların hakları genişletilmiştir. 1974 Anayasasında Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu'nu oluşturan anayasal bir parça olduğunu, Kosova'nın kendisine ait bir bölgesi ve rızası olmadan değiştirilemeyecek sınırlara sahip olduğu ayrıca Kosova'nın Eski Yugoslavya Anayasasının değiştirilmesi ve ıslahı

meselelerinde diğer Cumhuriyetlerle eşit olduğu hükmü yer almaktadır. Fakat Kosova Özerk Bölgesine Federasyondan ayrılma hakkı tanınmamıştır.

Kosova'nın ekonomik koşullarının kötü olması nedeniyle 1980 sonrasında Sırlar Kosova'yı terk edip, Kuzeye göç etmeye başlamışlardır. Sırp Devleti daha sonraları Sırp göçlerinin Arnavutların baskısı sonucunda gerçekleştiğini bahane ederek, Sırp askerlerinin Kosova'ya müdahalesini legalleştirmeye çalışmışlardır.

1981 yılında Priştine'de öğrencilerin yemekhanelerin kötü koşullarını protesto amaçlı başlattıkları gösteriler, Yugoslav hükümetine yönelik geniş tabanlı bir eyleme dönüşmüştür. Bunun üzerine Sırp Ordusu Kosova'ya müdahale etmiştir. Sırlar bu olayların arkasında Arnavutluk Devleti'nin olduğunu iddia etmiştir. Kosova olayları Sırp halkının milli hassasiyetlerini sömürmesi ile Miloşeviç'in yükselişini başlatmıştır. Arkasından 1989 yılında Sırbistan Anayasasında yapılan değişikliklerle Kosova'nın özerk yapısına önemli sınırlamalar getirilmiştir. Kosova'lı Arnavutlar bu gelişmelerin sonrasında, 1990 yılında Kosova Parlamentosu, Kosova'nın diğer Cumhuriyetler ile eşit olduğunu ilan etmiştir. Sırlar, Kosova Meclisinin aldığı karar üzerine Arnavutları işten çıkarmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında, Kosova Arnavutları bağımsızlık için referandum düzenleyerek, halkın % 98'nin kabulü ile Kosova Cumhuriyeti ilan ettiler.

Kosova'nın barışçı lideri olan ve 2005 yılında hayatını kaybeden İbrahim Rugova'nın siyasi yaşantısı da bu dönemde başlamıştır.

1995 yılında Bosna Savaşı sonrasında imzalanan Dayton Antlaşmasında Kosova ile ilgili hiçbir hükmün geçmemesi Kosova'lı Arnavutları öfkelenmiştir. Rugova'nın barışçı yolunun Kosova için çözüm olamayacağını gören Arnavutlar şiddet olaylarını başlatmak amaçlı UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusunu) oluşturmuşlardır.

Sırlar ve UÇK Milisleri arasında yaşanan çatışmalar, Miloşeviç'in Kosova'ya yönelik baskılarını daha da şiddetlendirmiştir. Artan şiddet olayları ve insan hakları ihlalleri NATO'nun 1999 yılında BM kararı olmaksızın Kosova harekatını başlatması ile sonuçlanmıştır. NATO'nun harekatı Batılı Devletler tarafından desteklenirken, Çin ve Rusya yapılan harekatı, bağımsız bir devletin iç işlerine müdahale ve ulusal egemenliğe saldırı kapsamında ele almış ve yapılanlardan rahatsız oldukları yönünde beyanlarını her fırsatta dile getirmişlerdir.

NATO savunma amaçlı oluşturulmuş bir organizasyondur. Fakat Kosova’da NATO birliklerinin hareketi taaruzi bir yapıda seyretmiştir. NATO’nun BM izni olmaksızın müdahale gerçekleştirmiş olmasında yatan ana neden, “insan hakları ihlalleri ve etnik çatışmaların” yaşandığı bölgelere önleyici müdahaleyi mümkün kılan yeni stratejik konseptten kaynaklanmaktadır.

Kosova Arnavutlarının bağımsızlık fikri, NATO’nun Kosova hareketi sonrasında ortaya çıkmış bir gelişme olmamasına rağmen, hareket sonrası Arnavutların Sırbistan’dan bağımsızlık talepleri daha da kuvvetlenmiştir. Uluslararası toplum gerçekte ne Avrupalı Devletlerin, ne de ABD’nin bağımsız bir Kosova düşüncesini desteklemese de, Arnavutların artan bağımsızlık talepleri meydana gelebilecek olayların verdiği endişe sonucu, Kosova ve Sırbistan arasındaki müzakere görüşmelerini başlatmıştır.

Batılı güçlerin Kosova’lı Arnavutların bağımsızlığını desteklememesinin arkasında yatan birçok neden söz konusudur. Bunlardan en önemlisi Avrupa’nın güneyinde Bosna’dan sonra yeni bir Müslüman devletin ortaya çıkmasının verdiği tedirginliktir. İkinci önemli neden ise, etnik Arnavut azınlığa sahip Makedonya ve Karadağ’ın bu kapsamda duyduğu endişedir. Kosova’lı Arnavutların, özellikle Makedonya’dakiler ile olan yakın ilişkileri ve Arnavutluk’u içine alan birleşmenin gerçekleşeceği yönünde yaşanan endişedir. Arnavutların, büyük Arnavutluk hayalinin gerçekleşmesi durumunda Balkanların siyasi haritası yeniden çizilmek durumunda kalacak, böyle bir durum güvenlik endişesi sonucu Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye başta olmak üzere tüm Balkan devletlerini doğrudan etkileyecektir. Ayrıca böyle bir gelişmeye Sırbistan’ın sessiz kalması mümkün görünmemektedir. Sırbistan ile birlikte onun hamisi durumunda olan Rusya’nın olumsuz yaklaşımlarının ortaya çıkabilecek problemlerin boyutunu tahmin edilenin de ötesine taşıyabileceği değerlendirilmektedir.

Kosova’nın, Avrupa Birliği mali yardımlarına bağlı ekonomisi ile nasıl bir bağımsızlık elde edebileceğinin emareleri ortadadır. Sırbistan ile yapılan müzakerelerin sonucunda, Kosova mutlaka bağımsızlığını elde edecektir. Sırbistan açısından bakıldığında, bu kayıp çok zor kabul edilebilir bir gelişme olarak ortaya çıkacaktır. Unutulmaması gereken en önemli husus Kosova için tam anlamıyla bağımsızlık asla gerçekleşmeyecektir. Müzakereler sonucunda ilan edilecek bağımsızlığın mutlaka belli sınırlar içerisinde gerçekleşmesi beklenmelidir.

Sırbistan’ın Kosova’yı yeniden kontrol etmesi çok zayıf bir ihtimal dahi olsa, bu ihtimalin de tamamen gözardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü Batılı devletler Kosova’nın özerk bir yapı içerisinde Sırbistan’a bağlı kalmasını tercih etmektedirler.

Özetle, Kosova'lı Arnavutların Sırp ile birlikte ortak bir devlet çatısı içerisinde yaşama şansı kalmamıştır. Kosova'nın koşullu bir bağımsızlık statüsü kazanması, yakın geleceğe dönük beklenen en muhtemel gelişme olarak karşımıza çıkacaktır. Koşullu bağımsızlık elde eden Kosova'da, UNMIK'in görevini oluşturan konularda, sorumluluğunu özel bir gözlem Komisyonuna devretmesi beklenmelidir. Belirtilen Komisyon tarafından Kosova Devleti başta Sırp olmak üzere azınlık haklarını koruması, devlet olma yeteneğini geliştirmesi ve uzun vadeli istikrar ortamını sağlaması yönünde sınava tabi tutulacaktır. Gözlem komisyonunun vereceği olumlu not Kosova'yı yakın gelecekte Avrupa Birliği üyeliğine taşıyacağından, Müzakere sonrası sürecin çok dikkatli yaşanması gerekmektedir.

Sırbistan ve Kosova arasında süren müzakerelerin neticelenmesinden sonra, alınan karar her ne şekilde olursa olsun, Kosova'da tahsis edilen barış ve istikrarın muhafazası için KFOR (NATO Kosova Güçleri) birlikleri Kosova'da görevine devam etmelidir. Aksi takdirde Sırbistan Devleti, Sırp azınlığın Kosova'da baskı altında olduğunu bahane ederek, yeni bir müdahaleye kalkışabilecektir. Bu tür bir gelişmenin bölgeyi yeniden bir kaos ortamına sürükleyebileceği unutulmamalıdır.

**Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi'nin Türk Dilinin
Kullanımına İlişkin Verilen Garanti Mektubu**

EK-I

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Bernard Koucher tarafından 15 Eylül 2000 tarihinde Kosova Türk Demokratik Birliği Başkanı Mahir Yağcılar'a, Kosova Türk Toplumuna'na hitaben gönderilen mektupla UNMIK tarafından Türk dilinin kullanımına ilişkin verilen garanti mektubu:

Türk Toplumuna,

Birleşmiş Milletlerin Geçici Yönetimi Kosova Misyonu (UNMIK), Haziran 1999'da kabul edilen 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararının 11 nci maddesinde belirtilmiş olduğu üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde kabul etmiş olduğu yükümlülüğe bağlılığını yineler. UNMIK özellikle etnik, dini ve dilsel toplulukların korunması ile ilgili uluslar arası insan hakları standartlarının artırılmasından yükümlüdür. Bu amaca yönelik olarak, UNMIK, Kosova'daki tüm toplulukların kendi ulusal, kültürel, dini ve dilsel kimliklerini ifade, koruma ve geliştirmesine yönelik uygun koşulların yaratılabilmesi için kanunlar çıkarır, politikalar ve uygulamalar geliştirir.

Bu amaç doğrultusunda UNMIK, Kosova'daki Türk toplumuna 1974 Kosova Anayasasında belirtilen haklarının garanti edilmesi yönünde adımlar atmaktadır. UNMIK, dillerinin eşitliği de dahil olmak üzere, Türk toplumunun, Arnavut toplumu, Sırp toplumu ve diğer tüm toplumlar ile eşit olduğunu tekrar teyit eder. Bu ilke, ilgili düzenlemelerde de teyit edilecektir.

1. UNMIK, Türk toplumunun yaşadığı belediyelerde, dillerini ve alfabelerini, Arnavut ve Sırp dilleriyle eşit bir şekilde kullanabilmeleri hakkını tanımaktadır. UNMIK, bu belediyelerde "Kosova'daki Belediyelerin Öz Yönetime İlişkin Tüzük Tasarısında belirtilen özellikle uygun olarak şunları garanti etmektedir:

a. Türk toplumu üyeleri belediye yetkilileri ile olan temaslarında kendi dillerini kullanabileceklerdir.

b. Belediyelerdeki tüm resmi belgeler (doğum belgesi, ölüm belgesi, evlilik belgesi, diplomalar vb.) Türk dili ve alfabesinde de sağlanacaktır.

c. Belediye meclislerinin ve bu meclislerin komisyonlarının toplantıları, diğer kamuya ait toplantılar da dahil olmak üzere, gerekli olduğu zaman Türkçe'ye tercüme edilecektir.

d. Kentlerin, kasabaların, köylerin, yolların, caddelerin ve diğer halka ait yerlerin resmi isimleri Türk dilinde ve alfabesinde de yazılacaktır.

2. Buna ek olarak, davalarda taraf olan herhangi bir Türk toplumu üyesinin Türkçe'yi kullanma, mahkeme tutanaklarının Türk dilinde hazırlanmamış olması durumunda ise Türkçe tercüme talebi hakkı vardır.

3. Türk topluluğunun yaşadığı belediyelerde, Türk topluluğu üyeleri, genel Kosova eğitim sistemi çerçevesinde, Türkçe eğitim hakkına sahiptirler.

4. Türk toplumunun yaşadığı yerlerde UNMIK'in yasal düzenlemeleri Türkçe olarak da basılacaktır.

5. Merkezi idare tarafından hazırlanan seyahat belgesi ve kimlik belgesi gibi resmi belgelerde, Türk topluluğu üyelerinin ad ve soyadları, Türk dilinde ve alfabesinde yazılacaktır. Bunu sağlayabilmek amacıyla bilgisayarlardaki bilgi tabanına gerekli takviye yapılmıştır. Türklerin talebi durumunda, UNMIK Türk topluluğu için, kimlik belgesindeki sabit yazılar arasında Türkçe'nin de yer aldığı kimlikleri bir an önce çıkarmaya çalışacaktır.

6. Türk topluluğunun yaşadığı yerlerdeki kayıt işlemlerine gelince:

a. Sivil kayıt işlemi ile ilgili formların Türk dili ve alfabeli kopyaları, Türk topluluğu üyelerinin kayıt işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır.

b. Ticaret kaydı ile ilgili Türkçe başvuru formları, Ticaret Kayıt Birimi tarafından 13 Haziran 2000'de onaylanmıştır.

c. Kayıt işlemleri ile ilgili bilgilendirici malzemeler Türkçe olarak da hazırlanmıştır.

7. Kayıt olma ve düzenlenecek olan yerel seçimlere katılma gibi yollarla Türk topluluğunun Kosova'daki siyasi hayata tam olarak katılımı UNMIK için çok önemlidir. Herhangi bir demokratik topluluğa kamu yaşamına yönelik aktif bir katılım, bu toplumun bütün sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından yararlanmasını garanti eden en iyi bir yoldur.

Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi

EK-II

KOSOVA GEÇİCİ ÖZ-YÖNETİM ANAYASAL ÇERÇEVESİ

Önsöz

BM Genel Sekreter Özel Temsilcisi (BMGS Özel Temsilcisi), Hans Haekkerup 10 Haziran 1999 tarih ve 1244 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı (BMGKK) ile kendisine verilen yetkiye dayanarak,

Kosova'da nihai bir çözüme varılana kadar, anlamlı bir öz-yönetimin teşkil edilmesi ve geliştirilmesini öngören 1244 Sayılı Kararı (1999) çerçevesinde;

Kosova'nın tarihi, hukuki ve anayasal gelişimini göz önünde bulundurarak ve Kosova halkının özgür ve barış içinde ve bölgedeki diğer halklarla kardeşlik içinde yaşaması konusundaki meşru isteklerini dikkate alan,

Kuruluşundan bu yana Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu'nun (UNMIK), Kosova halkına destek olduğunu ve yardım ettiğini ve kendilerinin Birleşik Geçici Yönetim Yapısının (JIAS) tesis edilmesi ile Kosova'nın yönetimine ilişkin sorumluluk almalarını aşama aşama destek sağlayarak kendi kendine yeter bir düzeye ulaştırılması doğrultusunda çalışılacağını vurgulayarak,

Kosova halkının değerli katkıları da dahil olmak üzere, Kosova'daki Öz-Yönetimin daha da geliştirilmesi için UNMIK tarafından gösterilen gayretlerden ve JIAS tarafından elde edilen başarılarından yararlanarak; yasama, yürütme ve yargı alanlarında Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Kosova halkının serbest ve adil seçimlere katılımı ile tesis edileceğini değerlendirerek,

1244 Sayılı Kararında (1999) belirtilen sınırlar içinde sorumlulukların, 1244 Sayılı Kararına (1999) uygun olarak halkın iradesi de dahil olmak üzere tüm geçerli faktörleri dikkate alan uygun ileri bir aşamada gerçekleştirilecek süreç ile Kosova'nın gelecekteki statüsünün tesis edilmesine ilişkin olarak Kosova'da yaşayan tüm insanların barış içinde ve normal bir yaşama sahip olmaları için gerekli şartların tesis edilmesi ve bu yönde yapıcı bir şekilde çalışılarak Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına devredileceğini göz önünde bulundurarak,

Parlamenter demokrasi ile sorumlulukların aşama aşama Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına devredilmesinin, demokratik bir yönetim ve Kosova'da hukukun üstünlüğüne duyulan saygıyı arttıracığı görüşünü dikkate alarak,

Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ile Kosova'nın ve Kosova halkının refahının arttırılması yönünde gayret göstererek,

Kosova'daki Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarını yerine getirmesinin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisinin BMGK 1244 Sayılı Kararını (1999) uygulamasına ilişkin esas yetkisini hiçbir şekilde etkilemeyeceği yada söz konusu bu yetkiyi azaltmayacağını doğrulayarak,

Birleşmiş Milletler Şartını, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi ve ilgili Protokollerini, Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmeyi, Kadınlara Yapılan Her Türlü Ayrımın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmeyi, Çocuk Hakları Sözleşmesini, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesini ve ilgili Protokolleri, Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartını, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Anlaşmasını, ve uluslararası alanda tanınan diğer hukuki belgelerde yer alan ilgili ilkeleri dikkate alarak,

Kosova'daki tüm toplulukların ve bu toplulukların üyelerinin haklarını koruma ve destekleme gerekliliğini göz önüne alarak,

Mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanmasına ve mal ve mülklerini geri alma haklarını uygulamalarına ilişkin taahhüdü ve herkes için serbest dolaşım özgürlüğü şartlarının teşkil edilmesi taahhüdünü doğrulayarak,

Öz-Yönetim demokratik kurumlarının oluşturulma sürecinde tüm toplulukların üyeleri de dahil olmak üzere herkesin katılımını sağlayacak serbest, açık ve güvenli bir ortamın oluşturulmasının önemini kabul ederek, aşağıda belirtilen hususları ilan eder:

Bölüm 1

Temel Hükümler

1.1 Kosova, uluslararası geçici yönetimi altında bulunan, halkı ile birlikte kendine özgü tarihi, hukuki, kültürel ve dil niteliklerine sahip bir varlıktır.

1.2 Kosova, Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi (Anayasal Çerçeve) tarafından kurulan Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarını yerine getireceği bölünmez bir bölgedir.

1.3 Kosova, yerel Öz-Yönetimin ve Kosova'daki belediyelere ilişkin yürürlükteki UNMIK yönetmeliğinde belirtilen sorumluluklara sahip yerel Öz-Yönetimin temel bölgesel birimleri olan belediyelerden oluşmaktadır.

1.4 Kosova, bu Anayasal Çerçeve ve 1244 Sayılı Kararına (1999) uygun olarak yasama, yürütme ve yargı organları ve bu kurumlar tarafından demokratik bir biçimde yönetilmelidir.

1.5 Öz- Yönetim Geçici Kurumları aşağıda sıralanmıştır;

- a. Meclis,
- b. Kosova Başkanı,
- c. Hükümet,
- d. Mahkemeler,
- e. Bu Anayasal Çerçevde belirtilen diğer kurum ve kuruluşlar.

1.6 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının merkezi Priştine'dir.

1.7 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, sadece UNMIK yönetmeliklerince belirlenen yada belirlenecek olan sembolleri kullanır.

Bölüm 2

Öz-Yönetim Geçici Kurumları Tarafından Uyulması Gereken İlkeler

Öz-Yönetim Geçici Kurumları ve bu kurumlarda resmi görev alanları;

a. Öz Yönetimler kendilerine tanınan yetkileri, 1244 Sayılı Kararı (1999) hükümlerine ve Anayasal çerçevede belirtilen şartlara uygun olarak yerine getirir,

b. Hukukun üstünlüğünü, insan hak ve özgürlüklerini, demokratik ilkeleri ve uzlaşmayı geliştirir ve bu hususlara tamamen uyar,

c. Yasama, yürütme ve yargı arasında güç ayrılığı ilkesini geliştirir ve bu hususlara tamamen uyar.

Bölüm 3

İnsan Hakları

3.1 Kosova'da yaşayan tüm insanlar, ne sebeple olursa olsun hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramadan, insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanır.

3.2 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, aşağıdaki belgeler de dahil olmak üzere, uluslararası alanda tanınan insan hakları ve temel özgürlüklere uyar ve bunları teminat altına alır;

a. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,

b. İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve ilgili Protokoller,

c. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve ilgili Protokoller,

d. Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

e. Kadınlara Yapılan Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

f. Çocuk Hakları Sözleşmesi,

g. Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartı,

h. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Antlaşması.

3.3 Yukarıda belirtilen belgelerde belirtilen hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler bu Anayasal Çerçevenin bir parçası olarak doğrudan Kosova'da uygulanmalıdır.

3.4 Kosovalı tüm mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler evlerine geri dönme, mal ve mülklerini geri alma hakkına sahiptir. Kosova'daki yetkili kurum ve kuruluşlar, Kosovalı

mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alır. Mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve diğer uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile tam bir işbirliği sağlanmalıdır.

Bölüm 4

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

Genel Hükümler

4.1 Aynı etnik, din ya da dil grubuna mensup kişilerin oluşturduğu topluluklar, kendi etnik, kültürel, din ve dil kimliklerini muhafaza etme, koruma ve ifade etme konusunda bu kapsamda belirtilen haklara sahiptir.

4.2 Hiç kimse kendisinin hangi topluluğa mensup olduğunu ifade etmek ya da bir topluluğun üyesi olduğunu belirtmek zorunda değildir. Kişilerin, kendilerinin bir topluluğa mensup olmalarını açıklamaları ya da açıklamamaları hakkı, herhangi bir olumsuzluğa neden olmamalıdır.

4.3 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına, yürüttükleri politika ve uygulamalarında, toplulukların bir arada yaşamalarını sağlamak, topluluklar arası uzlaşmayı desteklemek ve toplulukların kimliklerini muhafaza etme, koruma ve geliştirme için uygun şartların oluşturulmasına rehberlik etmelidir.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

4.4 Topluluklar ve Topluluk Üyeleri aşağıdaki haklara sahiptir;

a. Kendi dillerini ve alfabelerini, Kosova'daki mahkemeler ve diğer resmi kamu kurumlar ve kuruluşlarında dahil olmak üzere serbestçe kullanma,

b. Kendi dillerinde eğitim görme,

c. Kendi dillerinde bilgiye erişme,

d. Kamu kurumlarında her düzeyde istihdam edilme konusunda ve her düzeyde kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda eşit fırsatlara sahip olma,

- e. Kendi aralarında ve Kosova veya Kosova dışındaki diğer ilgili toplulukların üyeleri ile bir sınırlamaya maruz kalmaksızın iletişim kurma,
- f. Yasalara uygun olarak toplulukların sembollerini kullanma ve sergileme,
- g. Kendi topluluklarının çıkarlarını geliştirmek için dernekler kurma,
- h. Yerel, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütlerine bu tür örgütlerin prosedürlerine uygun olarak herhangi bir engelle karşılaşmadan iletişim kurma ve bu kapsamdaki örgütlere katılma,
- i. Kendi basın ve yayın organlarını kurmak da dahil olmak üzere, kendi topluluklarının dili ve alfabesinde bilgi sağlama,
- j. Eğitim müfredatının, yürürlükteki yasalara uyması, topluluklar arasında hoşgörü ruhunu yansıtması ve insan haklarına ve tüm toplulukların kültürel geleneklerine saygılı olması şartı ile, yürürlükteki yasalara uygun olarak kamu fonları da dahil olmak üzere mali desteğin sağlanabileceği, başta kendi dillerinde ve alfabelerinde eğitim alma olmak üzere kendi topluluklarının kültür ve tarihlerine uygun eğitim sağlama ve eğitim kurumları kurma,
- k. Toplum geleneklerine saygıyı geliştirme,
- l. İlgili kamu kuruluşları ile işbirliği içinde, topluluk açısından dini, tarihi yada kültürel öneme sahip alanları koruma,
- m. Mevcut standartlara uygun olarak, ayrımcılığa tabi olmaksızın, kamu sağlık ve sosyal hizmetlerini alma ve bu hizmetleri verme,
- n. Dini kurumların faaliyetini sağlama,
- o. İlgili dillerde program yapmanın yanı sıra kamu basın ve yayınına erişim ve temsil edilme garantisine sahip olma,
- p. Tamamen şeffaf kalmak şartıyla, kendi üyelerinden yada Kosova dışındaki kuruluşlardan gönüllü bağış toplayarak ya da Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından sağlanacak finansmanı alarak etkinliklerini finanse etme.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Haklarının Korunması

4.5 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, tüm toplulukların ve üyelerinin yukarıda belirtilen haklardan yararlanmasını sağlar. Söz konusu Geçici Kurumlar, istihdam konusunda toplulukların kamu kurumlarında her düzeyde adil şekilde temsil edilmesini de sağlar.

4.6 BM Özel Temsilcisi, insan haklarını koruma ve geliştirme ve barışı tesis edecek etkinlikleri destekleme konusunda BMGK 1244 Sayılı Kararının (1999) kendisine verdiği doğrudan sorumluluklara dayanarak, toplulukların ve üyelerinin haklarının korunması amacıyla gerekli durumlarda Öz-Yönetimin işleyişine müdahale etme yetkisini elinde bulundurur.

Bölüm 5

Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Sorumlulukları

5.1 Öz-Yönetim Geçici Kurumları aşağıdaki alanlarda sorumluluklara sahiptir;

- a. Ekonomi ve finans politikası,
- b. Mali ve bütçe konuları,
- c. Yönetim ve yürütülen gümrük çalışmaları,
- d. Yerli ve yabancı ticaret, endüstri ve yatırımlar,
- e. Eğitim, bilim ve teknoloji,
- f. Gençlik ve spor,
- g. Kültür,
- h. Sağlık,
- i. Çevre koruma,
- j. Çalışma ve sosyal refah,
- k. Aile, cinsiyet ve çocuklar,
- l. Ulaşım, posta, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri,

- m. Kamu yönetimi ve hizmetleri,
- n. Ziraat, ormancılık ve kırsal gelişim,
- o. İstatistik,
- p. Saha planlama,
- q. Turizm,
- r. İyi yönetim, insan hakları ve eşit fırsatlar,
- s. Yabancılarla ilgili işler (Kosova dışında yaşayan kişiler).

5.2 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, ayrıca yerel yönetime ilişkin olarak da aşağıdaki sorumluluklardan yükümlüdür;

- a. Belediyeler arasındaki işbirliğini desteklemek,
- b. Profesyonel belediye kamu hizmetlerinin geliştirilmesini sağlamak,
- c. Belediyelere kendi bütçelerini ve mali yönetim sistemlerini geliştirme konusunda yardımcı olmak,
- d. Belediye hizmetlerinin kalitesini denetlemek,
- e. Belediyeler için eğitim etkinlikleri yollarını ve araçlarını tespit etmek,
- f. Belediyelere etkinliklerini kamu için şeffaf hale getirmesinde yardımcı olmak,
- g. Belediyelere hukuk alanında rehberlik etmek ve hukuki tavsiyelerde bulunmak,
- h. Belediyelere ilişkin uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin eşgüdümünü sağlamak, .
- i. Belediye seçimlerinde ortaya çıkan kurumsal oluşumlara dayanan belediyelere verilen sorumluluk ve yetkilere ve aynı zamanda seçimlerden sonra belediyelere devredilen sorumluluk ve yetkilere uyulmasını denetlemek,

5.3 Öz-Yönetim Geçici Kurumları yargı işlerine ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir;

- a. Hakim ve savcıların atanması ile ilgili kararları vermek,

- b.** Mevcut mahkeme yapısı içinde mahkemelerin organizasyonuna ve uygun şekilde işleyişine ilişkin sorumlulukları yerine getirmek,
- c.** Adli işlemleri ve mahkeme hizmetlerini sağlamak, geliştirmek ve sürdürmek,
- d.** Adli ve mahkeme hizmetlerinin etkin şekilde işleyişini sağlamak için teknik ve mali şartları yerine getirmek, personeli ve malzeme kaynaklarını desteklemek,
- e.** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile işbirliği yaparak, adli personele mesleki ve profesyonel eğitim vermek,
- f.** Hakimlik, savcılık, avukatlık ve adli alandaki diğer meslekler için yeterlilik sınavlarının bağımsız profesyonel bir kurum tarafından organize edilmesini sağlamak,
- g.** Adli destek elemanlarını atamak, eğitmek, disiplin altına almak ve görevden almak,
- h.** Yargı sistemi ve ıslah hizmetlerine ilişkin konularda eşgüdümü sağlamak,
- i.** Yargı sisteminin ve ıslah hizmetlerinin bağımsız olarak denetlemesine ilişkin olarak uygun kurumlarla işbirliği sağlamak,
- j.** Yargı sistemine ve ıslah hizmetlerine ilişkin bilgi ve istatistikleri uygun şekilde tedarik etmek,
- k.** Yargı sistemine ve ıslah hizmetlerine ilişkin kişisel bilgileri korumak,
- l.** Yargı ve ıslah konularında Kosova'daki uygun kurumlarla işbirliği yapmak,
- m.** Islah hizmetlerine ilişkin olarak personeli atama, eğitme ve değerlendirmesine yardımcı olmak.

5.4 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, medyaya ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir;

- a.** Kosova medyasında hakaret veya kin içerikli yayınların yapılmasının önlenmesi için, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinin 19 ncu ve 20 nci Maddelerinde, insan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesinde ve ilgili Protokollerinde yer alan uluslararası insan hakları ve ifade özgürlükleri standartlarına uygun olarak kanunları ve icra mekanizmalarını kabul etmek,
- b.** Kosova'da faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve siyaset dışı kuruluşlar tarafından gösterilen adaylar arasından Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından görevlendirilen üyelerden oluşacak bağımsız bir medya komisyonu ile söz konusu uluslararası yasal

sınırlamalara ve Avrupa'daki en son uygulamalara uygun olarak medyayı denetlemek. Anılan üyeler her iki cinsiyete tabi olup Kosova toplumunun etnik ve bölgesel çeşitliliğini yansıtmalıdır,

c. Kosova'da faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve siyaset dışı kuruluşlar tarafından gösterilen adaylar arasından Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından atanan üyelerden oluşacak Kurulun bağımsızlığını sağlayarak, yayıncılarının yayın bağımsızlığını garanti altına almak; anılan üyeler her iki cinsiyete tabi olup Kosova toplumunun etnik ve bölgesel çeşitliliğini yansıtmalıdır,

d. Kurumlarının plan ve kararlarının uluslararası ve yerel medyada yer almasını sağlamak için basın ve halkla ilişkiler bürosu yada büroları kurmak.

5.5 Öz-Yönetim Geçici Kurumları acil durumlarda hazırlığa ilişkin olarak aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir;

a. Acil durumlarda plan yapma ve sivil savunma hizmetlerine ilişkin olarak bir strateji geliştirmek ve bu stratejiyi uygulamak,

b. Yangın ve kurtarma hizmetlerini belediyeler ile yakın işbirliği içinde yönetmek ve eşgüdümünü sağlamak.

5.6 Öz-Yönetim Geçici Kurumları dış ilişkilere ilişkin olarak da aşağıda yer alan sorumluluklara sahiptir;

a. Anlaşmalara varma ve anlaşmaları nihai aşamaya getirme konuları da dahil olmak üzere, uluslararası konular ile ilgili işbirliği. Bu tür etkinlikler, BM Özel Temsilcisi ile eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilir.

5.7 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, başta Kosova halkı ve diğer Avrupa halkları arasında daha yakın ekonomik, sosyal ve diğer bağları tesis etmek için uluslararası ve Avrupa'daki ilgili standartlar ve normlara uyulmasının Euro-Atlantik topluluğu ile ilişkilerin geliştirilmesinde temel olacağı düşüncesinin bilinciyle, tüm sorumluluk alanlarındaki yaşam ve uygulamalarını söz konusu uluslararası ve Avrupa'daki standartlar ve normlar ile uyumlaştırmaktan sorumludur.

5.8 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, bu Anayasal çerçevede ve diğer yasal belgelerde belirtilen diğer sorumluluklara sahiptir.

Bölüm 6

Kanun ve Düzen

Kanun ve düzenin sağlanması, Kosova'daki tüm halklar için temel bir öneme sahiptir. BM Özel Temsilcisinin yetkisi ve UNMIK Polisi denetiminde faaliyet gösteren Kosova Polis Servisi, suçun önlenmesi ve halkın korunması ve emniyeti konularındaki desteği ile bu amacın elde edilmesinde önemli katkılarda bulunmaktadır. Uluslararası toplumun desteği ile, Kosova Polis Servisi suçun önlenmesi, adli bilgi toplama, adli soruşturma, adli araştırma ve suçla mücadele alanlarındaki yeterliliği arttırılmaktadır. Bu durum, Kosova Polis Servisi'nin kanun ve düzenin sağlanmasında aşama aşama ek sorumluluklar yüklenmesini mümkün kılar.

Bölüm 7

Kosova Koruma Güçleri

Kosova Koruma Güçleri, Kosova'da faaliyet gösteren, yasayla kurulmuş, acil ve insani yardımın gerektiği durumlarda halkın güvenliği için hızlı tepki verebilen, bir sivil acil durum kurumudur.

Bölüm 8

BM Özel Temsilcisine Ayrılan Yetki ve Sorumluluklar

8.1 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının yetki ve sorumlulukları, BM Özel Temsilcisine tanınan yetki ve sorumluluklar aşağıda yer almaktadır;

- a. Toplulukların hak ve çıkarlarının konusundaki tam yetkisi kesinlikle korunur;

b. Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının, 1244 Sayılı Kararına (1999) ya da söz konusu Karara göre BM Özel Temsilcisinin sorumluluklarını yerine getirmesine uygun şekilde, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının uygun hareket etmediği kararına vardığında, meclisi feshetmek ve yeni seçimleri ilan etmek. BM Özel Temsilcisi bu yetkisini Kosova Başkanına danışarak kullanır. Meclis, üyelerinin üçte ikisinin desteklediği bir kararla BM Özel Temsilcisinden Meclisi feshetmesini talep edebilir. Bu talep, BM Özel Temsilcisine Kosova Başkanı tarafından iletilir.

c. Kosova Konsolide Bütçesine ilişkin mali ve siyasi parametreleri belirleme konusunda nihai yetkiye sahip olmak ve söz konusu Bütçeyi onaylamak; Ekonomik ve Mali Konsey tavsiyesi ile karar vermek,

d. Para politikası,

e. Kosova Konsolide Bütçesinin bağımsız dış denetimi için düzenlemeler teşkil etmek,

f. UNMIK Gümrük Hizmetlerini denetlemek ve söz konusu hizmetler üzerinde yetkiye sahip olmak,

g. Hakim ve savcılarının görevlendirilmesi, görevden alınması ve disiplin altına alınmasına ilişkin nihai yetkisini kullanmak,

h. Yürürlükteki UNMIK Yönetmeliğine uygun olarak uluslararası hakim ve savcılarının görevlendirilmesi ve görev yerlerinin değiştirilmesine ilişkin talepleri karara bağlamak,

i. Uluslararası alanda hukuki yetki ve sorumluluklarını yerine getirmek,

g. Yerel personeli hem kapsayan hem de yerel personel tarafından desteklenen yasa uygulama kurumları ve ıslah hizmetleri üzerinde yetkiye sahip olmak,

h. Kosova Koruma Güçleri üzerinde denetim ve yetkiye sahip olmak,

l. Kamu güvenliği ve acil durumlara hazırlığın yönetimi ve finansmanı üzerinde denetim ve yetkiye sahip olmak,

- Bu konudaki sorumluluğu aşama aşama Öz-Yönetimin Geçici Kurumları üstlenecektir.

m. 1244 Sayılı Karar (1999) kapsamında tüm konularda devletler ve uluslararası örgütlerle anlaşmalara varmak,

n. UNMIK adına yapılan uluslararası anlaşmalarda yer alan taahhütlerin yerine getirilmesini denetlemek,

o. Görevini ifa sırasında, devletler ve uluslararası örgütler de dahil olmak üzere dış ilişkileri yürütmek. Dış ilişkiler alanında sorumluluklarını yerine getirirken, BM Özel Temsilcisi Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına ilgili konularda danışır.

p. Malların (hayvanlar da dahil olmak üzere) sınır ötesi / sınır aşan geçişlerinin denetiminde yetkiye sahip olmak,

- Öz-Yönetim Geçici Kurumları bu konuda işbirliği içindedir.

r. Kamu, devlet ve sosyal mülkiyete sahip malların yürürlükteki ilgili UNMIK kanunlarına göre ve Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile işbirliği içinde yönetilmesi konusunda yetkiye sahip olmak,

s. Ekonomik ve Mali Konsey ile Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına danışmak suretiyle, kamu ve sosyal mülkiyete sahip teşebbüsleri düzenlemek,

t. Demiryolları, frekans düzenlemeleri ve sivil havacılık faaliyetlerine ilişkin idari kontrol ve yetkiye sahip olmak,

u. Emlak Davaları Komisyonu da dahil olmak üzere, Emlak ve Mülkiyet Müdürlüğü üzerinde kontrol ve yetkiye sahip olmak,

ü. Ticari mülkiyet ihtilaflarının çözümünde yargı yetkisini ve yetkisini tespit etmek,

v. Belediyelerin mevcut sınırlarını korumak,

y. Yerel belediye idare sisteminin uluslararası alanda tanınan ve kabul edilen ilkelere dayanarak etkin şekilde işlemlerini sağlama sorumluluğuna sahip olmak,

z. Ekonomik ve Mali Konsey, Kosova Bankacılık ve Ödemeler İdaresinin Yönetim Kurulunun üyelerini, Gümrük Hizmetleri ve Vergi Denetleme Kurumunun başlıca yöneticilerini ve Baş Müfettişi görevlendirmek, Ekonomik ve Mali Konseyi toplamak ve başkanlık etmek,

aa. Kamu yayınları yönetim kurullarında yada komisyonlarında, bağımsız medya düzenleme kurulunda ve kitle iletişimini düzenleyen diğer kurullarda, BM Özel Temsilcisinin göstereceği aday sayısının bu tür idare düzenleme kurullarında ya da komisyonlarında çoğunluğu almaması şartıyla uluslararası uzmanları görevlendirmek,

ab. Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile işbirliği yaparak, nüfus kayıt veri tabanını denetlemek ve üzerinde yetkiye sahip olmak,

8.2 BM Özel Temsilcisi, aşağıda yer alan konularda Uluslararası Güvenlik Kuvvetleri (KFOR) ile yakın işbirliği içinde çalışır;

- a.** Sınır denetleme görevlerinin yerine getirilmesi,
- b.** Ateşli silahlara sahipliğin düzenlenmesi,
- c.** Kamu güvenliği ve düzeninin sağlanması,
- d.** Savunma, sivil güvenlik ve acil durumlara hazırlık alanı ile ilgili işlevlerin yerine getirilmesi.

Bölüm 9

Öz-Yönetim Geçici Kurumları Kısım 1: Meclis

9.1.1 Meclis, Kosova'daki Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının en üst düzeydeki temsil ve yasama organıdır.

Meclisin Yapısı

9.1.2 Meclis, gizli oylama ile seçilen 120 üyeden oluşur.

Meclisin Seçilmesi

9.1.3 Meclisin seçilmesi amacıyla, Kosova tek parça ve çok üyeli bir seçim bölgesi olarak değerlendirilir.

- a.** Mecliste, Meclisin 120 sandalyesinden yüz (100) adeti, seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak tüm partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaşılır.

b. Mecliste 120 sandalyeden yirmi (20) adeti, Kosova'daki Arnavutlar dışında kalan toplulukların ek temsilinin sağlanması için aşağıdaki şekilde paylaşılır:

(i) On (10) sandalye, Kosova Sırp Topluluğunu temsil ettiğini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaşılır. Mecliste, bu sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak bu partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaşılır.

(ii) Diğer on (10) sandalye ise şu şekilde paylaşılır: Roman, Aşkale ve Mısır Toplulukları dört (4), Boşnak Topluluğu üç (3), Türk Topluluğu iki (2) ve Gorani Topluluğu bir (1). Mecliste, bu Topluluk ya da Topluluk gruplarına ayrılan sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak bu tür Toplulukları temsil ettiklerini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaşılır.

c. Seçim gününde 18 yaşını doldurmuş ve 28 Ekim 2000 tarihinde Kosova'da düzenlenen Belediye seçimlerinde uygulanan diğer oy verme şartlarına sahip herkes oy kullanabilir.

d. Meclis seçimleri için verilen parti, koalisyon ve yurttaş inisiyatifleri listelerinde yer alan adayların sıralaması sabit olarak değerlendirilir.

e. Seçimler için verilen parti, koalisyon ve yurttaş inisiyatifleri listelerinde yer alan adayların coğrafi bölge ve cinsiyet açısından taşıdıkları şartlar, Merkezi Seçim Komisyonunun tavsiyesi üzerine BM Özel Temsilcisi tarafından belirlenebilir.

Meclis Görev Süresi ve Seçilme Şartları

Meclisin Görev Süresi

9.1.4 Meclisin görev süresi, seçim sonuçlarının onaylanmasını müteakip otuz gün içinde toplanacak açılış oturumu tarihinden itibaren üç yıldır.

9.1.5 BM Özel Temsilcisinin yetkileri konusunda önyargıda bulunmadan, Meclis üyelerinin üçte ikisi BM Özel Temsilcisinden Meclisi feshetmesini talep edebilir. Bu talep, BM Özel Temsilcisine Kosova Başkanı tarafından iletilir.

Adayların Seçilme Şartları

9.1.6 Oy kullanma hakkına sahip olan kişi aynı zamanda Meclis Üyesi adayı olarak seçimlere katılabilir, seçimlere aday olarak katılma hakkına sahip olmayanlar ise şunlardır;

- a. Merkezi Seçim Komisyonu, Seçim Şikayetleri ve Başvuruları Alt Komisyonu, Meclis Seçim Komisyonu ya da Sandık Komiteleri üyeleri,
- b. Kosova Koruma Güçleri yada Kosova Polis Servisi üyeleri,
- c. Yargıç yada savcılar,
- d. Eski Yugoslavya Uluslararası Suç Mahkemesi tarafından karara bağlanmış bir cezaya tabi olan yada anılan Mahkemenin suç tebligatını almış ama mahkemeye çıkma emrini yerine getirmemiş kişiler,
- e. Nihai bir mahkeme kararı ile hukuki ehliyeti elinden alınmış kişiler.

Meclis Başkanlığı

9.1.7 Meclis, aşağıdaki şekilde görevlendirilen yedi adet Meclis üyesinden oluşan bir Başkanlığa sahiptir;

- a. Meclis seçimlerinde en yüksek sayıda oyu alan parti yada koalisyon tarafından iki üye görevlendirilir,
- b. Meclis seçimlerinde ikinci en yüksek sayıda oyu alan parti yada koalisyon tarafından iki üye görevlendirilir,
- c. Meclis seçimlerinde üçüncü en yüksek sayıda oyu alan parti yada koalisyon tarafından bir üye görevlendirilir,
- d. Bir üye, kendilerini Kosova Sırp Topluluğunun temsilcisi olarak ilan eden partilere üye olan Meclis üyeleri arasından görevlendirilir,
- e. Bir üye, kendilerini Kosova'daki Arnavut yada Sırp Topluluklarının dışında kalan toplulukların temsilcisi olarak ilan eden partilere üye olan Meclis üyeleri arasından görevlendirilir. Bu son üyenin görevlendirilme yöntemi, belirtilen topluluklara mensup olan Meclis üyeleri tarafından belirlenir.

9.1.8 Meclis, bu atamaları resmi oylama ile onaylar.

Meclis Başkanı

9.1.9 Meclis seçimlerinde en yüksek oyu alan parti yada koalisyona mensup Başkanlık üyelerinden biri Meclis Başkanı olacaktır.

Meclis Komiteleri

9.1.10 Mecliste, kanun tasarılarını inceleyecek ve uygun şekilde tavsiyelerde bulunacak, Ana ve İşlevsel Komiteler bulunur.

Ana Komiteler

(Bütçe Komitesi)

9.1.11 Bütçe Komitesi, Mecliste temsil edilen koalisyonlar ve partiler arasından orantılı olarak seçilen 12 üyeden oluşur. Bütçe ve mali konular ile ilgili konularda genel yetkiye sahiptir. Bu komite, aynı zamanda bütçe konuları ile ilgili teklif edilen tüm yasaların mali etkisinin de söz konusu yasalarla birlikte verilmesinin sağlanmasından sorumludur.

(Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi)

9.1.12 Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi, Meclise seçilen Kosova topluluklarının her birinden görevlendirilen ikişer adet üyeden oluşur. Mecliste sadece bir üye ile temsil edilen topluluklar, Komitede bu üye ile temsil edilir.

9.1.13 Meclis Başkanlığı üyelerinden birinin talebi üzerine, teklif edilen yasalar Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesine sunulur. Komite, üyelerinin oy çoğunluğu ile, aşağıda belirtilen süre içinde teklif edilen yasaya ilişkin tavsiyelerde bulunup bulunmayacağına karar verir.

9.1.14 Toplulukların Hak ve Çıkarları Komitesi, üyelerinin oy çoğunluğu ile, teklif edilen yasaya ilişkin tavsiyelerde bulunma kararı alırsa, anılan yasa tekliflerinin kendisine ulaşmasını müteakip iki hafta içinde, teklifi edilen yasa toplulukların hak ve çıkarlarının uygun şekilde ele alınmasını sağlayacak tavsiyelerde bulunur. Bu tavsiyeleri uygun şekilde ilgili İşlevsel Komiteye yada Meclise iletir.

9.1.15 Komite, kendi inisiyatifinde olmak üzere, topluluklara ilişkin sorunlara değinme gereğini duyduğunda, Meclisin sorumlulukları çerçevesinde yasa yada kimi önlemleri teklif edebilir.

9.1.16 Komite üyeleri, Komiteye sunulan yada Komite tarafından görüşülen yasa tekliflerine yazılı olarak görüş bildirme hakkına sahiptir.

9.1.17 Komitenin bir konuya ilişkin tavsiyelerini ve görüşlerini almak üzere, Meclis Başkanlığı, Ana yada İşlevsel Komiteler yada on daha fazla sayıdaki Meclis üyesinden oluşan bir grup Komiteye başvuruda bulunabilir.

(İşlevsel Komiteler)

9.1.18 Meclis, kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli gördüğünde İşlevsel Komiteler oluşturabilir.

9.1.19 Bu tür İşlevsel Komitelerin üye sayısına Meclis karar verir. Tüm İşlevsel Komitelerdeki üyeler, Meclis üyelerinin çeşitliliğini yansıtır.

9.1.20 Mecliste temsil edilen parti yada koalisyonlardan, kurulan bir İşlevsel Komitede üyesi bulunmayanlar, bir Meclis üyesini, üyesi bulunmadığı İşlevsel Komitenin tüm toplantılarına gözlemci olarak katılmak üzere görevlendirme hakkına sahiptir.

Komitelerin Başkanları ve Başkan Yardımcıları

9.1.21 Meclis Komiteleri başkanlıkları, Mecliste temsil edilen koalisyonlar ve partiler arasında orantılı olarak dağıtılır.

9.1.22 Komitelerde, Başkanın mensup olduğu parti yada koalisyondan farklı bir parti veya koalisyona mensup iki Başkan Yardımcısı görev yapar. En az bir Başkan Yardımcısı, Başkanın mensubu olmadığı topluluğa mensup olacaktır.

Haklar, Dokunulmazlıklar ve Maaş

9.1.23 Her Meclis üyesi, Meclis çalışmalarına tamamen katılma konusunda eşit hak ve yükümlülüğe sahiptir. Bu çalışmalar, yasa tasarı ve kararları sunmayı, Meclis tarafından teklif edilen tüm karar tekliflerini oylamayı ve tüm Meclis görüşmelerinde diğer üyeler ile eşit şekilde yer almayı içerir ama sadece bunlarla sınırlı kalmaz.

9.1.24 Meclis üyesi olarak yaptıkları tüm konuşmalar ve gerçekleştirdikleri eylemlere ilişkin tüm sivil ve cezai takibatlardan muafır. Bu muafiyet, topluluklar arası açık şiddete neden olan eylemleri içermez.

9.1.25 Tüm Meclis üyelerine, Meclis ve Meclis Komitelerinin çalışmalarına katıldıkları için maaş verilir.

Meclisin Sorumlulukları

9.1.26 Meclis aşağıdaki sorumluluklara sahiptir;

- a. Bölüm 5'te belirtildiği gibi Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluk alanlarında yasaları ve kararları kabul etmek,
- b. Meclis Başkanlığını onaylamak,
- c. Kosova Başkanını seçmek,

- d. Başbakan adayını ve Başbakan adayı tarafından teklif edilen Hükümette yer alan Bakanları onaylamak yada reddetmek,
- e. Bu Anayasal çerçevede belirtildiği gibi diğer atamalar hakkında karar almak,
- f. Kendi sorumlulukları çerçevesinde teklif edilen uluslararası anlaşmaları incelemek ve onaylamak,
- g. Hükümet için verilecek güvensizlik oyu önergelerine karar vermek,
- h. Hükümeti yasa tasarıları oluşturma konusunda yönlendirmek,
- i. Meclis ve Meclis Komiteleri Prosedür Kurallarını kabul etmek,
- j. Burada ve diğer hukuki belgelerde belirtilen diğer sorumluluklar.

9.1.27 Yasalar yürürlüğe girdikten sonra genel niteliğe sahip bağlayıcı yasal düzenlemeler halini alır. Yönetmelikler bağlayıcı değildir.

Meclis Başkanın Sorumlulukları

9.1.28 Meclis Başkanı aşağıdaki sorumluluklara sahiptir;

- a. Gündem de dahil olmak üzere Meclis çalışmaları ile ilgili her türlü kurumsal konuda Meclise tavsiyelerde bulunmak,
- b. BM Özel Temsilcisi ile eşgüdüm içinde uygun dış parlamenter temasları sağlamak,
- c. 9.1.40 ve 9.1.41 inci paragraflarda belirtildiği gibi önergeler doğrultusunda çalışmalarda bulunmak,

9.1.29 Başkanlık, tüm kararları konsensus ile almaya çalışır. Konsensusa ulaşma konusundaki çalışmaların sonuç vermediği durumlarda, 9.1.40 ncı paragrafta belirtilen önergeler doğrultusunda yapılan çalışmalar hariç olmak üzere, kararlar mevcut üyelerin sağlayacağı oy çoğunluğu ile alınır. Oyların eşit olması durumunda, Başkanın oyu karar verir.

9.1.30 Başkan, Meclisi temsil eder.

9.1.31 Başkan, Meclisin tüm toplantılarına başkanlık eder, oturumları düzen içinde tutar ve Meclis prosedür kurallarında belirtilen diğer görevleri yerine getirir.

Karar Alma Prosedürleri

9.1.32 Meclis üyelerinin çoğunluğu yeter sayıyı oluşturur. Meclis çalışmaları, kararların alınması için yeter sayı sağlanması şartıyla, üyelerin en az üçte birinin hazır olması halinde başlatılır ve yürütülür.

9.1.33 Meclis kararları, aksi belirtilmedikçe, mevcut Meclis üyelerinin çoğunluk oyu ile alınır.

Yasaların Kabul Edilme Prosedürü

9.1.34 Meclisin yada Hükümetin bir veya birden fazla üyesi, Meclise yasa tasarısını ilk kez okunması için sunar.

9.1.35 Yasa tasarısı, uygun görülen yerlerde değişiklikler önerecek ilgili Ana yada İşlevsel Komiteler tarafından ele alınır.

9.1.36 Meclis, yasa tasarısını, komite(ler), Meclis yada Hükümet üyelerinden biri yada birkaçı tarafından teklif edilen değişiklikler ile birlikte ikinci kez okunduğunda ele alır.

9.1.37 Yasa tasarısının ikinci kez okunmasının ardından, Meclis önce teklif edilen değişiklikleri daha sonra ise bütün olarak yasa tasarısını oylamaya sunar. Yasa tasarısı, mevcut üyelerin çoğunluğunun oyu ile onaylanır.

9.1.38 Meclis, ikinci kez okunduğunda gerekli çoğunluk oyunu alamayan yasa tasarılarının, onaylanmış değişikliklerle birlikte üçüncü kez okunmasına karar verebilir. Yasa tasarısı, mevcut üyelerin çoğunluğunun oyu ile onaylanır.

9.1.39 Yasaların 9.1.37 ve 9.1.38 nci paragraflara göre Meclis tarafından onaylanmasını müteakip 48 saat içinde, beş üye tarafından desteklenen Meclis üyelerinden biri Başkanlığa önerge sunarak söz konusu kanunların ya da hükümlerinin kendisinin mensubu olduğu topluluğun haklarını ihlal ettiğini belirtebilir. Önerge, iddia edilen ihlalin sebebinin de yer aldığı bir açıklamayı içerir. Önergeler, yasa ya da hükümlerinin bir topluluk ile ilgili ayrımcılık yaptığı, 3 ncü ve 4 ncü Bölüme göre bir topluluğun yada üyelerinin haklarını olumsuz şekilde etkilediği veya topluluğun etnik, kültürel, dini ve dilini muhafaza etme, koruma ve ifade etmesine ciddi şekilde müdahale etmesi sebebiyle verilebilir.

9.1.40 Başkanlık, ilgili yasa yada hükümleri, taslak halinde Meclise sunan üyelerin üç gün içinde cevap düşüncelerini sunmasını ister. Aynı zamanda, Başkanlık her iki taraftan da teşkil

edilecek özel bir grupta çalışması için birer temsilciyi 9.1.41 inci paragrafta belirtildiği gibi tayin etmesini ister. Başkanlık, cevabın alınmasını müteakip beş gün içinde Meclise konsensus teklifinde bulunur.

9.1.41 Başkanlık bu beş gün içinde anılan konsensus teklifini sunamadığı takdirde, her iki tarafın birer temsilcisi ve BM Özel Temsilcisi tarafından görevlendirilecek ve başkanlık edecek üç kişiden oluşan bir grup otomatik olarak konuyu ele alır. Grup beş gün içinde, Meclisin önergeyi reddetmesi, söz konusu yasa yada hükümleri reddetmesi veya Meclisin yasayı Grup yapacağı öneriler ile birlikte kabul etmesi doğrultusunda bir karar alır. Grup, kararlarını üyelerinin oy çoğunluğu ile alır.

9.1.42 Meclis, Başkanlığın konsensus teklifini yaptığı yada Gurubun tavsiyesini sunduğu takdirde, bu teklifi kabul etme veya etmeme yönünde bir karar alır. 9.1.40 veya 9.1.41nci paragraflara ilişkin olarak teklif edilen değişiklikler dışındaki hususlar, bu aşamada gündeme alınmaz. Meclis, Başkanlığın konsensus teklifini yada Gurubun tavsiyesini reddettiği takdirde veya önerenin reddedilmesine dair konsensus teklifini yada tavsiyesini kabul ettiği takdirde, yasa Meclis tarafından daha önce onaylandığı şekilde geçerli olur.

9.1.43 Yasaların 9.1.37 ve 9.1.38 nci paragraflara göre Meclis tarafından onaylanmasına müteakip 9.1.39 ncu paragrafta belirtildiği şekilde 48 saatlik süre içinde bir önerge verilmediği takdirde ya da yasaların 9.1.42 nci paragrafta ilişkin olarak onaylanmasını müteakip, ilgili yasalar onaylanmış kabul edilir.

9.1.44 Başkan, Meclis tarafından kabul edilen yasaları imzalar ve yürürlüğe konması için BM Özel Temsilcisine iletir.

9.1.45 Aksi belirtilmediği sürece, yasalar BM Özel Temsilcisinin yürürlüğe koyduğu tarihten itibaren geçerli olur.

Diğer Prosedürler

(Görevden Uzaklaştırma)

9.1.46 Bir suçtan dolayı mahkum olan ve altı ay ve daha fazla hapis cezasına çarptırılan Meclis üyelerinin üyelikleri sona erer.

9.1.47 Birbirini izleyen altı ay boyunca, Meclis yada üyesi bulunduğu Komite(ler) oturumlarında bulunmayan ve oturumlarda bulunmamasına ilişkin belirteceği neden Meclis tarafından onaylanmayan Meclis üyelerinin üyelikleri sona erer.

(Boş Yerler)

9.1.48 Meclisteki boş yerler, Kosova genelindeki seçimleri yöneten UNMIK yasalara uygun olarak doldurulur.

(Meclis Dilleri)

9.1.49 Meclis ve Komite toplantıları, Arnavutça ve Sırpça dillerinde yapılır. Meclis tüm resmi belgeleri hem Arnavutça hem de Sırpça dillerinde yayınlar. Meclis, belirli bir topluluğu ilgilendiren resmi belgelerin, söz konusu topluluğun dilinde yayınlanması için çaba gösterir.

9.1.50 Kosova Arnavut ve Kosova Sırp Topluluklarına ait Meclis üyeleri dışındaki topluluklara mensup Meclis üyelerine, Meclis yada Meclis Komitelerinde kendi dillerinde hitap etmelerine ve Meclis tarafından incelenecek belgeleri kendi dillerinde sunmalarına izin verilir: Bu tür durumlarda, Meclis yada Meclis Komitelerinin diğer üyeleri için Arnavutça ve Sırpça dillerinde tercüme yapılır.

9.1.51 Yürürlüğe giren tüm yasalar, Arnavutça, Boşnakça, İngilizce, Sırpça ve Türkçe dillerinde yayınlanır.

Kısım 2: Kosova Başkanı

9.2.1 Kosova Başkanı, vatandaşların birlik ve beraberliğini, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının demokratik bir şekilde işlemlerini garanti eder.

9.2.2 Kosova Başkanı, BM Özel Temsilcisi ile işbirliği içinde, Kosova'yı temsil eder ve bu Anayasal çerçevenin hükümlerine ve yürürlükteki yasalara uygun olarak, haklarını ve sorumluluklarını yerine getirir.

9.2.3 Kosova Başkanının görev süresi üç yıldır.

9.2.4 Kosova Başkanı, bu Anayasal çerçevenin hükümlerine ve yürürlükteki kanunlara uygun olarak aşağıda yer alan görevleri yerine getirir;

a. BM Özel Temsilcisi ile işbirliği içinde, dış ilişkiler alanında faaliyetlerde bulunur,

b. Mecliste temsil edilen siyasi partilere danıştıktan sonra Meclise Başbakanını teklif eder,

c. 8.1 (b) paragrafına uygun olarak Meclisin feshedilmesine ilişkin Meclis talebini BMGS Özel Temsilcisine iletir,

d. Her yıl en az bir defa, Meclise Kosova'daki genel durumla ilgili bir rapor sunar,

e. Devlet adına ödülleri sunar ve şükranlarını ifade eder.

9.2.5 Kosova Başkanı, geçici bir süre görevlerini yerine getiremediği takdirde, Kosova Başkanının görev ve sorumlulukları Meclis Başkanı tarafından yerine getirilir.

9.2.6 Kosova Başkanı, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine ilişkin eylemleri konusunda dokunulmazlığa sahiptir.

9.2.7 Kosova Başkanı, başka bir iş yada göreve sahip olmayacaktır.

9.2.8 Kosova Başkanı, Meclis tarafından gizli oylama ile seçilir. Mecliste en fazla sayıda sandalyeye sahip parti yada en az 25 üye Kosova Başkan adayını sunabilir. Meclis, Kosova Başkanını Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluk oyu ile seçer. İki tur sonunda üçte iki çoğunluk sağlanamadığı takdirde, Kosova Başkanı bir sonraki turda Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu ile seçilir.

9.2.9 Kosova Başkanının görev süresi aşağıdaki durumlarda sona erer:

a. Görev süresinin sona ermesi,

b. Vefatı,

c. İstifası,

d. Meclis üye sayısının üçte iki çoğunluk oyu ile görevden alınması.

Kısım 3: Hükümet

Hükümetin Sorumlulukları

9.3.1 Hükümet yürütme görevini yerine getirir ve bu Anayasal Çerçeve ile oluşturulan Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumlulukları dahilinde Meclis yasalarını ve diğer yasaları uygular.

9.3.2 Hükümet, kendi inisiyatifi ile veya Meclisin talebi üzerine Meclise yasa tasarıları sunabilir.

Bakanlıklar ve Yürütme Organları

9.3.3 Hükümetin yetkileri çerçevesinde faaliyetlerini yürütmesi için gerekli Bakanlıklar ve diğer yürütme organları kurulur.

Hükümetin Yapısı

9.3.4 Hükümet Başbakan ve Bakanlardan oluşur.

9.3.5 Daima, en az iki Bakan Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki bir topluluklardan olacaktır.

a. Bu Bakanlardan en az biri Kosova Sırp Topluluğundan ve diğeri de başka bir topluluktan olacaktır.

b. Oniki Bakandan daha fazla sayıda Bakanın mevcut olması durumunda, bu iki Bakan dışında bir üçüncü Bakan, Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki bir topluluktan olacaktır.

c. Bu Bakanların ve sorumlulukların seçimi, Mecliste çoğunluk tarafından temsil edilen topluluk dışındaki toplulukları temsil eden, partiler, koalisyonlar yada gruplar ile gerçekleştirilecek görüşmelerden sonra kararlaştırılır.

9.3.6 Başbakan ve Bakanlar, Meclis üyesi ya da Meclis dışından nitelikli kişiler olabilir. Mecliste çoğunluğa sahip topluluk dışındaki topluluklardan olan Bakanlar, Meclis dışından atanmaları durumunda, Meclisteki ilgili topluluk üyelerinin resmi onayına gerek duyulur.

Bakanların Diğer Faaliyetleri

9.3.7 Başbakan ve Bakanlar, görevlerini yerine getirirken tam mesaili başka bir kamu görevine yada meşguliyete sahip olmayacak veya görevleriyle bağdaşmayan yarım mesaili faaliyetlerde bulunmayacaklardır.

Başbakan ve Bakanların Seçimi

9.3.8 Meclis Seçimlerini müteakip yada Başbakan istifa ettiği veya başka bir nedenden dolayı görevinden ayrıldığı takdirde, Mecliste temsil edilen parti, koalisyon yada gruplara danıştıktan sonra Kosova Başkanı, Meclise bir Başbakan adayı önerir. Önerilen aday, Meclise

önereceği Bakanların listesini sunar. Başbakan ve Bakanlar, Meclis üyelerinin oy çoğunluğu ile seçilir.

9.3.9 Önerilen adayın gerekli çoğunluğu sağlayamaması durumunda, Kosova Başkanı on gün içinde yeni bir Başbakan adayı belirler. Yeni aday ve kendisinin belirleyeceği bakan adaylarının listesi, Meclis üyelerinin oy çoğunluğu ile seçilir.

Güvensizlik Oyu Önergesi

9.3.10 Meclis, sadece eş zamanlı olarak yeni bir Başbakan ve kendisi tarafından tespit edilecek Bakanları oy çoğunluğu ile seçtiği durumlarda, Hükümete güvensizlik duyduğunu ifade edebilir.

9.3.11 Mevcut Hükümetin görev süresi, yeni Başbakan ve Bakanların seçilmesi ile sona erer.

Hükümetin Yapısında Değişiklikler

9.3.12 Seçilmesini müteakip, Başbakan Meclisin onayı olmadan herhangi bir Bakanı değiştirebilir.

9.3.13 Başbakanın istifası üzerine, tüm Hükümet istifa eder. Hükümet, yeni bir Başbakanın seçimine kadar iş başında kalır.

Hükümet İçi Prosedürleri

9.3.14 Başbakan, Hükümeti toplantılara çağırır, toplantılara başkanlık eder ve bu toplantıların gündemini önerir. Kendisi, Hükümeti uygun şekilde temsil eder, Hükümetin genel politikasını tespit eder ve Hükümetteki çalışmaların eşgüdümünü sağlar.

9.3.15 Her Bakan, kendi sorumluluk alanında Hükümet politikasının uygulanmasından sorumludur.

9.3.16 Hükümet, kararlarını oy birliği ile almaya gayret eder. Oylama gerektiği durumlarda, kararlar hazır bulunan Bakanların oy çoğunluğu ile alınır. Oylamada, Bakanların oylarının eşit olması durumunda, kararın alınmasında Başbakanın oyuna başvurulur. Aksi takdirde, Hükümet, kendi prosedürleri ile karar verir.

Hükümet Dilleri

9.3.17 Hükümet ve organlarının toplantıları Arnavutça ve Sırpça dillerinde yapılır. Hükümetin tüm resmi belgeleri Arnavutça ve Sırpça dillerinde basılır.

9.3.18 Kosova Arnavut Topluluğu ve Kosova Sırp Topluluğu üyeleri dışındaki Topluluklardan olan Hükümet üyelerine kendi dillerini kullanmalarına izin verilir.

Dokunulmazlıklar

9.3.19 Hükümetin tüm üyeleri, Hükümet üyesi olarak yaptıkları konuşmalar ve gerçekleştirdikleri eylemlere ilişkin olarak tüm sivil ve cezai takibatlardan muaftırlar. Bu muafiyet, topluluklar arası açık şiddete neden olan eylemleri içermez.

Kısım 4:

Yargı Sistemi

Yargı Yönetimi

9.4.1 Mahkemeler, yürürlükteki yasalara uygun olarak yargının yönetiminden sorumludur.

9.4.2 Hükümetin yada Hükümetin sorumluluğu altında olan yürütme organlarının bir kararından doğrudan ya da olumsuz şekilde etkilendiği iddiasında bulunanlar, idari incelemenin yapılmasına ilişkin tüm yollara başvurduktan sonra ilgili kararın hukuksallığı konusunda inceleme yapılması için yargıya başvurabilir.

9.4.3 Herkes, kendi hak ve yükümlülüklerine ilişkin tüm konuların ve kendisine isnat edilen tüm suçlamaların, uygun bir süre içinde bağımsız ve tarafsız mahkeme tarafından karara bağlanmasını sağlama hakkına sahiptir.

Mahkeme Yapısı

9.4.4 Kosova Yüksek Mahkemesi, Bölge Mahkemeleri, Belediye Mahkemeleri ve Adi Suçlar Mahkemeleri mevcut olacaktır.

Mahkeme İşlemleri

9.4.5 Yürürlükteki yasalarda aksi belirtilmediği sürece, Kosova'daki tüm mahkemeler kamuya açık olarak görev yapar.

Yargıç ve Savcılar

9.4.6 Yargıçlar bağımsız ve tarafsız olmalı ve başka bir kamu görevi yapmamalıdır.

9.4.7 Kosova'daki tüm mahkeme yargıçları, yüksek ahlaki karaktere ve yeterli niteliklere sahip kişiler olmalıdır. Yargı sisteminde görev yapanlar, Kosova halkının çeşitliliğini yansıtır. Uluslararası yargıçlar ve savcılar, BM Özel Temsilcisi tarafından belirlenecek kurallara uygun olarak görev yapar.

9.4.8 Yargıçlar ve savcılar, Kosova Yargıçlar ve Savcılar Kurulu tarafından önerilecek adaylar arasından BM Özel Temsilcisi tarafından görevlendirilir ve Meclis tarafından onaylanır. Yargıç ve savcılarının terfi, nakil ve görevden alınmalarına ilişkin kararlar, Kosova Yargıçlar ve Savcılar Kurulu tavsiyesi üzerine ve kendi inisiyatifinde olmak üzere, BM Özel Temsilcisi tarafından alınır.

Savcılık Makamı

9.4.9 Bölge ve belediye savcılarının yanı sıra, Kosova Kamu Savcısı da mevcut olacaktır.

9.4.10 Bölge ve belediye savcıları ve Kosova Kamu Savcısı yürürlükteki yasalara uygun olarak görev yapar.

Anayasal Çerçeve Konularına İlişkin Özel Yüksek Mahkeme

9.4.11 Özel Yüksek Mahkeme aşağıdaki durumlarda karar verir;

a. Kosova Başkanının, Meclis Başkanlığı üyelerinin, Meclis Komitelerinin, en az beş Meclis yada Hükümet üyesinin talebi üzerine, İnsan Haklarına ilişkin 3'üncü Bölümde belirtilen uluslararası hukuki anlaşmalar da dahil olmak üzere, Meclis tarafından kabul edilen kanunların bu Anayasal çerçeveye aykırı olup olmadığına,

b. Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının kendi aralarında yada Öz-Yönetim Geçici Kurumları ile Meclis Komitelerinden biri arasında, Meclis Başkanlığının bir yada birkaç üyesi arasında veya Meclisin bir yada birkaç üyesi arasında oluşan ihtilaflarda, bu Anayasal çerçeveye göre kendilerinin hak ve görevleri hakkında,

c. 10 ncu ve 11nci bölümlerde belirtilen bağımsız kurum yada kuruluşların talebi üzerine, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının almış oldukları kararların anılan kurum yada kuruluşların bağımsızlık veya sorumluluklarından ödün verip vermediklerine yönelik ortaya çıkan problemlerde,

d. Kamu Savcılığı Makamının talebi üzerine, Meclis üyelerinin, Hükümet üyelerinin yada Kosova Başkanının eylemlerinin resmi eylemler olup olmadığı ve bu Anayasal çerçeveye göre dokunulmazlık içerip içermeyeceğine yönelik kararlarda.

Bölüm 10

Ombudsman

10.1 Kosova'daki tüzel ve gerçek kişiler, tehdit altında kalmaksızın, insan hakları ihlalleri yada Kosova'daki kamu mercilerinin yetkilerini kötüye kullanmasına yol açan eylemlere ilişkin olarak bağımsız makama (Ombudsman) şikayette bulunma hakkına sahiptir.

10.2 Ombudsman, yürürlükteki UNMIK kanunlarına uygun olarak şikayetleri kabul etme ve araştırma, denetleme, önleyici adımlar atma ve ilgili konularda öneri ve tavsiyelerde bulunma konusunda yetkiye sahiptir.

10.3 Ombudsman, özellikle çok ciddi yada sistematik hak ihlalleri iddialarına ve topluluklar ve üyelerinin haklarının ihlal edilmesine ilişkin iddialar da dahil olmak üzere, topluluklar ve üyelerinin maruz kaldıkları ayrımcılık iddialarına özellikle öncelik tanır.

Bölüm 11

Bağımsız Kurum ve Kuruluşlar

11.1 Aşağıda yer alan kurum ve kuruluşlar, görevlerini Öz-Yönetim Geçici Kurumlarından bağımsız şekilde yerine getirir;

- a. Merkez Seçim Komisyonu,
- b. Kosova Yargıç ve Savcılar Kurulu,
- c. Genel-Murakıp Kurumu,
- d. Kosova Bankacılık ve Ödemeler İdaresi,
- e. Bağımsız Medya Komisyonu,
- f. Kamu Yayınları Kurulu,

g. Emlak ve Mülkiyet Müdürlüğü ve Emlak Davaları Komisyonu.

11.2 Yukarıda belirtilen ve benzeri bağımsız kurum ve kuruluşlar, yasayla teşkil edilebilir ve teşkil edildikleri yasal düzenlemelerde belirtilen yetki, yükümlülük ve içeriğe sahiptir.

Bölüm 12

BMGS Özel Temsilcisinin Yetkileri

Bu Anayasal Çerçeveye göre Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının sorumluluklarının yerine getirilmesi; Öz-Yönetim Geçici Kurumları, kurumlarda görev yapanlar ve bu kurumlara bağlı kuruluşların denetlenmesi, bu kurumların eylemlerinin 1244 Sayılı Karara (1999) ya da bu Anayasal çerçeveye uygun olmadığı durumlarda uygun önlemlerin alınması da dahil olmak üzere, 1244 Sayılı Kararının (1999) tam olarak uygulanmasını sağlama konusunda BM Özel Temsilcisinin yetkilerini etkilemez yada bu yetkileri azaltmaz.

Bölüm 13

KFOR'un Yetkileri

Bu Anayasal çerçevede yer alan hiçbir hüküm yada ifade, BM 1244 Sayılı Kararı (1999) ve Askeri Teknik Anlaşmaya (Kumanovo Anlaşması) ile belirlenen görevlerini tam anlamıyla yerine getirmesi konusunda Uluslararası Güvenlik Varlığının (KFOR) yetkilerini etkilemez.

Bölüm 14

Son Hükümler

14.1 Bu Anayasal Çerçeve ve Meclis kanunları arasında bir uyuşmazlık durumunda, bu Anayasal Çerçeve geçerlidir.

14.2 BM Özel Temsilcisi, Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına yetki ve sorumlulukların devredilmesinin kolaylaştırılması konusunda gerekli önlemleri alır.

14.3 BM Özel Temsilcisi, kendi inisiyatifiyle yada Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğunun desteğiyle, bu Anayasal Çerçeve üzerinde değişiklikler yapabilir.

14.4 Bu Anayasal Çerçevenin İngilizce, Arnavutça ve Sırpça dillerindeki örnekleri eşit şekilde geçerlidir. Bir ihtilaf durumunda, İngilizce dilindeki örneği geçerlidir. Bu Anayasal Çerçeve aynı zamanda Boşnak ve Türkçe dillerinde de yayınlanır.

14.5 Bu Anayasal Çerçeve, BM Özel Temsilcisi tarafından ilan edilmesini müteakip yürürlüğe girer.

15 Mayıs 2001 tarihinde imzalandı.

Hans Haekkerup

Genel Sekreter Özel Temsilcisi

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet - Öztürk, Said. **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1999.
- Akşin, Şule. ve Fırat, Melek. **İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar**, OBİV yayınları, İstanbul, 1993.
- Andonyan, Aram. **Balkan Harbi Tarihi**, (Çev. Zaven Biberyan), Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Armaoğlu, Fahir. **20 nci Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1918)**, Cilt I, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996.
- Aydemir, Ş. Süreyya. **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, Cilt 1, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Balcı, Ali. "Kosova: Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. Kemal İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Duman, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2004.
- "Balkanlar'daki Uluslararası Varlığın Tamamıyla Yeniden Yapılanması Gerekli mi?" **NATO Dergisi**, Kış 2004.
- Bayur, Y. Hikmet. **Türk İnkılabı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara 1991.
- Bora, Tanıl. **Milliyetçiliğin Provakasyonu, Yugoslavya**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Castellan, George. **Balkanların Tarihi**, (Çev. Ayşegül Yaraman), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.
- Çelik, Bilgin. "Kosova'nın Geleceği Üzerine", **Cumhuriyet Strateji**, 18.10.2005.
- "Çingeneler", **Büyük Larousse Ansiklopedisi**,
- Davutoğlu, Ahmet. **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- Demirkent, Işın. "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti", **I nci Kosova Savaşı'nın 600 ncü Yıldönümü Sempozyumu**, 26 Nisan 1989, Ankara, 1992.

Fine, V Joan. **The Early Medieval Balkans: A Critical Survey From The Sixth to The Late Twelfth Century**, The University of Michigan Press, 1991.

Fukuyama, Francis. **Devlet İnşası**, (Çev. Devrim Çetinkasap), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.

Huntington, Samuel P. **Medeniyetler Çatışması**, Vadi Yayınları, Der. Murat Yılmaz, Ankara, 2003.

Ignatieff, Michael. **Sanal Savaş: Kosova ve Ötesi**, (Çev. Gürol Koca), Everest Yayıncılık, İstanbul, 2000.

İnalçık, Halil. **Balkanlar: Türkler ve Balkanlar**, Eken Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, (Çev. Halil Berktaş), Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Karatay, Osman. "Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü", **Balkan Türkleri**, Ankara, 2002.

Karatepe, Şükrü. "Balkan Türkleri", **Yeni Şafak Gazetesi**, 29 Mart 1999.

Kenar, Nesrin. **Yugoslavya**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005.

KFOR Hand Book, Kosovo International Security Force Pres, 1999.

Kocabaş, Süleyman. **Balkanlarda Panislawizm**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1986.

Kosova As Seen, As Told, "AGİT'in İnsan Hakları Bulguları Ekim 1998'den Haziran 1999'a Kadar Olan Süreç", OSCE Publication.

Kut, Şule. **21nci Yüzyılın Eşiğinde Balkanlar**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Lika, Salih. "Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Makedonya, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992.

Malcom, Neol. **Kosova**, (Çev. Özden Arıkan), Sabah Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Muzbek, İskender. "Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri", **Balkan Türkleri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

Olçay, H. Bülent. “Kosova Nereden Nereye?”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 17, İlkbahar-Yaz 2000.

Ortaylı, İlber. **Osmanlı Barışı**, Da Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Özkan, Ercüment. **Dünden Yarına Dünya**, Anlam Yayınları, Ankara, 2005.

Öztürk, O. Metin. “Balkanlar; Genel Durum ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Kök Araştırmaları**, Cilt 1, Sayı 2, Güz 1999.

Sander, Oral. **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Yayıncılık, Ankara, 1993.

Siyasi Tarih, 2 nci Cilt, Ankara, 2005.

Sarıay, Yusuf. “Geçmişten Günümüze Kosova”, **Kök Araştırmaları**, Cilt 1, Ankara, 1999.

“Sırlar”, **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Sabah Yayıncılık, 18nci Cilt.

Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı 387, Ocak 2006.

Stevanoviç, Vidosav. **Halkın Tiranı Miloşeviç**, (Çev. Hasan Yüksel), Kapı Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Şimşir, Bilal. **Rumeli'den Türk Göçleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Cilt 1, Ankara, 1968.

Tılıç, Doğan. **Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.

Tito, J. Bronz. **Özyönetimli Sosyalizm**, (Çev. İlhami Emin), Koza Yayıncılık, İstanbul, 1978.

Türbedar, Erhan. “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri” **Balkan Türkleri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2003.

“Seçimlerin Ardından Sırbistan'da Reformlara Devam mı?”, **Stratejik Analiz**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Şubat 2004, Cilt 4, Sayı 46.

“Kosova Sorunu: Yarım Bırakılmış İş”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Cilt 5, Sayı 49, Mayıs 2004.

“Kosova'nın Statüsü İçin Geri Sayım”, **Stratejik Analiz**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ekim 2005.

“Kosova'nın Geleceği”, **Yeni Dönem Gazetesi**, 28.04.2005 Köşe Yazısı.

Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Osmanlı Tarihi, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Ülger, İ. Kaya. “Sırplar’a Göre Kosova Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, 1998.

Ünal, Hasan. “Balkanlar’da Geniş Arnavut Meselesi ve Türkiye”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, 1998.

Yiğit, Mükerrerem. **Türk Ordusunun Eski Seferinden Bir İmha Muharebesi Kosova 1389**, Vatan Yayınları, İstanbul, 1931.

Yurdusev, Nuri. **Devlet, Sistem ve Kimlik**, Der. Atilla Eralp, İletişim Yayıncılık, Ankara, 2004.

Yürür, Pınar. **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Quaditore Arnavut Gazetesi, 22.03.2002 (Çev. Mediha Billurdağ).

“Balkanları Anlamak”,

<http://www.dallog.com/index/html>, 30.01.2006, 12.15.

“Birinci Balkan Savaşı”,

<http://www.turktarihi.gen.tr./tarih44.html>, 06.02.2006, 21.35.

“Birinci Balkan Savaşı”,

<http://www.dallog.com/savaslar/balkan.html>, 06.02.2006, 21.10.

“Bir Ülke Dağılırken”,

<http://www.hirc.hacettepe.edu.tr>, Emel Osmançavuşoğlu, 10.11.2005, 21.19.

“Bombaları Bırakın”,

<http://www.zmag.org/turkey/w13html>, 17.01.2006, 19.12.

“Çin Ortak Zemin Arıyor”,

<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php>, 16.02.2006, 9.10.

“Devşirme Usülü nereden Çıkmıştır”,

<http://www.dallog.com/buyutec/devşirme.html>, Ahmet Akgündüz, 4 Şubat 2006, 20.30.

“Dış Basın”,

<http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/Dışbasin/2005.html>, 13.10.2005, 13.16.

“Elections”,

<http://www.osce.org/kosovo/13208.html>, 14.12.2005, 20.11.

“Haşim Tahçi yada Kırmızı Başlıklı Kızın Kurdu Ehlileştiğinde”,

<http://www.axisglobe.com/article.asp>, 04.01.2006, 21.12.

“Kosova Geçici Yönetim Anayasal Çerçevesi”,

<http://www.unmikonline.org>, 20.11.2005.

“Kosova Nereye Gidiyor”,

http://www.pusula.tv/modul_haber/tv_program.asp, 18.12.2005, 13.45.

“Kosova Seçimleri ve Türkler”,

<http://www.zaman.com.tr/2000/07/21>, 16.10.2005, 11.10.

“Kosova’da Sorun Statü Belirsizliği”,

<http://www.ntv.com.tr/news/262305>, 20.12.2005, 10.24.

“Kosova Sorunu II”,

www.yenidunyadergisi.com/artman/publish/printer_964.html, Fikret Gerger, 20.09.2005, 10.23.

“Kosova Toward Final Status”,

<http://www.crisisgroup.org/home/index.html>, 24.06.2005.

“Kosova Yeni Bakanlıklara Hazırlanıyor, Sırbistan Tepkili”,

<http://turkpartner.de/Yazarlar/E.Turbedar.html>, 20.02.2006, 10.00.

“Mahkeme Miloşeviç’in Oğlunun Tutuklanmasını İstedi”,

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtm/tr/document/setimes/features/2003/02>, 09.09.2005, 23.15.

“Miloşeviç’in ailesi teleşta”,

<http://www.radikal.com.tr/1999/06/07/dis/mil.html>, 9.10.2005, 10.30.

“Municipal Profiles”,

<http://osce.org/kosovo/13982html>. 20.10.1005, 10.21.

“OSCE Opens NGO Centre In Pristine”,

http://www.osce.org/kosovo/item_1_4525.html, 11.11.2005, 20.34.

“Osmanlı Araştırmaları (Osmanlı’da Devşirme Kul Gerçeği)”,

<http://www.os-ar.com>, “Abdülkadir Özcan, 05.02.2006, 10.22.

“Rusya İmparatorluğu’nun Sonu ve SSCB’nin Kurulması”,

<http://www.academical.org>, 11.11.2005, 10.22.

“Sancak ve Kosova Raporu”,

<http://www.bosnadayanisma.org>, Istanbul 1993, s. 38, 09.08.2005, 9.12.

“Serbia and Montenegro, Transnational Issues”,

<http://www.cia.gov/publications/factbook/goes/yi.html>, 12.02.2006, 22.10.

“Sırbistan ve Karadağ Ülke Profili ve Türkiye İle İkili İlişkiler”,

www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Ticaret+Kosesi/UlkeRaporlari/SırbistanKaradağ.html,
Feyza Paker, 11.01.2006, 10.26.

“Slobadan Miloşević”,

<http://www.kimkimdir.gen.tr>, 08.12.2006, 10.20.

“Tito’yu nasıl bilirsiniz”,

<http://www.ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/bolum.php>, Yeta Bütüç, 07.02.2006, 21.30.

“Yaser Arafat gibi bağımsızlığı göremedi”,

<http://www.tumgazeteler.com>, 10.02.2006, 08.56.

“Yugosavya’nın Parçalanması”,

<http://www.privatesozluk.com>, Karaçuk Çoban, 29.01.2006, 16.10.

“Yugoslavya Türkleri”,

<http://www.turkduygusu.com/habergoster.asp.html>, 06.02.2006, 21.30.

“11 Eylül Sonrasında Dünya: Ulus Devlet, Küreselleşme ve Terörizm”,

<http://www.tusiad.org/yayın/gorus/49/5.fdf>, Serhat Güvenç, 18.02.2006, 23.50.